402727

DE LUDIS ORIENTALIBUS

LIBRI DUO,

Quorum prior eſt duabus partibus,

viz. 1, HISTORIA SHAHILUDII Latinè:

deinde 2, HISTORIA SHAHILUDII Heb. Lat.

per tres Judæos.

Liber poſterior continet

HISTORIAM RELIQUORUM LUDORUM

ORIENTIS.

BIBLIOTHÈQUE DU PALAIS DES ARTS DE LYON
LEGS G. PRUNELLE 1853

a

Imprimatur

Henr. Aldrich

VICE-CAN. *OXON.*

Sept. 20, 1693.

MANDRAGORIAS,
SEU
HISTORIA SHAHILUDII,
viz. ejuſdem
ORIGO, ANTIQUITAS, USUSQUE
per totum Orientem celeberrimus.

Speciatim prout uſurpatur apud Arabes, Perſas, Indos, & Chinenſes, cum harum Gentium Schematibus variis & curioſis, & Militum luſilium Figuris inuſitatis, in Occidente hactenùs ignotis. Additis omnium Nominibus in dictarum Gentium linguis, cum Sericis Characteribus & eorundem Interpretationibus & Sonis genuinis.

De Ludis Orientalium Libri primi pars prima, quæ eſt Latina.

Accedunt de eodem
RABBI ABRAHAM ABBEN-EZRÆ
elegans Poëma rythmicum:
R. BONSENIOR ABBEN-JACHIÆ
facunda Oratio proſaïca:
Liber DELICIÆ REGUM Proſâ,
Stylo puriore, per Innominatum.

De Ludis Orientalium Libri primi pars 2da, quæ eſt Hebraïca.

Horis ſucciſivis
olim congeſſit THOMAS HYDE S. T. D. Linguæ Arabicæ Profeſſor Publicus in Univerſitate Oxon. Protobibliothecarius Bodlejanus.

Præmittuntur de Shahiludio Prolegomena curioſa, & Materiarum Elenchus.

OXONII,
E THEATRO SHELDONIANO,
MDCXCIV.

VIRO
HONORATISSIMO
D[no] SIDNEJO
GODOLPHIN,
BARONI DE RIALTON,
FISCI REGII
QUÆSTORI
PRIMARIO,
REGIÆ MAJESTATI
à
SECRETIORIBUS CONSILIIS,
hanc ſuam
OPELLAM
D. D. D. C. Q.
AUTOR.

EPISTOLA

DEDICATORIA.

QUI Tibi (Vir Honoratiſſime) inſcribitur Libellus, continet Hiſtoriam *Shahiludii*, cui alii quidam Ludi (in ſequente Tomo) tanquam Famuli adjunguntur. Nam quamvis alii ſuo ordine ſubſequantur, is tamen erat cujus gratiâ primò de Ludis ſcribere ſuſcepi, qui quidem tam Nomine quàm Re eſt verè Regius Ludus, à Guilelmo Victore in Angliam introductus & impenſè amatus; qui itaque Fiſcum Regium ſeu Scaccarii Curiam ad ejuſdem ſimilitudinem conſtituit. Ab aliis quoque Angliæ Regibus, præſertim Carolo I, non quidem immeritò in deliciis habitus fuit, uti etiam apud omnes Orientales Principes hodiè exercetur & æſtimatur. Eſt enim Idea ſeu Repræſentatio Belli; & Caſui, Sorti, aut Fortunæ non ſubjicitur. Eſt inquam Idea Belli, non ſanè ficti, ut Planetarum ac Aſtrorum, &c. ſed veri; non Moderni, ſed Antiqui, Orientalis, Indici; cujus Proſpectus & ordinandi Ritus ex hocce Ludicro Armiluſtrio optimè perſpicitur. Nam hicce Ludus Indiæ Orientali ſuam Originem debet, ante 1000 annos ibi excogitatus & inventus, & tempore Juſtiniani Imperatoris in alias Orientis Regiones introductus ac propagatus.

Talis igitur eſt ejus Excellentia, ut dum addiſcitur,

diſcitur, res antiqua Militaris ſtudeatur; non tantùm tempus fallatur, ſed ingenium Bellicâ inſtitutione ritè formetur & exacuatur. Hinc eſt quòd per totum Orientem apud Magnates, Duces, Principes, Reges, & Imperatores omnes ſemper in pretio habitus fuerit & etiamnum habeatur.

Quódque non à Caſu aut Fortunâ pendeat, ab omnibus meritò æſtimari debet. Cùm enim *res ita* ſe habeat, ſemper erit in cujuſque poteſtate de propriâ peritiâ judicare, nec ultra *vires*, damni ac jacturæ periculum facere. E contrario autem, (quod in aliis Ludis ex *mero caſu* pendentibus accidit) quàm dolendum eſt, ut aliquantulùm novercante Fortunâ, Luſor ex *Divite* ſtatim aliquando Pauper fiat; ut ruentibus Aleis, ille ruinam ſentiat; & uno *infelici* Jactu, totius Subſtantiæ jacturam patitur.

Hiſce autem relictis & poſtpoſitis, Tu (Vir Nobiliſſime,) Regiludium ornas, quod & Te viſſim quodammodo ornare poſſe cenſeatur. Non enim eſt minimum ejus Elogium, quòd à iris tam Illuſtribus decoretur; nec minima eſtrî Laus, quòd evitatis aliis minùs licitis ercitiis, hunc honeſtum & ab omnium Gentium ſcrupuloſiſſimis Legiſlatoribus approbatum Ludum exerceas; quo Veſtrum ad res majores *nparatum* Ingenium (ſi quando opus eſt) cuatur; & Magnus Animus gravioribus negotiis plerumque nimis intentus, aliquando reetur & relaxetur. Hoc fecit Tamerlanes, qui

qui certè non ludendo Orbem ſubjecit, & tamen inter ſubjiciendum Orbem quotidiè luſit: luſit inquam hunc Ludum Bellicum, & (ut de eo refert Arabſhahides,) *Superavit Regna per Orientem & Occidentem, eluſitque in Campo Certaminum ſuorum quemvis Principem, & quodvis Shâh-mât* (i. e. quævis Victoria) *erat ex ejus parte* جدا ولعبا *gjiddan & lŭban,* i. e. *tam ſeriò quàm joco,* viz. tam in vero Bello quàm in Ludo Bellico.

Quod reſtat, Libellus noſter apud Te Patrocinium quærit. Ad quem enim confugere debeat potiùs quàm ad illum qui æquum de eo Judicium ferre novit? & ubi potiùs Aſylum petat, quàm apud illum à quo tam impenſè æſtimatur & ornatur, & ejuſdem Decor defenditur. Autor verò tanquam humilis Frutex ſub tanti Proceris benigniori umbrâ deliteſcens, ſperat ſe adeò tutum & à Malevolorum noxâ immunem fore, ut, triumphatis & eluſis Momorum Cenſuris, compoſito ac alacri animo pergat gaudere agnoſcendo ſe

Dabam è Bibliothecâ Publ. Oxon. IX. Nov. M DC XCIV.

Clientem Veſtro Favore ſemper devinctiſſimum

THOMAM HYDE.

BENEVOLO
LECTORI

χαίρειν καὶ εὐπαίζειν.

QVamvis tardè, en tandem tamen prodit parvus iſte Libellus, qui (proh dolor!) Typographorum culpâ jam per biennium ſub Prelo verè gemuit, cùm aliàs ordinariâ Operarum diligentiâ ſemianno abſolvi potuiſſet; tanta eſt noſtri Preli tarditas, benè curando ne aliquid temerè inde prodiiſſe cenſeatur. Nam nihil temerè faciendum. Et poſt tantas moras, tandem coactus ſum magnam Libri partem abſcindere & abrumpere, ne aliàs fortè hoc Opuſculum nunquam prodiiſſet.

Mihi autem de Ludis ſcribenti, meritò quidem Apologiæ loco ſint Exempla Magnorum Virorum; qui ſine ullo Gravitatis diſpendio, non tantùm Ludos, ſed & res adhuc multò leviores tractârunt. Ejuſmodi eſt Calcagnini Encomium Culicis, Julii Scaligeri Laudes Anſeris, Heinſii Elogium pediculi, & Melanchthonis Laus Formicæ, &c. Nec vitio vertatur mihi, quòd tempus meliore cum fructu non elocaverim, cùm Horas tantùm ſucciſivas huic otio impenderim. Hæc enim otiando & quaſi ludendo ſcripſi; quamvis aliàs non ſim egregius Luſor, nec eo Exercitii genere delectar: quam autem alii voluptatem Ludos exercendo inſectantur eâque fruuntur, eandem ego eorundem Hiſtoriam ſcribendo,

do, & Antiquorum de eis Vocabula & Sententias explicando & enucleando, amplector.

Ad hoc autem primò adductus ſum gratiâ Nobiliſſimi Scachorum Ludi, qui heic ut familiam ducit, ſic & cæteris omnibus longè præſtantior habetur. Cùm enim à nemine hactenùs illum ſatis luculenter tractatum deprehenderem, operæpretium me facturum exiſtimabam, ſi altiore indagine ejus Hiſtoriam exploratum irem; certò perſuaſus meliorem lucem ex Oriente derivari poſſe, quâ (tanquam face) præmiſſâ, ejuſdem Natalitia ac Primordia ab ipſius Incunabulis certiùs eſſent repetenda. Quando autem iſtum de hoc Ludo Tractatum qualitercunque ornâſſem, non conſultum duxi ut ſolum emitterem; cùm haud magno negotio alii Comites adſciſci poſſent, qui ſe quoque ab Orientalibus profectos non diffiterentur.

Latrunculorum quidem Ludus, qui (quamvis in Oriente exerceatur,) purus putus Romanus eſt, hiſce ſe non admiſcuiſſet, nec eum niſi neceſſitate quâdam poſtulante in hoc Opuſculo tetigiſſem, cujus cauſa mox exponenda. Cùm enim generali ac vulgato errore deceptos viderem plurimos, qui Latrunculorum *Ludum apud Romanos Scriptores paſſim memoratum, pro Orientalium* Shahiludio *haberent, putabam id meum eſſe eorum illum Errorem detegere, & quinam qualiſque reverà fuerit* Latrunculorum *Ludus, & quomodo à* Shahiludio *aliiſque differat, demonſtrare.*

Shahiludium *quod attinet, de ejus Nomine, Origine, & Inventore varii varia ſentiunt. Inter tot verò Autores qui vel obiter vel ex profeſſo dicta*

Capita

Capita tetigerunt, pauciſſimi ſunt qui aliquid de eis rectè ſtatuiſſe comperiantur. At quidem non ſunt adeò culpandi illi qui rem ex longinquâ Regione & remotâ Antiquitate petendam eruendo, felices ſemper eſſe non potuêre. Si enim nobis ignoſcendum ſit quòd plurimarum rerum retrò aliquot ſeculis in viciniâ geſtarum cauſæ, rationes, ac hiſtoriæ nos lateant; multò magis veniam illis indulgendam cenſeo, qui huncce Ludum apud tam procul diſſitos Indos olim inventum, & ab Europæis poſteà variè detortum & confuſum ac perplexum, origini ſuæ referre non valuerunt. Nam cùm ex exotico Idiomate locoque aliquid petendum ſit, res ſanè ita ſe habet ac in peregrino Orbe accidere ſolet itinerantibus, quibus fortè non ſemper ſit in promptu rectam ſemitam tenere.

Linguæ enim ſunt Claves rerum, ſine quibus non poſſumus ad res ipſas pervenire: ſunt viarum Duces, ſine quorum ductu nemo ad Scientiarum Adyta penetrare queat. Ideóque cùm in omnibus ſeculis tanta fuerit quorundam incuria ac negligentia, & aliorum ignorantia, ut multas res falſas ac depravatas poſteris ſuis vexandis tradiderint; eruditarum Linguarum cognitio (ſimul cum facultate criticâ) ad Deceſſorum Errata ac depravata corrigenda, obſcura & perplexa enucleanda, & παρορἀματα *emendanda, arceſſenda eſt. Talem verò Spartam nacti cavere debent ne temerarium judicium ferant: cùm potiùs, vocum Notatione priùs probè perſpectâ, ad Hiſtorica Antiquitatis primordia (quantum fieri poteſt) recurrendum ſit, per eadem nota veſtigia quibus res ipſæ quæ indagandæ ſunt, ad nos pervenêre:*

 haud

haud aliter ac ſolet fieri ab iis, qui emanantium Aquarum ductu, earundem Caput, Fontem, ac Scaturginem retrogradiendo inveſtigant. Eadem prorſus Methodo noſtra inſtituitur Diſquiſitio; in qua equidem facienda, diſcrepantium Sententiarum diverſitate Lectorem non remorabor, ſed ſuccincta qua poſſum brevitate remipſam perſtringam, & ſepoſita diverſarum Opinionum incertitudine, pro virili certum aliquid ſtatuere conabor.

Meî in rebus Sinicis Informator fuit D. Shin Fo-çung *nativus Chinenſis Nankinenſis, quem ex Chinâ ſecum adduxerunt R. P. D. Couplet & reliqui Patres Jeſuitæ qui nuperis annis in Europam redierunt, & Philoſophiam Sinicam Pariſiis ediderunt. Fuit quidem juvenis xxx p. m. annos natus, optimæ indolis, valdè ſedulus & ſtudioſus, natura comis moribuſque benignus, per totam vitam in Sinenſium Literatura & Philiſophia educatus, in eorum Libris verſatiſſimus, & in Lingua Sinica promptiſſimus: & is unicus ac ſolus erat ex Indigenis jam in China ſuperſtes aliquid Lingua Latinæ callens. Anteà fuerat alius quidam, ſed tunc defunctus. Natus erat à Chriſtianis Parentibus: nam Pater anteà à Miſſionariis fuerat converſus.*

Ab eo Linguæ Sinicæ partem didici, & de multis Capitibus ſcripto excepi Informationes, quarum magis particularem mentionem feci poſt Præſationem Libri noſtri cui Titulus Itinera Mundi; *ad quem, Lectorem ut de his certior fiat, remitto.*

Is omnium Sinicorum Ludorum qui in hiſce Libellis occurrunt, notitiam & deſcriptionem mihi dedit, & Characteres propria manu deſcripſit. Fuit enim

enim vir ſcientiæ multæ & generalis, in omnibus ſuæ patriæ rebus optimè & criticè verſatus. Et cùm certior factus eſſem talem hominem Europæ rarum appuliſſe Londinum, illum inde ad Oxonium accerſendum curavi, ut ex illius informatione pleniorem de rebus Sinicis notitiam habere poſſemus.

Scripta Hebraïca quod attinet, in eis ubique affectatur Phraſis Biblica ad hæcce Ludicra eleganter pertracta, eiſque figurate applicata. Quâ autem ratione id fiat, ex Verſione non ſemper comparet, nec quidem comparere poteſt: ſed Styli facundiam nativo ſuo habitu intueri præſtat; cum Linguæ Proprietates, Locutiones Metaphoricæ, & elegantiores Paronomaſiæ ex merâ Verſione non ſint ſemper perceptibiles.

Illa autem inveni Punctis deſtituta, eaque de cauſa Linguæ Hebraïcæ Tyrocinium agentibus minus accommoda. Vocales itaque adſcribendi Labor (non ita facilis) neceſſariò mihi incubuit, ſi fortè omne punctum tulerim, miſcendo utile dulci; ut pene invitos juvenes, & propter Grammaticales difficultates renitente Minerva, ad Hebraiſmum invitet Ludendi Suada; & ſtimulante Regipralii Bellona, (peritiam turpi lucro præferendo, Orientalium more,) pro ſolius Victoriæ honeſto præmio ſæpius in hac arena deſudare non recuſetur; ut, etiam hybernante animo, tanquam pro Aris & Focis æſtuante zelo dimicetur. Succiſivas enim aliquot Horas ingenioſo & innocuo huic Ludo (caſui ac fortunæ minime ſubjecto) impendiſſe haud pœnitebit, cum ejus Scopus ſit Belli & Politiæ civilis ideam eleganter repræſentare; ubi στρατοπεδεία & πολιορκία *in genere inſtruitur, & in hac parte Hebraïca Militiæ Judaïcæ ratio & ordo doce-*

tur & exponitur. Adeò ut pro mera vincendi gloria ſæp decertatum iri non dubitem; ubi ab alteris, alteros ludendo ſimul & Linguam diſcendo vincere poſſe, certetur. Namque iſti Libelli Vocum copiam exhibent, quas quiſque ſibi ſeligat, fidâ memoriâ condat, in uſum ludendi & loquendi reſervet. Verſum Proſamque jucundè promunt, Regum delicias Lectori parant, varietate oblectantes, Styli elegantiâ allicientes.

Doctrinam porrigunt, Linguam Sanctam docent, Politiam corrigunt, otium & operam condocent: uſu proſunt, Stylo placent, lectu juvant, ſubjecto delectant.

Conſcripſeram & Prelo aptaveram aliquot Notas *in hæc Scripta Hebraïca; paraveram quoque* Polemopægnion paræneticum, *&* Præfationem *in quâ de Carmine Hebraïco & Arabico ageretur, & horum trium Autorem Vitæ & Scripta exhiberentur. Sed hoc tempore Typis mandare non licuit; uti nec alia quædam quæ coactus ſum rejicere in futurum* Appendicem, *alio tempore (Deo dante) edendum; in quo erit* Hiſtoria Chartiludii, *&* Hiſt. Culilæ & Dimnæ, *&* Tract. de Notis Arithmeticis, *in quo nova quadam doctrina, Notarum Numeralium Origo proditur, & eaſdem Componendi ſeu Combinandi ratio à nemine hactenus tradita docetur; ubi etiam variæ Chinenſium, Indorum, Turcarum, & aliarum Gentium Numerales Notæ hactenus nondum noſtratibus viſæ exhibentur.*

Aliquando in animo habui Phraſeologiam *à Ludis deſumptam (quæ in quotidiano ſermone multi-*

eſt,) congerere, ſi eo modo tempus terere va-
et. Sed cùm ferè quiſque id poterit præſtare,
ego jam aliter in Ludorum Hiſtoria plus juſto
tus fuerim, Phraſes ab aliis (ſi libet &
æ pretium videtur,) colligendas relinquo.
e.

ELEN-

ELENCHUS CONTENTORUM

LIBRI PRIMI.

SHabiludii nullum Nomen Lat. aut Græcum. p. 1. *De Nomine opiniones variæ.* p. 2, 3, &c. *Vera ejus ratio.* p. 3 4. *Vetus Nomen in Alcorano, cujus Textus explicatur contra Beidavium & Arabes poſteriores.* p. 5, 6, 7, 8. *Probatio ex Súnna.* p. 8. *Nummus Togrulbeghi, qui Tangrolipix.* Ibid. *Alia hujus Ludi Nomina Perſ. & Arab.* p. 9, 10, 11, 12. Σαντρὰτζ *&* Ζατρίκιον, *unde ſint.* 13, 14, 15. *Refutatur Salmaſius.* 15. *Refutatur Poſſinus, & Theocriti Scholiaſtes Græcus.* 16. 17. *Refutatur Meurſius.* 18, 19. *De nomine Shatrangj variæ opiniones Arabum.* 20, 21. *Bellum Ghàv & Tàlachand,* & *de Satrangh: item Mandragoræ* (terræ filii) *nomina,* 22, 23, &c, *Mandragorias.* 27. *Alia Shabiludii Nomina apud varias Gentes.* 29. [29. 4, poſt *Scaccarium,* adde *vel aliàs* Braine *eſt* i. q. *Brennus,* ſc. *Rex: adeò ut* Fear braine *ſit Vir Scachus.* Ibid.]

Variæ Arabum opiniones de Antiq. & Autore. 31, 32, &c. *AlMâmun Imp. de eo Scitum.* 34. *Legjlâgj,* & *AlSûli.* 35, 36. *Verus Inventor Siſſa,* 38. *De variis Regibus Indiæ, ut Belhîth, & Shihrâm pro Behrâm.* 38, 39, 40. *Ludus tranſmiſſus ex India in Perſ. tempore Regis Nuſhirravân, unà cum Lib. Culîla & Dimna.* 41. *An Nerdiludium vel Shabiludium*

dium

dium ſit antiq. 42. *Corrupti Nominis Belhîth reſtitutio.* 43. *De urbe Bélhera Indiæ Metropoli, & de Cân-bâlac, vulgò Cambalu.* Ibid. *Emendatur Gravius.* Ibid. *De Canûgj Metropoli, & Religio ac mores Indorum.* 43, 44, 45. *Belûr, Bélhera, Pôr, Pôran liber, Poriyân incolæ.* 46. *Belûgj Indiæ Rex tempore Nuſhirravâni.* Ibid. *Buzurgjûmhur.* 47. *Ingenii Exercitium per Problemata inter Indos & Perſas.* 48. *Quamdiu regnavit Nuſhirravân in Perſiâ, & quinam Indiæ Reges ei fuêre coævi.* 48, 49. *Bellum inter Ghàv & Tálachand, & occaſio Inventionis hujus Ludi.* 49, 50. *Nomen Siſſa apud Arabes vitioſum, pro Naſsîr.* 50, 51. *Major Shahiludii antiquitas ex Hibernorum Chronicis, ſi eis fides.* 52.

Scaccarii ratio à Gallis petita, & deſcripta ex Gervaſio Tilberienſi, ubi de Scaccario ſeu Fiſco Londinenſi ejúſque panno virgato. 53, 54, 55. *Varia ejus nomina Arabica & Perſ.* 56, 57, 58. [p. 58. 15, poſt *Cinctus*, adde *A voce Deſht videtur eſſe Syro-Arabicum Scaccarii nomen Taſt, de quo in Prolegomenis; eſtque idem quod in Nerdiludio Tâs.*] *Areolarum nomina.* 58.

Scaccarii Orientalis ordinarii Schema. 59. *Pretioſiſſimum noſtrum Scaccarium Indicum deſcriptum.* 59, 60. *Scaccarium Perſicum, cum aliquot Areolarum decuſſatione.* 60. *Tamerlanis Scaccarium magnum, ejúſque Schema.* 61, 62. [Pag. 62, *N. B. Tamerlanis Scaccarium 110 Areolarum omiſimus, cùm alterum formâ majore 130 Areolarum, illud minus comprehendat: nam omne majus continet ſuum minus.* Et quidem Scaccarium Tamerlanis magnum,

num, (quod Belligerationis ipſius Schema & unicum hodiè ſuperſtes Monumentum,) compendioſè Belli ejus exhibet Artem, quæ ante Sclopetorum inventionem præcipua erat, & tunc toti Orbi imitabile Exemplar.] *Scaccarii ex Libro Shâhnâma deſcriptio Perſ. Lat.* 63, 64, 65, 66. *Quis Shahiludium auxit inter Europæos.* 66, 67. *Scaccariorum materia.* 67, 68.

Scachorum nomen generale ſec. varias Gentes Orientales. 69, 70, 71. *Scachi Regis Perſiæ ex Gemmis.* 72. *Scachorum nomina particularia ſec. varias gentes Europæas.* 73, 74, 75. *Scachorum deſcriptiones.* 76, 77, 78. [pag. 78. 10, poſt *infrà dicetur,* adde *Epiſcopi in veterum Monachorum carmine pag.* 179 *vocantur Calvi* : Et *Equus vocatur Equeſtris*, & *Caballarius* : *Rochi Epitheton eſt Bifrons* : & *Pedites erant Pedeſtres.*] *Scachorum particularia nomina ſec. Gentes Orientales.* 80, 81, 82. *Scachi Tamerlanis & eorum deſcriptio.* 83, 84, &c. *Deſcriptio Regis.* Ibid. *Deſcr. Pherz ſeu Pherzîn.* 85, 86, &c. *Serasker & Serasker Baſhâ.* 88. *Deſcr. Vezîr.* 91. *Deſcr. Cameli, & Plutarchi emendatio.* 92. *Deſcr. Elephantis, ejúſque natura & uſus in Bello* ; *& unde ſit Barrire.* 93. *Ejuſdem nomina Sanſcretica in Charactere Naugeri.* 94. *Alphil & Alphîn, & Elephantis derivatio.* 95, 96. *Sandapilæ derivatio*, & de Lectis Eburatis in S. Bibliis. 96, 97. [Adde, *Sic Eburata Palatia in* Pſal. XLV. 9. *Et ſic apud nobiliores Romanos, omnia vaſa pretioſiora vel ex Ebore facta vel Ebore inſita erant.*] *Bos Lucæ.* 97. *A Bello Elephantino ducta Arabum Epocha ante Hegjram, ejúſque hiſtoria fusé.* 98, 99,

99, 100, &c. *Abraha Arabiæ felicis prorex Elephantum dominus ſub Æth. Imp. invadens Meccam, miraculo repulſus.* 100, 101. [Pag. 100. 17, poſt *memorati*, adde *Abrahæ*. Ibid. lin. ult, poſt *maximus*, adde *Hujus Abrahæ inter Reges ordo nondum mihi pro certo compertus eſt: ſed cùm fuerint (ut videtur) hujus Nominis tantùm tres, & ille Naſo-ſciſſus fuerit tertius, dictus Filius Hârith videatur fuiſſe ante illum.*] [Pag. 101. 7, poſt *Arabiâ*, adde *Qui verò pro Himyaritæ efferunt Homeritæ, videntur pro Himyar legiſſe Homeir, quaſi in formâ aliquâ diminutivâ, ut ſæpe fit in ejuſmodi aliis Vocabulis Arabicis, præſertim Nominibus propriis: ſed in hoc non item.*] *De Elephantis Caſtello Ligneo, an Cal'a vel Fal'a, examinatur.* 102. *Sumbâd Elephanti congener.* 103. *Zurâpha ſeu Camelopardalis; ubi emendatur Bochartus.* 103, 104, 105, 106. *Ejuſdem Icon mirabilis.* 107. *Talîa ſeu Exploratrix Exercitûs.* 108, 109, 110. *Dabbâba ſeu Muſculus bellicus, & nomina ejus Arabica.* 110, 111, 112. [Pag. 112, lin. penult. adde, Paludamentum quo equus Cataphractus armatur, Perſicè vocatur برگستوان *Bergheſtuvân.*] *De nomine Ruc opiniones variæ.* 113. *De Ruc miræ hiſtoriæ, & de magno Aquilâ in Angliâ viſo.* 114. *Ruch eſt Jumentum quadrupes.* 115. *Mira hujus nominis* Beſtia *Africana deſcripta.* 116, 117. *Sec. alios, eſt Rhinoceros.* 118. *Ruch in Shabiludio eſt alia Beſtia ab his diverſa.* 118, 119. *De ſolenni Equitatu in Ruchis, & de Bello* 12 *Ruchorum inter Iranenſes & Turanenſes.* 119, 120. *Ruchi de-*

ſcriptio particularis, unde conſtat quòd habitus ſit pro Camelo Dromade. 121. *Dromadum uſus in Bello.* 121, 122. *Ruch in Shahiludio eſt Dromas Chimæricus.* 123, 124. *Ruchi Infeſſor Ahenotympana pulſat in Bello Shatrangico.* 124. *Pedes ejúſque nomina.* 125, 126. *Pedes promotus ejúſque Leges, & quomodo fit Generaliſſimus.* 125, 126, 127, 128. *Elegans Alluſio ex Sheich Saadi.* 129. *A Pherzîn fit Verbum Phérzana.* 130. *Pedes Peditum, ſeu Servus Servorum.* 131.

Scachi antiqui Anglici. 132. *Scachi Caroli Magni.* 132, 133. *Scachi Turcarum & Græcorum.* 133. *Scachi Indici plani trium generum.* 134, 135, 136. *Scachi Indici figurati elegantiſſimi.* 137. *Horum omnium particularis deſcriptio, & eorum Armaturæ.* 138, 139, &c. [Pag. 139. 14, poſt *Anghèzh*, adde (*ſeu Anghùz ſive Anghùzh*,)

Explicatur Shâh-rùch, & Shâh-mât, &c. 143, 144, 145, &c. [pag. 149. 7, pro *Turcæ de* &c. lege *Turcæ quidem de aliquo qui ludendo vincit loquentes, abſque vocabulo Shâh, dicunt Mât-Eíladi*, i. e. *Mato affecit; vel ſi victus, tum Mât-oldi*, &c. pag. 147. 21, poſt *Regem*, lege *per Ruchum & alios efficaciter monendi & monentes nominandi etiam*, &c.

Manſûbæ ſeu Luſuum Situs ſive Themata, & eorum Nomina, cum Vocibus & Formulis luſoriis. 154, &c.

Shahiludium Chinenſium. 158. *Variarum Vocum & Characterum Chinenſium explicatio.* 159, 160. *Shahiludium Sinicum ſec. Jeſuitas Miſſionarios.* 161, 162, &c. *Schema ſec. Jeſuitas.* 164. *Verior Sha-*

iludii Sinici Deſcriptio. 165. Scaccarium Chi- e, in cujus medio eſt Flumen. 166. Scachi Chi- es, qui ſunt Orbiculi ſibi invicem ſimiles, ſolis riptionibus diſtincti. 176. De Puliſangui flumi- 168. Singulorum Scachorum deſcriptio & inter- atio. 169, &c. De Pyrii pulveris Inventione & tiquitate. 175, 176, 177. Mox ſequuntur Ma- horum Carmina, & Elenchus Scriptorum de abiludio. [pag. 184. lin. ult. poſt Gambettis, de quas compoſuit Signor Biochimo Italus.]

EMENDANDA.

Prolegom. pag. 6 lin. 20, lege ꝑore.
Pag. 177, lin. 19, lege *relinquentes.*

Pro Bibliopego.

In Libro primo,

Inſere Scaccarium Orientale ordinarium. p. 59.

Scaccarium Tamerlanis magnum. p. 62.

In Libro ſecundo.

Tabula Promotionis Mandarinorum. p. 70, 71.

Schematum media pars, non vero ora, Libri dorſo affigatur. Et interior Inſtita ſit craſſior, ut Schematum complicationi craſſitie reſpondeat.

Si hi duo Libri eodem Operculo compingun-tur, præſcribo ut Foliorum ora differentibus coloribus diſtinguatur; & ut Bibliopola utriuſque Libri diſtinctos Titulos in affixo Lemniſco ſcribat.

For the Book-binder.

In the firſt Book,

Inſert the Ordinary Eaſtern Cheſs-board. p. 59.

Tamerlanes great Cheſs-board. p. 62.

In the ſecond Book.

The Table of the Promotions of Mandarins. p. 70, 71.

Let the Ledge be fixed to the middle part of the Schemes, and not to the edges of them. And that the Book may not gape, let the Ledge be 4 double to anſwer the thickneſs of the Folding of the Schemes.

If the 2 Books of Games are bound up in one Cover, let the leaves of each be in different colours. And I deſire the Book-ſeller to put both the Titles of each Book diſtinctly into his Labell.

Monitio de corrupto Nomine Oxonii, ne hæc pagina vacaret, quod indecorum.

UT recepto errori obviàm eamus, præmittendum eſt, quòd Nominis Oxford planè nugatoria & fabuloſa Interpretatio (prout ignaris ſonare videtur) *Boum vadum*, ex pravâ vulgi pronuntiatione orta eſt. Cùm autem in *Oxonio* olim præcipuæ notæ fuerit *Caſtellum* ſeu *Fortalium ad Iſidem* fluvium, vulgò Ouſe, dictum Fortalitium (unà cum Urbe) originitùs nominatum eſt Ouſe-fort, quod vulgari incuriâ (Normanorum ut videtur tempore) degeneravit in Oxford. Et ſanè in pleriſque Orbis partibus, Urbes & Regiones à Fluviis ad quos ſitæ ſunt denominari ſolent.

Quoad priorem Nominis partem, Ouſe quidem in genere eſt *Aqua*, abbreviatum à veteri Britannico *Uſque* idem ſonante, ut in linguâ Hibernicâ *Uſque-bagh* eſt *Aqua vitæ*. Et, ut in variis Orbis partibus & Linguis mos eſt ut particulare Flumen generali Nomine emphaticè vocetur τὸ ὕδωρ the water, ſic in Walliâ *Uſque*, & in Angliâ the Ouſe; ſcil. *Oſca* ſeu *Iſca* ſive *Iſis*, ut & Cambro-Britannis lit. *u* eſt tenuis, q. d. *Yſque*.

Quòd autem Ouſe appellativè *Aquam* ſignificet, conſtat ex communi uſu; nam Βυρσοδέψου ſeu Depſitoris coriarii *Aqua* (quâ coria macerat) cortice roboreo imprægnata, vulgari ſermone vocatur Tanners ouſe: & de quâvis Aquâ ex crenâ manante dicimus, it ouſeth out: & *Merula aquatica* quæ non eſt tam intenſè nigra ac altera campeſtris, inde dicitur Ouſel.

Quoad alteram Nominis partem, quamvis

Ford

Ford ſimpliciter poſitum in communi uſu ſit *Vadum*, in Compoſitionibus eſt pro Fort, i. e. *Caſtellum* ſeu *Fortalitium*; cùm in omnibus hujus Terminationis locis, vel hodiè extet vel olim extiterit *Caſtellum* ſeu *Fortalitium*, unde talis locus denominatus eſt: ſed *Caſtella* quæ in Angliâ olim fuerunt plurima, jam pridem publicâ autoritate demolita ſunt.

Ut autem meliùs concilietur Pronuntiatio, notandum eſt quòd Normanorum tam Vocabula plurima, quàm eorundem Pronuntiatio, (quod ſexcentis exemplis illuſtrare poſſem) inter nos ad hodiernum diem hærent: unde litera *x* in ejuſmodi vocibus ſonatur ut z, uti fit in *Six* pro *Senione*, nobis Size, & Size-point: & eâdem ratione à Normannis non ſonaretur *Oxfort*, ſed potiùs *Ozfort*. Nec in aliis Nominibus diſſonat hæc Litera, ut in *Xaintonge* Galliæ, quod ſonat *Saintonge*.

Nec tantùm noſter Oxonienſis Fluvius ſic vocatur, ſed & aliqui alii per Angliam Fluvii, ut apud oppidum Wheatley prope Oxonium eſt *le* Ouſe; & Oppidum Uxbridge veriùs ſonaret Ouſe-bridge, i. e. *Oſcæ* ſeu *Iſidis pons*: & Urbs *Exonium*, vulgò dicta Exceſtre, rectiùs dicenda eſſet Ouſe-caſtre, *Caſtellum ad Iſcam*.

Propter hujus Univerſitatis celebritatem, eodem nomine vocatum eſt Oxfort in Aſcaniâ, & Oxenfort in Franconiâ. Et hac jam à nobis datâ notitiâ, aliorum ſit ulteriùs inquirere, & hanc rem (ſi modò vera ſit) meliùs illuſtrare; vel aliàs refutare & meliora docere. *Vale.*

Prolegomena Generalia, varia Curioſa de Shabiludio continentia; viz. de ejus Naturâ & Excellentiâ, quòd à caſu exemptum ſit: quòd ſit idea Belli: quòd egregios & honorabiles omni ævo habuerit Luſores, etiam cæcos: quantum per totum Orbem propagatum ſit: alia quædam de eo Elegantia.

HUjus Ludi indoles talis eſt, ut non pendeat à fortunâ & caſu, ut reliqui Ludi; ſed ex peritiâ & cautelâ Luſorum, qui non perdunt niſi per incuriam ac negligentiam ſuam. Hoc rectè animadvertit Author Libri *Cózari* (vulgò *Coſri*,) propè calcem, ubi ſequente modo Philoſophicè diſſerit, prout in MS Codice Bibliothecæ Bodlejanæ legitur; ועל כן לא יתכן שינצח החלש את החזק בשחוק הקוביא שקורין שטרנג בערבי ולא יאמר הצלחה ורוע מזל במלחמת השטרנג כאשר יאמר במלחמת שני מלכים כי סבות מלחמת השטרנג נמצאות כלם שינצח החכם בהנהגתו תמיד ולא יירא סבה טבעית *Et propterea non convenit ut debilis vincat fortem in Ludo Cubiæ, quem Arabi-*

cè vocant Shatrangj: non enim dicitur Fortuna aut Infortunium (i. e. bona fortuna aut mala fortuna,) *in Bello Shatrangico, quemadmodum dicitur de duobus Regibus contra ſe invicem belligerantibus. Cauſæ enim Belli Shatrangici compertæ ſunt, ut ſc. ſapiens prudenti ducto ſuo ſemper vincat, & non metuat cauſam naturalem.*

Impreſſa exemplaria pro *Cubia*, meliùs legunt אשקאקש *Eſcaques*. At in illis peſſimâ interpolatione interſeritur אשרשיר *Aſdeſhîr*, ut legatur ורוע מזל אשרשיר ובמלחמת האשקאקש *aut infortunium in Aſdeſhîr & in Bello Scachorum*. Peſſima inquam eſt hæc interpolatio: cum enim Author Philoſophicè diſſerendo, introduxiſſet exemplum Ludi *Shatrangj* ſeu *Scachorum* tanquam rei quæ fortunæ & caſui non eſſet ſubjecta; Interpolator injicit mentionem τοῦ *Aſdeſhîr* ſeu *Teſſerarum Ludi*, qui fortunæ & caſui omnino obnoxius eſt; quod itaque Authoris ſcopo non quadrat, ſed potiùs totius Argumenti vim enervat, & loci ſenſum planè pervertit.

In dictâ pericope etiam innuitur hunc Ludum eſſe repræſentationem Belli. Ideóque *Achmetes in Oneirocriticis* obſervat, quòd ὁ Βασιλεὺς, ἢ Μέγιϛος, ἢ Ἄρχων πολέμου, ἐὰν ἴδῃ ὅτι τὸ Ζατρίκιον αὐτοῦ ἀπώλετο, ἢ ἐκλάσθη, ἢ ἐκλάπη, ἀπολέσει τὸν ϛρατὸν αὐτοῦ. Et *Ahmed Baſhâ* Epigrammatiſta idem innuit, in ſuâ Epigrammatum Turcicorum collectione adducens لغز شطرنج *de Shatrangj ænigma* elegans, MS Seld. ſuperius, p. 236,

اول

اول نه طرفه قلعه دورر كم دو رنك
جانسز ارلر وار انلر صلح وجنك
صلح انلر اول قلعه يي دفعي خراب
جنك معمور ايلر آني بي درنك

Illud quâ plagâ ſtat Caſtellum, ubi duorum colorum
Exanimes viri ſunt qui faciunt pacem & Bellum?
Pax facit illud Caſtellum momento deſolatum:
Bellum verò illud ſtatim habitatum reddit?

Nempe *Scaccarium* aſſimilatur Caſtello, quia armatis viris defenditur; quod in pace (quando nempe non luditur,) incolis vacuum & quaſi deſolatum eſt, quòd non adſint Scachi ſeu Milites. In bello autem, (viz. quando luditur,) tum incolis frequens eſt, & Scachis ſeu Militibus refertum. Adeò ut Bellum quod omnia vaſtare ſolet, heic è contra iſtud Caſtellum non deſolatum, ſed habitatum, reddat.

Hieronymus Vida etiam ſuum Librum cui Tit. *Scachias*, ſic inchoat,

Ludimus effigiem belli ſimulataque veris
Prælia, buxo acies fictas, & ludicra regna:
Ut gemini inter ſe Reges albúſque nigerque
Pro laude oppoſiti certent bicoloribus armis.

Et *Sokeiker Damaſcenus* in Libello Arabico qui de

 ſolo

ſolo iſto Ludo ſcriptus eſt, refert الشطرنج فيه
تدبير الحروب فاشتبهت اللعب بالحراب
Eſt in Shatrangj conductus Belli, & ipſe Ludus aſſimilatur belligerationi. Et idem alibi in eodem Libello ſcribit, ولم ار فيما تخيرت الطف
من الشطرنج اصلا اذا لعبه بخلاف النرد
يفيد اللاعب فرعا واصلا لما احتوي عليه من
فتق رتق الاذهان وتشجيع قوان البلين
الجبان والاعانة علي معرفة الحرب والقتال
وطرق التسلط علي الامور بضروب الاحتيال
ولاذه قد لعب به جم غفير من التابعين
واعتني بشانه كثير من الملوك والسلاطين
المتقدمين والمتاخرين *Non equidem video ut poſſis eligere Ludum elegantiorem quàm Al-Shatrangj; cùm Luſus ejus (in contrarium Nerdiludii,) ſummam utilitatem Luſori afferat: eo quippe acquiratur ex contentione ingeniorum acumen, & fortificentur præcordia timidi ac meticuloſi; ſitque adminiculum ad cognitionem belli & cædis, adque vias gubernandi negotia per varias technas; eóque ludant omninò omnes Aſſeclæ* [Mohammedis,] *& in modos ejus curam impenderint plurimi Reges ac Principes priores & poſteriores.* Cùm itaque hic Ludus

dus ſit præſtantiſſimum ingenii exercitium & illuſtre Stratagematum exemplar, quo militaris diſciplina quaſi ad vivum repræſentatur, & præ aliis Lege Mohammedanâ ſit licitus; hinc eſt (ut vides) quòd apud Imperatores, Reges, ac Duces per Orientem & Occidentem ſemper in pretio habitus fuerit, & etiamnum habeatur.

Anna Comnena de patre ſuo *Alexio Imperatore* refert, quòd diluculò ſurgens, (ut pelleret illas curas quæ noctes ipſi inquietas reddebant) εἶχε τῶν συγγενέων τινὰς παίζων τὸ Ζατρίκιον, *ſecum habuit Conſanguineos quoſdam cum quibus ludebat Zatricium.* Et *Tamerlanes* ille celeberrimus Victor & Mundi Domitor, in *Scaccario magno* (nam animi ejus celſitudo *Scaccarium parvum* ſive *ordinarium* ſpernebat,) ſolebat ludere tam cum aliis quàm cum *Ibn Okeil*, & cum *Zîn Jezdenſi*; & quoque cum *Alâ-eddîn*, qui hoc ludo tam mirè exercitatus fuit, ut (quod rarius eſt,) ſine omni morâ aut cunctatione, ullâve meditatione, quoſvis alios ludendo vinceret: ita ut quodam tempore *Tamerlanes* in feſtivam hanc exclamationem erumperet, انت في ملك الشطرنج فريد كما انا في سياسة الملك وحيد *Tu quidem in regno Shatrangico Singularis es, quemadmodum Ego in adminiſtratione Regni ſum Unicus.*

Al Amînus quoque Bagdadenſis Chalîpha ſeu Imperator Abbaſidarum ſextus, ſupra modum (ut videtur,) hoc ludo delectatus fuit: nam in Elmakîni Hiſtoria Saracenicâ Arabicè ac Latinè

per Erpenium & Golium editâ, ad vituperandum ejus rerum ſuarum incuriam, fertur; quòd cùm hoſtilis exercitus Bagdadum urbem cingeret, & ferè ad expugnationem uſque obſideret & impeteret, ille intus exiſtens cum *Cútero* ſervo ſuo *Shahiludium* exercebat: cúmque quidam familiarium ejus, ei diceret, *O Imperator Fidelium, ſurge, & habe rationem negotii tui*; ille reſpondebat,

دعني فقد لاح لي على كوثر شاه مات

Permitte me, jam enim apparuit mihi contra Cúterum Shâh-Mât. Hujus loci ſenſum non aſſecutus eſt D. Erpenius: nam cùm مات *Máta* Arabicè ſit *mortuus eſt*, & شاة *Shâh* ſeu *Shât* ſit *Ovis* vel *bos ſylveſtris*, ille Perſiſmi imperitus reddidit, *Taurus ſylveſtris moriturus apparuit mihi contra Cúterum*, ſenſu planè nullo.

Princeps *Sultân Mahmûd filius Sebukteghîn*, inſignis fuit Luſor ſimul & Bellator victorque maximus, qui multos Reges & eorum quemvis novo ſemper ſtratagemate in vero Bello vincebat, ſicut & aliàs eos etiam vincere ſolebat in Ludo *Shatrangj*, qui eſt imitatio Belli. Ad hunc ſenſum *Megjdi* Hiſtoricus Perſa ex Poëta *Onſori*, adducit Diſtichon ad *Mahmûdis* Bella alludens,

شطرنج ملك باخت ملك با هزار شاه
هر شاهرا بنوع دگر شاه مات كرد

Shatrangj luſit Rex, Rex inquam cum mille Regibus,
Et ſingulos Reges alio ſemper modo fecit Shâh-mât.

Hunc

Hunc Ludum quoque exercuit & impenſè adamavit *AlMâmun* Chalîfa Bagdadenſis ſeu Imperator celeberrimus & doctiſſimus, ſed non pari ſucceſſu quo Regnum gubernabat: ideóque ſuam in hac parte infelicitatem feſtivè agnoſcebat, miratus quòd Regna Mundi regere potuerit, cùm tamen Milites in tam parvâ Tabellâ ad ſuum nutum gubernare non poſſet; ut magis expreſſè in Sectione *De Scaccario* memoravimus.

Inter celebres Luſores non eſt heic ſilentio prætereundus *AlSûli*, qui hoc Ludo ita excelluit, ut inde cognominaretur الشطرنجي *AlShatrangjî*; adeò ut de egregio quovis Luſore diceretur, فلان يلعب بالشطرنج مثل الصولي *ὁ δεῖνα Ludit Shatrangj ſicut AlSûli.* Hinc eſt quòd plurimi Arabum crediderint illum fuiſſe hujus Ludi Inventorem: ſed falſò, ut ſuo loco docetur. Arabes narrant, quendam ex Magnatibus habuiſſe pulcherrimum Hortum optimis quibuſque Floribus conſitum & refertum: dixitq; familiaribus ſuis, *Vidiſtíſne aliquid pulchrius quàm eſt hoc Spectaculum?* *Imò*, inquit alter, τοῦ *AlSûli Luſus ad Shatrangj eſt pulchrius hoc ipſo & omni quod conſitum eſt in eo.* De illo quoque aliàs obſervatum eſt, quòd cùm *AlSûli* veniret coram Principe *AlImâm Al Múktaphi*, ibi tunc temporis adfuit homo quidam cui Nomen erat الماوردي *Al Mawérdi*, quaſi ab *Aquâ roſaceâ* denominatus fuerit. Cum ipſo ludens *Al Sûli*, vicit eum: id videns

Al

AlMúktaphi, haud illepidè dixit τῷ *AlMawérdi*, عان ماوردکی بولا *Aqua tua roſacea verſa eſt in urinam*; per opprobrium dictum, quòd ille tunc ab *Al Sûli* vinceretur.

Planè infinitum eſſet enumerare Reges ac Principes qui tam in Oriente quàm in Occidente in hoc Ludo excelluerunt: certè magnus aliquis Liber non contineret nuda Nomina. In Oriente ſunt qui per totos dies indefeſsò ludunt pro merâ recreatione & vincendi gloriâ; cùm pro Depoſitis Nummis aut quovis Pignore ludere ſit vetitum. Hoc ſtrictè obſervant Turcæ: at Perſæ non item.

Sed ut domi facta non negligamus, videamus quid in Europâ factum eſt, ubi generaliter hic ludus à pleriſque approbatus eſt. Pauci tamen aliter ſenſerunt: inter quos Johannes Huſs Martyr, ludi hujus uſum in carcere acerbè deploravit, maximè ob temporis jacturam & ſubitæ excandeſcentiæ periculū, quod ludendo haud raròipſe ſubierat. Ludovicus IX Galliæ Rex ſpeciali Edicto prohibuit. Et Jacobus I Angliæ Rex ab hujus Ludi uſu diſſuaſit Carolum I Filium ſuum; & tamen ipſe Pater impenſè amavit exercuitque, quod & faciunt hodiè Europæi Principes & Magnates ferè omnes. Et Gothi ac Sueci olim filias ſuas elocaturi, antequàm eas Matrimonio cuiquam jungerent, procorum induſtriam mentiſq; ſolertiam hoc ipſo Ludo explorabant. De noſtrate *Gualtero Raleigh* fertur, quòd non expeteret vivere diutiùs quàm poſſet unum aliquem Scacho-

rum

rum Luſum prorogare. Olim autem frequentioris uſus fuit, quam nunc dierum eſt in Angliâ: adeò ut *Fiſcus* Regius ab hujus Ludi inſigniis *Scaccarium* nominaretur, & multæ in Angliâ Familiæ Inſignia ſua Gentilitia ab hoc Ludo mutuarent. *Johannes Lydgatus* Anglus, Monachus de Burgo S^cti^ Edmundi, hunc Ludum ſuo tempore uſitatum vocat the Game Royall: idémque *Lydgatus* Librum ſuum per modum *Poëmatis Amatorii* conſcriptum, hujus Ludi (quam *Bello Amatorio* aſſimilat,) Æſtimatoribus dicat dedicátque, his verbis, uti in Codice MS legitur:

To all folkys vertuouſe,
that gentil bene and amerouſe,
which love the fair pley notable,
of the Cheſſe moſt delytable,
whith all her hoole full entente,
to them this boke y will preſente:
where they ſhall fynde and ſon anoone,
how that I nat yere agoone,
was of a Fers ſo fortunat
into a corner drive and Maat.

Simon Aylwardus anno D. 1456, ſcripſit de hoc Ludo librum, qui MS extare dicitur in Colleg, Magd. Oxon. ubi inter cætera, hæc leguntur,

Ludus Scaccorum datur hîc correctio morum;
Non tantùm morum regimen, ſed & officiorum.
Miles Regalis, & corrigitur popularis,
Si ludi Luſum morum vertamus ad uſum.

Illorum quoque temporum uſum & hujus Ludi praxin indicant alia Poëmata vetuſta de eo conſcripta per Monachos, quæ in *Shahiludii* calce veniunt.

Cambro-Britanni & Scoti, Britanniæ Magnæ partes non ignobiles, hoc Ludo impensè delectantur eúmq; frequenter exercent. Eique adeò addicti fuêre veteres Hiberni tantique æſtimârunt, ut optimæ aliquando Hæreditates ab ejus Exercitio pependerint & adhuc pendeant: e. g. duæ quædam Nobiles Familiæ (ut reliquas taceam,) quas nominare poſſem, Terras ſuas tenent eo tenore, ut quotannis harum altera alteram hoc Ludo vincere conetur & aggrediatur; eo quidem pacto ut quæcunque tandem vicerit, alterius Terras occupatura & poſſeſſura ſit. Harum itaque Familiarum Hæredes (ut à fide dignis accepi,) rem inter ſe prudenter gerentes, ſemel fortè ſingulis annis propoſito Scaccario ad ludendum conveniunt; & altero motionem unam faciente, alter dicit, Cogitabo quomodo reponam tibi ſequente anno. Hoc facto, Notarius aliquis publicus Scachorum ſitum fideliter notat & eundem ſcripto committit. Quo quidem modo unum Luſum, quo neuter hactenus alterum vicerit, per aliquot centenos annos prorogârunt, & adhuc prorogabunt. Et tempore *Cahir-more* Regis Hiberniæ circa annum Chr. 177, *Shahiludium* (ſi eorum Chronicis fides,) in frequente uſu fuit apud Hibernos, adeò ut dictus Rex multa *Scaccaria* filio ſuo legaverit, ut alibi pleniùs narravi. Et tunc apud Nobiliores Hibernos (qui omnis generis

Offi-

Officiarios, ut Genealogiſtam, Poëtam, Muſicum, &c. in quâvis Familiâ alebant,) mos erat habere generalem aliquem Ludorum Præfectum, penes quem eſſet inter ludentes ordinem ſervare, & omnes eorum lites dirimere.

D. Olearius in *Itinerario Perſico*, poſtquam retulit Perſas eſſe toto Orbe peritiſſimos in hoc Ludo, addit Moſcovitas eſſe omnibus Europæis in eo peritiores. In Daniâ, Sueciâ, & Germaniâ ubique frequentiſſimus eſt, tam domi quàm in Nundinis (vacantibus horis,) ubi Mercatores negotiandi cauſâ confluunt: imò aliquando ſupra modum ei addicti videntur, in tantum ut (qd à Germanis fide dignis accepi,) ſi urgentibus negotiis aut premente tempore, Luſum aliquem nondum finitum relinquere cogantur, (viz. quatuordecim diebus quibus durant Nundinæ elapſis,) ejuſdem Luſûs quem inceperant formam ac ſitum manu Notarii publici deſcribendum, & ſub ſigillo fideliter ſervandum curant, ut ſequentibus Nundinis poſt ſemiannum futuris eundem Luſum eodem ſitu collocatum reſumere & abſolvere valeant. Hoc autem fit tantùm quando pro aliquâ pecuniæ ſummâ luditur. Et mihi relatum eſt, Mercatores Venetos & Croatas multum inter ſe diſtantes, per Epiſtolas Scachis ludere, ita ut pro ſingulis ſingulorum Militum motionibus Literæ ſcribendæ ſint, magnos utrinque ſumptus faceſſentes priuſquam unus aliquis Luſus finiatur.

Fertur Ducem quendam Brunſwicenſem ac Lunæburgenſem, Oppido cuidam in ſuâ Ditione

Schachſtet (i.e. *Scachorum Oppido*) dicto, peculiaria quædam privilegia ac immunitates eo nomine conceſſiſſe, ut quivis Paterfamiliâs in ſuâ domo Scaccarium cum Scachis ſemper ſervare, & quemlibet ad ſe venientem peregrinum ad ludendum provocare teneatur. Hinc enim prælii technas edoctos, rem bellicam meliùs tractare, & patriam ſuam magis ſtrenuè defendere poſſe, arbitratus eſt.

D. Wielius p. 68, ex Dreſſero ſcribit, Cives urbis Rochlitz (quæ pro Inſigniis *Rochum* habet,) teneri novo ſemper Epiſcopo novum *Scaccarium argenteum* cum *Scachis argenteis* offerre & dono dare. Et aliquot aliæ ſunt in Germaniâ Urbes & Familiæ quæ *Scaccaria* in ſuis Scutis geſtant.

In Italiâ hujus Ludi praxis eſt frequentiſſima: & aliquando ita ei addicti ſunt, ut pater moriens inchoatum Luſum filio abſolvendum legare non dubitet, quando pro ſcil. pecuniâ luditur, ut apud Germanos.

Galli & Hiſpani non minùs hoc Ludo delectantur quàm aliæ Gentes: ita ut Hiſpani memoriter ludant equitantes, & aliquando (ut mihi dictum eſt,) integræ Civitates de hujus Ludi peritiâ æmulæ, ſoleant ſe invicem ad Scachis ludendum provocare. Hi tamen fatentur Mauros eſſe ipſis peritiores. Quia verò ludentibus bilis moveri ſoleat, Hiſpani dicunt hunc Ludum factum eſſe *Para deſlegmar un hombre*. Iſti aliquando integram Cameram in Areolas diſtinctam pro *Scaccario* uſurpare dicuntur, quod magis particulariter retuli in Sectione *De Scaccario*: ut & de Viburgen-

burgenſibus qui apertum Campum pro *Scaccario* habent.

Ex Petro Martyre Anglerio infrà memoratum eſt, hunc Ludum in Americanis Inſulis primo Europæorum adventu inventum fuiſſe; unde probabile eſt illarum Incolas anteà cum Orientalibus commercium habuiſſe; eo magis quoque, quod in ſtrato panno ſtriato ludant, ut fit in Oriente. In Iſlandiâ (ut refert Purchaſius) durantibus tenebris ſolent hunc Ludum exercere ſedendo in Lectis ſuis, dum famuli lucernas ſuppeditant. Hanzoannitis quoque hic Ludus benè notus eſt. Adeò ut rimatis pleriſque noti Orbis regionibus, vix ſit reperire aliquam Gentem tam barbaram, ad quam præſtantiſſimus iſte Ludus non penetraverit eiſque familiariter non innotuerit.

Nec tantùm aperti & videntes hoc Ludo excelluerunt, ſed & cœci, vel (quod perinde eſt,) cooperti ac oculis velati perhibentur celerrimè & optimè luſiſſe; adeò ut mira illa quæ de eis narrantur, fidem ac opinionem ferè ſuperare videantur. D. Guſtavus Selenus Dux Lunæburgenſis doctiſſimus in Libro quem de hoc Ludo Germanicè ſcripſit, narrat quendam *Mangiolinum Florentinum* (qui circa annum Chriſti 1400 vixit,) adeò exercitatum fuiſſe in hoc Ludo, *ut memoriter per alium luderet minimè reſpiciens*; *adverſario interim & vidente & diligentiùs pendente*. Johannes Villanus (quem adducit laudatus Selenus,) lib. 7, cap. 12, refert, *In queſti tiempi (nel anno di Criſto 1266,) venne in Firenze un Saracino, che havea Nome* Buzecca, *grandiſſimo Maëſtro di giuocare à*

 Scacchi,

Scacchi, e in ſu'l palagio del Popolo, dinanzi al Conte Guido Novello, giuocò ad un' ora à tre Scacchieri, co' migliori Maëſtri di Scacchi di Firenzi, giuocando con due à mente, & coll' terzo à veduta; e i due giuochi vinſe, e'l terzo fece Tavola: la qual coſa fu tenuta gran maraviglia. Talia plura narrantur de aliis Europæis cœcis qui æquè ac aperti optimè luſerunt.

Sed ne ſoli eſſe videamur, ejuſmodi alia quoq; ex Oriente accipe à *Mohammede Sokeiker Damaſceno,* in Templo *Adalía* Aleppenſi Oratore ſeu Concionatore celeberrimo, qui in ſuo de hoc Ludo Libello Arabico talia narrat quibus vel ipſe αὐτόπτης interfuit, vel quæ ſufficiente authoritate à Saphadio optimæ notæ authore & oculato teſte accepit. Dictus itaque *Sokeiker* primò deductâ traditione hæc habet, الشافعي يقول لعب سعيد بن جبير بالشطرنج من وراء ظهره وهذا صحيح ثابت فان البيهقي رواه عن الحاكم عن الاصم عن الربيع *Dixit AlShâphii, Quòd Säîd filius Gjobeir ſolebat ludere Shatrangj pòſt dorſum ſuum: hocque certiſſimum eſt, quippe quòd retulerit AlBeihaki ab AlHâkim ab AlAſàm ab Al Rabî'.* Alibi idem inter alia ex novâ authoritate repetit,

ذكر شيخ ابو اسحاق في المهذب في كتاب الشهادات ان سعيد بن جبير كان يلعب بالشطرنج مستدبرا وذكر الصلاح

الصلاح الصفدى في شرح اللامية انه راءي
غير مرة بالديار المصرية شخصا متجندا
يعرف بعلا الدين كان اعمي ويلعب مع
العوال ويحطهم ويغلبهم اقول وما راعني الا
انه يقعد ويتحدث وينشد الاشعار ويحكي
الغرايب ويشاركنا في ما نحن فيه ويدع
اللعب ويقوم الي الخلاء ويحضر ولم يغب
عنه شي مما هو فيه وهذا غريب وهو مشهور
بالقاهرة لا يكاد يجهله ممن يلعب
الشطرنج الا القليل *Meminit Sheich Abu-Iſhâk in AlMohäddab in Libro Teſtimoniorum, Quòd Säîd filius Gjobeir ludebat Shatrangj retrorſum,* [i. e. obverſis natibus.] *Meminit quoque AlSalâh AlSáphadi in Commentario ad AlLamiyat, ſe alio tempore in Ægypto vidiſſe virum Militarem dictum Alâ-eddîn, qui cœcus erat; & tamen ludendo cum Summatibus, peſſundabat & vincebat eos. Dico autem ego, Nihil mihi magis placuit, quàm quòd conſideret, & confabularetur, & recitaret Carmina, & narraret mirabiles hiſtorias, & ſe conſortem præberet nobis in eis rebus quibus occupati eramus; & ſubinde relicto Ludo, ſurgeret ad latrinam, & rurſus ſe præſentem ſiſteret; & tamen non lateret eum quicquam circa quod occupatus fuerat. Hoc certè eſt mirandum: ille autem in Câ-*

hira

bira erat notiſſimus, adeò ut ferè pauciſſimi fuerint ex Luſoribus Shatrangj, qui illum ignoraverint. Deinde dictus Sokeiker pergit ejuſmodi plura narrare Arabicè ſequentibus verbis:

وحكي الصفدي ايضا في كتابه
المذكور ما نصه قال ورايت غير مرة ايضا
بدمشق سنة احدي وثلاثين وسبعماية
شخصا يعرف بالنظام العجمي وهو يلعب
بالشطرنج غايبا في مجلس الصاحب شمس
الدين واول ما رايته لعب مع الشيخ امين
الدين سليمان رييس الاطباء وكان
طبقة فغلبه مستدبرا ولم نشعر به حتي
ضربه شاه مات بالفيل ولم نره حتي التفت
الينا وقال مات وحكى لي عنه ان كان
يلعب غايبا علي رقعتين قال وحكي لي
صاحبنا المولي بدر الدين حسن بن علي
الغزي انه راه يلعب علي رقعتين غايبا
وقدامه رقعة يلعب فيها حاضرا وغلب في الثلاث
والعهدة

والعهدة عليه في ذلك وكان الصاحب
شمس الدين يدعه في وسط الدست ويقول
له عد لنا قطعك وقطع غريمك فيسردها
جميعا كأنه يراها بين يديه

Refert quoque AlSáphadi in Libro cujus ſubjectum ſuprà memoratur, dicitque, Vidi etiam aliâ vice in Damaſco, anno Hegj. *731, virum cui nomen Al Nidhâm AlAgjami, qui ludebat Shatrangj abſenter* [i. e. abſentibus oculis & obverſo dorſo] *in conſeſſu Magiſtri Shemſeddîn: & primum ejus Luſum quem vidi, fuit cum Doctore Amîneddîn Soleimân Archiatro: & motiones alternando, vicit eum retrorſum. Nos verò nihil novimus, donec in eum adhibuerat Shâh-mât cum Elephante; nec vidimus eum, donec ad nos converſus dixit Mât. De eo quoque mihi narratum eſt, quòd aliquando ludebat abſenter in duobus ſimul Scaccariis. Dixit præterea, Narravit mihi Dñs noſter AlMaula Bedreddîn Háſan filius Ali AlGazî, ſe vidiſſe eum ludentem in duobus Scaccariis abſenter,* [i. e. obverſo dorſo;] *& ſimul coram eo erat aliud Scaccarium in quo ludebat præſenter,* [i. e. intuentibus oculis;] *& vicit in ternis. De hoc autem fides ſit penes eum. Deinde D*[r] *Shemſeddîn vocabat eum in medium Menſæ, & dixit ei; Numera nobis Fruſtula tua,* [i.e. Scachos tuos,] *& Fruſtula Antagoniſtæ tui: mox ea ſimul in ordinem digeſſit quaſi vidiſſet illa præ manibus ſuis.*

Deinde pergit Author noſter Damaſcenus ex

 eodem

eodem Saphádio ulteriùs narrare alias de hiſce rebus Hiſtorias auditu non ingratas, quæ ſequuntur :

ان رجلا اعمي رحل من بلاد نجد الي
مدينة القسطنطينية في ايام الدولة السليمانية
صحبة بعض اركان الدولة ولم يزل
يتوصل بلعب الشطرنج الي صحبة اركان
الدولة واكابرها حتى لعب يوما مع المرحوم
الوزير الاعظم ابراهيم باشا فبينما هما في
اثناء اللعب ان دخل المقام السلطاني
السليماني المجلس علي غفلة بحيث لم
يشعر به احد الا بعد وصوله واشار اليهم بعدم
تعظيمه وبعدم الحركة وانهم يكونون علي
ما هم فيه من لعبهم فتادب ذلك الاعمي
بعد ان كان يكثر النوادر والمداعبة والضحك
فعجبوا لذلك ثم ان المقام السليماني رحمه
الله تناول للاعمي فرسا من جيشه وهو
لا يشعر فلما تكرر اللعب واحتاج الي تلك
الفرس

الغرس قال ان اخذ الغرس احد من الرعية
لشكوناه لخليفة الزمان وحيث فعل خليفة
الزمان ذلك فليس لنا الا الصبر والرضا
بالغلب فعجب السلطان والحاضرون من
ذلك وظنوا انه يبصر قليلا فامر المقام
السليماني يربط عينيه ربطا محكما ثم اعاد
الدست ففعلوا معه كاول مرة وتنبه لذلك
فازداد اعجابهم به ثم ان المقام السليماني
رحمه الله تع عين له في كل يوم من
الدراهم العثمانية عشرين درهم عثمانيا
يتناولها من الجوالي بالقاهرة المعزية
اقول ولقد رايت هذا الرجل بمحروسة
دمشق في حدود سنة اربع او خمس وستين
وتسعماية فاذا هو محاضر لطيف ومسامر
ظريف يحفظ القران حفظا جيدا وينشد
الاشعار الحسان لغيره واظنه الي يومنا هذا
في الاحياء بمحروسة القاهرة والله اعلم

ويقرب من هذا ما رايته بثغر طرابلس الشام
المحروس في سنة سبعين وتسعماية وذلك
انه قدم ذلك الثغر رجل من الاروام يدعى
بيوسف چلبي زعم انه ابن محتسب
القسطنطينية وانه سافر الى الهند والعجم
وانه دخل اليمن ورأى كثيرا من الممالك
مع شطرنج قطعه في غاية الكبر فكان يفرغها
من كيس هي فيه ويخلط القطع بعضها ببعض
ثم يامر بربط عينيه ربطا محكما ويميز بين
الجيشين باللمس ثم يضع كل قطعة في بيتها
بحيث لا يزيغ عن مكانها ذرة كانه يرى ذلك
بعينيه ثم يلعب مع من حضره من العوال
فيلمس قطعه وقطع خصمه بيده ثم يلعب
بالقطعة التي تصور اللعب بها فيرفعها
من مكانها رفعا بليغا بحيث يفارق
الرقعة بالكلية ثم يضعها في المكان المقصود
كانه يراها عيانا ولقد فعل هذا بمنزلي
المرة بعد الاخرى ولم ار من غلبه ويقرب
من

من هذا ايضا ما رايته بمحروسة القسطنطينية
في سنة خمس وسبعين وتسعماية حيث
اجتمعت بالشيخ شهاب الدين احمد بن
يوسف المصري الشهير بالمسدي ولعب بحجرتي
الشـطـرنج مرة بعد الاخري مستدبرا مع
من له قوة فيه ولم يغلب فيه مرة لعبه عندي
وكنا ندعه في وسط الدست ونقول له عد لنا
قطعك وقطع خصـمـك فيعدها كانه يراها

Cæcus quidam in diebus Imperii Soleimanici, ex Negjd [i. e. Arabiâ ſuperiori] *ad Conſtantinopolim cælitùs-tutam iter faciebat in conſortio aliquot Procerum; & non ceſſabat quin ſemper adjungeret ſe Societati Procerum ac Magnatum in* Ludo *Al Shatrangj; donec tandem quodam die luderet cum Miſericordiam-experto Al Vezîr maximo Ibrahîm Baſhâ: & interim dum eſſent in Ludo, eo inſcio intravit Majeſtas Sultân Soleimân, ita ut nemo de eo noverit, niſi poſt ingreſſum ejus. Tum verò illis innuebat ne Reverentiam ei exhiberent, nec ſe moverent, ſed ut eſſent* intenti *in illud quo erant occupati, circa Ludum ſuum. Reſcivit autem hoc cæcus ille poſtquam multiplicari cæperant facetiæ, joci, ac riſus: & ad hoc mirati ſunt. Deindè Majeſtas Soleimanica abſtulit ab illo cæco Equum è medio Exercitûs ejus, altero hoc neſciente. Cùm verò* Cœcus *denuò*

denuò ludere aggrederetur, & hocce Equo careret, dixit; Si aliquis è ſubditis abſtuliſſet Equum, certè conqueſti fuiſſemus de eo ad Calipham hujus temporis: hoc verò cùm Calipha hujus temporis ipſe fecerit, non eſt nobis niſi patientia & contentatio dum vincimur. Sultân autem & reliqui qui aderant admirati, putabant illum aliquantulùm videre poſſe; ideóque Majeſtas Soleimanica juſſit oculos ejus firmiter ligari, & tunc reductâ menſâ, fecerunt ut primâ vice: & ille rurſus hoc animadvertit; unde aucta eſt admiratio eorum in eum. Tum quidem Majeſtas Soleimanica ei deſignavit pro ſingulis diebus ex Nummis Othmanicis viginti Nummos, quos accepturus erat ex vectigalibus Urbis AlCâhiræ, (i.e. Alcâïr,) *gloriâ & potentiâ-nobilis. Et dico me certè vidiſſe huncce hominem in Damaſco circa annum 964 aut 5: & tunc erat ſocius lepidus & confabulator facetus, qui optimè memoriter tenebat AlCoranum, & recitabat Carmina elegantia apud alios: & puto eum adhuc Câiri (cælitùs-defenſæ) in vivis eſſe. Deus autem meliùs novit.*

Huic proximè accedit quod vidi in Confinio Tripolitano Syriæ (cælitûs-cuſtoditæ) anno 970; Quòd ſcilicet in hæcce Confinia venerat quidam homo ex Græcorum gente, cui Nomen Jûſuph Tchelebî: putabatur eſſe filius Annonarii-Præfecti Conſtantinopolitani, qui peragraverat Indiam & Perſidem, & ingreſſus fuerat in Arabiam Felicem, viderátque multa Regna. Iſte ſecum habuit Shatrangj cujus Fruſtula [i. e. Scacchi] *erant valdè magna. Hæc, cùm extraxerat ex perâ in quâ erant recondita, eáque commiſcuerat, juſſit firmiter ligari oculos ſuos, ut*

ille

ille tunc utramque aciem ſolo tactu diſtingueret. Hoc facto, ille diſpoſuit quodvis Fruſtulum in Areolam ſuam, in quo faciendo nè minimùm quidem aberravit à locis eorum, tanquam vidiſſet hoc oculis ſuis. Deinde ludebat cum iis ex Summatibus qui aderant, & manu ſuâ contrectabat Fruſtula ſua & ea Antagoniſtæ ſui, & tandem ludebat eo Fruſtulo quo formandus eſſet Luſus; idque è loco ſuo ſuſtulit tam dextrè elevando, ut à Scaccario prorsùs disjungeretur, idque collocavit in optato loco, quaſi vidiſſet illud oculis ſuis. Hoc profectò fecit in Hoſpitio meo unâ vice poſt alteram: nec vidi aliquem qui eum vincere potuit.

Huic quoque accedit quod ipſe vidi Conſtantinopoli anno 975, cùm adjungerem me Doctori Shibâb-Eddîn Ahmed filio Jûſuph Ægyptio, qui vocabatur AlMéſedî: luſit quidem in camerâ meâ unâ vice poſt aliam retrorsùm, idque cum quolibet qui aliquid in hoc Ludo *præſtare potuit; nec vincebatur vel uno tempore quamdiu apud me ludebat. Deinde vocabamus eum in medium Menſæ, eique dicebamus, Numera nobis Fruſtula tua & Fruſtula Antagoniſtæ tui; eaque numeravit tanquam vidiſſet illa.*

A quibuſdam Gallis, viris piis ac ſobriis, oculatis teſtibus accepi, Genevæ prope Templum Sancti Petri (circa annum 1668 plus minus) vixiſſe hominem quendam Cœcum cui nomen *Seve*, qui quamvis ab Infantiâ cœcus, tamen quoſvis apertos vincere potuit ludendo *Merelles*: idque dum eſſet adhuc puer 4 annorum. Iſte homo propterea celebris fuit nomine *Cœci Genevenſis*.

Quomodo hæc fiant, dictu difficile. *Andr. Plomannus*

mannus in cap. 2. *De Paradoxis Viſûs*, præſumit *Cœcos colorum imagines videre poſſe, modò nervus opticus talem motionem ſubeat quam illi imprimerent res luminoſæ, ſi oculus eſſet omnibus ſuis numeris abſolutus. Qualia phænomena vel ignium lucentium vel colorum* dicit *à nobis ſæpè obſervari in ipſis etiam ſpiſſis tenebris oculiſque clauſis, poſt gravem plagam inflictam oculis, aut fauces eliſas, aut vehementem capitis percuſſionem.* Additque, *Sententiam hanc egregiè illuſtrare Exemplum à Kenelmo Digbejo productum in Libro de Naturâ Corporum, cap.* 28. n. 7. Nempe, *habuit is Pædagogum cui Humor Cryſtallinus in utroque oculo penitùs deperierat, ut ne Solis quidem claritate moveretur. Is in toto corpore, præſertim in cerebro, mutationem aliquam perſentiſcebat à Solis præſentiâ; unde nubilum diem à ſereno accuratè diſcernebat, quanquam cubiculo radiis & calori Solis impervio incluſus: luſitavit Chartis pictis peritiſſimè & Latrunculis,* [Scachis;] *Globos miſſiles, Orbiculos metallicos ſuper menſâ accuratè torſit; ac multa alia miranda præſtitit internorum ſenſuum & phantaſiæ beneficio, quæ ab aliis accurato colorum judicio peragi ſolent.* Deinde Plomannus his ſubjungit, *Patriam ſuam* [Regiomontum] *ſimile Exemplum ſubminiſtrare poſſe, ſi diutiùs his immorari velit.* Aitque *Thomam Bartholinum in libro de Luce Animalium, lib.* 1, *cap.* 14, *agere de iis qui tenebris vident.* Et ex Honoratiſſimo Boyleo notat, *Colores qui coloribus inhærent, diſtingui potuiſſe à cœco, nempe album & nigrum colorem habere ſuperficiem aſperrimam, rubrum glaberrimam, nigrum tamen colorem*

albo aſperiorem, &c. Et in ejuſdem Honoratiſſimi Viri Libro *De Determinatâ Naturâ effluviorum,* dicit, *Commemorari aliquem ex quodam oculorum morbo tantum Viſûs acumen ādeptum fuiſſe, ut noctu evigilans planè videret, & colores aliáque objecta diſtingueret; beneficio morbi illud conſecutus, quod non niſi paucis nativum eſt.*

Nos autem hâc diſquiſitione aliis relictâ, ad penſum properamus.

Hujus Ludi occaſione (quod igitur in Elogium ejus ab Arabibus adfertur,) excogitatum & productum eſt imparile quoddam *Progreſſionis Arithmeticæ* Exemplum; ubi *Scaccarium,* duplicatis in Areolarum progreſſu numeris, ſic ſe habet:

218	64	32	16	8	4	2	1
32768	19384	8192	4096	2048	1023	512	256
							&c.

32768. Hactenus eſt *Kadab,* cujus duplum in domo 20 eſt *Waiba*: & ſic deinceps.

Poſtquam autem hujus Ludi Author hoc ſuum Inventum Regi Indiæ obtuliſſet, remunerationem petiit quæ primâ fronte videbatur exilis:

ſed omnibus computatis, ſatis grandis tandem apparebat; tam inuſitatum Progreſſionis Arithmeticæ Exemplum exhibens, ut Doctiſſ. Walliſius in ſuum *De Progreſſ. Arithm.* Tractatum inſerere dignum cenſuerit. Hiſtoria integra extat in Saphadii Cõment. Arab. ad *Tograï* ſupradictum *Lamiyato' lAgjam*, his verbis ex MS Bibl. Bodlejanæ,

ولما عرضه علي الملك واوضح له امره ساله
ان يتمني فتمني عليه عن تضعيفه قمحا
فاستصغر الملك ذلك من همته وانكر
عليه ما قابله به من طلب النزر القليل في
ذلك المقام فقال ما اريد غير ذلك فامر
له بذلك فلما حسبه ارباب الديوان قالوا
للملك ما عندنا ما يقارب ذلك القليل
منه فانكر ذلك فاوضحوه له فاعجبه
الامر الثاني اكثر من الاول &c.

id eſt, *Hoc cùm Regi obtuliſſet, ejúſque rationem ipſi declarâſſet, rogavit illum Rex ut aliquid peteret pro eo* Invento ſuo. *Ille itaque petiit Triticum ſecundùm numerum duplicationis ejus*, [viz. Grana Tritici juxta Areolarum numerum continuè duplicanda.] *Rex ut parum quid exiſtimans præ eo quod animo conceperat, negavit ei illud quo eum excipiebat,*

eò

eò quòd in ejuſmodi loco (ſeu *occaſione) tam exiguum & parvum quid peteret. Reſpondit autem, Nolo aliud præter hoc. Ei igitur id dari juſſit. At ubi Dñi Curiæ illud computâſſent, Regi dixerunt, Non eſſe penes ipſos quod ad illius Exiguum iſtud prope accederet. Cui cùm Rex non adhiberet fidem, rem ipſi demonſtrârunt. Adeò ut Secundum hoc majorem ipſi admirationem incuteret, quàm illud Prius. Refert AlKâdi Shemſeddîn Ahmed Ibn Chelikân, Hærebat mihi primò ſcrupulus de hâc ſummâ, donec computiſta quidam Alexandrinus qui me convenerat, viam mihi oſtenderet, quâ manifeſtum mihi factum eſt id quod dixerant; chartam mihi exhibens quâ veritas ejus conſtabat. Nempe Numeros duplicando uſque ad Areolam decimamſextam, illic ſtatuit granorum triginta duo millia, ſeptingenta ſexaginta & octo. Summam hanc, inquit, ſtatuamus menſuram* قدح *Kadah. Quod cùm examinaveram, ita ſe habuit uti dixit: quare fides ei adhibeatur de hac re. Deinde duplicando decimamſeptimam, & ſic deinceps ad viceſimam; in ea fuit menſura* ويبة *Waiba. Deinde à Waibis tranſiit ad* اردب *Ardubbas, quas duplicare non deſiit, donec in Areolâ quadrageſimâ pertingeret ad centena & ſeptuaginta quatuor millia, & ſeptingenas ac ſexaginta duas Ardubbas, cum duobus trientibus. Atque hæc ſumma eſto* شونة *Granarium. Deinde Granaria duplicando ad Areolam uſque quinquageſimam, prodiit ſumma, mille & viginti quatuor Granariorum. Atque hæc menſura pro* مدينة *Urbe habeatur. Dein*

 illud

illud duplicando ad Areolam uſque ſexageſimam quartam, (quæ eſt omnium ultima,) prodiit ſumma Urbium ſexdecim millia & ter centum octoginta quatuor. Scias autem non eſſe in toto Mundo Urbes hiſce plures numero. Hactenus ille. Dico ego, Ultimum quod producitur duplicando Abacum Shatrangicum, eſt Octodecies mille millia, ſexies; Quadringenta quadraginta ſex millia, quinquies; Septingenta quadraginta quatuor millia, quater; Septuaginta tria millia, ter; Septingenta novem millia, bis; quingenta & quinquaginta & unum millia, atque ſexcenta & quindecim.

18	446	744	073	709	551	615
6	5	4	3	2	1	

*Atque ſi collectum fuerit illud in unam figuram quadratam, longitudo erit * Sexaginta milliarium; latitudo, par; altitudo etiam, par; ſecundùm milliare quod conſtat quatuor mille Cubitis vulgò uſitatis: quorum quiſque eſt trium Spithamarum mediocrium. Cùm etiam Ardubba menſuræ Ægyptiacæ, ſit Cubitus cubicus; pondus ipſius erit, Rotalarum ducentarum & quatuor: quarum unaquæque eſt*

* Clariſſ. Walliſius noſter in *Matheſis Univerſalis* ſuo *Opere Arithmetico* cap. 31 *de Progreſſione Geometr.* hoc illuſtre Exemplum adducens, computatione factâ, judicat pro 60 legendum 6. Præterea heic notandum, quòd hæ menſuræ Ægyptiacæ (tam Longitudinis quàm Contenti) ſint aliis aliquanto majores, quòd factâ cum aliis collatione monſtrat *Calcashendi Ægyptius* in Operis ſui tomo ſecundo.

Centum

Centum quadraginta quatuor درهم *Drachmarum*: *Drachma autem eſt Granorum Tritici ſexaginta quatuor. Porrò ſi numerum, in qualibet Areólâ, quadraverimus; quadrando producitur qui ſtatuendus eſt in Areolâ cujus numerus duplus numeri iſtius Areolæ, uno minus. Exempli gratiâ; Ubi quadraverimus quod eſt in tertiâ, prodit quod quintæ eſt: cúmque quadraverimus quod prodit in quintâ, producitur quod nonæ eſt; & cùm hoc quadraverimus, prodit quod decimæſeptimæ. Hoc item quadrato, prodibit quod eſt loci ſexageſimi quarti: unde ſi Unitatem ſubſtraxeris; reliquum, eſt Summa iſtius quod eſt in Areolis omnibus uſq; ad ſexageſimam quartam. Quòd ſi, ante ſubductam Unitatem dimidiaverimus; erit ſemiſſis, id quod prodit in Areolâ ſexageſimâ quartâ. Atque hâc praxi prodibit Duplicatio Abaci Shatrangici quinque Operationibus.* ——— *Dicitur, ex quibus excellunt Indi, quibúſque reliquis hominibus præiverunt, tria eſſe; viz. Librum Culeila & Dimna, Ludum Shatrangj, & Novem Figuras numerarias.*

Eandem hujus Ludi Originem paucis complexam adducit *Guſtavus Selenus* ex Ariſtotelis Commentatore *Averroë Cordubenſi*,(qui duodecimo poſt Chriſtum ſeculo floruit,) ubi agit *De multiplicatâ Analogiâ quæ citò creſcit*, hiſce verbis; *Quemadmodum dicitur de quodam viro qui petiit à quodam Rege, ut ſibi exhiberet pro mercede ſuâ Frumenti grana in numero multiplicato per numerum Domorum Ludi Scachorum. Et recuſavit hoc Rex, poſtquam ei inde proveniret præmium nimis magnum.* Dictus *Sele-*

nus computat Granorum Numerum, talem eſſe ut antè, viz.

18 446 744 073 709 551 615.

Hæc Hiſtoria paulò aliter Perſicè narratur in *Lib. Mu'gjizât*, p. 247, addito alio parili Exemplo,

چون فیلسوف هندی شطرنج را وضع کرد ملك
هند را خوش آمد گفت آنچه میخواهی
بگو تا بدهم فیلسوف گفت بتضاعیف رقعه
شطرنج مرا دراهم بده یعني بخانه اول
یکی بخانه دوم دو وبخانه سیوم چهار
وبرین نسق ملك گفت ظن من در حق
خود فاسد کردی چه محل دارد این قدر
که خواستي از من فیلسوف گفت جز این

[heic omiſſa eſt integra linea in exemplari, cujus ſenſum ſupplevi,] ملك هندی جمله با این
جایزه وفا نکند آنکه این را جمع کنم ملك
گفت طلب جایزه خوبتر از وضع شطرنج
بود چون عنصري این حکایت بشنید
خواست

خواست كه در مقابل اين سلطان محمود
را مدحي گويد كه آن مدح را آخر دعايي
باشد كه اگر تضاعيف رقعه شطرنج
برآن قسمت كني هر روزي را ربع درهمي
باشد وآن اينست

شاها هزار سال تو در مملكت بزي
وده هزار سال بعد اندر وبباش
سالي هزار ماه وماهي صد هزار روز
روزي هزار ساعت وساعت هزار سال

Quando Philoſophus quidam Indorum poſuerat Shatrangj, id gratum fuit Indorum Regi, qui dixit, Dic quod petis, ut dem. Philoſophus reſpondit, Des mihi Nummos [Drachmas] *ſecundùm duplicationem Straguli Shatrangici; i. e. pro Areolâ primâ, unum; pro Areolâ ſecundâ, duos; pro Areolâ tertiâ, quatuor; & ſic deinceps ſecundùm hunc ordinem. Rex dixit, Meam de te opinionem irritam reddidiſti: quem enim locum* [ſeu *valorem*] *habet hæcce quantitas quam à me petiiſti? Philoſophus reſpondit, Præter hoc ni*hil aliud peto. Tum Rex dari præcepit. Regis verò Theſaurarius dixit, Divitiæ *Regni Indiæ totius huic Dono non ſufficiunt ut hujuſmodi* Summam *colligam. Rex regeſſit, Iſtius Doni petitio ipſâ Ludi Inventione*

Inventione mihi gratior eſt. Quando autem O'nſori (Poëta celeberrimus & Principi Mahmûd chariſſimus, qui obiit anno Hegj. 431,) *hanc relationem audiret, cupiebat ut quod huic reſponderet, Principi Mahmûd Elogium diceret; cui quidem Elogio ſubjungeretur Votum. Jam verò ſi duplicationem Straguli Shatrangici ſecundùm illud partitus fueris, cuilibet Diei quarta pars Nummi* [Dirhem] *aſſignabitur. Sic autem ſe habet* Votum, Carmine,

O Rex mille annos in Regno vivito,
Et ——1000 annos in——; & ſit
Quilibet Annus 1000 Menſium, & quilibet Menſis [100000 Dierum;
Et quilibet Dies 1000 Horarum; & quælibet Hora [1000 Annorum.

Hæc eſt hyperbolica gradatio & Tranſcenſio, ut in S. Bibliis, *Lux Lunæ erit ut Lux Solis, & Lux Solis erit ſeptuplex illo die quo, &c.* hoc eſt, Lux Lunæ erit ut ſeptuplex lux Solis. Imperfectum reliqui Verſum ſecundum, propter malè exaratum Exemplar quod non erat legibile.

Quomodo aliàs etiam iſte Abacus Luſorius fiat Arithmeticæ induſtriæ Campus, ut ludendo Arithmeticæ Operationibus perſungi liceat, memorat Joh. Ciermans in *Diſc. Mathem.* prope finem 2dæ Hebdomadæ Novembris, ſub Tit. LOCALIS *Arithmetica.*

Sciendum eſt, quòd Orientales multum delectentur Combinatione Numerorum in Tabellæ quadratæ Areolis inter ſe convenientium ad quamcunque

quamcunque plagam numeraveris:& ille qui ejuſmodi Combinationes eleganter componere novit, multùm æſtimatur, & pro ingenioſo habetur. Tale Schema vocatur وفق *Wephk*, & Ars illud componendi ſeu conficiendi vocatur علم الوفق *Scientia Concordantiæ* ſeu *Convenientiæ*, & inter Doctrinas ſeu Eruditiones Ægyptiorum hæc non eſt minima: nam in talibus Schematis Voces Literæque exprimuntur Numeris magna myſteria continentibus; quæ, eiſdem Numeris rurſus in Voces reſolutis, evertendo eliciuntur. Et hoc quidem modo res ſuâ naturâ planæ, opertè & myſterioſè exprimuntur, & obſcuritate involvuntur; quod laudabile & pro elegantiâ nunc (ut & olim) in Ægypto habitum. Hujuſmodi Tabellæ à ſe invicem diverſæ, (nempe majores & minores,) ab Aſtrologis conduntur pro ſingulis Planetis: viz. Convenientia 3 in 3 pro Saturno, 4 in 4 pro Jove, 5 in 5 pro Marte, 6 in 6 pro Sole, 7 in 7 pro Venere, 8 in 8 pro Mercurio, 9 in 9 pro Lunâ. Intelliguntur Tabellæ quarum Quadratura eſt tot Areolarum quaquaverſus.

Et quidem in hujus Ludi laudem apud Arabes cedere judicatur, Areolarum Scaccarii diſpoſitio feliciter coïncidens cum Mercurii Menſulâ ſeu Tabellâ, quæ (ut & eæ cæterorum Planetarum) apud Aſtrologos ſacra æſtimatur: ea autem eſt Concordantia τῶν 8 in 8: adeò ut, ſi fortunato Mercurio ejuſmodi Tabella laminæ proprii Metalli inſculpatur, eadem credatur cœleſti

virtute inſigniri ac impraegnari, & eandem portanti tribuere divitias, memoriam & intellectum juvare, & omnia alia quæ à Mercurio fluere exiſtimantur. Si autem illo infortunato fiat ſculptura, tum horum contraria eveniunt. *Scaccarium* itaque Numerorum Convenientiâ ſignatum, exhibet quadratum Octonarium, nempe Octonarium in ſe ductum; in quo, ſecundùm Areolarum cenſum continentur particulares Numeri 64, in qualibet lineâ 8 quaquaverſum; in quovis latere, uti etiam à latere ad latus & per Diametrum, conſtituentes 260: tota autem Numerorum ſumma 2080. Et quidem Numerorum Diſpoſitio talis eſt quæ ſequitur.

8	58	59	5	4	62	63	1
49	15	14	52	53	11	10	56
41	23	22	44	45	19	18	48
32	34	35	29	28	38	39	25
40	26	27	37	36	30	31	33
17	47	46	20	21	43	42	24
9	55	54	12	13	51	50	16
64	2	3	61	60	6	7	57

Refertur etiam ad hujus Ludi Elogium, quòd eo numero habeat Fruſtula luſoria ſeu *Scachos*, ut ex eorum peculiari quodam ſitu oriatur elegans quædam Sortitio; quæ tamen & aliis quibuſvis diverſi coloris reculis præſtari poſſit. Narrat verò

verò AlSáphadi, quòd cùm in eâdem navi aliquando veheretur ex Mohammedanis & Chriſtianis mixtus cœtus, & ortâ procellâ navis propter nimium onus propè eſſet ut ſubmergeretur; convenerunt inter ſe ut jacerentur Sortes, & in quos caderet Sors, illi ex navi eum ſublevandi causâ ejicerentur. Navarchus verò Turca (aſtutus nebulo) videns quâ formâ mixtim ſederent, dixit, Hoc non adeò multùm placet, ſed conſultius videtur ut numeremus populum, & nonum quemque hominem ejiciamus. Cúmque omnes in hoc conſenſiſſent, tum in mare projecerunt nonum quemque, eundem circuitum iterando donec tandem omnes Chriſtiani hoc dolo circumventi in aquis periiſſent, Mohammedanis in tuto manentibus. De hoc igitur ſtratagemate gloriantes Mohammedani, Scacchorum ſitu formatum exhibent Circulum, cujus Nomen in ejuſdem umbilico ſcribitur, ſequente modo,

Circulus Muſlimorum & Chriſtianorum.

Initium Circuli, à 4 albis ad 5 nigros, & ſic deinceps.

 Hujus

Hujus ſitûs ratio memoriæ causâ Literis Alphabeti exprimi ſolet, hoc modo, دهبا جا ابجا ببا *Dabbagja Ababgja Baba*; ubi litera *Dâl* 4 albos, & litera *He* 5 nigros deſignat; & ſic deinceps ſecundùm harum Literarum valorem Numeralem, Scachi Albi qui Mohammedanos, & Nigri qui Chriſtianos repræſentant alternatim ſuo ordine collocandi ſunt, ut ſupra monſtratum eſt. In Libello Anglico cui Tit. **Wit's Interpreter**, (8° S. 87. Art.) traditur hujuſmodi Sortitio ita diſpoſita, ut de 30 hominibus partim Turcis partimque Chriſtianis morti deſtinatis & condemnatis, 15 Turcæ moriantur, & 15 Chriſtiani evadant. Fit autem hoc modo,

xxxx ooooo xx o xxx o xoo xxooo xoo xxo

ubi quatuor x denotant tot Chriſtianos, & quinque ooooo tot Turcas; & horum nonus ſemper damnatur: cujus rei ordo memoriâ tenetur per ſequentem Verſiculum,

Populeam virgam mater Regina tenebat,

ubi *po* notat 4 Chriſtianos, & *pu* 5 Turcas, &c.

Tantum fuit ſemper hujus Ludi æſtimium, ut ad Formam *Scaccarii* aliquot *Urbes* extruxerint Orientales, ut apud *Megjdium* & *Abulphedam* legitur.

§. An

§. *An Shahiludium ſit licitum.*

PRiùs autem quàm manum de Tabula tollam, breviter diſquirendum reſtat, *An & quatenùs hic Ludus ex Orientalium ſententiâ ſit licitus?* Ludi quidem ſunt frequentiſſimi uſûs per totum Orientem, quamvis Lege tam Mohammedanâ quàm Judaïcâ ſint in genere damnati & interdicti. In AlCorani Suratâ 5tâ legitur, يا ايها الذين آمنوا
انما الخمر والميسر والانصاب والازلام رجس
من عمل الشيطان فاجتنبوه لعلكم تفلحون
O vos qui creditis, (i. e. O vos Fideles,) *profectò Vinum, & Alea, & Statuæ, & Sagittæ-ſortilegæ ſunt ſpurcities ex opere Diaboli; ideóque averſamini ea, fortaſſis ſalvabimini,* id eſt, ut fortè ſalvemini. Hunc locum Paraphraſtes Perſicus qui in Bibliothecâ Bodlejanâ ſervatur, ſic exponit,

اي زمره مومنان جزين نيست كه خمر
وهمه مسكرات نردين داخلست وقمار واين
نيز عام است نرد وكعبه وبيضه وغير آن
وبتان كه نصب كرده اند براي عبادت
وتيرهاء اقداح پلين است از وسوسه وتزيين
شيطان

شیطان پس اجتناب کنید ازین پلیدی تا
شاید که شما رستگار شوید بدین اجتناب

O cœtus Fidelium, non eſt præter hoc, (i.e. hoc tantummodò eſt,) *quòd Vinum* (*ſub quo inebriantia omnia comprehenduntur,*) *& Alea,* (*quod etiam generale eſt pro Nerd, & Aſtragalis, & Beida, &c.*) *& Idola quæ conſtituta ſunt adorationis cauſâ, & Sagittæ-aleatoriæ, ſint ſordida, ex ſuggeſtione & illecebris Satanæ: itaque recedite ab hiſce ſordidis, ut fortaſſis hac receſſione ſalvi fiatis.* Hîc, ut vides, Interpres Perſicus *Beidavium* ſecutus exponit انصاب Antſâb *Idola* quæ cultûs ergô fiunt; cùm id potiùs ſignificet *Statuas* quaſvis; & præſertim in hoc loco, *Pupas luſorias* ſeu *Imagunculas* quibus Arabes Pagani (quos Mohammed ab Idololatriâ dehortatus eſt,) *Shahiludium* exercebant, ut alibi fuſiùs oſtenditur. In Corano autem & alibi, *Idola* potiùs appellari ſolent اصنام *Aſnâm*. Ita ut id videatur hîc Mohammedi diſplicuiſſe, non propter Ludum ipſum, ſed propter *Statunculas* ſeu *pupas* quibus Arabes illud exercere ſolebant. Ideóque hodierni Mohammedani oblonga quædam lignea Fruſtula ad hunc Ludum adhibent; quo quidem modo eum licitum eſſe ducunt eorum Juriſperiti, qui omnes alios Ludos repudiant & planè interdicunt. In Libro *Muſtâtraph* objicitur, quòd ex minùs attenti animi incuriâ Luſori proclive ſit, يقول شاه مات مكان الشهادة

ut dicat Shâh-mât loco Teſtimonii ſeu *Homologiæ*; quæ eſt, *Non eſſe aliquem Deum præter ipſum Deúm, & Mohammedem eſſe Legatum Dei*, quotidiani uſûs apud omnes Mohammedanos. Sokeiker Damaſcenus de *Shahiludio* diſſerens, dicit, اختلفت الارآء فيه *Diverſas eſſe de eo opiniones*: & poſt varias Doctorum & Sectarum ſententias recenſitas, AlDamirium ſic concludentem introducit,

لا شي فيها يدل على التحريم و انا اقول
و الله يقول الحق و هو يهدي السبيل
ان من نظر بعين الرضا والانصاف في
دلايل الفريقين علم ان اللاتي هو القول
بالحل مع الكراهة وهذا مذهب الشافعي
وذكر صاحب الينابيع عن ابي يوسف
القول بالاباحة وهذا كله في اللعب
بالشطرنج من حيث هو هو واما اذا انضم
اليه اشتغال عن صلاة او غيرها فالتحريم
ان ذاك ليس للشطرنج نفسه *Non eſt aliquid in eo quod indicet illud eſſe vetitum. Et ego quidem dico,(dicat autem Deus quid ſit rectum, & ipſe dirigat* ſemi-

ſemitam meam,) Quòd quicunque oculo benevolentiæ & æquitatis utriuſque partis Argumenta intuitus fuerit, noſcet quòd ſententia eorum qui permittunt hoc, (ſed tamen cum averſione quâdam,) eſſe ſecundùm Sectam Shâphaïtarum. Sed Author τοῦ *AlYanâbi, ab Abi Juſuph recenſet opinionem de Licentiâ,* (i.e. illud eſſe planè licitum.) *Et hoc totum eſt de Ludo Shatrangj quatenùs ille ipſe eſt. Quando autem concomitatur eum neglectus precum, aut ejuſmodi alia, tunc certè illicitus eſt. Hoc verò non eſt in Ludo ipſo :* eſt nempe Accidentale tantúm. In Lib فتاوي *Phatávi* ſeu *Juridicis Reſponſis* celeberrimi Viri *Ibn Camâl Baſhâ,* referente Sokeiker, quæritur, هل تقبل شهادة لاعبي الشطرنج والطولة *An acceptabitur Teſtimonium ludentium ad Shatrangj & ad Tabulam ?* Cui Quæſtioni ſic reſpondetur, اما لاعب الطولة فلا تقبل شهادته ابدا واما لاعب الشطرنج فلا يضر لعبه عن الثقة الا ان انضم الي ذلك رهن من الجانبين وما اشبه ذلك *Equidem Luſoris ad Tabulam, non accipietur Teſtimonium ejus in æternum : ſed quoad Luſorem ad AlShatrangj, non lædit luſus ejus Juſtitiam ipſius ; niſi fortè concomitentur eum Pignora ex utrâq; parte, aut aliquid huic ſimile.* Quàm ſcrupuloſi ſint apud Mohammedanos Legum Doctores in Deciſionibus ſuis de Ludis, partim ex dictis patet.

Shahi-

Shabiludium autem apud eos præcipuè & præ aliis Ludis exercetur, tum propter ſingulare ejuſdem ingenium, tum quia ille ferè ſolus eſt Ludus qui eorum Lege abſolutè permittitur & licitus habetur. Eo autem pacto tantùm eſt licitus, (ut vidiſti,) dummodo non ludatur pro pecuniâ aut aliâ quavis Sponſione, Depoſito, aut Pignore; nec eo Pietatis Exercitia impediantur. Et hoc quidem ſtrictè obſervatur apud Turcarum vulgus, qui quamvis quotidiè ludant, idque aliquando per totos ferè dies, nunquam tamen pro aliqua Sponſione ludere ſolent nec audent, quippe quod ſit Lege illis interdictum. Perſæ autem & Mogulenſes Mohammedani liberè pro Sponſionibus pecunariis ludere non dubitant. Alii Ludi per eorum Leges abſolutè damnantur, ut videas in *Hiſt. Nerd* & *Aleæ*.

Europæis Monachis hic Ludus unà cum aliis aliquando interdictus eſt, ſed ſine causâ, (cùm non ſit caſui ſubjectus,) niſi fortè pro pecuniâ luſerint. De hoc vide *Du Freſne in Gloſſario.*

Mohammedani, ut vides, Ludos in genere (*Shabiludio* excepto) damnant; quos tamen uſu & praxi approbant: eodem modo quo Vinum publicè interdicunt, quod clanculùm immodicâ copiâ (imò & palam Magnates, præſertim Perſæ,) bibunt & ingurgitant.

Scachorum Ludus, eo tempore quo exaratus eſt Textus Talmudicus, non erat inventus; ideoque nihil ibi de eo deciditur. Ejuſdem autem mentio perperam introducitur in Gloſſam Talmudicam, Tract. *Kethuvoth*, fol. 61. 2. Ibi enim in

in Textu, נרדשיר *Nerdſhîr* quod *Tabulæ & Teſſerarum Ludum* notat, à Gloſſatore falſiſſimè exponitur אישקקיש *Eſcacques.*

Hujus Ludi mentio in Textu Juris Civilis non occurrit; quippe qui Juſtiniani tempore in Oriente recenter inventus, in Occidentem tunc nondum penetraverat. Sed ubi Juſtinianus Clericis ad Tabulam ludere interdicit, *Authent. interdicimus, C. de Epiſc.* ibi vetus Gloſſator Accurſius cenſet eiſdem licitum eſſe ad Scacos ludere, quia conſiſtit in ingenio naturali, & fortunæ ac caſui non eſt obnoxium. Si igitur quis Ludorum delectum quæreret, ei commendatum velim Scacchorum Ludum, qui certè ut aliis omnibus eſt innocentior, ita & multis nominibus laudabilior habetur. Eſt enim fraudis & doli mali expers, nec caſui ſubjicitur, ſed merâ Arte gubernatur: & proculdubiò, plus decet ingenuos homines, relictâ aleâ, ex Arte gloriam reportare & ingenio certare; quo viciſſe & technam Artémque oſtendiſſe, major ac laudabilior eſt victoria, quàm nobis ſegneſcentibus, ut à fortunâ ſuperiores fiamus impetrare. In iſto enim Ludo ſola aſtutia quæ adhibenda eſt, in hoc tantùm verſatur, ut Luſor perſpicaci ſit oculo & ſolerti animo ad ſtruendum Adverſario inſidias, & ad ipſius ſtratagemata præcavenda ac dextrè evitanda comparatus. Nemo in hoc Ludo, inclementiore & duriore ſorte lædi poteſt, nec niſi ex ſuâipſius negligentiâ perdere; cùm omnia in eo merâ conductûs peritiâ conſtent, & non ſine deliberatione coràm & in aperto fiant.

Dubio

Dubio procul, non tantùm *Shabiludium*, ſed (ut generaliter loquar,) alii quoque Ludi, ſi modicè & cautè uſurpentur, inculpatum ac legitimum ſuum uſum habere poſſint; utpote quibus ingenium exacuatur, animus gravioribus curis diſtrictus relaxetur, laſſatæ animi ac corporis vires reficiantur, & totus denique homo novis alacriter obeundis negotiis magis habilis & idoneus reddatur. Plut. in Lyc. παιδιὰ τοῦ πόνου ἥδυσμα, *Ludus eſt laboris condimentum.* Sed omne nimium vertitur in vitium.

Ludi enim excogitati fuêre meri exercitii & recreationis cauſâ, non verò ad ludicrum quæſtum faciendum. Ideóque pro pecuniâ ludere, omninò indecorum & ſordidum eſſe exiſtimo. Nam præterquàm quòd ludendi finis (nempe animi recreatio & refectio) perdatur; multæ cientur rixæ, & ſpe lucri allecti incitantur ut nimium pretioſi temporis ludendo conterant. Quando enim pecunia in periculum venit, Luſoris animus non tam voluptate quàm metu & anxietate afficitur premitúrque. In hâc autem parte, proh dolor! nimis frequenter peccatur: ſunt enim, quod pudet dicere, qui adeò ſtupidè & ſtolidè Ludis (iiſque damnoſis) ſunt addicti, ut totæ dies ac noctes illorum ludendi luxuriæ vix ſufficiant: nec norunt à tali ſtultitiâ ac dementiâ ſibi temperare, donec omnis pecuniæ numeratæ jacturam fecerint, totam paternam hæreditatem decoxerint, & tandem Annulis, Veſtibus, &c. exuti fuerint, & hoc modo propriâ ſtultitiâ omnibus rebus ſpoliati diſceſſerint. Eam

 autem

autem Anglorum ſuperat inſania Italorum, qui, Neapoli & alibi, poſt conſumptam ludendo pecuniam veſtéſque, corpora ſua pro certo annorum numero Colluſori (ut ad ludendum pergant) oppignerare & emancipare ſolent. De Chinenſibus etiam & Indis fertur, quòd aliquando ludendo incenſi ac vexati, tantâ vehementiâ & impetu ac fervore in ludum ferantur, ut poſt ſubſtantiam & opes amiſſas, corporum ſuorum membra reſecanda oppignerare non dubitent; & poſt unum forte digitum ludendo amiſſum, nondum deterriti pro altero ludant. Ludendo autem amiſſos Digitos non reſecant, & Emancipati in Libertatem redeunt. Alia decent Chriſtianos. Dum autem pro pecuniâ ludimus, pro ſufficiente excuſatione habetur, quòd aliàs fortè non eſſemus ſatis intenti, nec curaremus quis alterum vinceret, niſi aliquid pecuniæ periclitaretur. Sed certè vincendi gloria & peritiæ ac ingenii oſtentatio debet plus valere & in Ludo intentionem procurare plus quàm Quæſtus & Lucrum, quæ in hoc caſu valde ſordida habentur.

Jus quidem Civile Laicis permittit ut in quibuſdam caſibus pro pecuniâ ludant, ſi modo non ſuperent Solidum, quamvis divites ſint; aut pro eo quod in menſam mox apponendum eſt & communiter veſcendum: ſed Clericis planè interdicit ludere ejuſve Inſpectores eſſe. Si autem detur & non concedatur, quòd aliquando pro pecuniæ Depoſito ludendum ſit, nonne ſummæ eſt dementiæ, certam pecuniam fortunæ incertitudini ac viciſſitudini committere? Quis cordatus

tus eſt qui viarum benè gnarus, ſuæ peritiæ non potiùs credere, quàm clauſis ac obvelatis propriis oculis, aliorum conductui ſe tradere vellet? Si hæc res ritè perpendatur, eodem inſano modo fit ab iis qui honeſtas Recreationes Arte & certitudine fundatos relinquunt, ut aliis quæ & fraudi & incertitudini ac aleæ ſunt ſubjectæ ſeipſos addicant; & expoſitâ in medio Menſæ pecuniâ, eam cœcutientis fortunæ arbitrio vel in ſuas vel in aliorum crumenas deducendam permittunt.

Olim apud Ethnicos Romanos Senatûſconſulto cautum eſt ne in pecuniâ luderetur, niſi in quibuſdam caſibus. Et ſanè propudium eſt, Chriſtianis pro ſordido lucro ludentibus, à Turcis id nobis exprobrari poſſe, quòd ii nunquam nec pro pecuniâ nec pro alio quovis Depoſito aut pignore ludant. Ideóque ſuademus, utinam & perſuadere poſſemus, ut qui ſe ingenuos eſſe profitentur, ab illaudabili & ſordidâ illâ conſuetudine in poſterum abſtinere vellent; cùm hoc faciendo auferant ab amicis, quibus potiùs aliquid dare debuerant, quod Liberalitatem & veram Amicitiam minimè ſapit, ut notat Ariſtoteles, qui tales Luſores ut Illiberales & αἰσχροκερδεῖς censet, & hoc nomine infames relinquit.

Monitio ad Lectorem.

Quia uſu venire ſolet ut ii qui Linguis Orientalibus non ſunt imbuti, multa ſibi ignota in Libris videntes, ab eorundem Librorum lectione deterreantur; Benevolum Lectorem heic monitum velim, exotica omnia verbatim reddita eſſe Latiné: ita ut ſi Arabica, Perſica, &c. inter legendum planè omiſerit, tamen ſenſus in Verſione expreſſus erit integer, acſi Orientalia omnia ſuo ordine legiſſet ac intellexiſſet. Sciat quoque Vocales â î û *circumflexo Accentu notatas, craſſiore & pleniore ſono producendas eſſe: &* j *in initio vocum pronuntiandum ut ibidem* y *pronuntiaretur, ut in* Jaman *aut* Yaman: *alias quando ſonat ut* g *molle, tum eam poteſtàtem expreſſam eſſe per* gj, *ut in notiſſimâ voce ignotiſſimæ pronuntiationis* Hegjra, *quæ eſt diſſyllaba* Hegj-ra, *non autem triſſyllaba ut vulgò ſonatur errore receptiſſimo. Si volumus* g *durum, tum ſcribimus* gh. *In tyronum gratiam neglexi Arabum Regulam de Articulo* Al *ante literas Solares cum primâ vocis literâ colliqueſcente, ut in* Aſſûphi, *ubi Nomen obſcuratur & deformatur tali coaleſcentiâ: pro eo itaque ſcripſi* AlSûphi, *& Nomen ſeparatim ab Articulo enuntiavi, ut hac ratione verum & nudum Nomen ſeorſim ab Articulo magis diſtinctum apparere poſſit, & cuivis imperito integrum ſit Nomen ab adjuncto Articulo ſeparare & diſtinguere. Nihilominùs tamen dicta*

Regula

Regula in Arabum Libris legendis non eſt negligenda, utpote quæ ad veram & legitimam Lectionem ſit neceſſaria. Apoſtrophes *Nota à nobis adhiberi ſolet ut* Hyphen *loco* Waſlæ *Arabum, ad indicandum ſonum τȣ̃* Eliph *in Articulo* Al *negligendum, & duas voces junctim legendas, ut* Lamîyato' lAgjam, *pro eo quod aliàs enuntiandum eſſet* Lamîyato Al-Agjam. *Et è contra, aliquando adhibemus* Apoſtrophen *ad indicandum diſjunctionem, ubi ſcil. aliquid ſubintelligendum eſt pro ſono τȣ̃* Ain, *cujus poteſtas noſtris literis Europæis commodè exprimi non poteſt; idque præſertim in medio vocis, ut in* Mes'ûdi, *ne aliàs erretur legendo* Me-ſû-di *malè diviſâ ſyllabatione: quin & Vocalis protractionem ſubindicat, ut in* Ca'ba *&* Sa'di, *quaſi productiore ſono compenſet pro* Ain, *acſi aliàs legeretur* Caaba *&* Saadi. *Sic etiam in fine, ut* Rica'.

De vocum Sinicarum Pronuntiatione notandum eſt, quòd ch *ſemper ſonet molliter quaſi* tch: *&* g *in initio vocum etiam molliter ferè ut* dg; *at in fine vocum ſemper duriter: Ex. gr.* Ging *ſonandum eſt* Dgingh. *Plura de vocum Chinenſium verâ Pronuntiatione prout in Miſſionariorum Libris leguntur, docui in Præfatione ad noſtram* De Ponderibus & Menſuris Chinenſium *Epiſtolam ante aliquot annos editam. Nam vera cujuſque Linguæ Pronuntiatio præ omnibus affectanda eſt; cùm in converſatione cum Indigenis (ſi opus ſit,) Sinicas aures quàm maximè raderet, audire ſuas voces falſâ pronuntiatione tam miſerè detortas, ut aliam ab eâ diverſam Linguam barbaram loco ſuæ elegantioris ſonari putârint. Nec cuivis operæpretium eſt, pro veris Locorum & Virorum*

Nominibus

Nominibus malè ſonantia & falſa addiſcere, quæ poſteà iterato labore dediſcere oportebit.

Ubi de â circumflexo ad craſſiorem ſonum formandum ſuperiùs egimus, nõtandum eſt quòd talem ſonum non formet in eis vocibus exoticis ubi eſt tantùm Ablativi Caſûs ſignum; quamvis aliàs quatenùs tales voces conformentur Latinæ flexioni, tali Accentu affici mereantur: nam in Latinarum & aliarum vocum flexione eſt Contractioris Scripturæ & Productioris Soni ſignum, cùm Muſâ *ſit pro* Muſaa, *&* Manû *pro* Manuū, *eodem modo quo etiam in Genitivo* Muſæ *eſt pro* Muſaë, *&* Manûs *pro* Manuūs, *cum ejuſmodi aliis, commodioris ſoni causâ. Et talis Accentus quamvis non actu, tamen potentiâ ſemper adeſſe ſubintelligendus eſt. Ideoque inter Germanos quibuſcum Latinè locutus ſum, memini aliquos quemvis Ablativum & Dativum Caſum inter loquendum audibili Accentu Circumflexo ſemper afficere & premere ſolitos.* Vale.

HISTORIA SHAHILUDII.

§ I. *De Shahiludii Nominibus.*

HUjus Ludi non invenitur aliquod Nomen verè Latinum, nec genuinum Græcum, quia veterum Græcorum & Latinorum temporibus non fuit inventus, nec eis notus. Ideoque non niſi invitò huc trahuntur Claſſicorum Scriptorum de *Latrunculis* loca, quæ paſſim à Viris Doctis perperam huic Ludo applicari ſolent. Apud Europæos (propter vocabulum *Scach* quod inter ludendum venire ſolet,) commodioris Nominis loco, vulgo vocatur *Scachorum Ludus*; & τὰ πρόσωπα τȣ̃ παιγνίȣ, *Scachi* nominantur.

In hujus Nominis Originem indagantium quidam ſunt, qui hunc Ludum ſic dictum volunt à Danico Schack *obliquum*, propter obliquas motiones aliquot Scachorum. Alii arceſſunt à linguâ Germanicâ, in quâ (ut in opere ſuo Etymologico MS notavit Doctiſſimus Senex D. Fr. Junius jam defunctus,) " Scah eſt *Præda*, & Scacha " *Latrocinium*, & Scechere ſeu Scheecher *Latro*: " unde etiam Anglo-Saxonicè ꞅceaceꞃe eſt *Latro*, " *Seditioſus*, *Tranſgreſſor*, *Flagitioſus*. Ab his " quoque linguâ Belgicâ Schaeck eſt *Raptus* ſeu

 " *Stupratio*

" *Stupratio* Virginum, & Schaecker eſt *Raptor*, " *Stuprator.* Idem iſtud Vocabulum occurrit in Capitulis Caroli Calvi, qui 800 abhinc annis vixit. Ibi inquam ſancitum eſt ut ſequens Juramentum ab omnibus præſtaretur, *Ego ill. adſaliturum, illud malum quod* Scach *vocant vel* Teſceiam, *non faciam, nec ut alius faciat conſentiam: &, ſi ſapuero qui hoc faciat, non celabo: & quem ſcio qui nunc* Latro *aut* Scachcator *eſt, vobis Miſſis dominicis non celabo ut non manifeſtem, ſi me Deus adjuvet, & iſta Reliquiæ.* Et poſtmodum, hoc eodem vocabulo uſus eſt Otto Imperator Legum Longobardorum Lib. 2, Tit. 55, l. 37, *De* Furto *aut* Schacho, *ſi ultra ſex ſolidos fuerit, ſimiliter ut per pugnam veritas inveniatur præcipimus.* Et ad hunc uſque diem, Germani *Furtum* vocant Scach.

Mentem verò ſubit ſuſpicari, haud diu ante Caroli Calvi tempora, hunc uſum dictæ vocis apud Germanos *Furtum* ſignificantis, ortum habuiſſe à receptiſſimo errore, quo (ut hactenus etiam apud Autores factum eſt, & ad noſtrum uſque tempus propagatum,) *Scachorum Ludus* cum *Latronum* ſeu *Latrunculorum Ludo* confunditur, & alterum Nomen pro altero promiſcuè uſurpatur. Nam cùm ex Oriente fortè inaudiverant de *Ludo Scachorum*, quem eundem eſſe cum *Latrunculis* (quos in Romanorum libris inveniebant) autumarent; inde illi (ut & poſteri) nimis temerè & falſò collegerunt luſorium illud Scach *Latronem* ſignificare.

Sed de appellativâ hujus Nominis in linguâ Germanicâ ſignificatione, nolumus eſſe ſoliciti: nam

nam ſive Germani illud Nomen ab Orientalibus acceperint, ſive ante *Shahiludii* inventionem ab omni ævo in ſuâ linguâ habuerint, parùm refert; cum certo certius ſit, illud quatenùs eſt hujus Ludi proprium Nomen vel apud Germanos vel quoſvis alios, Originem ſuam debere Orienti, ubi nulla in eo Furti ſpecies, nec Furium conſortium, repræſentatur.

Ut itaque rem ipſam tangam, & veram hujus vocis originem in medium adducam, notandum eſt, quod inter ludendum apud Orientales, (à quibus hic Ludus primò ad nos manavit,) frequentiſſimi uſûs ſit Monitorium vocabulum شاه *Shâh*, i. e. *Rex*, quippe quo Rex, ut ab imminente hoſte ſibi caveat & periculum evitet, moneri ſolet. Europæi itaque inſuetis auribus hoc audientes, & operoſam Gutturalis *h* in fine pronuntiationem ægrè imitantes, id variis modis deformarunt, perperam nempe pronuntiando *Shach*, vel *Schach*, &c. idémque pro vero hujus Ludi nomine venditârunt. Deinde etiam quævis Gens id ad ſuam pronuntiationem & Dialectum peculiari quodam modo accommodaſſe videtur. Japonenſibus enim ſonat *Xogui*, quod fortè acceperint à Luſitanis, qui dicunt *Xaque*; quarum illud enuntiandum eſt *Shoghi*, hoc vero *Shaque*: nam apud Luſitanos litera X plane idem valet ac Anglicum *Sh*. Hiſpanis quoque dicitur *Xaque*, ſeu *Jaque*, ſive *Eſcaque*; quod addendo pluralitatis literam *s*, fit *Eſcaques*, quo Nomine *Milites* luſiles notantur. Hi apud Polonos appellantur *Szachi*, & *Scacchi* apud Italos, qui pro Monitorio di-

cunt *Scacco*. Hinc harum regionum Judæi habent ſuum סקאקי *Scachi*, & אשקאקש *Eſcaques*, ſeu אישקקיש *Eſcacques*, prout in Gloſſâ Talmudicâ, & Libro *Cózari* ejuſque Commentatore ſcribuntur. *Abben-Jachia* dicitur etiam צחוק השאק *Ludus Shach*. Germani pro Monitorio dicunt Schach: Ludum verò ipſum denotantes, addunt Spiel, ut dicatur Schachſpiel, i. e. *Scachorum Ludus*. Sic in linguâ Carnorum ſeu Carniolorum Shohſpil. Ruſſi & Muſcovitæ Ludum nominantes poſtponunt *Mati*: ita ut apud illos hic Ludus audiat шахмати *Shachmáti*, ſumptâ totius denominatione à Formulâ illâ quâ quiſque Scachorum Luſus finiri ſolet. Sic etiam *Abben-Ezra* eum vocat שה-מרת *Shâh·mât*. Galli ſuo modo præponunt literam *e*, & pro Monitorio dicunt *Eſchey*, ſeu *Eſchec*: Milites verò pluraliter vocant *Eſchecs*, ſeu *Eſchez*: unde per Aphæreſin, fit Anglicum noſtrum Monitorium Check, & Militum ſeu totius Ludi nomen Cheſs. Hæc accepimus quo tempore Angliam poſſiderent Normanni, quorum pronunciatio τοῦ *ch*, (ſicut & originatio Perſica,) monet ut rectiùs Anglicè per *ſh* ſcribamus Sheck, & Sheſs, ut hoc modo melius conſonent cum Gallico *Eſchec* & *Eſchez*.

Ex dictis conſtat quod ex Perſicâ voce *Shâh*, hujus Ludi appellationem ſibi finxerint Europæi & alii, qui ſonant *Shach*, *Schach*, *Schech*, *Eſchec*, &c. ut ſupra notatum. Hoc vero non eſſe reverà hujus Ludi Nomen, ſed tantùm vocabulum aliquod inter ludendum ſæpiùs adhiberi ſolitum, certiſſimum eſt. Cùm autem id apud Europæos ubique

ubique pro vero ejus Nomine accipiatur, nec ferè aliud nomen habeant, hic Ludus Latinè haud incommodè nuncupari poſſit *Scachiludium*, ſeu potiùs *Shabiludium*, i. e. ſi vim vocis ſpectes, *Regiludium*, i. q. Weickmanni Konigs-ſpiel: vel etiam dici queat *Scachotechnia*, ſeu *Shabotechnia*, i. e. *Regiludii Ars*: vel tandem *Scachomachia*, ſeu *Shahomachia*, i. e. *Regiprælium*, ubi ſcil. inter duos Reges prælii ſpecies inſtituitur. Hodiernus autem apud Europæos uſus, *Scachorum* nomine, non tantum Reges, ſed & omnes cujuſcunque generis Milites luſiles intelligi jubet.

In ſuperioribus monſtratum eſt, illud hujus Ludi Nomen quod apud Europæos jamdiu obtinuit, deductum eſſe ex Oriente; ubi tamen id pro illius Nomine nullatenus uſurpatur. Jam itaque reſtat dicendum quibus Nominibus ab ipſis populis Orientalibus hodie appelletur, vel olim appellatus fuerit.

In Alcorani Surata quinta, hicce Ludus intelligitur Nomine انصاب *Antſâb*, id eſt, *Statua*. Beidavius autem & alii in Coranum Commentatores Arabes, præcipiti zelo in idololatriam invecti, perperam (me judice) in hoc loco interpretati ſunt انصاب *Antſâb*, per اصنام *Aſnâm*, id eſt, *Idola* quæ ſunt adoranda. Hoc Nomine *Antſâb* aliquando etiam intelligunt *Saxa ſtativa* circa Templum Meccanum collocata, ſuper quæ Arabes Pagani olim ritu Idololatrico Sacrificia ſua mactabant. Illud enim Templum (à cubica ſeu quadrata Teſſeræ figura dictum كعبة

 Ca'ba,

Ca'ba,) ante Mohammedis tempora Idolorum cultui dedicatum fuit.

Verum quidem eſt, quod à Verbo نصب *erectum ſtatuit* ſeu *collocavit*, fit Nomen نصب *Nátſab*, cujus forma Pluralis eſt انصاب *Antſâb*, quâ tam *Saxa ſtativa* illa, quàm quævis erectæ *Statuæ*, *Idola*, *Simulachra*, & cujuſvis generis *Imagunculæ* ac *Statunculæ* ſubinde intelligi poſſint. Adeo ut non ſit nobis cum dictisCommentatoribus controverſia de vi vocis *Antſâb* in genere,ſed tantum de ejuſdem peculiari uſu ſeu acceptatione in dicto Alcorani Commate, quod ſupra in Prolegomenis (ubi *An & quatenus hic Ludus ſit licitus* agitur,) integrum adduxi, ut à Lectore melius expendatur. Heic autem (ut Beidavii ſententiam diluam,) addam, quod non tantum Grammaticalis ſignificatio commodè feret ut *Antſâb* de aliquo Ludo exponatur,ſed & ſcopus loci rem bene perpendentibus idem plane ſuadebit. Cum enim Mohammed in dicto Commate, τὰ *Antſâb* inter Ludos enumeret, & cum Vino, Aleâ, & Sagittis aleatoriis in eâdem enuntiatione conjungat, rationi magis conſentaneum videtur, ut illud vocabulum de Ludo aliquo ſeu ludicris Statunculis intelligatur, potius quam de Idolis quæ cultûs cauſâ eriguntur. Et, ſi de aliquo Ludo, tum certe de hoc potius quam de alio; cum Scachorum Ludus præcipuus ſit (& forte unicus, ut ex ſeqq. planius patebit,) qui *Statuis* ſive *Imagunculis* exerceatur. Eiſdem forſan rationibus adductus, vetus Alcorani Interpres Lati-

nus

nus in dicto loco legit *Scacos*; tales enim *Statuas*, non vero *Idola*, ibi interdictas judicabat.

Hæc noſtra ſententia adhuc magis probabilis videatur, cum certum ſit Mohammedem totâ induſtriâ laboraſſe, ut omnem Idololatriæ ſpeciem aboleret: qua de cauſa cum Coreiſhitis aliiſque Arabibus Paganis perpetuas lites fovebat, nec quidem Aſſeclis ſuis permiſit ullas animalium figuras pingere, neque ulla Simulachra ne quidem ornatûs causâ formare, ne fortè in uſum Idololatricum tandem traherentur. Et quidem Mohammed natus fuit XL^{mo} ſeu XLII^{do} anno Nuſhirravâni Perſarum Regis, cujus tempore (ut ſeq. Sectione probabitur,) hicce Ludus ex India in Perſidem, & deinde in Arabiam, migravit: unde certiſſime conſtat, ipſum apud Arabes tum in uſu fuiſſe antequam Pſeudo-Propheta ſuam Legem conderet. Cum itaque ille Paganos Arabes ad unius Dei cultum adducere, & ab Idololatria avertere conaretur, omnium Simulachrorum ſpeciem damnavit; ſimulque hunc Ludum, quod Scachis figuratis ſive Imagunculis ac Pupis (quæ Idolorum aſpectum præ ſe ferre videbantur,) exerceretur, in dicto Corani loco illicitum pronuntiavit.

Supradictam Regulam de Imaginibus aut Picturis nec formandis nec colendis hodie religiosè obſervant Turcæ & omnes iſtius Sectæ ſequaces; qui nec in Libris, nec in Nummis, aut alibi ullas Animalium figuras fingere aut pingere audent. Perſæ autem & Mogulenſes Indi, omneſque hujus Sectæ aſſeclæ, (quamvis ſint itidem Mohammedani,

medani, nec Imagines colant,) laxiorem ſanè & magis diſcinctam in hac parte Conſcientiam habent, in Libris & Nummis quaſvis picturas ſine Conſcientiæ ſcrupulo formantes. Et memini me aliquando vidiſſe *Togrulbeghi* (qui vulgo *Tangrolipix* audit)Caput in Nummo æneo,in cujus margine inſcriptum erat Nomen طغرلبك *Togrulbegh*, ſeu *Tungrulbegh*; qui itaque Perſicæ Sectæ homo fuiſſe videtur, ut & alii omnes Orientales Principes qui in Nummis Effigies ſuas exprimi curarunt. Et hinc eſt quod infra deſignati Scachi plani, ſint in uſum Sectæ Turcicæ; Scachi vero figurati, in uſum Sectæ Perſicæ.

Quod vero circa Mohammedis tempora Pupis ſeu Imagunculis ludebatur, (ut Aſſumptionem probem,) ſatis conſtat ex Dicto ſive Effato Prophetæ Ali, quod ex *Sunna* referunt *Sokeiker Damaſcenus*, & Author libri *Muſtátraph*, aliique: cum nempe caſu dictus Propheta pertranſiret aliquot homines Scachis ludentes, dicebat illis,

ما هذه التماثيل التي انتم بها عاكفون

Quænam ſunt hæ Imagunculæ in quas tam intenti eſtis? Unde conſtat Alim vidiſſe Imagunculas quarum uſum ignorabat: quia hoc Inventum tunc erat in infantia ſua, nec omnibus ubique notum. Sed ex his verbis, Turcicæ Sectæ Doctores Legis Mohammedanæ colligunt Prophetam Ali (quem Mohammedis Succeſſorem quartum, Perſæ vero primum, fuiſſe ſtatuunt,) propter Imagunculas quibus ludebant, tantùm vituperaſſe hunc

hunc Ludum, non verò eum prohibuiſſe; adducentes ſcil. hoc Oraculum, ut ex eo colligeretur an licitus eſſet nécne; quod affirmativè concludunt alii nunc poſteriores Turcicæ Sectæ Mohammedani, ſine ſcrupulo eum planè licitum eſſe ſtatuentes, cùm ſorti ac fortunæ non ſubjiciatur, nec figuratis Scachis apud ipſos hodiè exerceatur. Sed Perſicæ Sectæ Mohammedani (ut & Indi) figuratis Scachis olim ludebant & hodiè ludunt. Et, quòd Imagunculis tunc ludebant, planè fatetur Sokeiker ex Turcicâ Sectâ Damaſcenus, qui ſuprà citata Ali verba ſic illuſtrat, وهو ان الشطرنج كان ان ذاك صورا على صور الرجال والفيلة والافراس كما هو رسم الاعاجم *Et hoc eſt, quia AlShatrangj tunc fuit formatum ex figuris Virorum, & Elephantum, & Equorum, ſicut jam eſt mos Perſarum,* ſeu *Barbarorum.* Cúmque jam non ſit dubitandum quin Mohammedis tempore ludebant Scachis figuratis, à quibus ille planè abhorruit, nihil obſtat quin facilè credamus Mohammedem omnem Statuarum cultum & uſum abolere cupientem, in dicto Corani loco Statunculas etiam luſorias nomine *Antſâb* intellexiſſe, eaſdémque prohibuiſſe.

Hicce Ludus à Perſis aliquando vocatur پخ *Pec,* ſeu بخ *Bec,* quod ſonat *Benè, Euge,* quippe quæ vox inter ludendum à Colluſoribus ſæpè adhibeatur. Aliàs quandoque dicitur آوند *âvend* ſeu آونگ *âvengh,* vel contractè آون *âven,* quæ

 ſonant

ſonant *Suſpenſum*, fortè quia Scaccarium (cum Fruſtulorum Sacculo) à luſu otioſum, ad parietem plerumque ſuſpenſum cernitur. Sed uſitatum hujus Ludi per Orientem Nomen, eſt شطرنج *Shatrangj*, qd Armeni etiam ſonant շատրանջ *Shatrangj*, & aliquando սատրանջ *Satrangj*, A Turcis Conſtantinopolitanis vulgò pronuntiatur *Shetrungj* ſeu *Shitrungj*. Aliquando ſcriptum vidi شطرنك *Shatrangh* per literam *Ta*: & ſæpiùs in quibuſdam Perſarum Libris (etiam malè per *Shin* & *Ta*) legitur شطرنج, *Shatrangj*, & quod idem valet شترنج *Shitrengj*, & ſubinde شترنك *Shitrengh*, ſeu *Shatrengh*: & minùs benè cum Dzamma, *Shutrengh*. Quo autem modo veriùs & rectiùs à Perſis aliàs ſcribitur & legitur, in ſequentibus docebitur.

Arabes potùs per *a* clarum ſemper ſonant *Shatrangj*, ſeu cum Articulo *AlShatrangj*; ſive pro more, colliquato *l* in *sh*, *Ashatrangj* vel *Ashetrengj*. Hinc Hiſpani & Luſitani habuerunt ſua vocabula ſuáſque formas Xatrang, ſeu Xatreng ; vel cum Articulo Arabico, *Algedrèz*, *Alxedrèz*, *Agedrèz*, *Axedrèz*, *Axedreç*: nam hiſce omnibus & adhuc pluribus modis id ſcribere & pronuntiare ſolent, cùm Luſitanorum *x* ſonet ut noſtrum Anglicum *sh*. Pedro de Alcala in Dictionario Hiſpan-Arabico impreſſo, nomen *Axedrèç* tanquam Hiſpanicum, Arabicè exprimit & exponit *Citrange*, unde colligimus quoſdam Maurorum hoc etiam modo pronuntiâſſe.

In

In Vocabulario quodam Perſico malè ſcriptum reperi سهرنج *Sahrîgj*, (fortè pro شهرنج *Shahrangj*,) quod non ex induſtriâ, ſed Scribæ errore factum puto, quamvis in juſtum ſuum ordinem Alphabeticum hoc modo ibi ſcriptum reperiatur, & quoque exponatur per صترنج *Satrangj*.

Sunt ex Mauris qui id efferunt *Eſſatrangj*, ſeu ut habet Nomenclator MS Hiſpano-Arabicus, السترانج eodem ſono vocis malè exaratæ. Et apud Ibn Chelikân in Carmine Arabico, notatur legendum *Sitrangj*. In alio quoque libro ſcriptum vidi صطرنج *Satrangj*, & صا صترنج *Sâ Satrangj*, quaſi ab aliquo qui Sibboliſmo laboraret. Hoc poſterius fortè ſcriptum fuerat ab aliquo Græcorum, qui ſcribunt & ſonant Σᾶ pro *Shâh*, cùm *sh* non habeant, & in medio & fine vocum vim τȣ̃ *h* enuntiare nequeant. Ridiculam ejuſmodi pronuntiationem tanquam lepidum & ridendum quid memorat Sokeiker Damaſcenus & & Sephadius, cùm aliquis ſocio ſuo diceret, يا سجاع هات السطرنج من تحت السجرة cui alter reſpondit, *Tu ſanè pronuntiando errâſti in 9 punctis*, i. e. in 3 ش; eò quòd debuerat rectiùs dixiſſe, يا شجاع هات الشطرنج من تحت الشجرة *O vir ſtrenue, cedò AlShatrangj ſub illa arbore*: ubi *Al Shatrangj* pro omnibus hujus Ludi Inſtrumentis in genere ſumitur. Arabes quidem (ut in ſupradictis cernitur,) proceſſu temporis

poris, verum Nominis Perſici ſonum mutarunt & vitiârunt: illi enim in initio hoc Nomen ſine Vocalibus ſcriptum videntes, & verum ejus ſonum ignorantes, quiſque pro libitu pronuntiabat ut ſibi videbatur, vel prout in buccam venerat: unde tanta in hoc nomine diverſitas.

Ab iſto Vocabulo etiam denominata ſunt quædam ad Ludum non ſemper pertinentia, ſed tantùm propter Strias & Teſſellationem ſic dicta. Ex. gr. apud Indos (quod à Mercatoribus didici,) *Sitrungee* eſt ſpecies *Panni* ſic dicti, viz. *Stragulum ſtriatum* latioribus ſtriis, propter aliquam ſimilitudinem cum Scaccario, cujus locum talis *Pannus* aliquando ſupplere ſolet. Eſt quoque شطرنجي *Shatrangjî* quædam ſpecies *Panis*, qui propter admixtos latiores furfures, quodammodo variegatus & quaſi teſſellatus eſſe videtur. Deſcriptio Perſicè in Libro *Pherhengh Gjihânghîri* talis eſt, *Shatrengj vocant Farris partes ſimul mixtæ: adeò ut ſi Pulmentum ex eo coquunt, id vocant Pulmentum Shatrengicum; vel ſi Panem ex eo coquunt, eundem nominant Panem Shatrengicum*; quæ viliora haberi ſolent. Ideoque Sheich Aúhadi poëta dicit,

سفرۀ چرخ ونان شطرنجي

چيست تا در سماط اوسنجي

Menſa Orbis-cœleſtis & Panis Shatrengicus,
Quid ſunt ut in convivio ea ponderes?

id eſt, quamvis Orbis-cœleſtis Expanſum ad inſtar Menſæ ſternatur, & Stellis tanquam Ferculis varie

rie ornetur, homini tamen eſurienti nihil eſt, reſpectu menſæ bono apparatu inſtructæ: nec in delicatioris cibi cenſu habendus eſt Panis Shatrengicus, *i.e.* ex farre ſeu farinâ furfuribus miſto. Hæc inquam quid ſunt, ut in convivio ſeu benè inſtructâ mensâ ea æſtimes, eorum aliquam rationem habeas, aut alicujus momenti ac ponderis eſſe cenſeas?

Supradicti nominis aliam ſignificationem adducit Megiſerus in Dictionario Polyglotto, dicens, quod in lingua Carinthiæ *Shtreng* ſit *Strenuus*; fortaſſe quia quaſi ſtrenui & pugnaces habentur Viri Shatrangici, ſcil. Fruſtula militaria ſeu Milites luſorii.

A dictis Nominibus Orientalibus, Græci aliquas deduxerunt formas, quas aliquantulùm immutatas ac detortas, pro hujus Ludi Nominibus venditarunt. Exempli gratiâ, Græci hodierni, ut & ii mediæ ætatis, ſuo modo hunc Ludum vocant ſcribúntque Σαντρὰζ: & in Ducæ Byzantinâ Hiſtoriâ eodem fermè modo legitur Σαντρὰτζ, quod ille Ducas Perſicum eſſe dicit. Hæc autem ex communi Græcorum uſu, patiuntur Metatheſin literæ ν, quæ meliùs reſcribenda ſunt Σατρὰνζ & Σατρὰντζ, cùm utrumque horum manifeſtò ſit ipſiſſimum vocabulum شطرنج *Shatràngj* ſeu *Shatranzj*; excepto quod Græci ſonum τῦ ش *ſh* ſuis literis exprimere neſcientes, cogantur ſcribere *Satranz* per Σ ſeu *S* ſimplex in initio ſine Aſpiratione, & per ζ loco *g* mollis in fine, cum Græci *g* molle non habeant.

Vocabuli Σαντρὰζ alius eſt uſus apud modernos Græcos inter Turcas viventes & Turcicè loquentes, à perplexitate hujus Ludi (ut videtur) deſumptus; quo ſignificatur *Stultus* & *Ignarus* homo ruſticis moribus imbutus, ſeu *homo implicati ingenii*, qui ſe extricare nequit. Græci enim Turcicè loquentes dicunt, *Icùl bre Santràzj*, id eſt, ἄπελθε ξανκὰ ἐμπεπλεγμένε, ſicut me olim docuit Hieremias ſacerdos Græcus Doctiſſimus. In hac loquendi formulâ, vocula *Brè* fit à Græco μωρὲ, *ô ſtulte*: ab hoc enim contractè fit μρὲ, & hinc facilioris ſoni causâ βρὲ. Sic D. *Rhodocanaces*. *Icùl* verò eſt pro ایکغل *Icghil*, ſeu ut vulgus *Icghul*, i. e. *fuge*, ab ایکمق *Icamak*, i. e. *fugere*. Quin etiam dictus *Hieremias* aliam me docuit Formulam vituperandi aliquem, *O bir ghedi Santràzj-dur ki olagjàk deghil-dur*, id eſt, eodem interprete, Ἐκεῖνός ἐστιν εἷς ἀνόητος ἐμπεπλεγμένος ὅπου ἀλλέως οὐ γίνεται. Hæc enim verba ſuâ manu ſcripſit. Turcica vero ſtrictius reddi poſſunt, *Ille eſt cornutus* ἐμπεπλεγμένος *qualis futurus non eſt alius*; nempe ita ut ei par inveniri non poterit.

Sunt quidam Græcorum qui ab eodem vocabulo *Shatràngj* ſeu *Satràngj* ſive *Satrèngj*, deduxerunt aliam Formam quâ hic Ludus nominatur Ζατρίκιον, quod certè eſt quaſi Ζατρίνκ, ſeu additâ terminatione Græcâ, Ζατρίνκιον: hoc enim modo perventum eſt ad Ζατρίκιον, omiſſo ν, uti fere ſolent facere mediæ ætatis Scriptores in vocibus peregrinis, qualia ſunt Καστρέσιον ſeu Καστρίσιον *Caſtrenſe*, Ἕρμητα *Armenta*, &c.

His

His poſitis, abundè conſtare poteſt quantùm erraverit Doctiſſ. Salmaſius, qui aſſerit Nomen Ζατρίκιον unà cum ipſo Ludo à veteribus Græcis manâſſe. Mirum quod nemo Veterum hujus unquam meminerit! Utinam potuiſſet citare ullum ante mediam ætatem Autorem qui hujus Vocabuli vel ſemel mentionem fecerit. Aliàs enim illius Aſſertio eſt gratis facta; & quâ ille aſſeruit, eâdem facilitate negari poteſt.

Anna Comnena in Alexiade meminit Patrem ſuum Imperatorem ad diluendas negotiorum curas, cum aliquot ex Conſanguineis ſuis de noctu aliquando luſiſſe Ζατρίκιον, quod ipſa Anna dicit *ab Aſſyriis ad noſtrum uſum propagatum.* Et tamen Doctiſſ. Poſſinus in ſuo Gloſſario Annæo, conatur deducere illud Nomen non ex linguâ Aſſyriacâ, ſed à Græco Ζητρεῖον, ſeu Ζατρεῖον, id eſt, *Piſtrinum, Ergaſtulum*: hinc enim ὑποκοριστικῇ ἐπενθέσει extenſum putat Ζατρίκιον; idque præſertim, cùm (illo dicente) in aliquo Anonymo mediæ ætatis Gloſſario MS legatur, Ζατρίκιον, ὁ κῦσπος τὸ τῶν δούλων κολαστήριον, id eſt, *Zatricium eſt Cuſpos* [*Cippus* **ſtocks**] *ſervorum puniendi locus.* Cum autem in ſolo iſto Manuſcripto legatur Ζατρίκιον, & omnes alii Autores legant tantùm Ζατρεῖον, ſeu potius Ζητρεῖον, (ſic Moſchopulus, Ζητρεῖον κοινῶς ὁ κῦσπος, i. e. *Cippus*,) ſuſpicor in dicto MS mendum eſſe Librarii; adeo ut pro Ζατρίκιον, legendum ſit Ζατρεῖον. Quærendum igitur, annon in dicto MS Gloſſario prorſus omiſſum fuerit Ζατρεῖον, dum Ζατρίκιον ejus loco ſubſtituitur? Nam non poſſum imaginari dicti Gloſſarii Autorem, quamvis fortè

fortè modernum, eum in modum judicio deſtitutum, ut ex induſtriâ hæc duo (quaſi idem eſſent,) confuderit. Quia vero ſignificatio *Cippi* aut *Piſtrini*, nihil ad Ludum faciebat, D. Poſſinus nimis ſubtiliter ulterius excogitavit, hunc Ludum primò forte in uſu fuiſſe apud Latrones eundem exercentes in *Carcere*, cujus muros per Alvei luſorii Margines ſeu Limbos deſignari imaginatus eſt: hinc putat fieri poſſe, ut Nomen loci (ſc. *Carceris*,) ubi hic Ludus exercebatur, tranſlatum fuerit ad ipſum Ludum. Sed quàm longe petitum hoc! Et præterea, non animadvertit, *Latrunculos* & *Latrones*, apud Veteres non ſignificâſſe *Fures*, ſed *Milites*, & *Latrocinari*, eſſe *Militare*; & inſuper verum *Ludum Latronum*, ab hoc noſtro longe diverſum eſſe, ut ſuo loco monſtrabitur: quæ ſane plane ſubvertunt dictæ ejus opinionis fundamentum de Latronibus in Carcere, qui potius in libero Exercitu verſari debuerint. Deinde, cum particularium Scachorum figuræ ſint à ſe invicem diverſæ, nulla verò Latrunculorum à ſe invicem in figurâ diverſitas apud Romanos Scriptores ullibi memoretur, impoſſibile eſt quod *Latrunculorum* nomine *Scachos* intellexerint.

Ille quoque huic Ludo perperàm applicat Theocriti locum in Idyllio ſexto, (*Καὶ τὸν ἀπὸ γραμμῆς κινεῖ λίθον, & à linea movet lapidem,*) qui de alio plane diverſo Ludo intelligendus eſt, non autem de *Zatricio*: de quâ re non multum (ut ſpero) dubitabitur, cum exploratum habeamus tempore Theocriti (qui circa finem Monarchiæ Perſarum

rum vixit,) *Zatricii* Ludum non fuiſſe inventum, nec in rerum naturâ extitiſſe: ex authenticis enim & indubitatiſſimis Teſtimoniis, illius Inventio, vel ſaltem ex Indiâ in Perſidem miſſio, refertur ad tempora Regis Nuſhirravâni, qui fuit Juſtiniano Imperatori coævus.

Per *lapis à lineâ*, idem vir Doctiſſimus intelligit *Regem è loco ſuo movendum*, ùt hoſtes debellare poſſit: quod ſanè hujus Ludi naturæ non benè quadrat; cùm Regis motiones ad periculum evitandum, potiùs quàm injuriam inferendam, diſponi ac ordinari ſoleant: ideóque ipſe nimis temerè hanc ſuam ſententiam à Scacchotechniæ peritis approbatam eſſe pronuntiavit. Ille verò excuſandus eſt, quòd à Scholiaſte Græco (ut videtur) ſeductus fuerit: nam Zacharias Calliergus ad dictum Theocriti locum commentatus, eum de *Zatricio* ſeu *Scachomachiâ* exponit, his verbis, Παροιμία ἐστί. —— Ἡ δὲ λέξις μεταφορικῶς ἀπὸ τῶν παιζόντων κοινολέκτως λεγόμενον Ζατρίκιον· ἐκεῖνοι γὰρ ὅταν πολλὰ ποιήσαντες οὐ δύνανται ἑτέρως νικῆσαι τὸν ὅμοιον παίκτορα, κινοῦσι καὶ τὸν ἀπὸ γραμμῆς λίθον τὸν οὕτω Βασιλέα καλούμενον. *Paræmia eſt.* —— *Metaphorica autem locutio eſt à conſuetudine ludentium vulgò dictum Zatricium: illi enim poſtquam multis tentatis, Colluſorem aliter vincere non poſſunt, movent à lineâ Lapidem, nempe illum qui Rex appellatur.* Quantùm hallucinatus eſt Scholiaſtes! Nam præterquàm quod *Zatricium* non niſi poſt tempora Theocriti fuit inventum, irrefragabili autoritate liquet ſupradictum Theocriti locum, de alio Ludo qui Πεττεία dicitur, intelligi debere, quod ſtatim probabitur.

In eundem quoque lapidem locúmque impingens Cl. Meurſius, qui (in Libello de Ludis Græcorum,) aliter ſe expedire non potuit, quàm confundendo Ζατρίκιον & Πεττείαν, quaſi hæc duo Nomina eundem Ludum denotarent. Et ad illuſtrandum Πεττείαν, perperàm omninò adducit ex Latinis aliquot Verſus qui planè ad *Latrunculos* ſpectant. Πεττεία, autem, (q. d. Πεντεία,) talis erat Ludus in quo uterque Colluſorum quinque Calculos habebat in Laterculo totidem Lineis diſtincto, i. e. quinque ex utrâque parte; in quarum medio erat Ἱερὰ γραμμή, quæ omnes junctim, unà cum mediâ ſeu ſacrâ, undecim Lineas faciebant. Errat quoque D. Meurſius in Πεττεία, ſtatim in ipſo limine, ubi hanc quæ quinis utrinque Calculis ludebatur, confundit cum Πόλει, qui ſecundum Pollucem erat Ludus planè diverſus, qui πολλοῖς ψήφοις exercebatur; ubi ludentium induſtria verſabatur, ut duo Calculi concolores alterum diſcolorem circumventum tollerent; quod fortè *Latrunculorum Ludo* competat, ubi quiſque periturus *gemino hoſte perit*. Hic Ludus *Pettiæ*, in uſu fuit tempore Sophoclis, qui multò antè *Zatricii* inventionem vixit. Sed ut dictis fidem meliùs adſeramus, omnia ipſis Polydeucianis verbis habe:

Τὸ δὲ Πεττεύειν καὶ ἡ Πεττεία, καὶ τὸ Πεσσὸν, ὄνομ' ἦν· καὶ Πεσσονομεῖν, καὶ Πεττευτής. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν ἐκείνοις προείρηται. Ἐπειδὴ δὲ ψῆφοι μέν εἰσιν οἱ Πεσσοὶ, πέντε ἑκάτερος εἶχε τῶν παιζόντων ἐπὶ πέντε γραμμῶν, εἰκότως εἴρηται Σοφοκλεῖ·

Καὶ Πεσσὰ πεντάγραμμα, καὶ Κύβων Βολαί.

Τῶν

Τῶν δὲ πέντε ἑκατέρωθεν γραμμῶν μέση τις ἦν, Ἱερὰ καλεμένη γραμμή· καὶ ὁ τὸν ἐκεῖθεν κινῶν Πεττὸν, παροιμίαν ἐποίει, Κινῶ τὸν ἀφ' Ἱερᾶς, &c. A lineâ itaque mediâ, (non quintâ, ut malè Meurſius,) quæ *Sacra* dicebatur, non temerè Calculum movebant, ſed ſummâ urgente neceſſitate; ut recte monet Euſtathius, notátque (ut & ſupra Pollux,) inter quinas utrinque Lineas, ductam fuiſſe aliam ſeorſim à reliquis, quæ *Sacra* dicebatur: παρετείνετο δέ φησι, δι' αὐτῶν, καὶ μέση γραμμὴ, ἣν Ἱερὰν ὠνόμαζαν, ἐπεὶ ὁ νικώμενος ἐπ' ἐσχάτην αὐτὴν ἵεται. Et Suidas, Κινήσω τ' ἀφ' Ἱερᾶς· τῦτο ἐπὶ τῶν τὴν ἐσχάτην βοήθειαν κινέντων τέτακται. Ex his ſatis liquet, quàm malè dictus Theocriti locus ſit à Græco Scholiaſte explicatus, & inde à Poſſino & Meurſio Scachotechniæ ſeu Zatricio perperàm applicatus.

De Peſſorum Ludo, vide plura particularia infrà in *Hiſtoriâ Aleæ.* Ab eo autem diverſus videtur *Peſſorum Ludus* apud Athenæum lib. 1, ubi tradit, Procos apud Homerum pro foribus luſiſſe πεσσοῖσι. Hi erant 108, qui totidem quot ipſi eſſent, calculos inter ſe contrarios, numero pares, ſtatuebant, ut ex utrâque parte 54 eſſent, intermedio quodam ſpatio relicto, quod vacuum eſſet. In eâ Area quæ Acies & Ordines diſcernebat, calculum unum collocârunt, quem Penelopen nominabant. Pro ſigno ac ſcopo is erat, ſi eum quis altero calculo ferire poſſet.

Sed poſt hæc omnia, quale ſit & unde reverà hoc Nomen *Shatrangj* (vel quomodocunque tandem ſonetur,) deductum fuerit, adhuc dicendum reſtat.

De origine itaque ſupradicti Nominis شطرنج *Shatrangj*, ſeu *Shitrengj*, ſive quibuſcunque aliis Vocalibus efferatur, Orientales Etymologiſtæ inter ſe pugnant. Sunt qui conflatum volunt ex صد رنگ *Sad rengh*, i. e. *centum ſtrophæ ac technæ* ludentium. Alii à صد رنج *Sad rangj*, i. e. *centum dolores* ſeu *vexationes* Regis & aliorum, ſc. quorumvis ludentium; quod in Libro MS Bibliothecæ Ultrajectinæ de hoc Ludo, legitur *Sedrentz*, i. e. *centum curæ*, minus rectè. Alii à شاه رنگ *Shâh rengh*, i. e. *Regia techna*, quia hic Ludus eſt qui Regibus competat. Alii à شاه رنج *Shâh rangj*, i. e. *Regis dolor* ſeu *moleſtia*, quòd inter ludendum Rex maximè periclitetur, & contra eum ſemper collimetur. Ecteri Kara-Hiſâri ſeu Nigrocaſtellenſis id arceſſit à شد رنج *Shud rangj*, i. e. *abiit dolor* ſeu *moleſtia*, quod hic Ludus maximam delectationem ludentibus afferat, & angentes curas pellat. Sephadius in ſuis Arabicis Commentariis ad *Togrâi Lamiyato'lAgjam*, tres adhuc Derivationes adducit. Earum prima eſt ab Arabico شطر *Shatr*, i. e. *Dimidium*, quia uterque ludentium Straguli ſeu Alvei luſorii dimidium poſſidet. Huc ſpectat ænigmaticum illud Tetraſtichon, quod (ſi recte memini) tum in Libro *Muſtátraph* quàm apud Sephadium extat,

يا ذا النهي ما اسم له حاله
تحار فيها الذهن والفكر
له حروف خمسة انها
ثلاثة منها له شطر

O ingenioſe, quid eſt illud cujus nomen eſt ſtatus ejus,
Circa quod cogitatio & ſolertia attonita ſunt ;
Cui inquam ſunt quinque literæ,
Quarum tres dimidiam partem faciunt ?

Id eſt, quid eſt illud cujus Nomen (viz. Shatrangj) ejuſdem ſtatum ſeu modum indicat, circa quod verſatur cogitatio ad ænigma ſolvendum; viz. cujus literæ ſunt quinque, (ut eſt in voce شطرنج,) & tamen harum tres priores faciunt dimidium: quod quidem non intelligendum eſt de literarum numero, ſed de ſignificatione tantùm, quia *Shatr* eſt *dimidium*.

Secunda apud Sephadium derivatio eſt (quaſi dicas سطرنج per *Sin*) ab Arabico سطر *Satr*, id eſt, *Linea*, ſeu *delineatio*, quâ ſc. Abacus ſeu Alveus luſorius in Areolas diſtinguitur & delineatur. Tertia, quam Sephadius præ cæteris probat, eſt à Perſicis vocibus شش رنك *Shesh rengh*, id eſt, *ſex colores*: ille autem intelligit, *ſex ſpecies*, quæ ſunt *Shâh*, *Pherzîn*, *Phîl*, *Pháras*, *Rùch*, *Beidak*, de quibus ſigillatim infrà dicetur.

At ſanè frigida eſt hæc opinio, ſeu potiùs conjectura, & miſerum ignorantiæ refugium, cùm non ſex, ſed unicum tantùm colorem omnes in eâdem parte ſpecies habeant; & *rengh* propriè *colorem*, non verò *ſpeciem* ſignificet. Hoc modo vides quanta ſit inter ipſos Orientales de hujus Nominis originatione contentio & diſſidium, quod mihi certo indicio eſt eam ab iſtis Etymologiſtis omnino ignorari. Ideóque oportet nos altiore adhuc indagine diſquirere unde ejus veriloquium Europæis omnibus & quoque pleriſque Orientalibus hactenùs incognitum, indubitatò arceſſendum ſit.

Hujus itaque Ludi verum Nomen eſt سترنك *Satrằngh*, ſeu *Satrèngh*, quod eſt vocabulum purum putum Perſicum. Arabes autem id ſuo modo corrumpentes, mutârunt in شطرنج *Shatràngj*, quod (ut ſupra dictum) apud plures alias Gentes receptum eſt & urbe donatum. Quâ autem ratione hocce Nomen huic Ludo tributum fuerit, haud ita obvium erat colligere. Nam probabile eſt Indos (qui hunc Ludum ad Perſas miſerunt,) eum primò nominâſſe جنك كو وطلخند *Bellum Ghàv & Tálachand*; cùm ad horum Principum inter ſe Bellum eleganter exprimendum excogitaretur; de quo in ſequentibus particulariter agetur. Perſæ autem quamprimùm viderent hunc Ludum exerceri ſculptilibus hominum figuris quæ reverà homines non eſſent, ſtatim dixerunt, Hæc ſunt tot *Satràngh*, id eſt, *Mandragora*,

ra. Et hoc modo ei aptârunt Nomen quo ſuâ linguâ ſignificari ſolebat *Mandragora*, vel collectivè *Mandragoræ*, qui figurâ quam habent (aut habere ſupponuntur) humanâ, poſſent repræſentare Homines, eorùmque vices in hoc Ludo ſuſtinere: hoc Nomine innuentes hunc Ludum figuris hominum exerceri, & inde Nomen habere, quaſi tot veris Mandragoris Homunciorum formas imitantibus luderetur. Nam inter utroſque ea eſt Analogia, ut, cùm Mandragoræ ſint mutorum Hominum figuræ, ideò inanimatæ in hoc Ludo Perſonæ ſub eorum Nomine & ſpecie commodiſſimè repræſentari & inde denominari potuerint: nam ejuſmodi exangues Homunculi ex Mundo ſubterraneo prodeuntes, ad exuccos Milites in Bello incruento & umbratili prælio denominandos & adumbrandos ſufficiant. Ut ita tandem ex fictis hiſce Imagunculis minime vivis, veri Belli viva Imago eliciatur. Iſti exhumati quaſi tot veterum Regum milites qui prælio interierant, è ſepulchris eruti, planè ad Bellum renati videntur: namque haud citiùs luce fruuntur æthereâ aurâ veſcentes, quàm in ipſâ quaſi infantiâ ſeu renovatâ juventute ad pugnam ſe accingunt; ſurdi, nihil audientes de concordiâ; muti, nihil loquentes de pace; conſilium ſuum nimiâ loquacitate non produnt, ſed in procinctu omnes tacitè erecti ad Bellum, quod quale ſit, ex ſolis eorum actionibus diſcernitur.

Huic rei quam paulò ante conjecturâ aſſecutus fueram dum cogitans in lecto jacerem, pleniorem fidem

fidem fecit Libri *Pherhengh Gjihân-Ghîri* Autor dictus *Anjou*, qui gente Perſa, patriâ Indus, quem tùm ſtatim conſului, & conceptæ ſpei hoc modo reſpondentem inveni, ستردنگ نام نباتیست شبیه بآدمی — بتازی یبروح الصنم — وبازگی که معروف ومشهور است بدین اعتبار کردند که صورت انسانرا از چوب ساخته اند ستردنگ نام نهاده اند ومعرب آن شطرنج است که اکنون بتعریب اشتهار دارد

Satràngh eſt nomen plantæ quæ Hominem refert: Arabicè dicitur Mandragora ſimulachralis ſive *figuratus. Hinc Ludus ille notiſſimus & celeberrimus denominatus eſt: quia enim in eo ſunt Hominum figuræ ex ligno formatæ, ei impoſuerunt Nomen Satrangh. Arabizatum verò ſonat Shatrangj, quod ſecundum hanc Arabizationem celebre circumfertur.*

Mandragora aliàs vocatur مردم کیاه *Mérdum Ghiyâh*, i.e. *Herba humana.* Arabicè autem dicitur, *Yabrûh Al Sánam*, i.e. *Mandragora ſimulachralis*, propter hominis figuram quam habere cenſetur: ſed valdè imperfectè, niſi accedat Ars, ut ſolent facere aſtuti nebulones, præſertim in Bryoniæ radice.

Elegans certe Inventum, animo à negotiis ſoluto exhibens recreationem ingenioſam, amœnum ſcil. ſpectaculum duorum Principum inter ſe pro victoriâ concertantium; ubi belligeratur abſque vulneribus, pugnatur abſque irâ, & litigatur abſque invidiâ. Nec ſanè illepidum eſt

aut

aut cogitatu injucundum, cum Perſis imaginari nos in hocce prælio luſtrâſſe quaſi ex humo exortos Radicum Exercitus pro laribus ac focis fortiter decertantes; ſc. Mandragoras (illos inquam Terræfilios) è loculis ſuis exilientes & inter ſe rixantes, ac tanquam Veterum Γηγενεῖς pugnam Giganteam conſerentes; dum vegeto animo & florido vultu in apertum Campum erumpentes prodeant, & creſcente certamine contra ſe invicem dimicent, donec tandem imaginariam cædem, belli ſcil. incruenti fructum pariant; & poſtremò altera pars victoriæ Palmam reportet, altera vero fuſa debellata & abolita ſit, & quaſi radicitùs ex terrâ viventium extirpata, ſiccâ morte moriatur.

Sed & propter aliquam cum Mandragoris analogiam, reperitur Arbor quædam eodem Nomine *Satràngh* dicta, quæ tamen aliàs plerumque vocari ſolet وقواق *wâkwâk*, ſeu *Vâkvâk*; quippe cujus Fructus humanum Caput referre dicitur, & putatur edere vocem *Vâkvâk*, unde impoſitum Nomen. Vox autem reverâ procedit à duriorum fructuum inter ſe colliſione dum vento agitantur: nullum enim aliud colloquium eloquiumve exercent. Et quia Mandragoræ humanum figuram referentes, ſpeciem humano more non multiplicant, ſed eo reſpectu ſteriles eſſe videntur, inde factum eſt ut قصر عورت *fœmina ſterilis* aliquando eodem nomine vocetur سترنگ *Satràngh*, cùm humanâ ſit formâ, & tamen impraegnari non poſſit, æquè ac Mandragoræ Radix.

Et in eundem ſenſum venit استرون *Uſtérven*, (haud multum differens ab *Uſterengh*, & forté pro eo,) etiam *fœminam ſterilem* ſignificans. Et quidem ex dictis & allatis exemplis videatur conſectarium, quòd omnibus rebus naturaliter aliquid humanæ figuræ referre videntibus, aut vice verſâ hominibus Mandragoras vel ſterilitate vel aliter referentibus, idem *Mandragoræ* nomen apud Orientales imponi ſoleat. Et, dicta omnia in unum conſpirantia, dederunt occaſionem ut hicce Ludus humanam formam quodammodo æmulans, nominaretur *Satrángh*.

Cæterùm hoc Nomen, quatenùs *Mandragoram* notat, non uno, ſed variis modis ſcribitur & pronuntiatur. Scribitur enim سترنگ *Satràngh* ſeu *Satrèngh*, vel *Sitràngh* ſeu *Sitrèngh*, vel *Sutrèngh* ſeu *Sutràngh*, vel استرنگ *Iſteràngh* ſeu *Iſterengh*. In uno aliquo Lexico Perſico MS ſcriptum vidi per *Shin* شترنگ *Shatràngh*, quod mendis accenſeo; à quo tamen commodè fiat Arabizatum شطرنج *Shatrángj*. Et quidem hæ omnes formulæ ad *Mandragoram* denotandam adhiberi poſſunt & ſolent: & quotquot modis efferetur hoc Mandragoræ Nomen, totidem formis hic Ludus nuncupari poſſit. Uſitatior autem pronuntiandi forma, quæ etiam pro hujus Ludi Nomine adhiberi ſolet, eſt *Satràngh* ſeu *Satrèngh*, ut ſuprà notavimus. Et hoc modo enucleatum habes, quâ ratione hicce Ludus iſto Nomine inſignitum fuerit; ſcil. quaſi dictus fuerit *Ludus Mandragoralis* ſeu *Mandragorarum*, quippe qui ſecundùm

cundùm Perſarum ſententiam, Mandragoris loco hominum exerceri ſoleat. Unde & hoc Opuſculum à me nuncupatum eſt MANDRAGORIAS: & quidem *Mandragoriadis* Nomen Anglicè haud incommodè dicatur Mandrake-play, ſi vim vocis exprimere velimus.

Sed ut etiam reliqua aliarum Gentium Nomina hujus Ludi perſequar, apud Malayenſes Indos hic Ludus videtur obtinuiſſe Nomen à Stragulo ſuper quo luditur deſumptum: illis enim is dicitur *Tjator*, quod eſt nil niſi Perſicum چادر *Tchâdir*, quo *Stragulum* quidvis, & quoque *Lodix*, *Linteúmve* Lecti notari ſolet: cùm ſuper Stragulo (plerumque ſtriato) humi ludere ſemper ſoleant.

Hanzoannitarum Legati quibuſcum collocutus ſum, dicebant *Shatràngj* ſuâ linguâ vocari اوزبه *Uſûba*, quod hoc modo pro me ſcribebant literis Arabicis: his enim ſuas Literas Credentiales ſcribebant, eiſque ſemper in ſcribendo utuntur, cùm in Hanzoannenſium linguâ vernaculâ nullas nec literas nec characteres habeant, nullúmque Alphabetum.

Linguâ *Haïnam*, i. e. *Annamiticâ* ſeu *Tunchinenſi*, Scachi vocantur *Con co*, i. e. *Pezas de jogo*, ut Hiſpanicè explicatur; ſcil. *Fruſtula Luſoria*: ſic enim (ut videtur) totum hunc Ludum à parte denominare ſolent. Alonſo de Molina notat *Juego de Axedrez* linguâ Mexicanâ vocari *Quauhpatolli* ſeu *Quappatolli*; & *Tablero de Axedrez*

drez dici *Patolvapalli*, i. e. *Luſoria Tabula*: nam *patóa* eſt *ludere*, & *patolli* eſt *ludus*; ideoque ſuſpicor præfixum vocabulum *Quauh*, factum fuiſſe ab Hiſpanico *Jaque* ſeu (ut etiam pronuntiari ſolet) *Quaque*. Ab Hiſpanis enim probabiliter hunc Ludum acceperint incolæ regionis Mexico, qui fortè ante Hiſpanorum adventum nihil de tali Ludo audiverant.

Quamvis verò reliqui Europæi & pleræque aliæ Gentes adhibeant Nomen ex Oriente quodammodo derivatum, ex hoc tamen cenſu excipiendi ſunt Hiberni, qui non ab aliis mutuò acceperunt, ſed ab ipſâ hujus Ludi naturâ (ut eis videbatur) deſumptum vocabulum ſibi confingentes & adoptantes, id huic Ludo in ſuum uſum aptârunt. *Shahiludii* enim naturam ſeu ingenium ac indolem intuentes, (quòd ſcil. difficile eſſet, & aliquando mentem torqueret,) inde aptum ei impoſuerunt Nomen quod eorum literis ſcribitur bpandub *Brandubh*: ſed cùm τοῖς d & b ſuperſcribi debeat punctum quod quieſcentiæ Nota, pronuntiatur tantùm *Bránnuh*, id eſt, *Viſceribus nigrum*; nam *Bran* eſt *Viſcera ventris*, & *dubh* eſt *nigrum*: q. d. id quod viſceribus & cordi grave ac tœdioſum eſt. Sunt ex Hibernis qui ſcribunt *Brandabh*, & pronuntiant *Braunaw*. Aliis quibuſdam hic Ludus ſimpliciter dicitur Bpan *Bran*, ſeu Bpain *Brain*, quod liquet ex Proverbio Hibernico, Ni bpaiſe Feap-bnain na é, i. e. *Non eſt agilior Scachus quàm ille*; ſcil. propter celerem Scachorum motionem de loco in locum, & quaſi agilitatem in tranſiliendo Areolas Scaccarii,

carii, quam in tranſcurrendo Lacuſtria imitari & æquare videbatur ille Hibernus de quo cuſum eſt Proverbium, ut & alii omnes. de quibus uſurpari ſolet. Nam Fear brain eſt *Vir Scaccarii*, ut Anglicè dicimus Cheſs-man. Nec tantùm Reges Hiberniæ, ſed & veteres Reges Angliæ *Scaccaria* ſervâſſe conſtat. De hoc D. du Freſne in Gloſſario ſequentia adducit ex Bromptono, ubi de ſolenni Proceſſione factâ in Coronatione Richardi I Regis Angliæ dicitur, *Et poſt illos veniebant 6 Comites portantes unum Scaccarium, ſupra quod poſita erant Inſignia Regalia & Veſtes.* Et mox inter ſupellectilem Regiam enumerat *Pelves*, *Utres*, & *Scaccaria*, *Ollas argenteas*, & *Candelabra*, &c. Et his addendum, quòd à Scachis *Fiſcus Regius* nominatur *Scaccarium*, Exchequer; de quo Nomine alibi dicetur.

Quomodo hic Ludus à Judæis appellatur, ſuprà dictum eſt. Hi tamen aliquando aliter eum vocant קוביא *Cubîa*, (malè huic applicato alterius Ludi Nomine,) quod legitur in Libro *Cózari* prope finem in exemplari MS; cujus Nominis loco in Codice impreſſo legitur אישקאקש *Eſcaques*, rectiús.

Syris etiam impropriè hic Ludus dicitur ܩܘܦܘܣ *Kûphos*, quod (ut & קוביא) fit ex Græco κύβος & κυβεία, quæ propriè & primitùs ad *Nerdiludium* pertinent, & ad *Aleam*. Quòd autem hic error altiùs irrepſerit, & inter aliquos Arabum etiam penetraverit, liquet ex *Camûſi* Autore *Phiruzabádio*, qui obiit anno Hegj.

 817,

817, Chriſti 1414; ille inquam in ſuo Verborum *Oceano* habet الكوبة النرد او الشطرنج *Cûba eſt idem qd Nerd aut Shatrangj*. At ſanè *Cûba* planè irreptitium eſt in Linguam Arabicam nuperis ſeculis, & à dicto Autore aliàs doctiſſimo perperàm applicatum *Shahiludio*, de quo id dici non agnoſcunt antiquiores, ex quorum numero eſt *Giéuhari*, qui Opus ſuum abſolvit anno Hegj. 390, Chriſti 999. At apud *Ecteri* quamvis recens ſit, (tamen & accuratus,) كوبة *Cûba* de ſolo *Nerdiludio* rectè exponitur.

Ejuſdem farinæ eſt Nomen ταπλα *Tabula*, quod in Onomaſtico Copt-Arabico explicatur الشطرنج *AlShatrangj*, malè, cùm *Tabula* propriè ſit *Nerdiludium*: niſi velimus ut idem Nomen applicetur cuivis Ludo qui in Tabellâ exercetur, quod monſtroſum. Hi itaque ſunt vulgati errores, qui tamen diuturno ac inveterato uſu in quibuſdam locis recepti ſunt, & ad hodiernum uſque diem obtinentes, ubi ab inaccuratis unius Ludi Nomen minùs rectè alteri adſcribitur.

§. II.

§. II. *De Shahiludii Inventore ſeu Autore, & de tempore, loco, & occaſione Inventionis.*

DE iſtius Ludi origine, variæ ſunt opiniones, quas pro hujus inſtituti ratione breviter recenſebo; & tandem quænam ſit verior, ſtatuam & determinabo.

Sunt qui Ægyptiis ejus inventionem tribuunt. Et ex Judæis nugatores ſunt qui non erubeſcunt hoc Inventum Salomoni adſcribere; de quâ re videſis Schickardum in *Taarich*, p. 66, & 146. Dan. Souterius in Libello *de Tabulâ luſoriâ* ſomniat ſe probâſſe Palamedem inveniſſe hunc Ludum, pro delectatione & diverticulo Græci exercitûs in Obſidione Trojanâ. Sed miror delirantem, cùm omnia quæ ad firmandam ſuam ſententiam adducit ex Cedreno, Porphyrogennetâ, aliiſque Græcis Teſtimonia, ad hunc Ludum non ſpectent; ſed potius tendant ad probandum Palamedem inveniſſe *Tabulam & Teſſeras*. Sed nec hoc verum eſſe infrà in ſuo loco evincetur. Hieronymus Vida in *Scacheide*, attribuit Shahiludii inventionem cuidam Philoſopho nomine *Xerxi*, quem D. Wielius in dictum Poëma Commentator, putat cognominatum fuiſſe *Philometrium*, neſcio quem: huic opinioni, inquit, anſam dedit Diomedes. Dicuntur Magnates conduxiſſe illum

Xerxem

Xerxem virum ingenioſum, hunc Ludum excogitare pro Rege aliquo Chaldæo ſeu Babylonico, qui noluit aliter de injuſtitiâ ſuâ admoneri, quàm videndo repræſentatum in hac ludicrâ Republicâ, quo modo, ordine, & œconomiâ Rex & Subditi invicem ſe gerere deberent. Iſte Rex Babylonicus, in Libello penes me de hoc Ludo Germanice conſcripto, vocatur *Evil-Merodach*; quem D. Olearius in Itinerario ſuo (p. 29) nominat *Elmaradab*, neſcio quâ erroris arreptâ anſâ, niſi forte in Oriente illud Nomen hoc modo detortum ac depravatum audierit. Ipſius autem Regis tempore, hic Ludus nondum lucem viderat; quippe qui longo pòſt temporis intervallo excogitatus fuerit, ut in ſequentibus monſtrabitur. Joh. Fabricius aſſerit Philoſophum quendam & Mathematicum apud Perſas celeberrimum, cui Nomen شطرنج *Shatrangha*, hunc inveniſſe Ludum, qui ideò apud poſteros Inventoris Nomen retinuit. Nemo autem novit quâ Authoritate hæc aſſertio nitatur. Anna Comnena in Patris ſui Alexii Imperatoris Hiſtoriâ, p. 360, tradit hunc Ludum ad Græcos veniſſe ab Aſſyriis, Παιδιὰ δὲ τοῦτο ἐκ τῆς τῶν Ἀσσυρίων τρυφῆς ἐξευρημένων, καὶ εἰς ἡμᾶς ἐκεῖθεν ἐληλυθός.

De hâc re non minùs variæ ſunt etiam Arabum opiniones. *Sokeiker* Damaſcenus Arabicè ex *Mes'oudio* narrat hoc modo; *Refert* Mes'oudius *in libro* Murûgjo 'lDáhab, *Reginam quandam habuiſſe filium adeò fortitudine clarum, ut omnes vicini Reges ab ipſo metuerint. Sed tandem aliquis*

quis hoſtis contra illum inſtituit prælium, & nactâ opportunitate, ipſum ab Equo deturbavit ac dejecit. Cúmque diu continuaretur certamen, & Mater metueret annon occidendus eſſet filius, ipſa voluit videre quâ ratione inſtitutum eſt prælium eorum, ut inde certior facta conſolationem accipere poſſet. Quamobrem aliquis ex prudentioribus Conſiliariis hunc Ludum ob oculos poſuit, ut ita Reginæ innoteſcere poſſet quomodo Rex in domo ſuâ incluſus exire deberet, & quomodo ipſe cum toto equitatu bellum ſuum gerere aggrederetur. Vide ſuprà pag. 22.

Alii Arabum dicunt, *Hunc Ludum inventum fuiſſe in gratiam cujuſdam Regis Indiæ, qui timidus erat, & belli ignarus; ut hoc modo ille poſſet animadvertere quomodo inter duas acies prælium eſſet inſtituendum. Et quòd hac ratione dictus Rex animos aſſumpſerit, & belligerandi artem optimè didicerit.*

Alii ſunt qui dicunt, hunc Ludum inde originem habuiſſe, *quod* ſcil. *quidam ex Regibus Perſarum à Rege Indiæ Tributum poſtulaverit: cúmque Rex de hac re apud Conſiliarios ſuos conquereretur, unus aliquis eorum excogitaverit Ludum* Shatràngj, *quem ad Regem Perſarum miſerunt cum epiſtola ſecundùm hunc tenorem; Si abſque ullo Tutore hunc Ludum callueritis, tum pendemus vobis Tributum. Perlectâ autem epiſtolâ, ſurrexit ex Perſarum Proceribus aliquis qui dixit, O Rex, ego te de hac re informabo. Tum ad Legatum converſus, dixit, O Legate, nonne tu noſti Motiones ſingulorum Fruſtulorum ſecundùm Areolas ſuas? Reſpondit, Imó. Dixit, Monſtra itaque mihi ſolùm quænam ſint veræ Motiones, & tunc ego promittam me ludere poſſe: quod ſtatim fecit optimé. Et*

hoc modo Rex Indiæ obligatus fuit Regi Perſiæ Tributum pendere. De tribus hiſce opinionibus videantur plura in ſequentibus.

In Libro *Muſtátraph*, Cap. 75, de hoc Ludo legitur, وقيل انها للمامون *Dicitur quòd tributus fuerit τῷ Al Mâmun* Imperatori, qui ſeniori ſuo Fratri *AlAmîno* ſucceſſit, obiitque anno Hegjræ 206, Chriſti 833. Sed vix poteſt eſſe Mámonis Inventum, cùm Sephadius referat *AlMâmon* non excelluiſſe in hoc Ludo, quem itaque probabiliter nec invenerit. Verba ejus ſunt, قيل ان المامون لا يجيد اللعب بالشطرنج ويقول عجبا كيف ادبر ملك الارض من المشرق الى المغرب ولا احسن تدبير رقعة ذراعين في ذراعين *Dicitur, AlMâmon non excelluiſſe in Ludo Shatrangj, ideoque ipſum dixiſſe, Mirum eſt quomodo poſſim bernare regna terræ ab Oriente in Occidentem, cùm tamen non poſſim ritè regere Scaccarium duorum Cubitorum in duos Cubitos!*

Sunt qui credunt Philoſophum quendam dictum *Legjlâgj*, fuiſſe hujus Ludi Inventorem. Sic Ecteri Turcicè refert, لجلاج شطرنج تاليف ايدن حكيم *Legjlâgj eſt Philoſophus qui compoſuit Shatrangj.* In Gloſſario quod libro *Shâhnâmæ* adjungitur, paulo aliter legitur *Legjâgj*: لجاج نام واضع شطرنج *Legjâgj eſt nomen Inventoris τῦ Shatrangj.* Utriuſque autem tanquam diver-

diverſorum hominum à ſe invicem diſtinctorum meminit *Mohammed Ibn Sherph Cyrenenſis* in Oratiunculâ Arabicâ elatiore ſtylo conſcriptâ de Laude & Vituperio Shahiludii, pro & contra illud. In dictâ Oratiunculâ (quæ in Sephadii Commentariis extat,) legitur, لعب اصولي وغريب صولي فم لجاجي ولعب لجلاجي *Ludus Oſulæus & Peregrinus Sulæus*, (i. e. inſultans & furibundus,) *Os Legjagjæum*. (i. e. rixatorium ſeu rixoſum,) *& Ludus Legjlagjæus*; elegantiorem quendam in ſonis Luſum quærendo & affectando: eſt quoque alluſio ad peregrinum inſultantem & rixantem Luſorem, qui aperto ore inſultat & rixatur. His itaque verbis continentur Nomina quatuor hominum, qui (ut videtur) tot Shahiludii Inventores fuiſſe à quibuſdam perhibentur, viz. *Legjlâgj, Legjâgj, Sûli*, & *Oſûli*; quorum Nominum hoc ultimum alibi non offenderam. *Legjlâgj* in Libro *Pherhengh Gjihânghîri*, eſt Luſor quidam celeberrimus ac famigeratiſſimus, de quo dicitur لجلاج نام قمار بازيست كه بليلاج اشتهار دارد *Legjlâgj eſt nomen cujuſdam Luſoris qui famoſus eſt nomine Lilâgj*, i. e. qui vulgò ſic vocatur. Sed quamvis dicitur Luſor in genere, mox videtur reſtrictus ad Shahiludium: nam in Verſu qui pro hujus Luſoris nomine, Autoritatis causâ eodem loco allegatur, fit mentio τῦ نطع *Straguli* ſeu *Scaccarii*, & قطع *Fruſtulorum* ſeu Militum, quæ planè ad Shahiludium pertinent.

tinent.

tinent. Et (ſi Librario fides,) in eodem verſu hoc Nomen ſcribitur لجاج *Lejâgj*, quod Arabicè ſonat *Rixator* in Ludo: unde colligimus, ejus in Ludo celebritatem maximè intelligendam eſſe de *Shahiludio* exercendo. Nam ſanè, ſi utervis horum (ſi modò in hoc loco diverſi ſint) fuiſſet tantùm Aleator aut Luſor in genere (ut قمار باز notare ſolet,) non eſſet cauſa cur dictus *Ibn Sherph Cyrenenſis* eorum mentionem faceret in Oratiunculâ quæ de ſolo *Shahiludio* agit. Sed ad litem hanc dirimendam, Ecteri ſuprà laudatis verbis planè affirmat *Philoſophum Legj lâgj fuiſſe Inventorem τῦ Shatrangj.*

Multi ex Arabibus olim ſolebant hujus Ludi Inventionem tribuere τῷ *Sûli*, quia tam celebris fuit Luſor, ut de eo Proverbium cuderetur. Iſte obiit in urbe Báſra anno Hegj. 335 aut 6, Chriſti 946 aut 7. Arabes tamen ſuos falli dicit celeberrimus *Ibn Chelikân* qui obiit anno Hegj. 681, Chriſti 1282. Iſte inquam in Illuſtrium Virorum Hiſtoriâ in Vitâ *AlSûli* (& ex eo Sephadius) ſic ſcribit, ابو بكر محمد بن يحيي بن
عبد الله بن العباس بن محمد صول تكين
الكاتب المعروف بالصولي الشطرنجي — وكان
اوحد وقته في لعب الشطرنج لم يكن في
عصره مثله في معرفته والناس الي الان
يضربون

يضربون به المثل في ذلك فيقولون فيمن
يبالغون في حسن لعبه فلان يلعب
بالشطرنج مثل الصولي ورأيت خلقا كثيرا
يعتقدون ان الصولي المذكور هو الذي
وضع الشطرنج وهو غلط فان الذي وضعه
صصه بن داهر الهندي واسم الملك وضعه له
شهرام ـــ وكان ملك الهند يومين بلهيث
فوضع له صصه المذكور الشطرنج فقضت حكما
ذلك العصر بترجيحه على النرد لامور يطول
شرحه ان صصه لما وضع الشطرنج وعرضه على
الملك شهرام المذكور اعجبه وفرح به كثيرا
وامر ان يكون في بيوت الديانة وراءها افضل
ما علم لانها آلة للحرب وعز للدين والدنيا
واساس لكل عدل واظهر الشكر والسرور على
ما انعم في ملكها وقال لصصه اقترح

Abubecr Mohammed filius Jahja filii AlAbbâs filii Mohammed filii Sûl·teghîn, Scriba notus nomine AlSûli AlShatrangjî *.

* Id eſt, *Excellens in Ludo Shatrangj, eique addictus. Fuit quoque olim Poeta Perſicus dictus* Ali Shatrangjî, *propter eandem rationem.*

Iſte fuit unicus ſui temporis in Ludo Al Shatrangj: non enim erat in ipſius ſeculo quiſquam ei ſimilis in peritiâ ſuâ. Adeò ut homines huc uſque cudant de eo Proverbium propter hoc, dicántque de illo qui ludi præſtantiâ excellit, ὁ δεῖνα ludit AlShatrangj ad inſtar AlSûli. Obſervavi etiam quòd plurimi homines credant memoratum AlSûli eſſe ipſum qui poſuit Al Shatrangj, (i.e. ejus Inventor extitit.) *Eſt autem error: nam is qui poſuit illud, fuit Siſſa Ibn Dâher Indus. Et nomen Regis cui poſuit illud, fuit Shihrâm. Fuitque Indiæ Rex illis diebus Belhîth. Ei inquam ſupradictus Siſſa poſuit hocce Al Shatrangj, quod hujus ſeculi Sapientes Nerdiludio præſtantius eſſe ſtatuerunt, idque propter cauſas quas exponere longum foret. Dicitur verò quòd cùm Siſſa poſuiſſet Al Shatrangj, illudque Regi Shihrâm obtuliſſet, ipſe illud admiratus eſt, eóque valdè delectatus, præcepit ut in Ædibus ſacris ſervaretur: vidit quippe illud tanquam rem excellentiſſimam quam noverat, eò quòd eſſet Inſtrumentum ad Bellum, Decus Religioni & Mundo, & Fundamentum totius Juſtitiæ, & quod produceret Gratitudinem & Lætitiam pro eo quod largitus eſt* Deus *in poſſidendo illud. Ideóque Siſſæ dixit, Poſtula nunc, &c.* In his aliquantulùm confuſè agit Ibn Chelikân, aſſerens *Siſſám* hunc Ludum inveniſſe & eundem obtuliſſe Regi *Shihrâm*, & deinde τῷ *Belhîth*. At ſoli *Belhîth* reſtringit Sephadius, totam hujus rei hiſtoriam maximâ ex parte è ſuprà laudato *Ibn Chelikân* deſumptam fuſiùs narrans, & omittens mentionem τȣ̃ *Shihrâm*. quod depravatum videtur. Nam cùm hoc non ſit uſitatum in Oriente Nomen, ſuſpicor شهرام *Shihrâm*

eſſe

eſſe proclive Arabum mendum pro بهرام *Behrâm*, quod Regum Perſiæ & Indiæ Nomen uſitatiſſimum. Arabibus enim nimis pronum eſt Perſica & alia exotica Nomina corrumpere, uti etiam factum eſt in *Belhîth*, & *Siſſa*, & *Azdeshîr*, ut in ſequentibus monſtrabitur, & in multis aliis monſtrari poteſt. Adeò ut *Shihrâm* ſeu *Behrâm* videatur dicti Regis particulare Nomen, dum *Belhîth*, (ſeu quomodocunque tandem legendum ſit,) generale ſit Nomen ut apud Romanos *Cæſar*, quod ut ſingulorum Imperatorum Titulus generalis ſubjungi ſolebat. Adeò ut utrumque Nomen reverà ad eundem Regem pertinuerit; nempe *Shihrâm* ſeu *Behrâm* fuit verum Nomen dicti Regis, cujus Titulus ſeu Cognomentum fuit *Belhîth*: quin & hoc etiam corruptum eſt. Locus verò extat in Sephadii Arabicis Commentariis ad *Tograi* Poëma cui Titulus *Lâmiyato 'l Agjam*, uti in MS Cod. Bibliothecæ Bodlejanæ legitur, his verbis,

والناس كثير منهم من غلط في الصولي — ويزعم
انه وضع الشطرنج لما ضرب المثل فيه
والصحيح ان واضعه صصه بن داهر الهندي
وكان ازدشير بن بابك اول ملوك الفرس
الاخرة قد وضع النرد — فلما وضعت الفرس
ذلك افتخرت به وكان ملك الهند يومئذ
بلهيث فوضع له صصه المذكور الشطرنج
فقضت حكما ذلك العصر بتفضيله علي النرد

Plu-

Plurimi ſunt ex hominibus qui falluntur quoad Al-Sûli, —— exiſtimantes illum poſuiſſe AlShatrangj, eò quòd de eo cuſum eſt Proverbium. Nam Azdeshîr filius Bâbek primus Regum Perſiæ Claſſis poſterioris, Nerdiludium poſuerat. —— Cúmque Perſæ poſuiſſent hoc, de eo gloriabantur. Fuit autem tunc Indiæ Rex Belhîth, cui prædictus Siſſa poſuit AlShatrangj, (ſeu Shahiludium,) quod hujus ſeculi Sapientes Nerdiludio præcellentius eſſe ſtatuerunt, &c. Scriba heic per *Phata* legi voluit *Saſſa*, rectiùs quàm *Sokeiker Damaſcenus* qui in ſuâ hujus Ludi Hiſtoriâ pag. 6, recepto modo per *Keſra* legendum præſcribit, rem paulò diſtinctiùs de Rege Indiæ narrans his verbis,

فان قلت هل تعرف اسم الحكيم الواضع
والملك الموضوع له قلت اجل واضعه صصه
الحكيم بكسر الصاد الاولي وفتح الثانية
مشددة بن داهر بفتح الها الهندي وضعه
لشهرام بكسر الشين ملك الهند وقيل
لبلهيث كذا ذكره اليافعي وغيره ومن قال
ان اول واضعه محمد بن يحيي بن عبد الله
بن العباس بن صول الكاتب المشهور
بابي بكر الصولي فواهم وانما
كان اوحد زمانه في اللعب به حتي
ضرب به المثل وتوهم بعض انه واضعه

Si dixeris, An nôſti nomen Inventoris, & Regis cui inventum eſt? Dico, Imó: Inventor fuit Siſſa Phi-

loſophus

loſophus filius Dâher Indus, qui poſuit illud τοῦ *Shibrâm Regi Indiæ. Sunt qui dicunt,* τοῦ *Belhîth: ita enim memorant Al Yâphëi & alii. Quicunque autem opinantur Inventorem ejus fuiſſe Mohammed filium Jahjæ filii Abdallâh filii Abbâs filii Sûl Scribam, (qui notus erat nomine Abubecr Al Sûli,) errant. Quia enim erat unicus ſui temporis in hoc Ludo, adeò ut ab eo cuderetur Proverbium, inde aliqui putarunt illum fuiſſe Inventorem ejus.*

Ex Autoribus (ut vides) fide dignis conſtat hunc Ludum inventum fuiſſe in Indiâ. Et quidem ibi natales ſuos habuiſſe vel hinc conſtare poſſit, quia Elephantes in eo ſuas partes gerunt. Quo autem tempore hoc contigerit, diſcendum eſt à celeberrimo Hiſtorico Perſico, qui eſt *Chondemîri* filius Operis paterni Epitomator: iſte inquam in Vitâ Regis *Nuſhirravâni* notat,

وفي زمان دور كسري كتاب كليله ودمنه
وشطرنج را از هندوستان بايران آوردند

quòd tempore Imperii hujus Regis, Librum Culîla & Dimna *atq;* Shatrangj *ex Indiâ in Perſidem introduxerunt.* Ille Rex in Europ. Libris ſcribitur *Anuxiron* pro *Anuſhirravân,* qui apud omnes Hiſtoricos الملك العادل *Regis juſtiſſimi* Titulo tanquam Cognomine ornatus eſt, fuitque Juſtiniano Imperatori coævus; obiit enim circa annum Æræ Alexandrinæ 888, Chriſti 576. Eadem quoque Hiſtoria confirmatur in Libro *Mu'gjizât.*

Eſt quidem inter Orientales aliquos diſſidium an *Shahiludium* vel *Nerdiludium* ſit antiquius?

 quius?

quius? Sunt enim qui perhibent Indos primò in Perſidem miſiſſe *Shahiludium*, eóque provocaſſe Perſas ut *Nerdilndium* ad Indos remitterent. Alii verò rectius aſſerunt Perſas primò in Indiam miſiſſe *Nerdiludium*, & eo tempore provocaſſe Indos, ut æmulationis gloriâ permoti, *Shahiludium* (utpote quod æquale aut melius eſſet inventum,) relegarent. Hæc autem, horum Ludorum ex uno regno in aliud Tranſmiſſionem tantùm ſpectant, non autem utriuſvis Antiquitatem prorſus determinant, cùm poſſibile ſit ut Inventio Tranſmiſſionem longo tempore præceſſerit: ideóque ad rem præſentem non multum faciunt. Poſito enim, Indos ſuum *Shahiludium* primò, & Perſas poſteà ſuum *Nerdiludium*, miſiſſe; nihilominus tamen certum eſt hoc eſſe illo ferè mille annis antiquius, ut in ſuo loco monſtrabitur. Nam (ſi ita erat,) Perſæ quidem *Nerdiludium* ad Indos remittebant, non tanquam novum aliquod tunc recens inventum, ſed tanquam antiquius quiddam quod diu anteà apud Perſas extiterat, Indis tamen fortè ignotum.

Sed quoad *Shahiludii* in Mundo progreſſum, hoc primò ex Indiâ in Perſidem, & deinde in Arabiam migraſſe, indicant (præter alia) tot vocabula Perſica quæ ab Arabibus nunquam niſi in hoc Ludo uſurpantur. Autor quidem Hiſtoriæ *Timûri* Arabicè ſcribens, in Schemate *Shatrangj Majoris*, pleraque Nomina Arabicè expreſſit; quod ab illo Scriptore minùs benè factum, præſertim cùm (ipſo dicente) Tamerlanes cujus peculiaris Ludus ibi deſcribitur, Linguam Arabi-

cam

cam non calleret, ſed Perſicam, quam in omnibus ſuis negotiis quotidianis (unà cum ſuâ *Tataricâ)* familiariter uſurpare ſolebat.

Pro Indici Regis Nomine cui Inventum *Shabiludii* oblatum eſt, بلهيث *Belhîth,* ſunt qui legunt بلهيب *Belhîb*; nam in Punctis diacriticis errare proclive. Cùm autem Arabibus pronum ſit etiam in Nominum exoticorum Literis errare, & talia Nomina corrumpere & aliquantulùm immutare, quærendum eſt annon بلهيث factum fuerit ex بلهرا *Bélhera,* quod per aliquod centenos annos fuit generale Nomen ſeu Titulus Regum Indiæ. Iſtius Nominis meminit Princeps *Abulpheda,* qui natus anno Hegj. 672, & Urbi *Hamath* in Syriâ Præfectus anno Hegj. 710, Chriſti 1310: is in Geographiâ ſuâ refert, ويلي بلاد خان بالق من الجنوب جبال بلهرا * ملك ملوك الهند *Regioni Cân-bâlak* (vulgò *Cambalu) ab Auſtro adjacent Montes Bélheræ qui Rex Regum Indiæ.* In quâ urbe iſte ſolebat reſidere, docetur in Libro بسط الارض *Báſato 'l Ard,* القنوج قاعدة بلهرا ملك ملوك الهند *Kanûgj eſt Sedes Bélheræ qui Rex Regum Indiæ.* Et ab iſtâ

* Errat in hoc D. Gravius legens بلهر املك ملوك الهند *Belher potentiſſimus* (q. d. *regnantiſſimus*) *Regum Indiæ.*

ejus Sede ſeu Urbe, factum eſt ut etiam Rex iſte aliquando vocaretur eodem Nomine, ut Geogr. Nub. Climat. 2, parte 8, القنوج مدينة حسنة وكثيرة التجارات وبها يسمي الملك القنوج *Kanûgj eſt urbs pulchra & copioſæ mercaturæ, ex qua etiam Rex nominatur Al Kanûgj.* Hæc urbs ſita eſt ad Long. 131, Lat. 29: at ſec. *Ulug-Beg*, & *Naſsir-eddîn*, ad Long. 115. 50′; ad Lat. 26. 35′: & præſcribunt legendum *Kinnáugj*. Sed in aliis Perſarum Libris legitur قنوج *Kanûgj*, ſeu قنوز *Kanûz*, ſive كنوج *Canûgj*, urbs inter duos Gangis ramos ſita. Geogr. Nub. dicit ſitam eſſe *ad fluvium aliquem magnum* يسمي نهر مسلي *qui vocatur fluvius Moſalla.* Et dictus Geographus (ut Reges pro diverſis anni temporibus Sedes ſuas mutare ſolent,) in loco ſuprà citato commemorat alium Reſidentiæ locum,

فاما مدينة نهرواره فملكها ملك عظيم يسمي بلهرا وله جيوش وفيلة وعبادته صنم البد وهو يحمل تاج الذهب علي راسه ويلبس الحلل المنسوجة من الذهب ويركب الخيل في ساير الايام وقد يركب في كل جمعة مرة ويركب حوله نحو ماية امراة ولا يمشي

معه

معه احد سواهن وقد لبسن القراطق المذهبة
وتحلين باحسن الحلية واحتملن الاساور
من الذهب والفضة في ايديهن وارجلهن
واسبلن شعورهن علي اردافهن وهن
يتلاعبن ويتدافعن والملك يقدمهن
واما جملة وزايره وعظما رجالة فلا يركبون معه
الا اذا خرج مخار بالمن قام عليه —— وله
من الفيلة كثير وهي عمدة حربه وهذا الملك
متوارث والاسم لا ينتقل عنهم بلهرا وتفسيره
ملك الملوك كما قدمناه

Quin. & Vrbs Nahrowâra, *cujus Rex (qui eſt Regum maximus,) vocatur* Bélhera, *cui ſunt Exercitus ac Elephantes, ejúſque cultus eſt* Idoli Búdd. *Iſte ſolet capite portare coronam auream, & indui ſtolis ſtriatis auro intertextis. Ordinariis diebus Equo vehi ſolet: ſed quovis die Veneris tantùm ſemel equitat equitantibus cum eo circa 100 fœminis, nullo alio præter illas eum comitante. Eæ autem induuntur Tunicis-curtis deauratis, & ornantur ornamentis optimis, & manibus ac pedibus geſtant Armillas ex auro & argento, diffuſis quoque ad nates crinibus: & ipſæ inter ſe ludunt, ſe invicem trudentes, Rege eas præcedente. Conſiliarii enim & Magnates cum illo non equitant, niſi quando procedit oppugnaturus inſurgentes contra illum. Is habet plurimos Elephantes, qui ſunt fulcrum Belli ipſius. Et hoc regnum eſt hæreditarium, nec transfertur ab* illis

illis Nomen Bélhera, *cujus interpretatio eſt Rex Regum, ſicuti præmiſimus.* Gabriel Sionita dicti Libri Interpres Latinus, malè legit *Baláhara*, & errat de Equitatu Regis heic memorato, &c. In Globis & Chartis pro hoc nomine minùs recte ſcribitur *Bilher*, quod etiam malè ſitum eſt ad occaſum Guzarátæ. *Camûſi* Author paulò aliter dictum Nomen legit *Belûr*, بلور عظيم من ملوك الهند *Belûr eſt Maximus Regum Indiæ.* Et quæ apud Paulum Venetum, lib. 1, cap. 37, memoratur Regio *Belor*, proculdubio pro dicti Regis Regno habenda eſt. Quin & alibi apud dictum Camûſi Authorem دلهرا *Dílhera* ſeu *Délhera* pro Regis nomine occurrens, videtur corruptum pro بلهرا *Bélhera*, in ejuſdem ſcriptura errando.

In dictâ urbe *Kanûgj*, Regiam olim habuit پور *Pôr*, i. e. *Porus*, ut in libris *Pherh. Gj.* & *Shahnáma* legitur. Hujus itaque urbis Incolæ tunc olim dicti ſunt فوران *Phorân* ſeu پوران *Porân* ſive پوريان *Poriyân.* Alias autem *Poran* eſt nomen alicujus Libri Religionis Indorum, ab eo fortaſſis Rege denominati, utpote qui maximus Religionis Antiſtes & Patronus fuerit. Hujus Libri aliquot tomi Anglicè verſi in 4° (quos ego vidi,) dono dati ſunt Univerſitati Cantabrigienſi à Mercatore quodam Londinenſi. Heic etiam tempore *Nushirravâni* regnavit بلوج *Belûgj* tunc Indiam potitus, qui dicitur tenuiſſe Imperium

زنريا قنوج تـا پيش سند *à mari Kanûgj uſque ad anteriora Sindiæ*, ſeu Perſidis confinia: & cum eo prælians *Nushirravân*, interfecit plurimos بلوجيان *Belugjianos*, ſeu eos qui erant ex parte τῶ *Belûgj*, qui hodie ſunt Indorum Gens fortiſſima & præ aliis ſtrenua. Videtur autem prædictus Rex شهرام *Shehrâm* (ſeu بهرام *Behrâm*) cui dedicatum eſt *Shahiludii* Inventum, ante iſtum regnâſſe; &, quòd *Shehrâm* ſeu *Behrâm* fuerit dicti Regis proprium Nomen, *Belhîth* verò ſeu potiùs *Bélhera*, ejuſdem Titulus cùm ad Regnum eveheretur. Cúmque ejus ſucceſſor *Belûgj* Tributum à Prædeceſſore Perſis promiſſum, dare negaverit, hoc (ſub finem temporis *Nuſhirravâni*) inter hunc & *Belûgj* memorata prælia pepereriſſe videtur.

Sed ab urbe *Kanûgj* in Perſidem miſſum fuiſſe *Shahiludium*, in Libro *Shahnáma* dicitur; viz. quòd راي هند, *Rex Indiæ*, (aliàs dictus راي قنوج, *Rex Kanûgj*,) ſuum فرستاده *Legatum* cum Inventione *Shahiludii* miſit ad *Nuſhirravân* Regem Perſiæ, cui promiſit ſe ſoluturum Tributum, ſi Perſæ iſtum Ludum ſine doctore intelligere poſſent. Tum cùm iſte Legatus Regiam Curiam appelleret, convocatis Sapientioribus Perſiæ, conſultum itur de hâc re; & tandem ludendi modus inventus eſt per بزرجمهر *Buzurgjúmhur* unum ex Conſiliariis Regis Perſiæ. Et tum ſtatim (ſecundùm aliquos) dictus Conſiliarius excogitabat

Nerdi-

Nerdiludium, quod valdè probans Rex Perſiæ, mox miſit illud (unà cum explicatione *Shahiludii*, prout Indi poſtulabant,) per manum dicti Conſiliarii ad Regem Indiæ; qui itaque ſecundùm pactum, Tributum & Munera mittebat. Indi autem non potuerunt *Nerdiludium* ad eos miſſum explicare, donec à Perſis docerentur. Hæc ex *Shâhnâma*. Similia quoque narrantur in Libro *Mugjizât*. Sed non obſtantibus hiſce, certum eſt (ut ſuprà innuitur,) *Nerdiludium* non tunc fuiſſe recenter inventum & excogitatum: multis autem centenis annis ante *Nuſhirraváni* tempora, in Orbe extitiſſe, ut ſuo loco fuſiùs docebitur.

Dictus *Buzurgjúmhur* ex Magnatibus Regis *Nuſhirravân* & præcipuis ejus Conſiliariis, erat homo alti conſilii, tardiloquus, & in omnibus ſuis rebus cogitabundus. Unde *Sheich Saadi* in Libro *Guliſtân*, de eo ſic refert, *Sapientes Indorum in magnam Buzurgjúmburi excellentiam objecerunt, (nullum aliud vitium in eo deprehendentes,) quòd adeò tardus eſſet in loquendo, ut oporteret diu expectare priuſquàm verborum ejus Argumentum quis capere poſſet.* Ille hoc audito, infit, *Melius eſt cogitare, & deinde dicere, quàm poſteà dicti pœnitere.* Et perpetuò apud Perſas obſervatum eſt, ut quoties aliquis acutum ac ingenioſum Reſponſum reddidiſſe dicatur, toties eum tanquam cogitabundum *Caput in ſinum demiſiſſe* notetur.

Sed, ut ad rem redeam, ex ſupra laudato Libro *Shahnâma* conſtat, alios fuiſſe Reges in Indiâ tempore *Nuſhirravâni*, quippe qui longo tempore (viz. 48 annos) in Perſide regnaverit. Poſt dictum

ctum *Belûgj* itaque, proximus Indorum Rex cujus mentionem invenio, erat جمهور *Gjumhûr*, qui dicitur Sedem Regiam habuiſſe in Provinciâ كشمير *Keſhmîr*, in urbe (ut videtur) صندلي *Sándali*. Hoc mortuo, in Regem electus eſt ejus Frater, cui Nomen ماي *Mây*, qui habuit duos filios كو *Ghàv* & طلخند *Tálachand*. Et *Mây* etiam mortuo, regnavit Regina Mater dicta پرى چهره *Pari-tchéhra*, id eſt, *Angelicâ formâ* prædita. Prædicti autem filii tandem adultiores facti, adeunt Matrem ut ſciant utrum horum in Succeſſorem deſignare vellet. Et quidem Mater celans quantum potuit intentionem ſuam, utriſque ſeorſim ſpem fecit. Ipſi itaque interim inter ſe diſſentientes, utrinque Milites conſcribunt: dum Mater eos bono conſilio demulcere & iras compeſcere tentat; ſed fruſtrá: nam paulò pòſt, in apertum Bellum eruperunt. Et tandem poſt multa prælia, evénit ut *Tálachand* interficeretur; adeò ut proximè regnâſſe præſumatur كو *Ghàv*, cui fortè ſucceſſerit *Shehrâm* ſeu *Behrâm*. Quapropter Mater adiens Filium ſuperſtitem, apud eum conqueritur de hiſce rebus. Et deinde Sapientiores Regni ſatagunt بساختن بازى شطرنج مانند جنگ كو وطلخند, *ad inſtituendum Ludum Shatrangj ad inſtar Belli Ghav & Tálachand*; viz. in memoriam Belli

eorum hic Ludus inſtitutus eſt, ad repræſentandum illud. Hunc itaque Ludum compoſuerunt ad modum (ut videtur) qui infrà Perſiçè ac Latinè ex Libro *Shâhnâma* deſcribitur, ubi ille antiquior Ludus duobus Camelis auctior eſt vulgari. Et deinde dolens Mater contemplatur dictum Ludum, eundemque quotidiè exercendo, in memoriam revoçat Bellum ac mortem filii ſui *Tálachand*; nec potuit ſibi temperare quin mortis ejus memoriâ ſe torqueret, & ejuſdem meditationi ſe diu & quotidiè devoveret. Hactenùs Liber *Shâhnâma*. Et poſteà (ut videtur) hic Ludus qui Reginæ Matri repræſentatus fuerat, omnibus ſuis numeris perfectior factus concinnatúſque, cum Progreſſivæ Arithmeticæ Exemplo per Scaccarii Areolas repræſentato, *Shehramo* ſeu *Behramo* ut Munuſculum & ſuo genere Rarum quid de novo oblatum eſt.

Id autem quod Arabes (qui in rebus Perſicis & exoticis ſubinde errare ſolent,) dicunt de Inventore صصه بن داهر *Siſſa Ibn Daher*, (cùm *Siſſa* ut Orientale nomen vix ſonet,) meliore autoritate rectiùs dicendum eſt de نصير دهر *Naſsîr Daher*, ſeu *Naſsîr filius Daher*: nam hujuſmodi errores in Nominibus peregrinis nimis frequentes ſunt, dum Librarii minùs gnari in Exemplaria malè exarata incidentes, multas corruptelas introducunt. Talem quidem Inventoris Nomen occurrit in Libro *Pherhéngh Surûri* (quem ex Indiâ ipſo Inventionis loco accepi,) in voce طلخشن

طلخند, ubi ſic legitur, طلخند نام پادشاه
هند که از دشمن شکست خورد واز غصه
آن بر تخت فیل جان داد ومادر او از فراق
بیقرار شد ونصیر دهر که یکی از حکماي
هند بود وضع شطرنج کرد که در مجلس
او باختند تا مشغول شود واندوه از
خاطر او محو شود مثال فردوسي فرماید

همي کرد مادر ببازي نگاه
پر از خون دل از درد طلخند شاه

Tálachand eſt Nomen Regis Indiæ, qui ab hoſtibus fractus, (e. i. fuſus,) *præ mœrore dum in Solio portatili ab Elephante veheretur, animam reddidit. Hincque accidit ut Mater propter amiſſum filium inquieta reddita eſt. Ideóque Naßîr Daher (qui fuit unus ex Sapientibus Indiæ,) poſuit Shahiludium, quod in ejus [viz. dictæ Reginæ] conviviis luderetur, ut illâ hoc modo occupatâ, dolor ex ejus Animo deleretur. Hujus meminit Phirdauſi,*

Iſtum Ludum aſpicere ſolebat Mater
Cum corde cruore pleno, dolendo pro Rege Tálachand.

Videtur nempè quòd Regina cupiebat videre modum Belli filiorum ſuorum, quod melancholiæ ſuæ gratum eſſet: & in initio dolor hoc Ludo renovatus eſt, quod dolentibus perplacet: ſed tandem in recreationem ceſſit, tam Reginæ quàm

 aliis.

aliis. Et poſt hæc omnia, probabile eſt dictum *Ghav*,Matri ſucceſſiſſe, & Ludum iſtum ad Perſarum Regem miſiſſe. Hæc de *Shahiludii* apud Orientales Inventione & Antiquitate dicta ſunto.

Sed ſi Hibernorum Chronicis fides adhibenda eſſet, illorumque evidentia probaretur, major adhuc antiquitas *Shahiludio* tribueeretur. Nam in Chronico Regum Hiberniæ ab anno Mundi 3596 ad annum Chriſti 332, memoriæ proditum eſt, *Quòd Cahir môr,* (al. *Cathir môr*) *i. e. Cahir ſeu Cathir magnus,* (qui obiit anno Chriſti 177,) *inter alia multa, Rotſio Falcio filio ſuo & aliquot Nobilibus legavit Quinque Tabulas luſorias dictas* Fiτcell, (Fichell,) *& quinque Scacchia Alveolos dictos* Bρannδab (Brannaw.) *Et Crinthanno filio ſuo inter alia, legavit 10 Tabulas Luſorias inſigni Arte tornatas, & duos Scacchia Alveolos cum Scachis in varias formas diſtinctis: Et ſummam Ludorum præfecturam per Lagenam illi contulit. Macorbo filio Leogarii Binnbhuadhuch reliquit 50 Tabulas luſorias quibus ludunt Pugiles, & 50 Scacchia Alveolos, cum aliis.* Hæc ex Codice *Lecan* in Biblioth. Dubl. qui continet Chronicon Regum *Vlſter* qui regnârunt in *Emaniâ*: ſec. alios,Regum Lemovici ſeu Lemſteri: ſed temporis computo deſideratur fides. Hæc olim amiciſſimè mecum communicata ſunt per Doctiſſimum & Reverendiſſimum in Chriſto Patrem D. *Narciſſum Marſh* Caſhellenſem hodiè in Hiberniâ Archiepiſcopum digniſſimum.

§. III.

§. III. *De Scaccario.*

TAbula in quâ *Shahiludium* exerceri ſolet, Latino-Barbarè audit *Scaccarium*, utpote in quo luditur Militibus luſoriis, qui vocantur *Scacci* ſeu *Scachi*, cujus Nominis ratio ſuperiùs adducitur. Apud Gul. Caxton, qui ante 170 annos Librum de hoc Ludo Anglicè edidit, dicta Tabella nuncupatur Chequer, & ſubinde Eſche-quer, quod planè eſt Gallicum *Eſchecquier*, formatum à voce *Eſchec*. Hodie Anglicè dicitur Cheſs-board, Germ. Schach-bert. Hinc *Scaccarii* denominationem accepit *Fiſcus Regius*, (vulgò Ex-chequer) apud Anglos tempore Guilelmi Victoris (qui hoc Ludo ſingulariter delectari ſolebat,) inſtitutus. Qui ergò plura ſcire cupit de origine *Curiæ Scaccarii* ſeu *L'Eſchequier* apud Normannos, conſulat *Le Grand Couſtumier de Normandie*; unde noſtra ad illius imitationem eodem modo inſtituta eſt. Hujus autem appellationis cauſa & origo ſumitur à quadam Menſâ ubi rationes Fiſci ſubducuntur, quæ ſtriato panno inſternitur: à quo quidem Panno tanquam à ſingulari quodam Inſigni, tota illa Curia nominata eſt *Scaccarium*; ut *Camera Stellata* à Stellæ ſymbolo. Pleniorem hujus rei Deſcriptionem habe ex *Gervaſio Tilberienſi*, qui ante 450 annos per modum Dialogi inter *Magiſtrum* & *Diſcipulum*, hanc dictam Curiam optimè deſcripſit. Codex eſt in

Bibliothecâ Bodlejanâ MS ἀνέκδοτον, ubi inter cætera, hæc ſequentia leguntur. Mag. *Scaccarium eſt Tabula quadrangula, quæ longitudinis decem pedum, latitudinis quinque, ad modum Menſæ circumſedentibus appoſita, undique habens Limbum latitudinis quaſi quatuor digitorum, ne quid appoſitum excidat. Supponitur* [forte pro *ſuperponitur*] *autem Scaccario ſuperiori Pannus in Termino Paſchæ emptus, non quilibet, ſed niger Virgis diſtinctus, diſtantibus à ſe Virgis vel Pedis vel Palmæ extentæ ſpacio. In ſpaciis autem Calculi fiunt, juxta Ordines ſuos. Licet autem Tabula talis Scaccarium dicatur, tranſumitur tamen Nomen hoc, ut, ipſa quoque Curia quæ conſidente Scaccario eſt, Scaccarium dicatur.* Diſc. *Quæ eſt ratio Nominis?* Mag. *Nulla mihi verior ad præſentem occurrit, quàm quòd Scaccarii luſilis ſimilem habet formam.* Diſc. *Nunquid Antiquorum prudentia pro ſolâ formâ ſic nominavit, dum & ſimili ratione Tabularium poſſit appellari?* Mag. *Meritò te ſcrupuloſum dixi: Eſt & alia, ſed occultior. Sicut enim in Scaccario luſili quidam Ordines ſunt Pugnatorum, & certis Legibus vel Limitibus procedunt vel ſubſiſtunt; præſidentibus aliis, aliis procedentibus: ſic in hoc, quidam præſident, quidam aſſident ex officio, & non eſt cuique liberum conſtitutas Leges excedere; quod erit ex conſequentibus manifeſtum. Item in luſili, pugna committitur inter Reges: ſic in hoc, inter duos principaliter Conflictus eſt, & pugna committitur, Theſaurarium ſcil. & Vice-Comitem qui aſſidet ad Computum, reſidentibus aliis tanquam Judicibus, ut videant.*

Menſæ Scaccarii Pannus (ut vides) quolibet Ter-

Termino Paſchæ de novo emptus erat, paulò antè illum Terminum ſublato præcedentis anni Panno antiquo, qui fortè beneficio Miniſtrorum cedebat. Dicta Menſa eſt in eâ Fiſci parte quæ vocatur *Curia Receptarum*, ubi olim Computus fieri ſolebat. Qui huic Menſæ inſternebatur Pannus, antiquitùs erat albo nigróque diſtinctus, hodiè albo ac cœruleo. Non autem olim erat, uti nec hodiè eſt, Teſſellis decuſſatus ut hodiernæ Tabellæ luſoriæ, ſed ſolis Striis longiſve Virgis à dextrâ ad ſiniſtram ductis notatus, ac in portiones diviſus: & nihilominùs tamen *Scaccarii* Nomen obtinuit. Et hoc quidem non diſſonat à more Indorum hujus Ludi Inventorum, qui ſubinde ludunt ſuper *Gauſapen* ſeu *Stragulum ſtriatum* latioribus ſtriis; & quia talis pannus in ludendi uſum adhiberi ſolet, inde fit ut ejuſmodi Pannus omnis ab Indis nuncupetur *Sitrungee*. Indi enim habent tres ſtriatorum pannorum ſpecies, ſcil. minimis, latioribus, & latiſſimis ſtriis: primæ ſpeciei nomen mihi excidit, ſed ſecunda ab iis vocantur *Lungee*, & tertia *Sitrungee*, cujus ſtriæ duas ferè uncias latæ. Et ſuper hujuſmodi panno aliquando *Scachis* luditur, quamvis non decuſſatis, ſed ſolummodò tranſverſis lineis notetur. Et hoc profectò in amplo ejuſmodi Panno ceu Scaccario facillimè poteſt fieri, cùm in *Shahiludio* ſingulorum Militum ſtationes nudo oculo ſine linearum decuſſatione diſtingui queant; præſertim cùm præcipuus ſcopus & ſolicitudo ſit de Motionibus directis, quæ plures ſunt; obliquæ vero pauciores. Aliàs ſi aliquando opus

ſit,

ſit, in promptu eſſet vel Cretâ vel Rubricâ Sinopicâ vel quâvis aliâ materiâ Areolas à ſe invicem diſtinguere. Variegatio autem ſeu Colorum diſtinctio multò minùs neceſſaria. Quod autem olim obtinebat, ad hodiernum uſque diem continuatur, uti ex *Scaccarii* Nominibus ibidem uſurpatis manifeſtum eſt. Id enim ab Orientalibus nuncupatur رقعة شطرنج *Ruk'a Shatrangj*, quo *Fruſtum portióve* vel *Corii* vel *Panni* in genere Arabicè ſignificatur. Quod adhuc propiùs accedit, *Ruk'a* apud *Ecteri* ſpeciatim exponitur شطرنج بيزي *Pannus Shatrangicus*, nempe *Scaccarium*; & in Libris *Turgjemân* Arabico & *Mokáddema Adàb*, adhuc magis explicatè, رقعه پارهٔ كرباس يعني شطرنج اوينجق بيز *Rúk'a eſt Portio Carbaſi, i.e. Pannus ſuper quo luditur Shatrangj.* Et propter eandem cauſam, (quòd nempe ex Panno lineo parari ſoleat in Oriente Scaccarium,) ſubinde id Arabicè vocatur بساط شطرنج *Biſâti Shatrangj*, id eſt, *Stragulum Shatrangicum*, & نطع *Nit'a* ſeu *Nat'a* ſive نطع الشطرنج *Nit'a Shatrangj*, id. qd Perſicè بستر شطرنج *Piſteri Shatrangj*, id eſt, *Stratum Shatrangicum*, quod aliquando eſt بستر اديمين *Piſter Adîmîn*, id eſt, *ſtratum coriaceum*, cretâ aut carbone delineatum.

In eundem quoque uſum quandoque habent pannos tinctos formâ مكعب *Cubicè-teſſellatâ.*

Tele

Tale quid notavit Car. Cluſius, viz. Turcas *Alvei* loco *Telam pictam* adhibere. Idem mos inter Americanos etiam obtinuit: nam Pet. Martyr Anglerius ubi de Inſulis nuper inventis agit, (prout citatur à Guſtavo Seleno,) dicit eos habere *Lodices varias Goſſampinas candido, nigro, & flavo coloribus intertextas, duas auro & gemmis dites, tréſque alias pennis & Goſſampino intertextas Scaccorum Ludo.* In Oriente verò idem ſtragulum pro natâ occaſione variis uſibus inſervire ſolet: ſuper eo enim vel Shatrangj luditur, vel humi conſidetur, vel cibus capitur; &, ut commodè comportari queat, Sellæ equinæ inſternitur.

Tabella luſoria aliquando fit ex ligno, ut apud nos: & tunc Hiſpanicè audit *Tablero de Axedrèz*, Perſicè تخته شطرنج *Táchtahi Shatrangj*, Turcicè mutato vocum ſitu, شطرنج تخته سي *Shatrangj Táchtaſi*, id eſt, *Tabula Shatrangica*; quæ Bernardo da Parigi eſt چپرازلو تخته *tchaprâzlu Tachta, Tabella teſſellata*: aliquando ſimpliciter تخته *Táchta*, quod aliàs in genere quamvis *Tabulam Aſſerémve* notat. Mihi etiam videtur quòd aliquando huc trahatur Turcicum Vocabulum پول *Pôl*, quod potiſſimùm eſt i. q. آقچه تخته سي *Tavola de-Bianchieri*, ſeu Tabella Nummaria Scutiformis & Limbo erecto inſtructa. Turcæ autem huic Ludo adeò addicti ſunt, ut in quâvis Chartâ, vel in ipſo Pavimen-

to, lineis in pulvere aut arenâ ductis Areolas deſcribant, & decuſſatis cruribus ſedentes per totos ferè dies abſque tœdio ludant.

Hic Ludus, propter eam quam cum Regni œconomiâ Analogiam habet, in Hiſtoriâ Timûri vocatur ملك الشطرنج *Regnum Shatrangicum*: & propter ejuſdem ſimilitudinem cum prælio, Tabula in quâ luditur ab Orientalibus aliquando vocatur دشت *Deſht*, id eſt, *Campus*, *planities*; quandoque appellatur عرصة *Arſa*, id eſt, *Latifundium*, ſeu *Spatium planum & vacuum ædificiis aut collibus undequaque cinctum*, vel, *Tale ſpatium in medio unius ædificii*, viz. *Atrium apertum*: quod quidem ſpatium quodammodo imitatur Alveolus luſorius Limbo undequaque cinctus.

Quoad *Scaccarii* magnitudinem, illud quo uſus eſt *AlMâmun Imperator* Bagdadenſis Chalîpha, erat duorum Cubitorum in duos Cubitos, viz. Quadratura erat duorum Cubitorum. Aliàs aliquando unius Cubiti Quadratura ſufficere videtur.

Areolæ Arabicè pluraliter vocantur بيوت *Boyût*, à ſinguli بيت *Beit*, Perſicè خانها *Chânaha*, à ſing. خانه *Châna*, Turcicè اولر *Evler*, à ſing. او *ev*, quæ omnia *Domos* ſeu *Caſas* ſignificant. Aliquando Turcicè dicuntur چپرازلر *Tchaprâzler*, id eſt, *Quadræ* ſeu *Quadraturæ* cubicæ.

Ruch
Pharas
Pijâdé
Pijâdé
Pijâdé
Pijâdé
Ruch
Pháras

bicæ. Abben-Ezræ dicuntur מחלקות *Machalákoth*, i.e. *Partitones, Diviſiones*; itemque מסלות *Meſillòth*, i.e. *Aggeres, Valla*; quod quidem Nomen etiam Lineamentis Areolas diſtinguentibus meliùs quadrare videatur, upote quæ ſupponantur eſſe ad inſtar Aggerum ſeu Vallorum ſingulas Areolas munientium, quibus Milites in ſuis Stationibus defenduntur.

Quoad *Scaccarii* formam, plerúmque quadrata eſt, octonario quaquaverſus Areolarum numero in ſe ducto conſtans, quale eſt *Scaccarium Orientalium ordinarium*, (perinde ac noſtrum,) cujus Schema heic appoſitum vides.

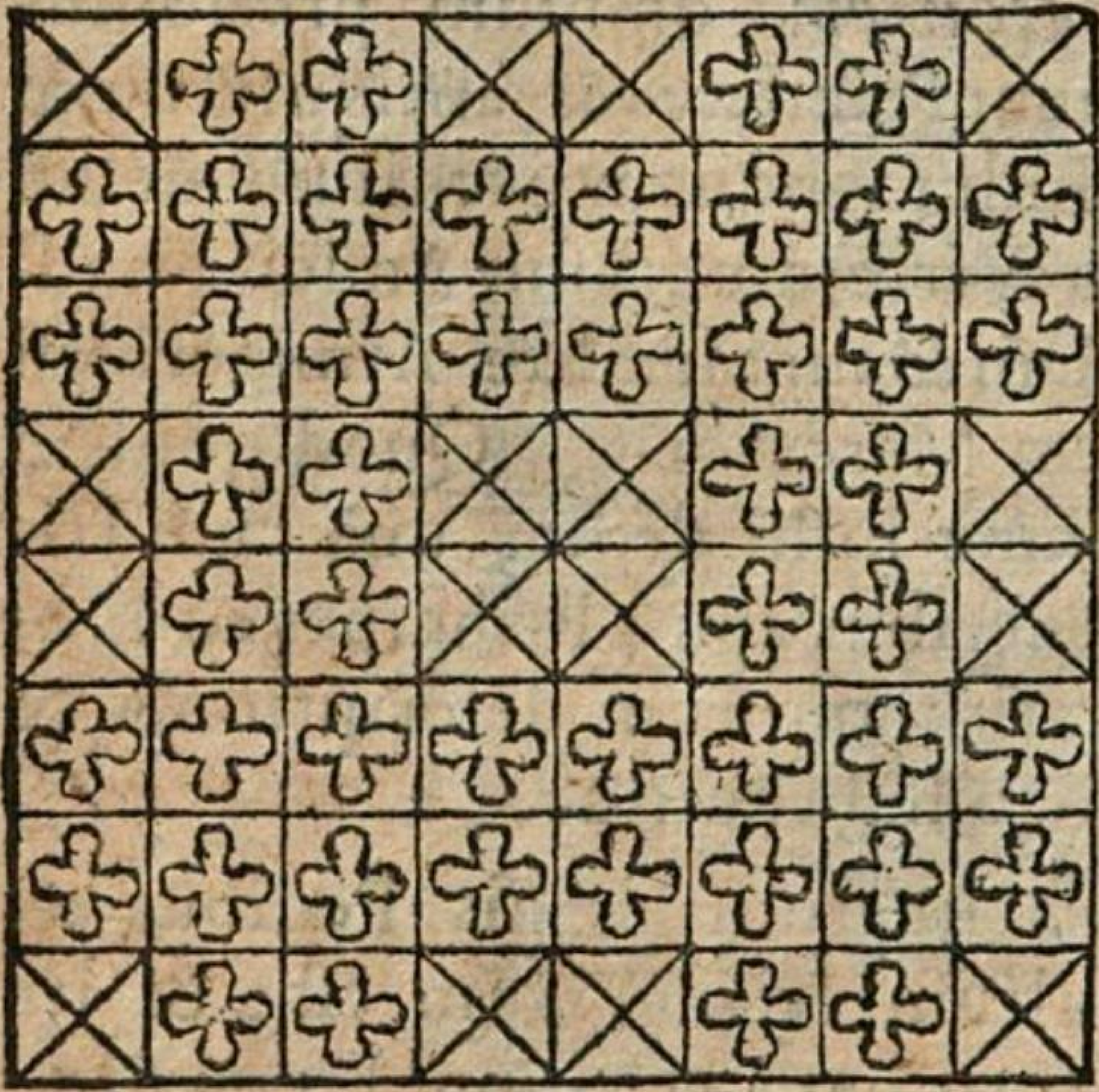
[Heic inſeratur Schema Scaccarii Orientalis ordinarii.]

Hujuſmodi *Scaccarium* omnium pretioſiſſimum & ornatiſſimum pariter & antiquiſſimum eſt illud quod ex Indiâ tanquam peculium meum poſſideo ex dono Viri Ampliſſimi, Amici admodum honorandi, Dñi Dan. Sheldon Armigeri ad Indiam Orientalem Mercatoris. Quod quidem *Scaccarium* amiciſſimè mihi dedit, unà cum tribus Scachorum generibus apud Principes ac Nobiles in Indiâ uſitatis: quorum deſcriptiones & Icones infrà ſuo loco habebuntur.

Iſtud *Scaccarium* quatuor craſſis Pedibus ex tornato Ebore fultum & elevatum eſt: & ita comparatum, ut (pro natâ occaſione) tam *Scaccarii* quàm *Plutei ſcriptorii* uſum præſtet. Intus enim varias continet Cellulas, quæ aliquando Calamos, Penicillos, aliáque id genus ad ſcripto-

riam Artem pertinentia; & aliquando *Scachos*; vel etiam utraque ſimul capere poſſint. Extra verò exhibet Areolas ex cortice ſeu cruſtâ Teſtudinis interlineatione Eburneâ diſtinctas, omnes unius coloris tantúm: nec aliter fieri opus eſt; nam Areolarum in nigras & albas diſtinctio, eſt pro tyronibus. Quatuor anguli deaurati variegato opere, Cryſtallo teguntur. Margines ſub Cryſtallino tegmine pellucido, viſendos exhibent Flores arte factos ex Ebore colorato. Et demum totum opus ita eleganter fabrefactum eſt, & admixtâ variegatione Eburneâ aliâque varietate undequaque ornatum, ut omnia verbis aptè exprimere prolixum foret.

Scaccarium Perſarum in Indiâ degentium.

Perſarum autem in Indiâ degentium *Scaccarium* quamvis quadratum & eodem Areolarum numero delineatum, tamen in Regis Præſidium & meliorem tutelam ac ſecuritatem, aliquot alicubi Areolas ſubdiviſione quâdam decuſſatas habet, uti ex adſcripto Schemate vides. Rex enim difficultate preſſus, illuc tanquam ad Caſtella quædam evadens

dens, ſicut in Aſylo tutus non niſi difficulter ab hoſte impetitur.

Arabſhahides autem meminit ſe apud *Timûrum* ſeu *Tamerlanem* vidiſſe شطرنج مدور *Shatrangj rotundum*, & شطرنج طويل *Shatrangj oblongum*, & شطرنج كبير *Shatrangj magnum*: quæ variæ *Scaccariorum* formæ à Tamerlane excogitatæ fuêre, ut milites luſiles in ampliore Campo verſati, Bellum ludicrum & incruentum gerentes, Belli veri ac cruenti diſpoſitiones commodius (exercitu ſic formato) repræſentare, ſeque ad modum vivorum militum in pugnantium Exercitu gerere poſſent, atque ad quaſvis exigentias ſe convertere. *Scaccarii rotundi & oblongi* apud Arabſhahidem figuræ non extant: Sed *Scaccarium magnum*, & Tamerlanis in eo Luſus, (prout ex Codice Arabico MS emendatius legitur,) hiſce verbis, appoſito etiam Schemate, deſcribit: locus in impreſſo Codice eſt pag. 402. وينبغي الي كلامهم
ملازما للعب الشطرنج لكونه منقحا للفكر
وكان علت همته عن الشطرنج الصغير فلا
يلاعب الا بالشطرنج الكبير ورقعته عشرة في
احد عشر وفيه من الزوايد جملان وزرافتان
وطليعتان ودبابتان ووزير واشيا غير هذه

وَسياتي وضعه والشطرنج الصغير بالنسبة الي الـكبير *Et attendebat ad diſcurſum eorum* (ſc. Medicorum & Aſtronomorum) *dum adhæreret Ludo AlShatrangj, eò quòd hoc intellectum acueret. Fuit autem animus ejus ſublimior quàm ut luderet Shatrangj parvo; ideóque non ludebat niſi Shatrangj magno, cujus Scaccarium eſt Decem Areolarum in undecim: in eo quippe ſunt Augmentationes duorum Camelorum, duorum Camelopardalium, duorum Excubitorum, duorum Muſculorum, & Vezîri, aliarumque rerum, quæ heic* (viz. in iſto libro) *ponuntur. Et Shatrangj parvum, Analogiam habet cum magno,* & viceverſâ. Hujus Schema heic annexum cernitur.

[Heic inſere Tamerlanis Scaccarium magnum.]

Scaccarium magnum ſecundum Arabſhahidis Deſcriptionem, vides conſtare Areolis 110, quæ quidem forma nimis anguſta videtur. Cùm enim in *Scaccario parvo*, (ubi ſunt tantum utrinque duplicati militum ordines,) quatuor Areolarum ſeries interponantur; in *Scaccario magno* ubi utrinque triplicati ſunt militum Ordines, ex eâdem Analogiâ ſextupla Areolarum ſeries inter utrumq; Exercitum interponenda eſt: cùm numeroſiores Exercitus, magis amplum & ſpatioſum Campum in quo committatur prælium, depoſcant. Ideóque tale *Scaccarium magnum* majori formâ 130 Areolis diſtinctum heic repræſentandum curavi.

[Heic inſere Scaccarium magnum formâ majore.]

Ordinario etiam *Scaccario* aliquanto majus

eſt

Digitized by Google

Phil
Gjamal
Rùch
Pharas
Dabbâba
Talîa
Beidak Al Rùch
Beidak Al Pherzîn
Beidak Al Dàbbâba
Beidak Al Talîa
Beidak Al Talîa
Beidak Al Dàbbâba
Beidak Al Pherzîn
Beidak Al Rùch
Talîa
Dabbâba
Pháras
Ruch
Gjamal
Phîl

6
c
r
r
d
r
a
t
g
d
n
t
r
s

eſt Perſicum illud quod in Libro *Shâhnâma* deſcribitur, denis Areolis in ſe ductis conſtans, *duobus* poſt *Elephantes Camelis* auctius; cujus Deſcriptio ex dicto Libro à me deſumpta, heic ſequitur, ordinem ludendi & ſitum Militum commonſtrans, in Vitâ Nuſhirravâni, p. 1069.

1. بیاراسته شاه در قلب گاه
2. بیک دست فرزانه نیک خواه
3. ابر دست شاه از دو رویه دو پیل
4. زپیلان شده گرد همرنگ نیل
5. دو اشتر بر پیل کرده بپای
6. نشانده بدیشان دو پاکیزه رای
7. به پهلوی اشتر دو اسپ ودو مرد
8. که پرخاشجویند روز نبرد
9. مبارز دو رخ بر دو روی دو صف
10. زخون جگر بر لب آورده کف
11. پیاده برفتن زپیش وزپس
12. که او بود در جنگ فریاد رس
13. چو بگذاشتی تا سر آورد گاه
14. نشستی چو فرزانه بر دست شاه

15. همان

15. همان نيز فرزانه يكخانه خويش

16. برفتن نبودش ازين شاه بيش

17. سه خانه برفتي *سر افسر از پيل

18. بديدي همه رزمگاه از دو ميل

19. سه خانه برفتي شتر همچنان

20. بآورد كه بر †دمان ودنان

21. نرفتي كس پيش رخ كينه خواه

22. همي تاختي او همه رزم گاه

23. همي راند هر يك بميدان خويش

24. برفتن دكردي يكي كم وبيش

25. چو بردي يكي حمله بر ديگري

26. نگهداشتي مرد يار را ياوري

27. چو ديدي كسي شاه را در نبرد

28. بآواز گفتي كه اي شاه برد

29. سبك شاه ازراه بر خاستي

30. كزان لشكري ياوري خواستي

---

* *Pro* سرافسر *fortè leg.* سر افراز † *Pro* بر *lege* برون procedit.

1. *In procinctu ſtat Rex in medio loco,*
2. *Ad cujus manum eſt Pherzâna* α *ei benè-volens.*
3. *Juxta manum Regis utrinque ſunt duo Elephantes,*
4 *A quibus Elephantibus excitatur pulvis* β *cœrulei coloris.*
5. *Duo Cameli juxta Elephantes ſunt pedibus conſiſtentes,*
6. *Juxta eos nempe collocati ſunt hi duo præcellentes ingenio.*
7. *Ad latus Camelorum ſunt duo Equi cum Equitibus,*
8. *Qui certaminis-quæſitores* γ *ſunt die prælii.*
9. *Strenui ſunt duo Ruchi ad utriuſque ordinis extremum,*
10. *Qui præ ſanguine jecoris* δ *effuſo manum ori admovent.*
11. *Pedes adeſt apud eundem antè & pòſt,*
12. *Qui tempore Belli multùm exclamare ſolet.*
13. *Quando iſte pertranſiverit ad extremum bellatorii campi,*
14. *Sedet ſicut Pherzâna juxta manum Regis.* ε
15. *Talis etiam Pherzâna unicâ Areolâ*
16. *Plus, non poteſt ab iſto Rege diſcedere.*

α Is eſt Conſiliarius ſapientiſſimus ſeu magnas Conſultiſſimus, qui Dux totius exercitûs. β Scil. Nubes pulveris. γ Id eſt, Proclives ſunt ad quærendum occaſionem certandi. δ Quem nos dicimus *Sanguinem cordis*. ε Scil. ſi Primarius Pherzâna ſeu Dux generalis perierat: nam duo Generaliſſimi eodem tempore eſſe non poſſunt. Aliàs autem in procinctu reſervatur donec Generaliſſimus interficiatur; in cujus locum ſuccedit & ſubrogatur.

17\. *Per tres Areolas diſcedit Elatus Elephas,* [ζ]
18\. *Perluſtrátque prælii campum per duo milliaria.*
19\. *Per tres Areolas diſcedit Camelus eodem modo,*
20\. *Ad belli locum procedens furens & ſuperbiens.*
21 *Nemo audet ambulare coram Rucho vindictivo,*
22\. *Nam ille currit per totum prælii campum.*
23\. *Unuſquiſque movetur in ſuo ipſius Meidân,* [η]
24\. *Adeò ut nemo poſſit ambulare minùs aut plus.* [θ]
25\. *Quando unus in alterum facit impetum,*
26: *Quiſque obſervat ut ſocio ſuo opem ferat.*
27\. *Quando aliquis videt Regem in prælio,*
28\. *Elatâ-voce dicit, O Shâh apage.*
29\. *Tum agilis Rex de illâ viâ ſurgit,*
30\. *Quia ab illo exercitu opem petit.*

Id itaque quod *Phirdauſi* Libri *Shahnâmæ* Autor deſcripſit *Scaccarium*, tali ordine eſt,

Ruch	*Aſp*	*Shutùr*	*Pîl*	*Pherz*	*Shâh*	*Pîl*	*Shutùr*	*Aſp*	*Ruch*
Piyâde	*Piyâde*	*Piyâde*	*Piyâde*	*Piyâde*	*Piyâde*	*Piyâde*	*Piyâde*	*Piyâde*	*Piyâde*

Scaccarium Chinenſe primò deſcripſi ſecundùm Traditionem Semedi, Trigautii, & aliorum; & deinde ſecundùm delineationem Amici noſtri *D. Shin-Fo-Çung* nativi Chinenſis infrà in Sectione *De Shahiludio Chinenſium.*

Inter Europæos qui hunc Ludum augere ſtuduerunt, & *Scaccaria* ordinariis majora ſibi effinxerunt, eſt *Guſtavus Selenus Dux Lunæburgenſis*

ζ Aliter quàm ſit apud Europæos. Sunt quoque in Indiâ qui altero ordine collocant Scachos, *Shâh*, *Pherz*, *Shutùr*, *Aſp*, *Phîl*, & nullum *Ruch* agnoſcunt. Sed hoc peculiare; nec apud omnes receptum. η Id eſt, ſec. proprios ſuos limites & certas ſuas leges. θ Id eſt, Non poteſt ſuas leges excedere.

in

in ſuo Libro quem ipſe in Folio Germanicè ſcripſit de hoc Ludo, cui Titulus Schach-ſpiel. Ibi meminit antiquioris formæ hujus Ludi, qui vocatur Curzier-ſpiel, & in uno ſolo Germaniæ loco, viz. in Stroepeck Aſcaniæ oppido, obtinet. *Scaccarium* illud in latitudine 8, in long. 12 Areolas habet. Ille autem qui omnium maximè hunc Ludum auxit, eſt *Chriſtoph. Weickmannus* Suevus, qui de hoc Ludo Germanicè edidit Librum in Folio cui Titulus, Die groſſe Schach-ſpil; in quo talia excogitavit Schemata ut 4, 6, aut 8 Perſonæ ſimul ludere poſſint; idque ſigillatim quiſque pro ſeipſo, vel junctis partibus ſeu partes ſortiendo, Schematibus decuſſatis, & octangularibus, &c. quæ heic exprimere, & illius ludendi methodum docere, prolixum eſſet, & fortè Lectori tœdioſum. Qui itaque plura ſcire cupit, adeat dictos Libros qui in Bibliothecâ Publicâ Oxonii extant.

Scaccariorum materiam quod ſpectat, tam apud nos quàm apud alias Gentes ex ligno fiunt. Caſu neceſſitatis, (ut ab Orientalibus aliquando fit,) in quâvis Chartâ atramento aut minio delineari ſolent, aut Cretâ humi, aut diſcoloratis lineis in arenâ aut pulvere deſignari. Adeò ut in quovis Deſerto ludere poſſint Viatores nullum ſecum portantes *Scaccarium*, nulloſque *Scachos*, cùm quævis Lignicula aut Lapilli pro *Scachis* ſufficere poſſint. De pretioſiſſimo meo Indico *Scaccario* ex Ebore & cruſtâ teſtudineâ ſuperiùs dictum eſt. Ludovicus XIII Galliæ Rex habuit *Scaccarium* Lanâ aut ſimili materiâ infarctum ſicut Pulvi-

nar, ſuperficie lineis diſtinctum: & *Scachi* quibus in eo ludebat, erant infimâ parte muniti aculeis ſeu acubus, quibus in dicto illo molli *Scaccario* infixis, ipſe ſolebat ludere dum in Eſſedo aut Rhedâ placido greſſu veheretur. Et hoc modo, nulla motitatio quaſſatióve illius ludum perturbare potuit, nec erectos *Scachos* dejicere.

Apud D. Du Freſne in Gloſſario memoratur *Scaccarium* ex Jaſpide & Chalcedonio, de quo infrà dicetur. Ex relatione Comitis hujus regni, accepi, Don Juan de Auſtriâ pro *Scaccario* habuiſſe integram aliquam Cameram Marmoreis Quadris ſeu Teſſellis (prout debuit) diſtinctam, ubi *Scachorum* loco adhiberi ſolebant veri ac vivi Homines aut Pueri, qui ſec. hujus Ludi leges *Scachomachiam* (illo jubente & præſidente) exercebant. Idem narratur de Duce quodam Winmarienſi qui in Atrio ſeu Areâ aliquâ magnâ albo nigroque marmore variegatâ, loco *Scachorum* vivis Militibus Bellum ludicrum inſtituere ſolebat. Et ex Relatione D. Reimberg Civis Viburgenſis, accepi, quòd Pueri Viburgenſes in Jutia prodire ſolent in apertum campum, ibique humi formare *Scaccarium* in ipſâ glebâ ſulcantes & exarantes ſatis magnas Areolas, in quibus ſunt tot vivi pueri Nigris & Albis induti, ad nutum duorum Moderatorum ſeu Rectorum ſuas Motiones conformantes, & juſſis audientes, donec eorum altera pars ludendo vincat.

§. IV.

§. IV. *De Scachorum ſeu Militum luſoriorum Nominibus & Materia.*

FRuſtula quibus hic Ludus exerceri ſolet, Anglis dicuntur **Cheſs-men**; vel Ludo priùs ſpecificato, ſimpliciter dicimus **The Men**; idque tam in hoc quàm in quovis alio Ludo. Totus Scachorum Exercitus Arabibus ſonat الجندون *Milites*, ſeu الجيشان *Duo Exercitus*, ſpeciatim الجيش الابيض *Exercitus Albus*, aut الجيش الاسود *Exercitus Niger*. Hibernis Foıꞃıonn, i. e. *Societas*. In aliquo Parliamenti Pariſienſis Arreſto vocantur *Familia*, ſcil. Regis. Hibernicè Scachus eſt Bꞃan, ſeu Bꞃaın, ſive Feaꞃ bꞃaın, i.e. **Cheſs-man**. Nam Feaꞃ planè factum eſt ex Lat. *Vir*: & Bꞃaın videtur eſſe ex Britannico *Bren*, i. e. *Rex*. Nam ut *Scachus* origine *Regem* denotans, transfertur ad ſignificandum quemvis Militem; ſic & Bꞃaın origine *Regem*, ſed uſu communi quemvis in hoc Ludo Militem notat; hoc Ludo originitùs à potiori in eo perſonâ denominato, unde & nos *Shahiludium* nuncupavimus. Gallis dicuntur *les Eſchecs* ſeu *Eſchez*: Germanis **Schachſtein**. Italis *Scacchi*, quod quidem Nomen apud omnes Europæos Latinè lo-

quentes obtinet: niſi quod aliquando *Scachos* aliàs perperam vocent *Latrunculos*, qui ad alium planè Ludum pertinent, ut ſuo loco monſtratur. Leunclavius figuratè utitur, dum dicit, *Scachus Scacho opponendus*, i. e. *Rex Regi*, vel *miles militi* objiciendus: nempe vis vi opponenda, & illa hâc repellenda eſt, ductâ Metaphorâ à conſuetudine ludentium, qui ſuas partes muniunt & tuentur, ſuos milites opponendo adverſis.

Apud Arabes varie appellantur: aliquando nempe قطع الشطرنج *Kit'a AlShatrangj*, i. e. *Fruſta Shatrangica*; vel (ut *Camûſi* Author habet,) ادوات الشطرنج *Adwât AlShatrangj*, i. e. *Notulæ Shatrangicæ*. Apud *Ecteri* افراد الشطرنج *Afrâd AlShatrangj*, i. e. *Individua Shatrangica*, ſeu *Particularia*, ſive *Singularia*; q. d. individuæ perſonæ, eâdem notione quâ Bernardo da Parigi vocantur اشخاص الشطرنج *Aſhchâs AlShatrangj*, i. q. Perſice تنهاء شطرنج *Tanhâi Shatrangj*, i. e. *Perſonæ Shatrangicæ*, nempe τὰ Πρόσωπα τȣ παιγνίȣ, ut Græci veteres loquebantur. Aliàs Arabicè audiunt اسباب الشطرنج *Aſbâb AlShatrangj*, i. e. *Utenſilia Shatrangica*; & آلات الشطرنج *Alât AlShatrangj*, i. e. *Inſtrumenta Shatrangica*. Hæc autem duo Nomina ultima, tam *Scachos* quàm *Scaccarium* comprehendunt.

Si figurati ſunt, tum (ut Mohammedi in Alcorano)

corano) vocantur انصاب *Antſâb*, id eſt, *Statuæ, ſtatunculæ*; vel (ut Ali Mohammedis Succeſſori) تماثيل *Tamâthil*, i. e. *Imagunculæ, Pupæ*: & in *Shahnâma* Perſicè پيكر *Figuræ* ſeu *Imagines.* Sed antiquiſſimum Nomen ab ipſis hujus Ludi incunabulis eis inditum, eſt Perſicum سترنك *Satrangh*, i. e. *Mandragoræ*, quia hi (ut illæ radices) homunculorum formas imitantur.

Si materiam ſpectemus, ex ligno facti *Scachi* modernis Græcis vocantur ξύλα *ligna*. In Libro *Shâhnâma* deſcribuntur ludentes Scachis ex عاج وساج *Ebore & Ebeno*: quorum illud naturâ album, hoc nigrum. Iſlandi ex Equi marini dentibus hujus Ludi Icunculas luſorias conficiunt. Infimæ ſortis homines in Oriente aliquando utuntur Scachis quadratis ex Plumbo aut Stanno; & aliquando rudibus Lapillis, qui tum vocantur Turcicè شطرنج طاشلر *Lapilli Shatrangici*, & Perſis eodem ſignificatu سنكهاء شطرنج *Sangh-hâi Shatrangj*, aut مهرهاء شطرنج *Muhra-hâi Shatrangj*, i. e. *Calculi Shatrangici.* Græcis modernis tam hujus quam aliorum Ludorum *Fruſtula luſoria* nominari ſolent ψῆφοι, idem ſonans quod Romanis *Calculi*. In Libro *Shâhnâma* de Luſoribus canitur,

بدانند هر مهره را بنام
كه چون بايدش راندن وخانه كدام

Sciunt

Sciunt quemvis Calculum nominatim,
Quando movendus eſt & ad quamnam Domum ſeu Areolam.

Megjdi Hiſtoricus Perſa meminit, quod Perſarum Rex *Coſrav filius Pervîz* habuerit ſibi شطرنج كه نصف مهرهاء آن از ياقوت بون ونصفي ديگر از زمرد *Shahiludium cujus dimidia Calculorum pars ex Hyacintho erat, & altera dimidia pars ex Smaragdo.* Et in Libro *Muſtátraph* memoriæ proditum eſt quanti valoris fuerint, وقيل ان كان لبعض ملوك الفرس شطرنج من ياقوت احمر اصغر قطعة منه بثلاثة الاف دينار *Dicitur aliquos Regum Perſarum habuiſſe Shahiludium ex Hyacintho rubro, cujus minimum Fruſtulum valebat* 3000 *Dinâr* ſeu *Ducatos aureos.* Dominus DuFreſne in Gloſſario, ex Actis Benedictinorum ſecul. III, meminit *Scachos cryſtallinos.* Et ex aliquo Arreſto Parl. Pariſienſis anno 1320, memorat *Scaccarium de Jaſpide & Chalcedonio cum Familiâ,* viz. unâ parte ex Jaſpide, & aliâ parte ex Chryſtallo. In Theſauro San-Dioniſiano prope Pariſios ſervantur Caroli Magni Scachi figurati Eburnei, qui in Libro de Raritatibus dicti Theſauri his verbis memorantur: *Un Jeu d'Eſchets tout d'Yvoire, qui a autres-fois ſervy à l'Empereur Charlemagne. Ces Eſchets ſont fort grands & bien travaillés, & y a certains characteres Arabiques ſoubs le plus gros, ce qui demonſtre qu'ils ſont venus* d'O-

d'Orient. Mihi autem falli videtur iſte Obſervator, propter dictam Inſcriptionem Arabicis literis factam judicans eos veniſſe ex Oriente; cùm horum Scachorum figuratio & opus (ut ex figurarum deſcriptione conſtat,) ſit planè Europæum, ut & Sculptoris Nomen *Joſeph Nicolaus*: hoc enim Cognomen inter Orientales prorſus inauditum. Si itaque eos pro Scachis Orientalibus Regi venditaverit dictus eorum Fabrefactor *Nicolaus*, id ſummâ cum fraude factum eſt: niſi forte Nominis ſui ſcriptio literis Arabicis oſtentationis ſignum fuerit, quo vanitatis ſuæ monumentum poſteris reliquit.

Hæc in genere dicta ſunto: jam ad Scachorum Europæorum particularia Nomina deventum.

Anglica Nomina hodierna.	Angl. Nomina antiqua apud Caxt.	Vetera Anglicana Nomina apud Lydgatum.
King	King	Kynge
Queen	Queen	Queen ſeu *Fers*
Biſhop	Alphyn	Awfyn ſeu *Alſin*
Knight	Knyght	Knyght ſeu *Eques*
Rooke	Rooke	Roke ſeu *Rocus*
Pawn	Pawn	Paune.

Apud Lydgatum Nomen *Fers*, aliquantulùm corruptum eſt pro *Ferç* ſeu *Ferz*. De Nominibus Alphyn ſeu *Alſin* & *Roc*, in ſequentibus dicetur.

Gallicé.	Italicé.	Gallico-Germanicé.
Roy	*Rè*	*Le Roy*, der Konig
Dame ſeu *Reine*	*Dama* ſeu *Regina*	*La Reine*, die Konigin
Fol ſeu *Preſtre*	*Alſiére* ſeu *Alſiéro*, ſive *Alſino*	*Le Fol*, ou les *Sauteurs*, die Springer
Chevalier ſeu *Sauteur*	*Çavallo*	*Les Chevaliers*, die Ritter
Tour, ſeu *Roc*, ſive *Château*	*Torre* ſeu *Rocco*, ſive *Caſtello*	*Les Rocs*, die Elephanten
Pieton ſeu *Piôn*.	*Pedína* ſeu *Fante*, ſive *Pedone*.	*Les Pions*, die Bauren.

Caroli Magni.	Hiſpanicé.	Suecicé.
Rex	*Rey*	Konung, *Rex*
Regina	*Dama*	Drottning, *Regina*
Sagittifer	*Alférez*, ſeu *Alſiéres*	Elephant, *Elephas*
Centaurus	*Cavallero*	Lopare, *Curſor*
Elephas	*Roque*	Springare, *Saltator*
Pedes.	*Peôn*.	Bonder, *Ruſticus*.

Weickmanni Suevicé.	Ruſſicé.
Konig, *Rex*	Korólie, i. e. *Rex*, ſeu
Mareſchall, *Mareſchallus*	Tſârie, i. e. *Imperator*.
Cantzler, *Cancellarius*	Korolemna, *Regina*, ſeu
Rath, *Conſiliarius*	Krala, *Regina*, ſive
Herold, *Fecialis*	Tſârítſa, *Imperatrix*.
Gaiſtlicher, *Spiritualis Vir*,	Slônie, *Elephas*.

Kônie,

Vir, Sacerdos.
Colonel, *Colonellus*
Reitter Hauptman, *Equitum Capitaneus*
Reitter, *Eques*
Curier, *Curſor*
Adjudant, *Adjutor*, i. e. *Scutiger*
Trabant, *Oſtiarius* Regis
Leib-Schutz, *Venator*, a. v. *Corporis jaculator*, quia adſtat corpori Regis in feras jaculaturus.
Soldat, *Miles.*

Kônie, *Equus.*
Lôdia ſeu Lôdya, i.e. *Navigium*, ſeu *Navicula*, *Cymba*, ſeu potiùs *Carina* ejus.
Péſhkie, *Pedes.*

Eſt autem *Kônie* peculiariter *Equus Tataricus* ex Nagaia, ſcil. *Equus generoſus*; nam alia habent Nomina quibus Equum appellare ſolent.

Polonicé.

Krôl, *Rex.*
Krôlwa, i. *Regina*, ſeu Bâba, i. e. *Vetula.*
Pôp, *Sacerdos.*
Rycerz, *Eques.*
Roch, pron. Roc.
Pieſzck, *Pedes* ſeu *Miles Pedeſtris*; vel Cholop, pron. Chlôp.

Poloni ſuos Scachos formant ut hodie fit in Angliâ: & ſic etiam ferè reliqui Europæi.

Germanicé.

König, *Rex.*
Königin, *Regina.*
Lauffer, *Curſor pedeſtris*, ſeu Hund, *Canis.*
Springer, *Saltator*, ſeu Ritter, ſive Reuter, *Equitator.*
Elephant *Elephas*, aliàs Roc, ſeu Roch.
Bawer ſeu Baur, *Ruſticus.* Cum hoc convenit Talmudicum בור *Agreſtis locus*, & *Bardus*, *Ruſticus*, *Stolidus.*

Danicé.

Konge, *Rex.*
Dronninge, *Regina.*
Biſcop, Biſp, *Epiſcopus.*
Ridder, *Eques.*
Rock ſeu Elephant.
Bonde, *Ruſticus.*

In hiſce Europæorum Scachis pauca quædam obſervanda ſunt, priuſquàm ad Orientalia Scachorum Nomina veniamus. Primum in hoc Ludo locum poſſidet *Rex*: de eo enim inter omnes Gentes convenit. Turcæ ſi aliquando fortè omittant uti Perſicâ voce *Shâh*, pro eo Polonicum *Krôl* ſuis Literis ſcribunt قرال *Krâl*, quo nomine *Reges exoticos* aut Provinciarum *Regulos* notare ſolent. Et ab hoc vocabulo apud Gentes Boreales profectum videtur Nomen CAROLUS *Regem* denotans; quod imaginatu non eſt difficile, cùm jam perſpectum habeamus tam apud Scotos quàm apud Germanos 𝔎𝔢𝔯𝔩𝔢,& apud Saxones Ceorl in genere *Virum* ſignificare; & quòd apud hoſce Carl ſit *Virilis homo, Robuſtus*, παγκρατιστής, & apud Ruſſos *Korolie* (Polonis contractiùs *Krôl*,) planè *Regem* denotet. Heic etiam licet obſervare, quod Ruſſicum *Tſârie*, Polonis ſcribatur *Czár*; & quòd hoc pronuncietur *Tchâr*, quando nempe dicitur de Imperatore Moſcoviæ: ſed de Imperatore Germaniæ ſcribunt *Ceſſarz*, quod pronuntiant *Keſſarz*. Hungari autem τοὺς quatuor Imperatores (viz. Germaniæ, Græciæ, Turciæ, & Moſcoviæ,) ſcribunt *Cſáſzár*, quod pronuntiant *Tchâſár*. Et in dictis vocibus *Korólie*, & *Tſárie*, &c. ſyllaba *ie* in fine vix audiri debet.

Quoad ſecundum locum, Europæi conſpirârunt ut is occupetur à fœminâ, quam pleriq; *Dominam* vel *Reginam* vocant: unde etiam Judæi moderni inter Europæos viventes, eam appellant מלכה *Malca*, eodem ſignificatu. Ruſſi verò &

Po-

Poloni eam ſubinde nuncupant *Bâba*, i. e. *Vetula*, quaſi ſit Nutrix vel ſenior quædam Famula Regis.

Tertium locum poſſidet *Epiſcopus*, ſeu *Sacerdos*: nam Europæi quidam verum hujus Ludi ſcopum ignorantes, ſuopte ingenio poſt *Regem* collocarunt *Reginam*; & poſt hanc, *Virum Eccleſiaſticum*, ſecundùm illam Regni aut Curiæ œconomiam quæ hodiè in Europâ obtinet: non animadvertentes hunc Ludum eſſe ſpeciem Belli, ideóque ex eo eliminandos eſſe *Epiſcopum* & *Reginam*, eorum loco ſubſtitutis *Generaliſſimo* & *Elephante*, ut fit apud Orientales qui hujus Ludi Inſtitutores & Inventores extitêre, ut & olim rectè fiebat ab Anglis, qui hoſce duos Scachos Fers & Alphyn nuncupârunt. Qui autem *Reginam* & *Epiſcopum* in hunc Ludum introduxerunt, fortè opinati ſunt eum eſſe repræſentationem Curiæ Regalis, dum quod verè eo deſignatum eſt ignorarint; non attendentes eum natum fuiſſe apud Indos, qui non habent Epiſcopos; vel ſi haberent, eos tamen Bello intereſſe non poſſe; nec advertentes quàm abſurdum ſit in hujus Ludi progreſſu, ex Gregario Milite fieri Reginam, quaſi ex Viro fieri poſſit Fœmina: cùm potiùs quodvis fictitium debeat eſſe imitatio veri. Ex hoc itaque Ludo *Regina* & *Epiſcopus* propedièm eliminantor, ut antiqui veri & genuini qui huc pertinent Scachi illis ſurrogati in ſuum locum reponantur. Galli autem invenientes in hoc loco Nomen *Fîl*, & neſcientes quid eſſet, pro eo ſubſtituerunt aliquid ſibi magis notum *Fol*, quo *Stul-*

tus denotatur, qui nec in Bello nec Politicâ Regni œconomiâ locum habere poteſt: niſi fortè ſtultè imaginati fuerint Regis Jocatorem aut Mimum in hunc locum introducendum. Germani hoc loco collocant *Pediſſequum*, vel quod pejus eſt, *Canem*, quid hoc Ludo reverà deſignaretur minimè percipientes. Itali heic ponunt *Alſiero*, qui Hiſpanorum *Alférez*, id eſt, *Vexillifer*, quod magis probandum videatur. An verò hoc rectè fiat, infrà dicetur.

Quarto loco eſt *Equus*, vel qui ſimul ſupponitur *Eques*; cùm Equus Bellum non gerat abſque ſuo Inſeſſore, & Eques non ſupponatur equitare ſine Equo.

Quinto loco eſt *Rùc*, quod quidem Nomen, ſono aliquantulùm mutato, retinuerunt Europæi, quid reverà ſit ignorantes: ideóque variè de eo ſenſerunt. Apud Anglos habetur **Rook**, i. e. *Cornix frugivora*, à cujus avis vafritie, (nam nidi materiam à ſociis abſentibus furatur,) homo vafer fraudulentus & deceptor qui alios pecuniâ aliiſque rebus emungit, eodem Nomine vocari ſolet. Cùm autem hic Scachus ſit oblongus, ſunt qui putârunt eſſe *Turrim*, alii *Elephantem Turrigerum*, alii *Petram*, alii *Caſtellum*; Ruſſi *Carinam*, idque vel propter longitudinem, vel propter velociorem curſum quo ab alterâ Scaccarii extremitate ad alteram unâ vice excurrit properátque. Hi itaque uſitatiſſimum *Ruchi* Nomen in hoc Ludo omiſerunt: nam in eorum Lingua *Rûka* ad hunc Ludum non pertinet, *Manum* ſeu *Brachium* ſignificans. Antiqua Ruchi figura quæ

apud

apud Caxtonum reperitur, ferè eadem eſt quæ in Armorum Libris pro ſigno Gentilicio occurrit, ſub Nomine Cheſs-rook furcato capite, uti in ſequentibus videre eſt. Quâ de cauſâ in antiquo Poëmate quod in Prolegomenis venit, *Bifrons Rochus* appellatur. Hæc autem formæ duplicitas, duplum *Dromadarii* Gibbum repræſentans, olim venit ex Oriente, unde & Nominis ratio petenda eſt, ut ſuo loco declarabitur. Ejuſmodi Rochi (tantum fuit heic olim hujus Ludi æſtimium,) pro Armorum Inſigniis in multarum Familiarum (ut Bodenham, Eltoft, &c,) Scutis portantur; & præſertim propter Nominis alluſionem, *Rochi ex ligno* facti pro Armis ſeu Inſigniis Familiæ de Rockwood ſeu Rookwood in Agro Herefordienſi adſumpti fuêre. Et in Germania Urbs Rochlitz ſeu *Rochlicium*, Inſignium loco *Ruchum* habere dicitur. Solebant autem talia adhibere, ut *Rebus* exprimerentur *Nomina*; quæ tamen vel ipſas res ordine temporis præceſſerint, vel ſaltem aliunde originem habuerint.

Ultimum & infimum locum tenent *Milites pedeſtres*, quos quidam *Ruſticos* appellare ſolent. Anglicum Nomen Pawn, fit vel ab Hiſpanico *Peon*, vel à Gallico *Pion*; & hoc contractum vel ab *Eſpion*, i. e. *Explorator*, *Speculator*; vel potiùs à *Pieton*, i. e. *Pedes*, ſeu *Homo pedeſtris*.

Jam proximè ad Scachorum Orientalium particularia Nomina deventum.

Garçias ab Orta Proregis Indiæ olim Protomedicus, dicit hunc Ludum apud Perſas & Mauros [intelligit Arabes in India degentes] uſitatiſſi-

mum

mum eſſe, & particulares Scachos Luſitanico ſcribendi more nominat: *Xa, Goazir, Fil, Suora, Rochha, Piada.* Hæc autem ſuis Characteribus reſcribenda ſunt ut in ſequente Columna habetur, viz.

Apud Arabes.	Garçias ab Orta.
شاه *Shâh.*	شاه *Shâh.*
فرز *Pherz*, ſeu	وزير *Wazîr* ſeu *Vezîr.*
فرزان *Pherzân.*	فيل *Fîl.*
فيل *Phîl.*	سواره *Suâra.*
فرس *Pharas.*	رخ *Rúch.*
رخ *Rúch.*	پياده *Piyâda.*
بيدق *Beidak.*	

Vel præfixis Articulis.

Shâhnâma.	Indicé.
شاه *Shâh.*	شاه *Shâh.*
فرزين *Pherzîn* ſeu	فرز *Pherz.*
فرزانه *Pherzâna.*	هاتهي *Hâtehi.*
پيل *Pîl.*	گهورا *Cahûra.*
شتر *Shutúr.*	رخ *Ruch.*
اسپ *Aſp*, ſeu	چاكر *Tchâgher*, i.e. Gregarius *Miles.*
سوار *Suâr.*	
رخ *Ruch.*	
پياده *Piyâde.*	

Hæc Nomina ab Indis uſitata, ſunt partim Perſica.

Tur-

Turcicè ſeu Tataricé.

قاآن *Kâan.*
بكلربكي *Beglerbegh.*
يغان *Yeghân, elephas.*
آت *ât*, ſeu اوي, *Oûi*, ſeu يوند ſive *Yûnd*, vel كمند *Camènd*, [*equus.*
رخ *Ruch.*
قول *Kûl, ſervus.*
چاكر *Tchâgher*, vel صوداش *Commilito.*

Malaïcé.

راجه *Rágja*, ſeu راي *Ráya.*
فرز *Pherz*, ſeu ڤڠليما *Pangh-lîma*, i.e. *Dux Supremus**.
ڬاجه *Gágja, Elephas.*
كوده *Couda, Equus.*
رخ *Ruch.*
اورڠ ڤرڠ *Orangh-pràngh*, ſeu اورڠ باڤرڠ *Orangh baprangh*, i. e. *Vir Bellicus* ſeu *Militaris*; aliàs dictus *Jure-prangh*, ſeu *Pongáwa*, Belgicè **Soldaet**, & **Crijchs-knecht** *Bello ſerviens*, ſeu **Crijghſman.**

Elephantis ſitum juxta Equum eſſe meminit Sheich Saadi, qui quingentis ab hinc annis vixit: is inquam in Libro *Buſtân*, cap. 3, p. 310, ductâ ab hoc Ludo ſimilitudine, narrat pauperem quendam Amore filii Regis ita captum fuiſſe, ut eum intuendi cauſâ, perpetuò juxta Equum ejus libenter ſtare vellet,

زمين انش خالي نبودي چو ميل
همه وقت پهلوي اسپش چو پيل

* Aliàs Generaliſſimus Exercitûs Dux, Belgicè **Crijghs-heer**, Malaicè vocatur *Balantántra.*

Ab Hippodromo ejus nunquam vacabat perinde ac ipſe Poſtis ſeu *Meta*:

Sed perpetuò juxta Equum ejus ſtabat *perinde ac Elephas.*

Ad hæc Commentator Turcicus adjicit, يعني فيلي شطرنج *id eſt, Elephas Shatrangicus*; qui qui in hoc Ludo juxta Equum ſtare debet. Ex præcedentibus ſex Speciebus conſcribitur totus Exercitus Shatrangicus, qui conſtat 16 perſonis ex utrâque parte, ſicut legitur in Libello Turcico, شطرنجين ايكي صف اون آلتيدر *Utervis ordo Shatrangicus* conſtat *τοῖς ſexdecim*: quod intelligendum eſt de eo Ludo qui ordinari ſolet in Scaccario parvo ſeu communi. Tamerlanes autem ſibi excogitabat Scaccarium Magnum, quo ipſe cum ſuis ludere ſolebat. In hoc Magnus ille Exercitus quem Arabſhâhides in Vitâ Tamerlanis Campo Shatrangico ſecundùm Turmas ſuas diſpoſuit, conflatus eſt ex 12 diverſis ac diſtinctis ſpeciebus; ita ut ex utrâque parte ſint 28 Perſonæ ſuis Ordinibus collocatæ; & totus Numerus eſt 56. Nomina autem talia ſunt, prout in MS Codice apud dictum Arabſhâhidem conſignantur in hujus Ludi Schemate, quod in impreſſo Codice deſideratur.

Scachi

Scachi Tamerlanis.

I. شاه *Shâh.*
II. فرز *Pherz.*
III. وزير *Wazîr.*
IV. جمل *Gjámal.*
V. فيل *Phîl.*
VI. زرافة *Zurâpha.*
VII. طليعة *Talîa.*
VIII. دبابة *Debbâba,* ſeu *Dabbâba.*
IX. فرس *Pháras.*
X. رخ *Rúch.*
XI. بيدق *Beidak.*
XII. بيدق البيدق *Beidak AlBeidak.*

Qualia hæc ſint, & quibus aliis Nominibus appellentur, ordine dicetur. Interim verò notandum eſt, Arabſhâhidem qui hæc recenſuit, fuiſſe Arabem, ideoque pleraque dictorum Nominum expreſſiſſe Linguâ Arabicâ, quam (fatente ipſo) Tamerlanes non intellexit: Perſicam verò & ſuam Tataricam optimé. Quam ob rem, me judice, meliùs feciſſet laudatus Author, ſi omnia illa Nomina ſcripſiſſet Linguâ Perſicâ, quâ familiariter utebatur dictus Heros. Ego autem hunc defectum ſupplere ſatagens, in ſequentibus, quibuſnam nominibus Perſicis & Turcicis ſive Tataricis eadem appellentur, explicaturus ſum. Et ut hoc commodiùs fiat, cuncta ſigillatim excutiam, ordine percurrendo Scaccarium magnum, quod ſimul omnia quæ in Scaccario minori comprehenduntur, exhibet.

I. شاه *Shâh,* id eſt, *Rex.* Hoc Perſico nomine

 mine

mine ludendo plerumq; utuntur Arabes ac Turcæ, aliique, qui olim & hoc tempore illud tanquam Vocabulum technicum huic Ludo peculiare acceperunt & amplexi ſunt. Judæi plerumque dicunt מלך *Mélech*. Iſte Rex ludicro huic Bello intereſt & præeſt, utpote cujus cauſâ ſuſcipitur: ſed ferè ut ſpectator tantùm adeſt, omnia Generaliſſimo ſeu Summo Exercitûs Duci permittens; dum ipſe pro Gravitate & Dignitate ſuâ in ſuo loco conſiſtit, inde non migrans niſi graviter & lentè per unam tantùm unâ vice Areolam; & neminem offendens ſeu feriens, niſi fortè aliquem inimicum qui nimis procaciter & audacter in proximam ei Areolam ſe intruſerit ac intromiſerit. Rex verò Regem non offendit feritve, neque alter alteri *Shâh* indîcit, neque in proximam ei Areolam venit. Ideóque fortaſſis minùs benè Joh. Florio, & poſt eum Torrianus, in Lexico Italico ſub voce *Scacco*, inter cætera ponit *Scacco di Re*, quod ſecundùm hujus Ludi receptiſſimas Regulas adhiberi non poteſt. Secundùm quoſdam, Rex cum Rucho locum commutare poteſt, quod Galli dicunt *Rochiere*: hoc faciendum eſt priuſquam alteruter eorum è loco ſuo motus fuerit. Si autem Rex in proceſſu pugnæ ad tantas anguſtias redactus fuerit ut omnes ſuos Milites amiſerit, & ipſe in Angulum ſe receperit ita ut extra periculum Monitorii *Shâh* conſtitutus fuerit, tum cenſetur eſſe in Propugnaculo ſuo, unde egredi nefas, quia ſponte ſe periculo objicere non debet. Et hoc modo cùm

ex

ex Caſtello ſuo elici nequeat, Victoria ab ejus parte eſſe ſtatuitur, quia vinci non poteſt. Hoc à quibuſdam vocatur 𝔄 𝔇𝔢𝔞𝔡 𝔊𝔞𝔪𝔢. Sed in Scaccario Perſico ſuprà adducto, per varias aliquot Areolarum Decuſſationes deſignantur loca ad quæ tanquam ad Aſyla Rex ſe recipere poſſit. Et quidem Rex Albus collocandus eſt in Nigrâ Areolâ, & viceverſâ Niger in Albâ.

II. فرز *Pherz*: Aben-Ezræ etiam פרז *Pherz*: Lydgato 𝔉𝔢𝔯𝔰: unde Latinè ſcribentes olim in Angliâ & alibi habuerunt ſuum *Ferzia* ſeu *Fercia*, quo nomine intellexerunt Peditem promotum ut fieret *Pherz*. Nam verum Nomen, quamvis exoticum, ſervare ſatius videbatur, quàm incertam ejuſdem Interpretationem introducere. Pedro de Alcala legit *Firiç* & *Furcîn*, & exponit, *Cavallero Noble* Hiſpanicé.

In interiori Æthiopiâ circa Montem القمر *AlKumr*, (qui perperam dici ſolet *AlKamar*, i. e. *Lunæ*,) invenitur Beſtia dicta *Pherz*, cujus Deſcriptionem dabo ex Geographiâ quam Charactere Africano ſcriptam reliquit Abu'l Haſan. Ille inquam fol. 58, 2, ubi agit de Lacubus ex quibus exit Nilus, hæc habet, البحيرات التى
يخرج منها النيل وينصب اليها امياه كثيرة
من جبل القمر وانما يدخلون في هذا
الصحرا في صيد الدابة المعروفة بالفرز ويقال
لها ايضا الزمرقة وهي دابة مسمومة

ليس شي في الارض اقطع من سمها
وسمها حار يابس يحرق من ساعته وهذا
الحيوان يشبه القرد في خلقته وفي هذا
الصحرا اشجار كبار عالية واذا اراد احد
من النوبة والحبشة ان ياخذ من هذا
السموم استعد لنفسه قارورة الحجر من
الحجارة التي في جبل الاردكان وهذه
الجبال تحيط ببلاد الزنج *Quoad Lacus ex quibus egreditur Nilus, in eas effunduntur aquæ copioſæ ex Monte AlKumr. Et in vicinum Deſertum ingrediuntur homines ad venandum Beſtiam dictam Pherz, quæ vocatur etiam AlZumúrruda. Et hæc quidem eſt Beſtia venenata, adeò ut nihil in toto terrarum orbe ſit acrius veneno ipſius, quod eſt calidum & ſiccum, & urit ſtatim. Hæc Beſtia ſimilis eſt Simiæ in formâ ſuâ. In hocce Deſerto ſunt arbores magnæ atque proceræ: & quando aliquis ex Nubiâ aut Habaſſiâ cupit acquirere aliquid de hoc veneno, parat ſibi ampullam fortem ex lapide qui invenitur in Montibus AlArdacân, qui quidem Montes cingunt Regionem AlZingj, &c.* Et deinde pergit narrare quâ arte accipiant dictum venenum, & quòd maximo pretio illud vendant Regibus Zingæis aliiſque. Hæc ille. Sed me judice, Nomen *Pherz* in noſtro Ludo, non ex Africâ, ſed ex Aſiâ potiùs petendum eſt.

Ut

Ut itaque dicam quid ſit, فرز *Pherz* (quatenus ad hunc Ludum ſpectat,) eſt forma contracta, pro فرزين *Pherzîn*, aut فرزان *Pherzân*, ſeu *Phirzân* ut minùs rectè legit Ecteri, qui tamen benè exponit ut ſequitur, فرزان بيلو حكيم عارف ذو فنون كمسه فارسيدن معربدر *Phirzân eſt homo ſapiens, ſciens, doctus, eruditus* ſeu *ſcientiis imbutus: & è Perſico Arabicum factum eſt.* In Epitome τȣ̃ *Ruſtem AlMáulavi* exponitur, فرزين بكدش سز *Pherzîn eſt incomparabilis,* ſeu *cui nullus eſt ſimilis.* Aliâ formâ in *Logàt Méſnavi*, فرزانه حكيم وعاقل *Pherzâna eſt ſapiens, intelligens,* ſeu *gnarus.* Et rurſus in dictâ Epitome, فرزانه اولو وحكمت اسي وقتلو ومعتبر *Pherzâne eſt magnas* (ſeu *aliquis ex Magnatibus,*) *Dominus ſapientiæ, fortunatus, & æſtimabilis.* In Dictionario Anglico-Perſico in Indiâ ſcripto, *Pherzâne* ponitur Synonymum τῶ هوشمند, id eſt, *Prudens, circumſpectus*: talis nempè pro Summo Regis Conſiliario & Supremo Militum Duce dignus habeatur. Et hinc eſt quòd in Libro Shahnâma, Magnates Regis vocari ſoleant فرزانكان *Pherzânaghân*; ut فرزانكان توران *Magnates Regionis Turân.*

Cùm Hieremiam Sacerdotem Græcum Scachos mihi recitantem perçontarer, qualis eſſet *Pherz*, ille

ille reſpondebat, Ἐπίτροπος τοῦ Βασιλέως, *Commiſſionarius Regis, Procurator ejus, & Negotiorum ipſius Curator.* Ejuſmodi Viros prudentiâ & ſapientiâ inſignes ſecum habere ſolebant Perſarum Reges, quibus res ſuas gerendas credebant. Talis fuit Artabazus (cujus meminit Curtius libro tertio,) *Fidus Conſiliarius, qui omnibus Imperatoriis fungebatur Officiis; hortari, monere ut imperata faciant Milites.* Iſte homo erat Summus Exercitûs Dux ſeu Generaliſſimus, qualis hodie vocari ſolet مير جمله *Mîri gjúmla,* i.e. πανδέσποτος, ſeu سپهسالار *Sipâh-ſalâr,* i. e. Ἀρχιστράτηγος, ſive سپهبد *Sipâh-bad,* vel سردار *Serdâr,* vel سردار لشكر *Serdâri leſhker,* i. e. *Præfectus exercitûs,* vel سر لشكر *Seri leſhker,* ſeu سرعسكر *Seráſker,* i. e. *Caput Exercitûs,* uti apud Turcas hodie eſt, quibus is ſubinde dicitur سرعسكر باشا *Serásker Baſhâ.*

A ſimilitudine cum hoc, (huic enim omninò parallelum & analogum eſt,) in Ludicram noſtram Militiam olim introduxerunt & Regi ſecundum conſtituerunt τὸν *Pherz* ſeu *Pherzân,* qui in pace eſt prudentiſſimus Conſiliarius, & in Bello ratione Officii eſt *Strategus*, qui præſtò adſtat Regis mandata accipere eáque rurſus Militibus impertire & evulgare, & prout res poſcere videntur edicere, totúmque Exercitum gubernare. Hinc eſt quòd dictus *Pherz* tantam habeat licentiam ad omnes Campi partes quaquaverſus pro libitu diſcurrendi; ut ſc. de totius

Exer-

Exercitûs conductu & ſingulorum muneribus ritè præſtandis proſpiciat; cùm reliquis non liceat niſi ſecundùm certas ac præſcriptas Leges è ſtationibus ſuis migrare. Hujus loco Europæi ineptè conſtituerunt *Reginam*, quam ex hoc Ludo eliminandam & ablegandam ſuperiùs diximus, ut ejus loco ſubſtituatur qui propriè huc pertinet *Pherz*.

Ex primitivo & legitimo Orientalium uſu, videmus quòd *Pherz* ſeu *AlPherz* ſit *Strategus*, nulli niſi Regi ſecundus. Hoc (vocabulo à Linguâ Mauritanâ in Caſtellanam traducto & adoptato) Hiſpanicè ſonat *Alféreç* ſeu *Alférez* ſive *Alféres* vel *Alfiéres*, quod Pedro de Alcala in ſuo Vocabulario Hiſpan-Arabico (ut ſuprà monitum) exponit Arabicè *Phiriç* & *Furcîn*. Hinc quoque Itali habent ſuum *Alféro* ſeu *Alfiéro* ſive *Alfiére*. Hæc apud utramque Gentem denotant Militarem Officiarium quem *Vexilliferum* ſeu Militiæ pedeſtris *Signiferum* vocamus; qui idem Perſis dicitur امير علم *Emîri-âlam*, i. e. *Magiſter vexilli*, & علم دار *Alam-dâr*, id eſt, *Vexillum tenens*; & eodem ſenſu Turcis بيرقدار *Bairak-dâr*, & سنجقدار *Sangjak-dâr*, Angl. **Enſigne**. De hac re audiatur Covarruvias, *Llamamos Alferez communmente al que encomienda el Capitan la Vandera, la qual inſtituyeron de muchos ſiglos atras los hombres, para que las Compañias ſe adunaſſen, y acudieſſen todos los de ella a un lugar; competia el Capitan traer la Vandera, mas por que ha de acudir a diverſos*

miniſterios ſuſtituye al que llamamos Alferez, el qual ha de eſtar ſubordinado a el, y no moverſe ſin orden y mandato ſuyo, y los demas que militan debaxo de aquella Inſignia la han de ſeguir, y aſſi les davan todos eſtos nombres Signiferos, Vexiliferos, Primipilarios, Duces. Tuvieron los Romanos difirentes Inſinias, a las quales reſponden nueſtras Vanderas: y la principal era la del Aguila, como ſi dixeſſemos agora, el Guion, o Eſtandarte Real: y los que llevan eſta Inſignia, ſe llamaron Aquiliferos. Podria tener alguna ſimilitud con el que la Ley de la partida 16, tit. 9, part. 2, llama Alferez mayor, de quien dize. E el miſmo deve tener la Seña, cada que el Rey huviere Batalla campal.

Sed (ut mihi dictum eſt) in Militiâ Hiſpanicâ hodiè *Alferez* eſt tam *Enſigne,* quàm *Lieutenant.* Hoc quoque notandum velim, quod ſc. Vocabula *Alfiéro* & *Alferez* apud Italos & Hiſpanos in hoc Ludo à primario in alium uſum trahuntur. Primitùs enim in Bello apud Orientales ille qui à Rege ſecundus, apud hoſce verò moderniores ille qui tertius eſt, iſtis Nominibus denotatur; quem alii *Epiſcopum*, alii verò rectiùs *Alfinum* ſeu *Elephantem* vocare ſolent: & hinc eſt quòd J.Florio *Alfinum* eodem ſenſu quo *Alfiero* perperam exponit. Tantóſque errores vulgaris uſus comprobavit. Ejus motiones ſunt liberæ, non limitatæ. Et quidem in Oriente Luſores periti ſolent adhibere Artem ſeu Technam quandam dictam اسپ وفرزين بنى *Techna Equi & Pherzîn,* quæ eſt in Shahiludio quædam motio quâ

quis per *Equum* & *Pherz* victoriam reportat, per hos Regi indicendo *Shâh-mât*. Hujus meminit *Sheich Sa'di* in *Buſtân*,

كداي كه بر شير نر زين نهد
ابو زيد را اسپ وفرزين نهد

Mendicus ille qui Leoni mari Ephippium impoſuit,
Abu-Zeido etiam Equum & Pherzin ponet.

Id eſt, qui Leonem Ephippio inſternere & inequitare poteſt & audet, idem Abu-Zeido Luſori peritiſſimo arte ſuâ imponet eumque vincet, quod vix poſſibile.

III. وزير *Wazîr* ſeu *Vezîr*, (Perſicé اچي *Itchi*,) eſt *Vicarius Regis*, ſeu ut exponit *Ecteri*, پادشاهك يوكن چكجي *Regis onus ſuſtinens*: à Verbo وزر *wázara*, i. e. *Vicarius fuit*, & *alterius onus ſuſtulit*. Moderni Græcorum Hiſtorici factâ ſyllabarum Metatheſi, ſcribunt hoc Οὐαείζης pro Οὐαζίρης. Hujuſmodi homines ſunt Regis Conſiliarii, quorum Summus ſeu Primarius in Turcarum Politiâ habet Tit. وزير عظيم *Vezîr magnus*, vulgò *Vezîr azîm*, qui eſt quaſi *Prorex*, & pro ſuâ abſentiâ conſtituere ſolet alium Officiarium dictum قايم مقام *Kâim-makâm*, i. e. *Locum tenens*. Ad hujus rei imitationem, in hoc Ludo prout à *Timûro* inſtitutus eſt, prope Regem

adſtare cernitur Supremus Vezirus, ut Rex cum eo conſilium inire poſſit, & de Militiâ aliiſque rebus deliberare. Cúmque hic ſit ex præcipuis Miniſtris qui à Regis ore Mandata accipientes, ea rurſus populo impertiunt, ideò pro natâ occaſione magnam licentiam & diſcurrendi in *Scaccario* libertatem habere debet.

IV. جمل *Gjámal* Arabicè ſit ex Heb. גמל *Gámal*, i. e. Κάμηλ@ *Camelus*, conſonantibus vocabulis omnibus. Nomen autem deſumptum eſt à ſignificatione Verbi גמל *Gámal*, i. e. *retribuit, compenſavit.* De vindictivâ hujus Animalis naturâ conſulas Bochartum in *Hierozoïco*, ubi ille de hac re prolixè diſſeruit. Perſicè dicitur شتر *Shutùr* ſeu اشتر *Uſhtùr*, Turcicè دوه *Devè*, vulgò ſonans *Tevè*, & aliquando corruptè تمه *Temé*. De Camelorum apud Arabes & Perſas uſu in Bello, conſulas Hugonem Sempilium in *Libro de Mathematicis diſciplinis*. Videatur quoque Hermannus Hugo *De Militiâ Equeſtri antiquâ & novâ*, cap. quinto.

Apud Plutarchum in Alexandro, malè legitur Γαυσάμηλα pro Γαυγάμηλα, quod ibidem exponitur οἶκος καμήλε: ſit enim ex vocibus گو جمل *Gaugjámal*, i. e. *Fovea Cameli*, vel ex جاي جمل *Gjai-gjamal*, i. e. *Locus Cameli*. Eſt ſc. locus quidam ita nominatus, eò quòd aliquis Camelo Dromade vectus illuc perveniens ibique latens, ſalvus evaſit.

V.

V. فيل *Phîl*, Perſicè پيل *Pîl*: hinc etiam Syriacè ܦܝܠܐ *Phîlo*, & apud Rabbinos פיל *Phil.* Turcicè ſeu Tataricè vocatur يغان *Teghân*, Æthiopicè *Nage*, quod conſonat cum Indico ejus Nomine *Nâg*, id eſt *Mons*, propter inſignem magnitudinem; quâ etiam notione apud Syros ei inditum eſt conſimile Epitheton, ܓܒܠܐ ܕܒܣܪܐ, *Monticulus* ſeu *Cumulus Carnis*: & ſic apud Arabes كلثوم *Cultûm*, i. e. *Carnoſum & corpulentum* animal; & عيثم *Aitam*, i. e. *Magnæ molis, groſſum*; & ابو دغفل *Abu-dághfal*, i. e. *pater τȢ Daghfal* ſeu *Pulli ampli ac largi*. Herbertus noſtras dicit Elephantem Malaïcè vocari *Catgha*; rectiùs گاجه *Gágia*. Garçias ab Orta cap. 14, dicit quòd Elephas in Guzaràt & Decàn vocatur *Ati*, in Malavàr *Ane*, in Canara *Açete*; Æthiopibus *Ytembo*. Hæc ille. Japonicè dicitur *Zô*, Indicè *Ouns*, aliàs هاتهي *Hâtıhi*. Sed vulgatiſſimum ejus apud Indos Nomen, eſt *Barî*, ſeu *Brî*. Hoc Romani audientes à populis Orientalibus inter ſua Bella Aſiatica, formârunt ſibi vocem *Barrus*, & *Barrire*, (i .e. *mugire*,) quod etiam urbe donârunt: hinc *Barritus* eſt *Elephantis mugitus*, ut à *Bos* dicitur *Boare* & *Boatus*. Rectiùs autem dicendum eſſet *Baritus* per *r* ſimplex. Alia ſunt Elephantis Epitheta apud Indos,

 prout

prout in eorum *Sanſcroot* ſeu veteri Linguâ Brachmanorum ſequente modo ſe habent, viz.

हस्ती	*Hùsty.*	दंती	*Dunty* *pag. 94.*
मातंग	*Matàng.*	द्विप	*Davîpa*
करी	*Curry.*	द्विरद	*Vîrada*
गज	*Gudge.*	सिंहासन	*Singgaſſan*
वारण	*Warran.*	गजासन	*Gajaſſan*
कुंजर	*Kunger.*	आतपवारण	*Átapawarana*
नाग	*Nâg.*	आतपत्र	*Atapúttra*

Húſty, i. e. *Celeriter currens*. Matàng, i. e. *Fortis*, quia fortiſſimum eſt animal. Curry, i. e. *Fac totum*, quia omnia facit & docilis eſt. Gudge, id eſt *Tonitru*, propter roboantem barritum. Warran, i. e. *In aquâ generans*, quia ſemper in aquâ generant, de quâ re Calcaſhendi dicit,

فيل من حيوانات المائية وان كان لا يسكن الماء

Elephas eſt ex animalibus aquaticis, ſi modò non ſtagnet aqua; viz. currente aquâ potiùs delectatur, propter intenſos Indiæ calores. Kunger, i. e. *Belluarum maxima*, cujus Epitheti ratio manifeſta eſt. Nâg, i.e. *Mons*, de quo Epitheto vide ſuprà p. 93. Dunty, i. e. *Longis dentibus præditus*, pro-

pter

pter exertos dentes, ex quibus fit Ebur. Davîpa, i. e. *Ferus* ſeu *Ferox:* ſic enim eſt ſuâ naturâ, donec cicuretur. Vîrada, i. e. *Craſſis membris præditus*, cujus Epitheti ratio manifeſta eſt.

Hiſpani qui multa Arabica à Mauris accepêrunt, Elephantis Nomen aliquando ſcribunt *Arfel* ſeu *Arfil*: at Pedro de Alcala rectiùs dicit Linguâ Caſtellanâ vocari *Alfil*, & Arabicè *Fil*. Covarruvias in hujus Vocabuli derivatione inſigniter ineptit fallitúrque: & inter cætera, confundit hoc cum *Firiz*, (contractiùs *Firz*, cum Articulo *Al Firz*,) quod adducit ex Padre Guadix, unde paſſim multas alias falſas & ineptas derivationes in medium adducit Covarruvias in Lexico ſuo Hiſpanico. Hinc fortè, vel vice verſâ, ortus eſt alius error apud Hiſpanos & Italos vulgaris, quòd ſcil. *Alférez* ſeu *Alfiere* hunc ipſum Scachum à Rege tertium, adeóque talem in vero Bello Officiarium, notare debeat: cùm in hoc Ludo reverà ſit à Rege ſecundus.

A Vocabulo *Alfîl* Jacobus de Ceſſolis Italus (qui ante 400 annos Tractatum de hoc Ludo ſcripſit,) hoſce duos particulares Scachos nominavit *Alphilos*. Sed unius corruptio eſt generatio alterius: nam Itali, *l* mutato in *n*, hos vocant *Alfinos*. Hinc veterum Anglorum *Alphyn*. In Kircheri Lexico Copt-Arabico, voci فيل *Phîl* reſpondet Copticum Δελφινος, malè præpoſito *Deltâ*, pro Ελφινος,. Hujuſmodi originem habuiſſe videtur Græcum 'Ελέφας, quod fortè olim in Nominativo lectum fuerit 'Ελέφανς, quia inde fluit Genitivus 'Ελέφαντος: unde demptis literis in fine adven-

adventitiis, reſtat Ἐλέφαν, quod ab *Alphil* (per eundem cum *Alphin* & Ἐλφιν canalem) ad Græcos fluxit. Nam ut animal ipſum non eſt origine Græcum, ita nec Nomen, quod unà cum ipſo Animale ex Oriente ad Græcos derivatum eſt.

Et ut *Alphin* & Ἐλέφαν ſunt pro *Alphîl* & Ἐλεφῖλ, ſic apud mediæ ætatis Judæos legitur שנדפין *Shen-de-phîn* (prono errore mutato *l* in *n*,) pro שנדפיל *Shen-de-phîl*, id eſt, *Dens Elephantis*. Sic in Targum Hieroſolymitano & Jonathanis ben Uzziel, ad Gen. L. 1, Joſeph dicitur poſuiſſe Patrem ſuum בערס דשנדפין דמחפיא דהב ומקבעא במרגלין *In Lecto* (ſc. *ſpondâ*) *Eburneo qui tectus erat auro & inſitus margaritis*, &c. Tales Plautus vocat *Lectos Eburatos*, i. e. Ebore & auro tectos ſeu obductos, qui Eburneo-aurei. Eodem modo apud Veteres ornata erant *Eburata vehicula*, &c. id eſt, ut dicimus, inlayed with Ivory. Tales etiam primitùs erant *Sandapilæ* (cujus nominis ratio mox eluceſcet,) in uſum hominum Nobiliorum. Sed proceſſu temporis, nomine manente, & materiâ mutatâ, idem Nomen traductum eſt ad omnes *Sandapilas* ac Feretra, quamvis ex viliori ac longè diverſâ materiâ fierent, & nihil Eboris in eis eſſet. Nam *Sandapilas* aliquando ornatiores & aliquando viliores fuiſſe, facilè colligitur ex Suetonio, qui dicit Domitianum à Conjuratis trucidatum, exportatum fuiſſe *in Sandapilâ populari*; hoc dicto ſubindicans alias etiam tunc fuiſſe *Sandapilas* præter populares ſeu communes; aliàs enim quid opus fuiſſet diſtinctione? Voluit itaque notare Imperatorem ex-

portatum

portatum fuiſſe *Sandapilâ* viliore, quali vulgus exportari ſolebat, omni erga Imperatorem reverentiâ depoſitâ. Nomen autem quod ſpectat, planum eſt *Shendephîn*, (ut ſuprà dictum) eſſe pro *Shendephîl* ſeu *Sendepîl*, unde factum eſt Nomen *Sandapila*. Cúmque *Shendephîl* ſeu *Sendepîl* ſit *Dens Elephantis*, quoad vim vocis poſſit etiam notare quidvis Eburàtum ſeu quicquid Ebore tectum eſt, ſive *Feretrum* ſive *Lectum* ſive *Vehiculum* aut quidvis aliud: uſus autem peculiariter *Feretrum* tantùm (*Sandapilam* ideò dictum) ſignificare voluit. De *Eburatis Lectis* in Textu Hebræo legitur *Amos* VI.4, מטות שן *Lecti ex Dente*, i.e. Ebore, ſcil. Ebore tecti. Quamvis verò ſono conveniat, ſignificatu tamen diverſum eſt Perſicum زندفيل *Zendephîl, grandem & immanem Elephantem* notans, & nihil aliud.

Supradicta Nominis *Elephantis* derivatio omninò admittenda videtur, cùm hoc animal ignotum fuerit Græciæ; ideóque nec Nomen ibi natum habuerit, ſed quod potiùs aliunde fluxerit, ut ſuprà notatum.

Sunt qui *Elephantis* Nomen deducunt ab Heb. אלף *Eleph*, i.e. *Bos* : & ad ſuam ſententiam adſtruendam, monſtrant quòd apud Scriptores Italiæ id animal vocatum fuerit *Bos Luca*. Quòd autem ita appellaverint, eorum ignorantiæ tribuendum eſt. Nam ſi *Bovis Lucæ* appellatio profecta fuiſſet à ſignificatione vocis Heb. *Eleph*, proculdubiò id Nominis per Orientem (ubi fuerunt Judæi) propagatum fuiſſet. Sed cùm Ele-

N phas

phas nullibi in Oriente vocetur *Bos*, nec Boum ſpeciebus annumeretur, nec hæc appellatio ſit ſatis antiqua, dicta conjectura (utpote quæ nullum fundamentum habeat,) meritò rejicienda eſt. Judæi quidem Elephantum Dentes per Mercaturam aliunde acceperunt, adeóque in ſuâ Linguâ vereri hujus Animalis Nomen non habuerunt. Nam ſunt tantùm duæ Regiones ubi Elephantes naſcantur, viz. *India* & *Habaſſia*, ut teſtatur Calcaſhendi. Ut autem ſint Bello apti, priùs domari debent. De horum uſu in Bello, conſulatur Curtius.

A Bello quodam Elephantino (ut ita dicam,) Æram ſeu Epocham aliquam ſuam paulò ante *Hegjram* ducebant Arabes Pagani. Ea quidem Epocha quæ proximè ante *Hegjram* apud eos in uſu fuit, denominata eſt ab الفجار *AlPhigjâr*, i. e. à *Bello injuſto* ſeu *iniquo* inter Coreiſhitas & Kaiſitas commiſſo, cui etiam interfuit ipſe Mohammed. Ita autem dictum fuit, quòd Bellatores improbè violarent Sacros Menſes, in quibus apud Arabes præliari nefas. Iſtam Epocham viginti annis præceſſerat عام الفيل *Elephantum annus*, quo tempore اصحاب الفيل *Elephantum Domini* ſeu *Poſſeſſores* venerũt expugnatum Meccã, contra quos Deus dicitur immiſiſſe طيرا ابابيل *Volantia agmina*, ſeu *Volucres agminatim ac turmatim volantes*, quarum ſingulæ portabant tres parvos lapillos ponderoſos valdè, quos Dei judicio demittebant in eorum capita: quâ ratione

cœlitùs

cœlitùs adjuti Arabes Meccani, dictos Elephantinos ſeu Elephantomachos repellebant.

Chondemîr (ubi agit de Regibus بني حمير *Himyaritis* qui regnarunt in *Jaman*) dicit, quòd *Abraha* hujus nominis tertius, (qui cogn. fuit الاشرم *Al Aſhram* ſeu *Naſo-ſciſſus*) videns lucrum eſſe à Viſitatione Meccanâ, aliam Eccleſiam ornatiſſimam dictam قليس *Kolais* curavit extrui in ſuâ urbe *Sánaa*. Id autem ægrè ferentes Meccani, miſerunt hominem dictum نفيل *Nophail* qui noctu dictæ Eccleſiæ muros ſtercore inquinaret. Cúmque id reſciret *Abraha*, Legatum miſit ad نجاشي *Nagjâſhi* ſeu Æthiopiæ Imperatorem, petiitque ab eo Elephantem album dictum محمود *Mahmûd*: & Imperator cupiens ei placere, dictum Elephantem miſit, & inſuper alios plures Elephantes, & quoque پهلوان فيل تن وفيلان صف شكن *Pugiles Elephantinis corporibus, & Elephantes ordines hoſtium rumpentes*; quibus inſtructus *Abraha*, ivit expugnatum Meccam. Sed ut jactant Mohammedani, repulſam paſſi ſunt per miraculum, ut ſuprá. Totius rei geſtæ prolixam hiſtoriam videas in Libro *Muſtátraph*, & alibi. Fuerunt quidem plures τῆς *Jáman* Reges dicti *Abrahæ*: nempe Regum Yaman 17us fuit ذو المنار ابرهة *Du 'l Manâr Abraha*: & 40us fuit ابرهة بن صباح *Abraha filius Sabbâh*, cognomento

mento شيبة الحمد *Sheibato 'l Hamd.* Et fortè alter horum ſit ipſe *Abraha* cujus meminit Doctiſſimus Ludolphus, dicendo quòd *Abreha & Atsbeha fuerunt fratres longè ante Abraha Naſo-ſciſſum.* Et quidem meritó: nam profectò dictorum Regum 46^{tus} fuit ipſe *Abraha AlAſhram* ſeu *Naſo-ſciſſus*, propter cicatricem vulneris in facie accepti, (dictus quoque *Abu-Yecſûm*,) qui cognomento erat صاحب الفيل *Sâhibo 'l Phîl*, id eſt, *Elephantum dominus.* Ipſe erat ſub Æthiopum Imperatore Præfectus τῆς *Yaman* ſeu Prorex, uti & alii qui Regum Nomine memorantur. Sed ea Regum Yamanenſium ſeries quam in Specimine Hiſtoriæ Arabum ex Arabibus adduxit D. Pocockius, Librariorum culpâ non videtur ſatis accurata, præſertim in hac parte: nam ſecundus & tertius ibi memorati, videntur malè diſjuncti, cùm illa duo Nomina unam eandémque perſonam denotent: cui quidem ſententiæ noſtræ fidem facit *Turgjumân Arabs*, ابرهة بن صباح ايضا من ملوك اليمن وهو ابو يكسوم صاحب الفيل *Abraha filius Sabbâh fuit etiam ex Regibus Yaman: ipſe eſt Abu-Yecſûm Elephantum dominus.* Apud eundem *Turgjumân* alius etiam memoratur *Abraha*, qui fuit ابرهة بن حارث ملك ملوك اليمن *Abraha filius Hârith Rex Regum Yaman*, ſeu Regum Yamanenſium maximus. Et quidem celeberrimus ille Elephantum domi-

dominus, videtur idem qui apud Procopium Lib. 1, cap. 20, *Abramus Rex Homeritarum*, id eſt, حمير *Himyaritarum*, qui Arabiæ Felicis populus ſunt. Iſte enim ex Æthiopiâ in Arabiam irruens, occupaverat regionem *Yáman*, & paſſim vocatur ابرهة الحميري *Abraha Himyarita*, quia præerat Homeritis ſeu Himyaritis qui in Arabiâ.

Dictorum Elephantinorum Adventus accidit 17 Menſis Moharram, eorundem autem Receſſio 25 Menſis Sha'bân, Nuſhirravâni anno 42, quo & natus eſt Mohammed. Et horum Dux fuit *Abraha fil. Sabbâh*, (non autem *Sabâb*, ut malè legit D. Golius in Notis ad *Alfrag*. p. 54,) qui quamvis Arabiæ Rex ſeu Prorex, Natione tamen Habaſſinus fuit, uti videre eſt apud Beidavium & alios in Alcoranum Commentatores ad Suratam *AlPhîl*. Iſte inquam cum Habaſſinis ſuis, adductis quoque Elephantibus, venit expugnatum Meccam, eámque obſedit, cupiens ad *Sánaa* (quæ ejus urbs Regia & Arabiæ Metropolis) totam Regni potentiam & divitias transferre. Ibi enim (ut ſuprà dictum,) extruxerat Eccleſiam ad quam voluit inſtitui Peregrinatio ſolennis, ut à Mecca lucrum ad eam hoc modo transferretur, de ejuſdem Sanctitate magnalia prædicans, eámque Eccleſiæ Meccanæ præferens.

Ut autem ad penſum redeam, Elephantes reguntur ab homine eorum collo aut humero inſidente, idque Unco dicto چنگك *Tchengh*, & aliis Nominibus. An verò Librariorum errore

lignea illa *Fala* quâ homines Elephantis dorſo vehuntur, ſit pro قلعة *Cal'a*, i. e. *Caſtellum*, videant alii; vel an *Cal'a* Maurorum more ſcriptum ڧلعة, pepererit *Fal'a*. Mihi quidem alterum horum videtur veriſimillimum. De Lignei Caſtelli deſcriptione, videatur *D. Barri* in Relatione de Cochinchinâ. Vide etiam Fluddum in Recreationibus Mathematicis, cap. 14. Certè I. *Maccab.* VI, 34, ejuſmodi Turris lignea dicitur *portâſſe 32 homines, præter Indum Rectorem*, qui ſc. in Animalis collo ſedet extra Caſtellum In hoc loco, pro *Indo*, Verſio Gallica malè legit *Dedans*, id eſt, *Intus*; quaſi Elephantis Rector ſediſſet intra ipſum Caſtellum ſeu Turrim, quod impoſſibile & falſum, dum brevi adunco ferro illud animal regat. Ibi etiam deſcribitur modus pugnandi cum eis; & dicitur, Elephantes ad furorem incitari poſſe oſtendendo eis ſanguinem uvarum & mororum. Calcaſhendi tom. 2, pag. 304, refert, *Putant inimicitiam eſſe inter Elephantem & Felem, eúmq; ab eâ præcipitanter fugiturum. Eúmque pariter horrere à voce porci, eâque diſſipari poſſe agmen eorum in Bello. Odio etiam habere* بعوض *Cimices, quia cutem ejus perforant roſtris ſuis: & cernitur perpetuò jactare aures, ut à ſe pellat & excutiat* الناموس *Al Namûs. Ei peculiare eſſe tam leviter pedibus calcare terram, ut pone hominem ſedentem veniens non ſentiatur. Parere 7 annos; ſec. alios, duos aut tres, priuſquàm deſiſtat. Linguam ejus inverſam eſſe, viz. mucronem eſſe in gutture, &*

radicem

radicem eſſe exteriùs, in contrarium aliorum animalium, &c. ———Pullos lactere ſub pectore; & vulvam eſſe ſub ventre, ita ut tempore coitûs fœmella ſupinam ſe exhibeat mari ut is poſſit ad eam accedere. Sic ille, ſi modò vera ſunt.

Figura quâ Elephas in Turcarum Scachis repræſentari ſolet, eſt Baſi craſſiori ſuperimpoſitum rotundum & craſſum quiddam ligneum, quo ſignificatur Elephantis dorſo ſuperimpoſita *Fala*, ſive Caſtellum ligneum, in quo Sagittarii ad Bellum prodeuntes vehuntur.

Elephantis motiones in Scaccario quod attinet, per obliquum ſeu tranſverſum ſemper fiunt.

Inſuper notandum eſt priuſquam hanc Periocham abſolvam, præter Elephantes vulgares, eſſe in Hinduſtân ſeu Indiâ aliam Elephantis ſpeciem, vel quæ ſaltem eſt Elephanti congener, quæ in Libro *Mugj*. (ubi ejus Icon exhibetur,) Perſicè appellatur سنباد *Sumbâd*. Proboſcidem verò (ſi pictori fides) habet breviorem: & exerti Dentes ex inferiori maxillâ planè Erecti prodeuntes cernuntur, ut in Apro. De hoc Animali fertur, quòd fœtus in utero matris jam adultus exerat Caput, & pabulum legat edátque per aliquot dies: & quòd, quando tandem fortior evaſerit ita ut matre non indigeat, unà vice ſubitò ex ejus utero exiliat aufugiatque. Nam ſi mater eum videret, Linguâ ſuâ (quæ inſigni aſperitate & aculeis prædita eſt,) illum vellet lambere, & hoc modo enecare.

VI. زرافة *Zurâpha* ſeu *Zaraffa*, unde fit Arabico-

bico-Hiſpanicum *Giraffa*, id eſt, *Camelo-pardalis*, quam Agatharchides *Camelopanthera* vocat. Nomen fit à Verbo زرف *Zárapha*, i. e. *aſsilivit & properavit incedendo*: dum enim incogitanter & negligenter incedit, curſum Equinum facilè ſuperat; tam longa ſunt crura & diducti paſſus. Hujus motio in Scaccario (ut videtur) debet eſſe velox, & fortè per ſaltum.

Perſæ portentoſum hoc Animal vocant miro nomine, quod eſt شتر گاو پلنگ *Shutùr-Ghâv-Peléngh*, ſeu اشتر گاو پلنگ *Uſhtùr-Ghâv-Peléngh*, id eſt, *Camelo-Bovino-Pardus*, quia eſt (ut vulgò creditur) hybridum animal ex hiſce tribus ſpeciebus procreatum. Verior autem ratio eſt, quòd in quibuſdam ſuis partibus hæc tria quodammodo repræſentare videatur. Bochartus in Hierozoïco ubi deſcribit Heb. זמר Zémer, ex Camûſo malè legit اسغر كاو يلنك *Oſtor caujalanc*, harum vocum nec ſignificatione nec ſono ſatis perſpecto.

Arabicum *Zurâpha*, Turcæ aliquantulùm vitioſè pronuntiantes mutârunt in زرنپا *Zurnápa*, ſeu زرنبا *Zúrnába*, ſive سرناپه *Surnápa*: tot enim modis ſcribunt. Hinc, per Aphæreſin primæ ſyllabæ inter pronuntiandum vix auditæ, ortum videtur corruptum hujus animalis Nomen *Nabis* ſeu *Nabim*, quod Æthiopicum eſſe fertur; aliàs *Anabula*, quod eſt Nominis Monſtrum ipſo Animali mirabilius. Hæc Nomina Europæi fortè accepe-

ſint ab aliquo Æthiope aut alio Turcicè loquente, eo modo quo alibi etiam erratum fuiſſe oſtenditur. Turcis enim ſæpe familiaris eſt pronuntiandi modus exili ſono quaſi ſibilo primæ ſyllabæ ferè abſque vocali, q.d. *Zrnápa* ſeu *Zrnába*, ubi maximè auditur *Nába*, ſyllabâ primâ fermè ſuppreſsâ. Hujuſmodi exemplum eſt in voce شكنجه *Shcángje* ſeu *Shgángje*, id eſt, *Supplicium*, peculiariter illud quo in ingentes hamos præcipitari ſolent homines rei ab altiori loco præcipites dati ſupplicii cauſâ: unde etiam Europæi vulgò efferunt *Ganſche*, ſyllabâ primâ non auditâ. Camelopardalis Æthiopicâ Linguâ (ut apud Doctiſſimum Ludolphum videre licet,) nominatur *Zarâth*, quod fortè factum fuerit ex Arabico *Zaraph*. Aliàs Æthiopicè appellatur *Zarâth Katchin*, id eſt, *Caudâ tenuis*, λέπτουρος, λεπτόκερκος: quod enim tam magnum animal minutam Caudam haberet, notabile videbatur. Deſcribitur prolixè apud *Heliodorum* in Æthiopicis, & apud *Dion-Caſſium* Hiſtoriæ Romanæ lib. 43, p. 255, his verbis, Περὶ δὲ τῆς Καμηλοπαρδάλεως ὠνομασμένης ἐρῶ, ὅτι πότε πρῶτον ἔς τε Ῥώμην ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐσήχθη, καὶ πᾶσιν ὑπεδείχθη. Τὸ γὰρ ζῶον τοῦτο τὰ μὲν ἄλλα Κάμηλός ἐστι, πλὴν καθ᾽ ὅσον οὐκ ἐκ τοῦ ἴσου τῶν κώλων ἔχει. Τὰ μὲν γὰρ ὀπίσθια αὐτοῦ χθαμαλώτερά ἐστιν· ἀρχόμενον δὲ ἀπὸ τῶν γλουτῶν ὑψοῦται κατὰ βραχὺ, ὥς ἀναβαίνοντί που ἐοικέναι. Καὶ μετεωρισθὲν ἐπὶ πλεῖστον, τὸ μὲν ἄλλο σῶμα ἐπὶ τῶν ἐμπροσθίων σκελῶν, τὸν δὲ αὐχένα ἐς ὕψος αὖ ἴδιον ἀνατείνει. Τὴν δὲ χροιὰν κατέστικται ὥσπερ Πάρδαλις· καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα ἐπίκοινον ἀμφοτέρων φέρει. *Id nunc commemo-*

rabo, animal illud quod Camelopardalis nominatur, tunc primum ſub eo [ſc. Cæſare] *Romam adductum publicéque oſtenſum fuiſſe. Eſt autem Camelo ſimile Animal, niſi quod membrorum non eandem ubique proportionem ſervet. Nam partes ejus poſteriores, humiliores ſunt: à clunibus paulatim erigitur, videtúrque quaſi aſcendere: quúmque diu jam altius ſubinde factum eſt, reliquam corporis partem prioribus pedibus elevat: collo verò ſua peculiaris altitudo adeſt: colore, ut Pardalis, variegato eſt; unde Nomen commune ab utriſque tulit.* Apud Calcaſhendium dicitur habere Caudam & Ungulam ſicut bovis, colorem variegatum albo & flavo. Accurationem ejus Deſcriptionem habebis ex Libro *Mu'gjizât* Perſicé,

سر او بشتر [مانند] وسرو چون گاو دارد
وپوست او به پلنگ مانند وسم او بسم گاو
مانند وگردن بغايت دراز ودستهايي دراز
ودو پايها كوتاه ودم او بدم آهو مانند وصورت
او بصورت [شتر] بيشتر مانند *Caput habet Camelinum, Cornua Bovina: cutis ejus Pardum refert: habétque ungulam bovinam, & Collum longiſſimum: anteriores pedes ſunt longi, poſteriores verò breves: Cauda ejus caudam cervinam refert: & forma ejus maximâ ex parte ſimilis eſt formæ Cameli.* In Libello Perſico de Venatione, شاخ او مانند دراز دنبال *Cornua ejus ſunt inſtar Bovinorum.*

Hocce

Hocce Animal tantæ proceritatis eſt, ut commodè poſſit fructus ex arboribus decerpere ac de-

vorare: ejus enim Caput (ut dicitur) undecim pedibus ab humo elevatur. De manſuetudine

ejus & miro celerique inceſſu, videas plura apud Heliodorum in Æthiopicis, lib. 10. p. 496, & apud Bochartum in Hierozoico. Propter mirabilem formam quâ ex variis animalibus participare videtur, multi ex antiquis crediderunt eam eſſe genitam (ut refert Gjâhidh apud Calcaſhendium,) ex Vaccâ ſylveſtri & Pardo, vel ex Tauro ſylveſtri & Pardâ, vel ex Camelâ Æthiopicâ & Pardo & mare Hyænarum; & Camelopardam non concipere ex Camelopardo: addit tamen, *Id notiſſimum eſſe in Jaman & Habaſſia,* viz. ut fœmella ex mare concipiat. Ut autem Idea ejus melius animo concipiatur, Iconem ex Libro *Mu'gjizât* hîc apponendam curavi: eâ tamen differentiâ, ut, quod ibi decumbens exhibetur, hîc erectum detur, unde ejuſdem proceritas commodius apparere poſſit. Ad initium cujuſdam Libri Perſici, alio diverſo cornu pingitur, quod etiam juxtà expreſſum eſt.

VII. طليعة *Talîa*, unde Perſæ ſumpſerunt ſuum تلايه *Talâya* ſeu طلايه *Tilâya.* Apud *Turgjemân Syriacum* طليعة eſt ܢܛܪ ܕܟܡܢܐ *qui intendit inſidiis* ſeu *explorationi*, ſcil. *Inſidiator, Explorator.* Eſt autem طليعة à Verbo طلع *tálaa,* i. e. *aſcendit, ortus eſt, prodiit.* Quid hoc Nomine ſibi velint Arabes, dicit Ecteri, الطليعة جاسوس وعند البعض قراول كه لشكرك پيشندن جانبنه قويرلر ويقال طليعة الجيش من

من يطلع طلع العدو *Al Talîa est Explorator: & ſec. quoſdam, eſt Karaül [i. e. Excubitor, Procubitor,] quem verſus hoſtilem exercitum collocant. Dicitur etiam, Talîa AlGjeiſh, [i. e. Exploratrix Exercitûs,] ſc. ea pars quæ prodit ad proſpectum hoſtium, ſeu quæ proſpicit ad tractum hoſtium.* Eſt ſc. φρȣρὸς ſeu πρόκοιτ☉, The Forlorn hope. *Turgjumân Arabicus* etiam vel de uno vel de pluribus exponit,

طليعة طلايه اي ديدبان يعني قراول

طليعة الجيش من يبعث ليطلع طلع العدو

Talîa, Perſicè *Talâya* eſt *Dîdabân,* [i.e.*Speculator,*] Turcicè *Karaül,* ſcil. *Vigil Stationarius.* ——*Talîa AlGjeish,* [i.e. *Exploratrix Exercitûs,*] *eſt quicunque emittitur ut prodeat ad conſpectum hoſtium,* vel *ii qui emittuntur ad proſpectum hoſtium,* vel *è regione hoſtium,* ſive ſit unus aliquis ſive plures. Hi plerumque prælium inchoant: unde in Libro *Pherh-Gjih. talîa* aliàs vocatur سرغوغا *Seri Gaughâ,* i. e. *Caput* ſeu *initium diſſidii*; & سرجنك *Seri gjengh,* i. e. *Caput* ſeu *initium Belli.* Adeò ut *Talîa* ſit vel *Excubitor* ſeu *Vigil,* vel *Explorator,* aliàs Perſicè dictus لشكر پژوه *Leſhker puzhûh,* i. e. *Exercitum explorans,* qui eſt vel unus aliquis ſimplex Homo, vel Exploratrix pars quæ pluribus hominibus conſtat. Uterque ſenſus ſat benè quadrat: ſed poſterior videtur hoc loco amplectendus. Nam in Libro *Pherh. Gjihân-ghîri* voce جغجغه narratur, *Quòd quando duo Exercitus Alexandri &*

Zenghiorum ſibi invicem appropinquarent, tum utriuſque exercitûs طلاَيِة Exploratrix *inter ſe certamen inivit*, &c. Unde planè conſtat *Talâya* eſſe *Turmam* Militum qui emittuntur ad explorandum conditionem hoſtium. Talis hominum Manus in dictum uſum aſſignata & emiſſa, aliàs Arabicè dicitur مقدمة الجيش *Mokáddema AlGjeiſh*, ſeu سابقة الجيش *Sâbika AlGjeiſh*, *Præcurſor Exercitus*, ſc. præiens pars: Turcicè aliàs چري باشي *Tcheri bâſhi*, i. e. *Caput exercitûs*, Perſicè پيشرو لشكر *Pîſhravi léſhker*, i. e. *Anteambulo exercitûs*: & سرهنك *Serhengh* ſeu سر آهنك *Ser-âhengh*, i. e. *Caput trahens*, ſeu پيشاهنك *Fîſh âhengh*, i. e. *Anteriora trahens* ſeu *ducens*. Vetuſtiore autem Nomine Perſico, aliquando vocatur يزك *Yezék*; quod ſcilicet in *Pherh. Gj.* exponitur يزك جمع قليلى را كويند كه در مقدمه لشكر روند تا از سپاه خصم باخبر شوند *Yezèk eſt parva turma* [ſeu *collectio*] *hominum qui in anteriore exercitûs parte eunt ad explorandum quales ſunt milites adverſarii.* Et hujus Scachi ingenium & denominatio, arguit eum cum primis copiis emittendum eſſe in Bello Shatrangico ſeu Scachorum Prælio. His vides quale fuit Bellum Tamerlanis.

VIII. دبابة *Dabbâba* ſeu *Debbâbe*, Arabicè

eſt *Muſculus* bellicus. In eundem fere uſum quoque eſt *Vinea*, ſive *Pluteus militaris*: quibus nominibus apud Latinos deſignabantur ex aſſeribus & crudis coriis compactæ Machinæ Bellicæ, ſub quibus ſenſim promotis, Milites ad ſuffodiendum pertingerent murum. *Muſculi* & *Vineæ* apud Romanos differentiam & Icones videre licet in Juſti Lipſii Poliorceticâ. De *Pluteo* vide Vegetium. Hæc noſtra Machina (quæ eſt *Muſculus*) à Camûſi Authore in voce دب *Dábba, repſit*, ſic deſcribitur, الدبابة آلة تتخذ للحروب فيدفع في اصل الحصن فينقبون وهم في جوفها *AlDabbâba eſt Machina quæ adhibetur ad expugnationem: ſolet autem promoveri ad radicem Arcis* aut *Munimenti, ut* Milites *poſſint fodere dum ſunt in ventre ejus*, ſcil. in medio ejus ſeu intra eam. Idem Author in voce درج dicit الدبابة تعمل لحرب الحصار يدخل تحتها الرجال *Al Dabbâba fit ad expugnandum Caſtellum, ut ſub ea homines intrare poſſint.*

Hæc Machina alio Nomine ab Arabibus aliquando appellatur دُرَّجة *Dúragja*, seu دراجة *Derrâgja*, quæ propter aliquam motionis ſimilitudinem, ſignificant quoque *Serperaſtrum*, ſeu Sellam gradariam aut gradilem ſubditis rotis quaquaverſus mobilem, in quâ pueruli gradiri diſcunt; à Verbo درج *Dáragja*, i. e. *greſſus eſt, gradatim progreſſus eſt.* Sed & *Serperaſtrum* aliàs etiam

etiam vocatur حال *Hâl*, ab حول *Haul* ſeu *circuitione*. Nominis *Dabbâbæ* ratio petita eſt à Verbo دبّ *Dábba*, id eſt, *lentè ac leniter quaſi repende inceſſit, & clanculum obrepſit*: hinc fit دابّة *Dâbba*, i. e. *Animal reptile, beſtiola*, & dictum Inſtrumentum *Dabbâba*, quod eſt Machina rotulis inſtructa quæ movendo quaſi repit, & ſub quâ repitur & ab hominibus proſerpitur ad ſuffodiendos urbis aut Caſtelli muros. *Muſculus* habet formam oblongam, & Anglice commodè vocari poſſit a wheeling Hovell.

Hujus motio in Scaccario debet eſſe tarda.

IX. فرس *Phâras*, aliàs خيل *Cheil*, Arabicè eſt *Equus*, Perſicè dictus اسب *Aſp*, Turcicè آت *ât*. In Timûri Hiſtoriâ Perſicè conſcriptâ, de quodam viro ſtupore attonito dicitur, quòd چون اسپ شطرنج بجاي بماند *Sicut Equus Shatrangicus in loco ſuo manebat*, unde ſe movere non potuit. Hic autem Scacchus aliàs Perſicè plerumque vocari ſolet سوار *Suâr* & سواره *Suâre*, id eſt, *Eques, Equitator*. Sic apud Judæos audit vel סוס *Sûs*, i. e. *Equus*, vel פרש *Pharàsh*, i. e. *Eques*. Hujus motiones, ut Equitem decet, fiunt ſaliendo in tertiam quamvis Areolam diverſi coloris. Figura quâ inter Orientales repræſentari ſolet, eſt Baſi craſſiori ſuperimpoſitum oblongum quiddam quod Collum Equinum frœno cinctum ſubindicat.

X. رخ *Rùc*, ſeu *Rùch*, plurali رخاخ *Ricâc*.

Judæi hujus vocis ſonum captantes, ſcribunt רוק *Rok* ſeu *Rûk*, & ſic etiam pleræque Gentes Europææ, cùm quid & quale hoc ſit Nomen prorſus ignorent. *Ruch* Salmaſio videtur eſſe *infimæ Latinitatis vocabulum*, ſcil. Gallicum *Roche*, id eſt, *Petra*; quæ quidem Conjectura non eſt æquè ſolida: quicquid enim immobile eſt & de loco in locum portari nequit, hujus Ludi naturæ non competit, utpote quod non ſit Bello campeſtri Analogum ac accommodum. Præterea, quis poteſt imaginari res origine Orientales, Vocabula ſua ex Occidente traxiſſe? Cum potiùs ſit plus quàm probabile (ut in genere loquar,) rerum Nomina propria ac primaria eoſdem cum rebus ipſis originis locos agnoſcere: id quod liquidiſſimè conſtat de noſtro *Ruch*, quod per totum Orientem in hoc Ludo aliud Nomen non habet. Et ſanè, cum Salmaſius in Exercitationibus Solino-Plinianis, Indica ſpecierum & mercium Nomina fere non mutata unà cum ipſis mercibus ad Græcos & ad nos veniſſe affirmet; equidem non video cur eadem Regula non obtineat in Nominibus Animalium & aliarum rerum quæ ab Indiâ veniunt, & apud ipſos Indos aliud Nomen non habent.

Alii, majori probabilitatis ſpecie contendunt, ludicrum noſtrum *Rùch* eſſe illam ferè incredibilis magnitudinis Avem quæ in Inſulis ultra Madagaſcar prope Indiam reperiri dicitur. De eâ dicit Phiruzabadius, رخ طاير كبير يحمل الكركدن *Rùch eſt volucre magnum quod Rhino-*

 cerotes

cerotes aſportare ſolet. Hujus Avis prolixam & quidem lepidam Hiſtoriam videas in Libro *Muſtátraph*. Et apud Abu'lHaſan p. 41, extant miræ Hiſtoriæ de Ave رخ *Rûch*, & de Ovo ejus magnitudine montis, & de Pullo ejus, & quomodo voluit elevare navem ex mari, &c. Et ſic apud Marcum Paulum Venetum: quæ quidem Deſcriptiones ſunt hyperbolicæ. Paulus tamen nihil aſſerit de αὐτοψίᾳ, ſed tanquam relationem aliunde acceptam refert.

Sed ad amovendam impoſſibilitatem, Herodotus Lib. 3. pag. 231, dicit Animalia Indica (viz. Quadrupedia & Volucria) ſuâ ſpecie eſſe majora quàm in aliis Regionibus, Ἰνδικὴ —— ἐν ταύτῃ τοῦτο μὲν, τὰ ἔμψυχα τετράποδά τε καὶ τὰ πετεινὰ πολλῷ μέζω ἢ ἐν τοῖσι ἄλλοισι χωρίοισί ἐισι, πάρεξ τῶν ἵππων, *exceptis Equis*. Dicam etiam quid accidit Harvici propè Londinum. Saunderus in Calendarii ſui Appendice, inter Memorabilia anni 1666, meminit Harvici interfectam fuiſſe Aquilam, (quæ volando laſſata in Summitate alicujus domûs inſidebat,) quâ captâ vel interfectâ, compertum eſt utramque alam eſſe longitudinis 7 pedum cum aliquot unciis: ita ut ambarum Alarum expanſio fuerit plùs quàm 15 pedum, præter latitudinem dorſi. Ungues ſeu Unci ejus erant ferè 9 Unciarum. Si tanta Aquilæ magnitudo quorundam fidem ſuperaverit, ipſum Saunderum adeant ſuadeo, qui eos de hâc re certiores faciet, ſi adhuc in vivis ſit.

Cum autem hic Ludus ab origine ſuâ ſit repræſenta-

præſentatio Belli, in quo nullus eſt Avium uſus, omninò credendum eſt quòd *Rùch* non ſit Avis, ſed potiùs Quadrupes; nec (ut probabiliter & problematicè dicam,) Chimæra, ſed potiùs reale quiddam: cùm enim cætera omnia in hoc Ludo ſint realia & quoque Bello apta ac accommoda, non eſt cur putemus hoc ſolum eſſe meram Chimæram & Bello ineptum. Prætereà, cùm in hoc Ludo primitùs facienda eſſet veri Belli ac Prælii Indici repræſentatio, ad quam formandam, ejus Inventor totius tam Naturæ quàm Artis Opera realia coram ſe patentia haberet, unde poterat aptiſſimum delectum rerum ſuo uſui ac ſcopo accommodandarum inſtituere; in tantâ (inquam) rerum copiâ, non erat opus ut dictus Inventor vel Chimæras vel alias res prorſus ineptas in eam quam conſtruxit ſcenam introducere cogeretur, aut ſic facere conſultum duceret. Cum itaque in veri Belli verâ imagine formandâ adhibitus fuerit *Rùch*, optimâ ratione debemus credere hoc eſſe Animal quoddam reale, Bello aptum, & in Bello uſurpari ſolitum. Porrò cùm hic Ludus ſit Idea illius Belli quod reverà inter homines fieri ſolebat, quamvis aliquot Perſonæ ejus recenſeantur ſub Nominibus Brutorum, ea tamen Bruta ſupponuntur ſuos vel Rectores vel Inſeſſores habere; quia Bruta Animalia abſque Rectoribus ac Gubernatoribus ſuis, Belli Diſciplinam tenere nequeunt. Bruta autem ipſa potiùs quàm Homines ſuis Nominibus ſpecificantur; quia illorum appellatio in ſingulis diſtincta eſt, horum verò ſimplex *Hominis*

appellatio quæ generalis eſt, ſingulos à ſe invicem diſtinguere non poteſt. Si autem inter Bruta Animalia *Rùch* ſit aliqua Avis, non verò Jumentum, qualem quæſo vel Rectorem vel Inſeſſorem habebit? niſi velis, ut ſicut Accipiter Aviculas, ita hæc Homines rapere ac aſportare ſoleat, ſe Cuſtodis nutui ſubmittens.

Abu'lHaſan Africanus Arabs in ſuæ Geographiæ pag. 58, 2, ejuſdem Nominis Beſtiam deſcribit, quam dicit reperiri in illâ Æthiopiæ Regione ubi ſunt Fontes Nili. Ejus autem deſcriptio talis eſt,

وكذلك يصيدون في هذه الصحرا الروخ
وهو دابة عظيمة علي قدر الثور الكبير له
اربعة قوايم كالبعير وله راسان كراس
الذيب يمشي الي امامه والي خلفه
لا ينعطف لان عظمه واحد لا ينعطف راسه
يمينا ولا شمالا وياكل من فمين ويغيط
من مخرج واحد في وسط بطنه وله في جنبه
مثل الاجناح اذا جرا اوقعهما وان مشا
دلاهما واهل هذه البلاد من النوبة والحبشة
يصيدونه وياكلونه — ولا يصاد الا بالمزمار
فان ارادوا اصطياده حفروا له حفرة مستطيلة
ويدخل

ويدخل فيها رجل فيزمر فيسمعه الرخ فيقصد نحوه فلا يزال يدنو منه حتى يقع في الحفرة فيقتله الصياد *Eodem modo in hoc Deſerto venantur AlRûch, quæ eſt Beſtia magna: habet enim magnitudinem ingentis Tauri. Habet* 4 *pedes ut Cameli, & duo Capita quæ referunt Caput Lupi: adeóque tam antrorſum quàm retrorſum incedit: nec quidem flectit ſe, quia oſſe uno tantùm prædita eſt; ideóque non flectit Caput nec dextrorſum nec ſiniſtrorſum. Edit utroque ore, & cacat per foramen quod eſt in medio ventris. In lateribus habet aliquid ad inſtar Alarum, quas quando currit, erigit; quando verò incedit, demittit. Et hujus Regionis Incolæ quæ Nubiam & Habaſſiam incolunt, venantur eam comedendi cauſâ. ———— Venari autem non poteſt niſi cum Fiſtulâ: quando itaque venantur eam, effodiunt foveam longam, in quâ latet aliquis homo qui canit fiſtulâ: quam cùm audit Ruch, illuc contendit, nec ceſſat ei appropinquare, donec cadat in foveam, ubi eam occîdit venator.* Eadem refert Ahmed AlMohalli in Geogr. ſuâ, unde horum partem hauſi, cum alter Codex eſſet lacerus. Pingitur (ſi Pictori fides) in formâ Cameli quoad omnia, excepto quòd non habeat Gibbum in dorſo: juxta humeros ſunt parvæ alæ rubicundæ: totius corporis color eſt ut color Cameli. Sed erravit pictor ponendo ambo capita juxta ſe in eâdem Animalis extremitate; quâ in parte pictura Deſcriptioni non reſpondet. Sed ſanè vix puto hanc Beſtiam Africanam

nam intelligi poſſe in noſtrò Ludo, qui Indiæ Orientali ſuam originem debet.

In Halîmi Lex. Perſico, كرك *Kerk* & كركدن *Kerkaden* exponitur eſſe رخ *Ruch*, viz. *Kerk*, ſeu *Kerkaden* eſſe Rhinocerotem unico cornu, quod adigit in corpus Elephantis, cujus pinguedo per illud cornu defluit in Rhinocerotis oculos eoſque extinguit: Et hoc eſſe animal quod in Shahiludio *Ruch* vocatur, quod propter alluſionem ad præcedentem hiſtoriam, Elephantem [in bello Scachico] capere dicitur. Sic ille. Adeò ut ſecundum illum, *Ruch* in hoc Ludo ſit *Rhinoceros*.

Sed ſepoſitis aliorum Conjecturis, oportet ut quid (ex Orientalium ſententiâ,) reverà ſit *Ruch* tandem ſtatuamus. *Rùch* igitur habetur aliquod Jumentum quadrupes hominibus aliiſve oneribus portandis aptum: hoc quidem inſinuat *Sokeiker Damaſcenus* in Præf. his verbis, ولم يخش من سائر ولو جاءه بالرخ ابرهة صاحب الفيل *De reliquis autem non metuet, etſi cum Ruchis contra eum veniret Abraha Elephantum Dominus*: id eſt, Non metuet ſibi, quamvis ille famigeratiſſimus Abraha formidabili exercitu veniens, loco Elephantum adduxerit Ruchos, (animalia viz. multò perniciora,) & hoc modo contra eum ad præliandum venerit. Inter velocia Jumenta *Ruch* quoque numeratur in *Joſephi* & *Zelîchæ Hiſtoriâ*, (Cod. Laud. p. 62,) ubi fit ſermo de Proceſſione

ceſſione Nobilis Ægypti erga Zelîcham, his verbis, بدين آيين رخ اندر ره نهادند *Hoc modo cum Ruchis viam poſuerunt*, i. e. Ruchis inſidentes viam confecerunt & iter promoverunt. Et alibi etiam in eodem Libro liquet Ruchum pro Jumento haberi; dum ſc. Zelîcha dictum Nobilem quæſitum iret, proceſſio deſcribitur ſequenti modo, quaſi Ruchis inequitâſſent, dum maximâ ſolicitudine ducti, velociſſimis Jumentis veherentur, ut quàm citiſſimè ad optatum finem pervenire poſſent.

هزاران سرو وشمشاد وصنوبر
سمن روي وسمن بوي وسمن بر
روان گشتند گويي نو بهاري
رخ آورد از دياري تا دياري

Milleni viri Cupreſſorum, Picearum, & Pinorum inſtar,
Jaſmineo vultu, Jaſmineo odore, Jaſmineo pectore β
Procedebant: dixiſſes equidem hoc fuiſſe novum Ver γ
Ruchis δ *deportatum è Regione in Regionem.*

In Perſarum vetuſtioribus Hiſtoriis fit mentio *Belli* 12 *Ruchorum* inter Iranenſes & Turanenſes,

β i.e. Pectore candidi & ſuaveolentes. γ Scil. propter ot proceros viros ceu arbores perpetuò virentes. δ i. e. Dromadariis vectum celerrimè & velociſsimè.

in quo Bello multi viri fortes utrinque ceciderunt. Et de hoc particulariter refertur, quòd فريبرز *Feriburz* Heros Iranenſis filius Regis كيكاوس *Kei-Cäus* in dicto Bello cum كلباد *Kelbâd filio Vîſa* بن ويسه geſto, 12 *Ruchos* interfecit. Et quòd dictus *Kelbâd* Heros Turanenſis *Feriburzi* manu occubuit. Et quòd گرازه *Ghurâza* Heros Turanenſis in dicto 12 *Ruchorum Bello* τὸν سيامك *Siyâmek* Heroem Iranenſem occîdit. Hæc paulò ante Cyri Magni tempora geſta ſunt. Huic itaque Bello vel reverà interfuerunt *Ruchi*, vel aliàs hoc dictum eſt ad rem magnificandam & hyperbolicè amplificandam, quaſi aliquis in aliquod Bellum tot Pegaſos introducere vellet.

Sunt qui particularem hujus Jumenti deſcriptionem afferunt. In quorum cenſu eſt *Sâïd Gjurgjanenſis* in Libro *Maſâlik Mamâlik* Perſicè exarato, p. 168, in Capite quod inſcribitur ذكر رخ *Mentio Ruchi*, ſequentibus verbis,

گفته اند جانوريست بر مثل شتر واورا دو
كوهان است وتمامي اعضاي او زهر است
وهيج حيوان با او برابري نكند وكرن او نكردن
واز چنگك ولعاب دهان وسركين او احتراز
نمايند وهر چه در نظر او آيد از جانوران
صيد

صيد او شود ودر دويدن با باد برابرى كند
وحكما بدين سبب رخ شطرنج را بدو
نسبت كرده اند *Dicunt hoc eſſe Animal ſimile Camelo cum duobus Gibbis: omnia ejus membra eſſe venenoſa: nullum animal cum eo contendere poſſe, nec ei accedere velle; ſed ab unguibus, ſpumâ oris, & ſimo ejus ſibi cavere: & omne animal quod videt, prædam ejus fieri: curſûſque celeritate, cum vento contendere poſſe; & propterea Sapientes Rùch Shatrangicum ab eo denominâſſe.* Hoc modo vides, *Rùch* apud illos haberi pro Jumento quodam perniciſſimo, & feroci ac prædabundo quodam genere Camelino. Quæ quidem ferocitas non videatur adeò aliena à naturâ animalis quod in remotiſſimis deſertis ac ſylvis degit, & rariſſimè in hominum conſpectum venit; cùm ex Bocharti Hierozoïco manifeſtum ſit, quàm vindictivâ naturâ præditi ſint Cameli communes, quamvis quotidiano hominum ſervitio & conſortio aſſuefiant. Cúmque duplici Gibbo aut Tubere in dorſo præditum ſit, & tantâ curſûs celeritate polleat ut ferè vento velocius eſſe credatur, non ſine optimâ ratione judicandum eſt quòd ſit (vel ſaltem habeatur) ferox ac efferata quædam ſpecies *Dromadis*, quæ generi Camelino ab omnibus meritò accenſenda ſit. *Dromadas* enim uſui fuiſſe in Bello prodidit Livius lib. 7 Belli Macedonici, his verbis, *Ante hunc Equitatum, falcatæ Quadrigæ, & Cameli quos appellant Dromadas.* Et ſanè in Indorum Scachis, *Dromas* planè Ruchi

locum in Scaccario occupat, uti infrà videre eſt.

Rùch itaque in hoc Ludo, eſt *Dromas* qui vulgo *Dromadarius* audit, à Currendo Nomen habens; quod itaque jumentum Turcice dicitur يلدوهسي *Tel-deve-ſi*, i.e. *Camelus venti*, ſcil. celer; & Perſicè شتر باد پاي *Camelus ventipes*, ocyor Euro. Eſt enim macra quædam ſpecies Cameli ad curſum apti, cujus pernicitas ad fugientes perſequendum, aut nuntium celeriter perferendum optimè inſerviat: per octo enim aut plures dies in calidiſſimis illis Regionibus (per Dei providentiam pro illorum locorum neceſſitate & commoditate re ita comparatâ,) poteſt ſitim tolerare, & continuò die noctúque per totidem dies iter facere, ſine ullà quiete niſi rariſſimè: & hoc quidem modico cibo, nempe aliquot Paſtillis quos in ſacculo ſecum defert Inſeſſor. Et ſingulis diebus ſaltem 100 milliaria hoc modo conficiuntur. De hac re conſulatur ſi vis *Joh. Leo Africanus*. Hinc eſt quòd *Rucho* per totum Scaccarii luſilis longitudinem uno impetu ſeu curſu, (ſi opus eſt,) percurrere liceat. Et figura illa quâ olim in Angliâ fiſſo ſeu furcato capite repræſentabatur, à duobus *Dromadarii* Gibbis ſeu in dorſo Tuberibus tranſumpta eſt.

Dromadarii ab Arabibus hodiè vocantur رواحل *Rawâhil*, q. d. *Itinerantes*; quod apud *Joh. Leonem* ſuo modo effertur & legitur *Raguahil*. Altera ſpecies, quæ eſt Perſica, nominatur بخت *Bucht*,

Bucht, in plurali بخاتي *Bachâti*, quod *Joh. Leo* legit *Bechéti*, ſecundùm Maurorum tenuiorem pronuntiationem. *Dromadarius* Oleario dicitur *Bughur*. Aliàs Arabicè dicitur جمازة *Gjemmâza* aut *Gjiummâza*, & قرمل *Kirmil*, & هجين *Hegjîn*.

Sed poſt hæc omnia probabiliter & problematicè dicta, occurrit Author qui *Ruchi* exiſtentiam planè negat, nec tale Jumentum in rerum naturâ inveniri admittit: cúmque is ſit patriâ Indus, ipſius authoritatem declinare non poſſum. Is itaque eſt *Maulanâ Angjou*, qui in libro *Pherhengh Gihânghîri* dicit, رخ جانوريست مشهور كه مانند عنقا وجود خارجي ندارد ومهره از مهرهاء شطرنج بنام او موسوم است *Rùch eſt Animal nomine notiſſimum, quod quidem ſicut Gryps, externam exiſtentiam non habet. Et tamen unus ex Calculis Shatrangj ab ejus nomine nuncupatus eſt.* Sic ille. Et quidem poteſt eſſe, ut Indi in imaginarium bellum, fictitium animal introduxerint; & quaſi realiter extitiſſet, in hunc uſum nominaverint & deſignaverint. Sed quid tunc de ſupradicto 12 Ruchorum reali Bello exiſtimabitur? Fortaſſis ſit Metaphorica quædam appellatio: nam ut apud Perſas olim Fortiſſimi Pugiles & viri præ aliis ſtrenui, vocati fuerunt ديوان *Dæmones, Diaboli*, propter eorum diabolicam ſeu ingentem fortitudinem, (ut & Angli talem vocant A Divel, & dicunt Diveliſh ſtrong;) ſic

ſic Sylveſtres ac immites quidam Cameli pernicitate pollentes, vocati fuerint *Ruchi*, qui fictitiâ ac imaginariâ celeritate & fortitudine plus quàm naturali ac reali polluiſſe perhibiti fuerint. An verò *Ruch* aliquando reverà extiterit, vel hodie extet aut non extet, illis ſufficiebat ejus exiſtentiam prætendere, ut Dramatiſtæ Scenas ſuas fictitiâ Heroüm & Deorum præſentiâ decorare ſolebant; uti & nobis ſufficit in Imaginario ac Scenico Bello fictas perſonas & chimæricos Gigantes inter ſe belligerantes introducere. Et quamvis *Rùch* ſit chimæra ut Gryps, oporteat tamen nos ejuſmodi chimæræ deſcriptionē noviſſe, & quid populi Orientales ſibi velint tali nomine, certiores eſſe. At, ſi non fictitium ſit, ſed verum; tum mirabilis Animalis deſcriptionem habemus. Et nobis certè utrovis modo penſum abſolviſſe juvat, & ſufficit. Eſto itaque *Dromas* (ſive fictus ſive realis,) nomen qd in hoc Ludo ſtatuitur *Dromadarius*, ἀπὸ τοῦ δρομεῖν, quia ab unâ Scaccarii extremitate ſine morâ ad alteram currere & properare ſolet, (ad inſtar Curſoris,) ab uno exercitûs cornu ad alterum pervolans, ut ex Generaliſſimo Ducis nutu quid faciendum ſit, (an ſcil. progrediendum ſit, vel receptui canendum,) celerrimè & quaſi eodem momento reliquis nuntium perferat, & pulſis ſuis Aheno-Tympanis denuntiet. Iconem ejus infra ex Scachis Indicis videbis delineatam, unde quale jumentum hoc nomine deſignent Indi, planè innoteſcet. Nam eſt vel *Dromadarius*, vel (ut vult Libri *Pherh-Gj*. Autor,) Beſtia quæ fingitur ei ſimilis eóq; celerior.

XI.

XI. بيدق *Beidak*, ſeu بيذق *Beizak*, i.e. *Pedes*: in plurali بيادق *Bejâdik*, ſeu ut Perſæ ſonant, *Bejâzik*, *Pedites*. Hoc autem vocabulum factum eſt Arabicum à Perſico پياده *Piyâde* ſeu پيازه *Piyâze*, i.e. tam ſpeciatim in hoc Ludo quã in genere quivis *Pedes*, ut Græcis πεζὸς, uti πεζὸς ϛρατὸς ſeu πεζὴ ϛρατιά in reali Bello *Militia pedeſtris* Et inde ad hunc Ludum tranſlatum nomen. Turcis ﭘﻳﺎ *Tayâ* vel ﭘﻳﺎن *Tayàn*, quodammodo fit ab ﭘﺎى *Pes*. Hic autem Scachus aliàs aliquando Arabicè vocatur شاطر *Shâtir* (Linguâ Mogolo-Tataricâ بيشون *Biſhûn*,) i. e. in genere *Pernix*, *velox*, *agilis*, *currendo promptus*; tranſlato huc nomine à communi uſu quo eſt *Curſor pedeſtris*, *Pediſſequus velox & curſu pollens*: nam ad hunc Ludum ſpectans denotat *Gregarium Militem pedeſtrem*, ſeu *Peditem Shatrangicum*. Judæis hic Scachus audit רוגל *Rogel*, vel רגלי *Ragli*, prædicto ſenſu.

At Miles pedeſtris in hoc Ludo non feſtinanter & temerè procurrit, ſed aſtutè & lentè ſecundùm præſcriptam methodum & ſuperiorum juſſa procedens, non niſi in proximam Areolam ſingulis vicibus ſe recipit; excepto primo impetu, quo (ſi vult,) per duas ſimul Areolas prorumpit, i. e. in tertiam proſilit. Motione ſimpliciter progreſſivâ rectà pergit, obliquè autem ferit cæditque, quaſi ex inſidiis adoriatur hoſtem: eo

 nempe

nempe modo plus effecturus, quàm ſi bruto marte & apertâ vi eundem invaderet. Nam in pleriſque rebus *Conſilium plus facit quàm Vires*.

Horum *Peditum* quivis qui in hoc ludicro bello adeò ſtrenuè ſe geſſerit, ut per hoſtilem exercitum perrumpens ad alteram Scaccarii extremitatem pervenerit & penetraverit, mortuo aut capto *Pherzîn* ſeu *Generaliſſimo*, ille Pedes in mortui iſtius locum jure ſuccedit, ejuſdémque Nomine ſeu Titulo gaudet, & appellatur *Pherzîn*: & hoc modo fit Generaliſſimus ſeu Summus Exercitûs Dux, quo palmario honore Militaris ejus virtus coronatur. Sed diſtinctionis cauſâ, (cùm nempe hic Pedes promotus, ab alio Pedite nondum promoto, nullo ſigno diſcerni poſſit,) iſte abjici ſolet, ut ipſe *Pherzîn* in amiſſam dignitatem reſtituatur. Si autem Pedes ad extremum limitem pervenerit & penetraverit, *Pherzîn* ſeu Generaliſſimo nondum cæſo, conſultum eſt ut ibi maneat (ſi poteſt;) donec optata Dignitas ſive Officium ei vacaverit. Abſurdiſſimum autem eſt apud aliquos Europæos, qui, ſi eodem Luſu plures Pedites eò uſque promovere poſſunt, duas & tres *Reginas* (ſeu potiùs *Generaliſſimos*,) eodem tempore habent. Hoc modo evenire poteſt, ut in eodem exercitu duo aut tres *Generaliſſimi* ſimul cernantur, quod abſurdum eſt, & fieri non poteſt, cùm illud Officium nullum habeat æmulum. Sunt qui amiſſi Ruchi aut cujuſvis Officiarii locum vicéſq; Promoto Pedite ſuppleri poſſe exiſtimant: hoc autem apud Orientales, (quatenùs obſervaverim) vix

vix fit; quamvis tale quid cum vero & reali bello habeat Analogiam.

De Peditis Promotione ferè ænigmaticè & opertè dicit ابن قلاقس *Ibn Colâcus* apud *Tograi* citatus, hiſce Verſiculis Arabicis:

الصغير الحقير يسمو به السير
فيعنو له الكبير والجليل
فرزن البيدق المنقل
حتي انحط عنه في قيمة الدشت فيل

Eſt quidā parvus pauperculus quem effert progreſſio,
Ita ut ſubmittat ſe ei Magnas ac Illuſtris: ſcilicet
Peditem ad dignitatem-evehit Tranſlatio à loco in locum,
Donec pretio ei cedat in Campo Elephas.

Hâc nempe Dignitate adeptâ, ipſo Elephante potior evadit: ille enim huic immediatè præcedit. Hoc quidem generaliter dicitur de quovis Pedite promoto: at Autor ابو فضل التميمي *Abu Phadl Al Temîmi* id ad Ruchi Peditem peculiariter reſtringere videtur,

دعني اسر في البلاد ملتمسا
فضلة مال ان لم يفرزانا

فبيدق

فبيدق الرخ وهو ايسر ما

في الدشت ان سار صار فرزانا

Permittite mihi ut perambulem regiones flagitando [ſeu *corrogando*]
Abundantiam opum, ut videam *annon fiet-promotio:*
Nam vel Ruchi Pedes ipſe eſt facillimus [ſeu *promptiſſimus*] *qui*
In Campo ſi fuerit profectus, fiet Phirzân, i. e. *Generaliſſimus.*

Alius (MS Seld. 7 ſuperiùs,) factâ hâc alluſione, obſervat, neminem abſque induſtriâ aliquid acquirere poſſe, his Verſiculis Perſicis,

آنکه غوطه نخورد در دريا

صدف در قيمتي نشکافت

دوم شاه گشت وفرزين شد

هر پياده که در سفر بشتافت

Qui non urinatur in mari,
Oſtream margaritæ pretioſæ nunquam findet.
Secundus à Rege evadit, & fit Pherzîn
Omnis Pedes qui in itinere properat.

Facetum eſt quod hominum diſcordias & rixas & pravos mores perſtringens, affert *Sheich Saadi* Perſa in Libro *Guliſtân* ferè quingentis ab hinc annis exarato, Cap. 7, سالي نزاع در ميان پيادگان

پیادگان حجاج افتاد داعي در آن سفر
هم پیاده بود انصاف در سر وروي یکدیگر
افتادیم وداد فسق وجدال بدادیم کجاوه
نشیني شنیدم که با عدیل خود بگفت
یا العجب که پیادگان عاج چون عرصهٔ
شطرنج بسر مي برند فرزین میشوند یعني
به از آن شوند که بودند وپیادگان حجاج
عرصهٔ بادیه را بسر مي برند وبتر شدند

Quodam anno inter Pedites Feſtales accidit jurgium quoddam; Orator quoque veſter in eodem itinere Pedes fuit. Cúmque nos probè alter in alterius caput vultúmque involâſſemus, & ſatis contumeliarum ac jurgii edidiſſemus; quendam Pilento-Camelino inſidentem audivi qui ſocio ſuo dixit, Mirum eſt quòd Pedites eburnei ad extremitatem Latiſundii Shatrangici pervenientes, fiant Pherzîn, i. e. meliores evadant; & quòd Pedites Feſtales Deſerti Latifundium emenſi, pejores fiant! Hoc eſt dicere, Mirum quòd gregarius Miles pedeſtris permeando latitudinem Scaccarii, fiat Exercitûs Dux, & hoc modo melior evadat; & quòd devoti Peregrinatores per latiſſima Deſerta ad Meccam religionis causâ contendentes, eò pejores fiant! *Orator veſter* eſt humilior Authoris phraſis ſignificans *ſeipſum* qui orat pro vobis: quaſi dixiſſet, *Servus veſter*;

pro quo olim apud Anglos Papicolas dici ſolebat **Your Beades-man**, qui Roſarii ſphærulas orando pro te tractare & abſolvere ſolet.

A Nomine فرزين *Pherzîn* ſeu فرزان *Pherzân*, fit apud Arabes Verbum quadriliterum فرزن *Phérzana*: id eſt, *ad dignitatem promovit* aliquem, ſeu fecit eum Pherzân, active tranſitivé: & in quintâ Conjugatione paſſivè, تفرزن *Taphérzana*, id eſt, *ad dignitatem* ſeu *honorem promotus eſt*, q. d. fit Pherzân ſeu Magnas, & magnatum numero accenſitus eſt; vel, *Progreſſus eſt*, ſeu *prõgrediendo ad dignitatem promotus eſt*. Sic utitur *Sokeiker Damaſcenus* in Libelli quem de hoc Ludo Arabicè ſcripſit Præfatione, Dei erga homines benignitatem elatiore ſtylo per ſublimes metaphoras celebrans, سير خيول افكاره في رقاع الكاينات فتفرزنت بيادق اذكاره على اكمل الحالات *Equis cogitationum ejus incedere permiſit per Scaccaria Creaturarum, adeò ut promoti ſint Pedites famæ* [ſeu *exiſtimationis*] *ejus ad ſtatum perfectiſſimum*: nempe Deus hominum cogitationes expatiari fecit per totam contemplationem Creaturarum, donec tandem famæ & exiſtimationis eorum monumenta ad perfectiſſimum & pleniſſimum felicitatis ſtatum aſſurrexerint.

XII. بيدق البيدق *Beidak AlBeidak*, id eſt, *Pedes Peditis* ſeu *Peditum*, nempe *Servus ſervorum*: Grega-

Gregariorum Militum Pediſſequus ac Famulus, qui in ſolo Tamerlanis Scaccario Magno locum habet.

In Oriente hi omnes Scachi in كيسه *Kîſa*, id eſt, *Marſupio* ſeu *Sacculo* condi & ſervari ſolent; ne fortè perdantur, & ut ab Itinerantibus aliiſque de loco in locum commodiùs portari queant, & ad ludendum pro lubitu depromantur. Hæc de ſingulorum Scachorum Nominibus dicta ſunto. Proximè ad eorundem Formas ſeu Figuras in Oriente deſcribendum procedo.

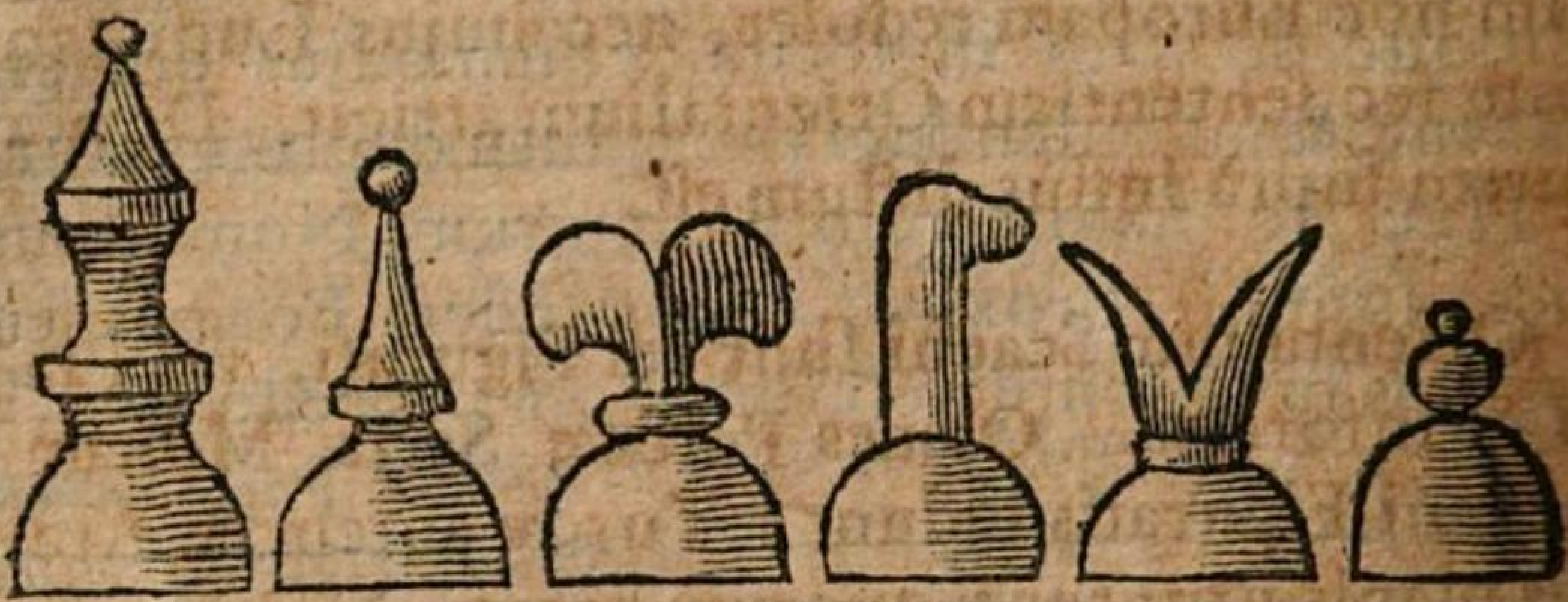
---

§. V. *De Scachorum Figura ſeu Forma.*

SCachi ſeu Milites luſiles apud varias Gentes varias habent formas, pro ingenio & phantaſiâ formantium: dantur autem aliæ Figuræ aliis veriores, & Una omnium veriſſima ad quam conformari debent reliquæ, quæ temporis proceſſu jam ab originali formâ & authentico Prototypo deviârunt. Tœdioſum eſſet omnes Scachorum varietates proſequi, eáſque ſigillatim referre. Quales jam hodie ſint apud Anglos (qui à Gallis ac Germanis acceperunt,) omnes benè nôrunt: quales autem olim heic fuerint, memoriæ prodidit *Guil. Caxton* Weſtmonaſterienſis, Typographus Angliæ tantùm non antiquiſſimus, qui circa annum 1480 de hoc Ludo edidit Anglico Ser-

mone Librum, in quo Scachorum ſuo tempore uſitatorum Formas ſeu Figuras hoc fere modo exhibet, quantùm ex illius ligneis Sculpturis colligi queat.

Anglorum Scachi tempore Caxtoni.

Idem autem Caxtonus hæc omnia aliis poſteà ligneis Sculpturis majoribus exprimit ſub integris formis *Regis*, *Reginæ*, *Judicis*, *Equitis Cataphracti*, *Equitis inermis*, & *Plebeji*. *Jac. de Ceſſolis* conſtituit *Ruccum* eſſe *Proregem* equo vectum. Apud *Weickmannum* Suevum, ex unâ parte omnes numero 14, Militari habitu deſcribuntur; ex alterâ, erecta Inſignia (Standarts) cernuntur.

Scachi Caroli Magni qui in Theſauro San-Dionyſiano prope Pariſios ad hodiernum uſque diem ſervantur, ſec. hanc ſequ. Deſcriptionem formati ſunt: viz. *Rex* altit. 4 unciarum ſeu latorum Pollicum, tenens Sceptrum ſedet in Solio ſuo. *Regina* coronata ſedet in minori Solio. *Sagittiferi* duo (ſeu Regis utrinque Cuſtodes,) tenent Arcum tenſum quaſi jaculaturi eſſent. *Centauri* duo inermes, quorum uterque eſt Semi-homo Semi-equus. *Elephantes* duo Turribus onuſti.

Pedites

Pedites gladiati humeris geſtantes Sclopetos, octo ex unâ parte, & totidem ex alterâ. Horum Sculptor Scachis majoribus nomen ſuum ſubſcripſit Arabicè مــن عمل جوسف الناقلي *ex opere Joſephi Nicolaï*, quaſi ex Oriente veniſſent. Sed totum hoc Europam redolet, nec hujus Ludi ſcopum ſec. ſententiam Orientalium attigit. De hoc autem ſuprà fuſiùs dictum eſt.

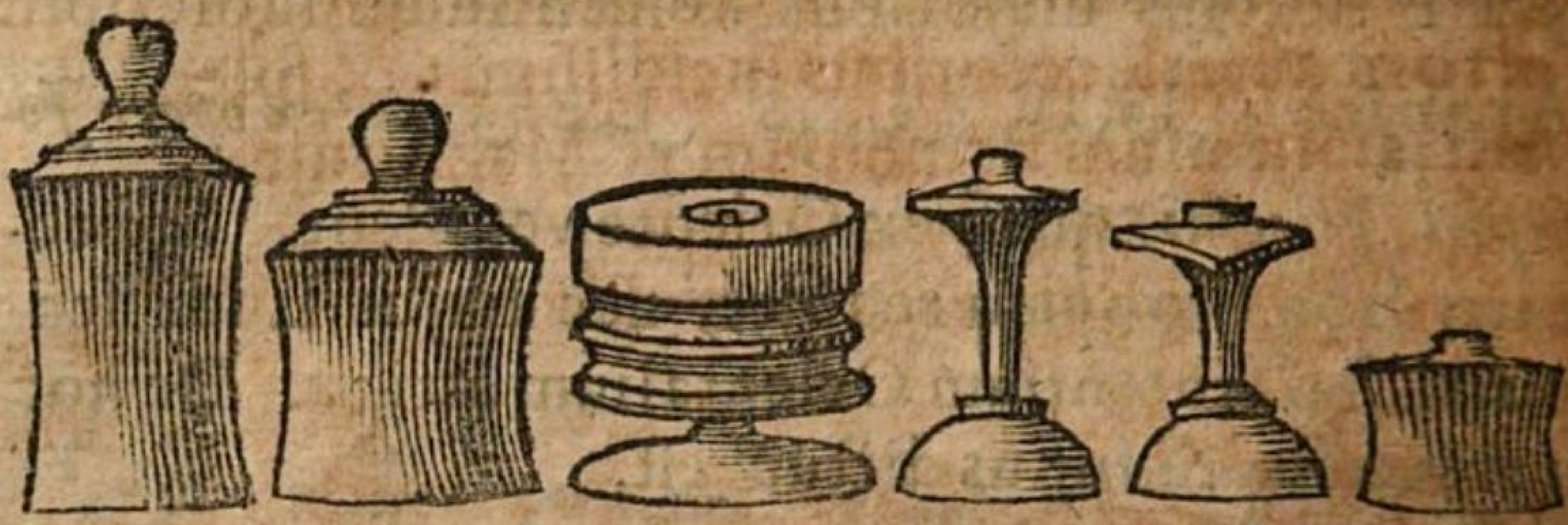
Orientalium Scachi ſunt vel Figurati, vel Plani & informes. Omnes Perſicæ Sectæ Mohammedani Figuratis ludunt: Turcæ autem & Arabes planis utuntur; quorum tamen Nomina ſupra explicata, eos olim figuratos fuiſſe indicant. Sunt autem tales, prout ab eis & ab Hieremiâ Sacerdote Græco delineatas accepi.

Scachi Turcarum & inter eos degentium Græcorum.

Shâh *Pherz* *Phîl* *Pháras* *Rùch* *Beidak*

Scachi Indici plani Lignei.

Hi Scachi ex Ligno *Miſwâk* ſeu *Dentifricio* inſtar Suberis leviſſimo & molliſſimo tornati ſunt: quos unà cum Scaccario Perſ-Indico ex Indiâ accepi à ſingulari Amico *Joh. Fraunce* è Coll. Univerſitatis Oxon. qui erat Mercatoribus Anglicis in Inſulâ Bombay apud Indos à Sacris. Is autem ante aliquot annos in Flumine ibi aquæ immerſus periit, non ſine ſummo mei dolore & Literarum diſpendio maximo.

Tres ſequentes Scachorum ſpecies elegantiſſimas (unà cum pretioſiſſimo Scaccario) ex Indiâ ab urbe *Suràt* Dono accepi ab Ampliſſimo Viro *D. Dan. Sheldon* Armigero ad Indos Orientales Mercatore, cujus Amicitiæ multa debeo.

Scachi Indici plani Eburnei ſolidi.

Hi

Hi ſunt Scachi plani ex Ebore ſolido tornati, qui vernice cum interſperſo auro opere variegato obducti ſunt. Altera Militum Acies rubet, altera viret, coloribus luculiſſimis & ſplendidiſſimis, in uſum Principum ac Magnatum.

Scachi Indici plani Eburnei cavi.

Hi ſunt etiam Scachi plani, qui Ebore tornati intus excavati ſunt, in ſingulorum cavitatem indito parvo quodam Tintinnabulo æneo, quod moto ac quaſſato Scacho, tinnitum edit. Maximè autem à Luſoribus quaſſari ſolent, quando aliquis adverſæ partis Militem ducit captivum. Singulorum ambitus exterior elegante ordine inciſus eſt Foraminibus, ut ex eis ſonus exeat. Ebur totum obducitur vernice, eo nempe ſolo abſque interſperſo auro. Militum Acies ex unâ Scaccarii parte rubet, ex alterâ viret. Hactenus egimus de Scachis recentioribus ac planis, in uſum Sectæ Turcicæ Muſlimorum, qui Figuratis uti nolunt.

Jam proximè agendum de Scachis veris genuinùs antiquioribus, qui (ſec. hujus Ludi inſtitutum primarium) ad Animalium Figuras formati ſunt, quibus utuntur Muſlimorum Secta Perſica. Fiunt ex Ebore ſolido, opere Sculptili, vernice

cum

cum interſperſo auro obducti. Et horum altera Acies vultûs albore & pectoris candore inſignis, Belli impetum exceptura accingitur: altera verò vultûs rubore & pectoris ſanguinolentiâ notabilis & infamis, in procinctu ſtans & ad pugnam proditura cernitur. In Curioſi Lectoris gratiam, Icones ſingulorum Scachorum prout armati viſuntur, à Prototypis accuratè æri inciſæ & delineatæ in ſequente paginâ apponuntur. Prototypa autem ipſa Ebore formata & curioſè elaborata, ego tanquam peculium meum dono acceptum poſſideo ex inſigni Munificentiâ ſupradicti Ampliſſimi Viri, qui (quod etiam gratus agnoſco,) non tantùm Ludicræ iſti Curioſitati ſatisfecit, ſed & Librorum Perſicorum ſupellectilem rariorem (quam Bibliotheca Publica Oxonienſis poſſidet,) rogatu noſtro ab Indis redemit, & Quæſtiones ac Diſquiſitiones noſtras ad rem Literariam ſpectantes ex Oriente ſolvendas curavit.

Scachi Indici figurati Eburnei ſolidi proximâ paginâ delineati ſequuntur.

Ruch.
Asp ſeu Suiâr.
Pîl.
Pherz.
Shâh.
Piyâde.
Piyâde.
Piyâde.
Piyâde.
Piyâde.
Piyâde.

Utque Lectori horum Notitia meliùs perſpecta ſit, ſingulorum habitum & apparatum accuratiùs deſcribere non gravabor.

I. *Shâh* ſeu *Rex* ad Militiam prodit inermis, quaſi Certantium dominus & Certaminis Spectator tantùm, Elephante cataphracto vectus; indutus Pileo Indico qui Perſicè شاره *Shâra*. Indicè چاره *Tchára* dicitur: qualem quidem Pileum tam in Bello quàm in Pace geſtant reliqui omnes, (ut ex picturis conſtat,) niſi quòd Pileus Regis ſit ornatior. Elephantis Regii dorſum ſternitur Caſtello ligneo Beſtiæ alligato, quod in Libris Latinis vocatur *Fala*, de quâ ſuprà pag. 102 dictum eſt. Hoc autem Caſtellum in Regis Elephante peculiariter appellatur Perſicè تخت فيل *Táchti Phîl*, i. e. *Solium Elephantis.* Quo nomine Indico Sanſcretico vocetur, ſculptum legitur in Tabellâ pag. 94. Ibi nempe appellatur *Singháſſan*, i. e. *Palatium* ſeu *Hoſpitium-amœnum*, & quoque *Gayáſſan*, i. e. *Elephante-portatum*; vel junctim, *Palatium* ſeu *Hoſpitium-amœnum Elephante-portatum.*

Alio nomine Indico aliquando vocatur *Mikdember.* Eſt autem Caſtellum ſeu Turricula lignea quadrata, interiùs & exteriùs picta & auro ornata; quæ ſupernè obtenſum habet operculum ſeu Conopeum pictum columellis elevatum; quod quando in hoſtes jaculaturi ſunt, ſeponi ſolet. In ejus medio eſt Sella in gyri formâ circumpoſita, quæ propter cavitatem ſeu vacuitatem quam intus

intus pro circumſedentibus relinquit, dicitur حوضه *Hauze* ſeu *Hauza*, (quaſi à formâ *Lacûs* aut *Ciſternæ*,) plures homines capiens. Coram Regis facie extra anteriorem dicti Caſtelli partem, (vel apertè in Elephantis collo vel Cellulâ *Caſtello* adnexâ) incluſus ſedet ſeu ſtat *Elephantis Rector* Perſicè dictus پیلبان *Pîlbân*, qui pro Regis Elephante eſt ex Nobilioribus Indis quos vocant *Nairo* & مهابت *Mahâbet*. Iſte Elephantem regit aduncâ virgâ ferreâ, ſeu Baculo qui ferri acuto unco inſtructus, qui à *curvitate* dicitur Indicè گچباك *Getchbâk*, Perſicè گچك *Ghetchèk* ſeu گزك *Ghezhêk* ſive گزه *Ghezhè* ſeu انگز *Anghèz* vel انگژ *Anghèzh*; omnia à گژ *Ghèzh* vel گچ *Gètch*, i.e. *Curvus*, q. d. *Curvulum* quiddam, a **Crook**. Perſicè etiam aliàs dicitur چنگك *Tchengh*, *uncus*, &(ut ex *Pherh.Surûri* videtur,) کوب *Cûb*, à *feriendo*. Ponè Regem ſtat *Umbrellifer*, qui (abſente Conopeo,) Regis Caput à Solis ardore protegit expanſâ *Umbrellâ*, quæ Perſicè dicitur سايبان *Sâyabân*, i.e. *Umbram-inducens*, & آفتابگير *Afitâb-ghîr*, i.e. *Solem excipiens*. Hodiè in Iſpahân audit فشك *Phiſhèk*, & Turcicè كولكه كدن *Ghiûlgha Ghidèn*, i.e. *Umbram afferens*. Indicè Linguâ vulgari

dicitur سرباياں *Serbayân*, Malaïcè قايغ *Pâyongh*: Linguâ Indicâ Sanſcreticâ *Atapawárana*, i. e. *Umbroſum, umbram afferens* aut *ſuppeditans*; & quoque *Atapúttra*, i. e. *ad Nobiles pertinens*, quarum vocum Characteres videre licet pag. 94. Mercatores autem noſtri Portugallico ſermone talem Umbrellam vocant *Quittaſol*, ſeu *Kitteſol*, i. e. *Solem abigens*, Italis eâdem ratione *Paraſole*. Regis *Pedes* eſt كماندار *Camân-dâr*, i. e. *Arcitenens*, *Sagittarius* Arcu & Sagittis inſtructus, contra quemvis hoſtem jaculaturus.

II. *Pherz* ſeu *Generaliſſimus* Equo cataphracto vectus, cernitur Capite geſtans ريشه *Riſha*, i. e. *Plumam*, quâ ab aliis diſtinguitur. Manu tenet ſtrictum Gladium curtum dictum كرده *Curda* ſeu *Curta*, voce conſonante, aliàs مهلند *Máhland*. Ad dextrum latus appenſum habet كمان *Camân*, i e. *Arcus*, & à ſiniſtrâ pendet تركش *Terkèſh* ſeu *Pharetra* Sagittis referta. Hujus *Pedes* eſt *Tubicen* ſeu *Buccinator* inflans بوق *Bûk* ſeu *Buccinam*. Is ad Generaliſſimi nutum ac monitum eſt moriger, & paratus ut mox factâ clarigatione vel Claſſicum ſonet, vel aliàs poſteà Receptui canat.

III. Proximè poſt hos, utrinque viſitur *Elephas* cataphractus, علمدار *Alam-dâr* ſeu *Vexillifer*

Equi-

Equitatûs, quem aduncâ virgâ ferreâ regit Inſeſſor; ponè quem, Beſtiæ dorſum inſternitur Tabulato eminentiore ſeu elevatiore ad modum Altaris ſeu Menſæ quadratæ, ex quâ antrorſum apparent duæ Pinnæ rhomboïdes, quæ videntur eſſe ſummitates duarum Haſtarum ſeu Lancearum (quæ unæ fortè talium duos integros faſciculos notent,) quas convecti pro natâ occaſione arripiant ad protelandum hoſtes Vexilla invadentes. In dicti Tabulati poſteriore parte cernuntur duo *Vexilla* iſti Tabulato infixa & ibi prominentia. Tabulatum autem pro Vexilliferis eſt formâ elevatiore, ut ita quaſi in editiore loco totius Exercitûs conſpectu ſitum, meliùs exhibeat Vexilliferos ut ab omnibus cernantur, Vexilla in majorem altitudinem porrigentes eáq; vibrantes. Et quidem Vexillum Militare plerumque eſt ex Serico. Vexillum autem Honorarium præ foribus Magnatum erigi ſolitum, (Turcis توغ *Tûgh* dictum,) eſt longiori Baculo affixa Cauda Equina aut Vaccina vel alba vel tincta, quas habent ex Regione *Tebet* longiores. Hujus *Pedes* eſt *Vexillifer* ſeu *Signifer* Peditum, quem Europæi vocant *L'Enſeigne.* Iſte autem Pedes aliquando etiam tenet برخج *Bérchagj* ſeu برجه *Bergja* ſive كتاره *Ketâra* dictam *Geſam* ſeu Haſtam breviorem, quam etiam Indi alioquin geſtare ſolent.

IV. Poſt iſtos, utrinque collocatur *Equus* cataphractus, cum Inſeſſore manu tenente ſtrictum

 Enſem

Enſem ſeu Evaginatum Gladium, cui ad dextrum latus *Arcus*; ad ſiniſtrum verò, *Pharetra*, alligata ſunt. Hujus Pedes armatur شمشير *Shimſhîr*, i. e. *Gladio*, (vulgò *Semiter*;) & adjunctum habet سپر *Sipèr*, i. e. *Clypeus* ſeu *Umbo*, quem ad ſuî tutelam protendit, dum Gladio ictum minitatur.

V. *Rùc*, i. e. *Dromadarius* ſeu *Camelus Dromas*, cui ad utrumque latus alligatum eſt كوس *Cûs*, i. e. *Ahenotympanum*, quod pulſat Inſeſſor in medio inter utrumque poſitus. Talia enim in Oriente in Bello pulſari ſolent, & quoque in Urbibus ſerâ veſperâ, (ſc. horâ octavâ,) ut hoc dato Signo claudantur Portæ. Hujus *Pedes* eſt تفنگچي *Tuphenghtchî* ſeu *Sclopetarius*, ſcil. armatus cum تفنگ *Tophengh*, vulgò *Tiphengh*, i.e. *Sclopeto* Turcis ac Perſis dicto; quam in Syriâ Arabicè loquentes aliquando corruptè efferunt *Phengh* ſyllabam primam tacendo. Talis *Sclopetus* Italis dicitur *Moſchetto*, unde Angl. Musket, qd aliàs Arab. audit بندوق *Bundûk*, & مكحلة *Múkhala*, (apud Arabum vulgus ſonans *Mokáhala*,) ſeu مكحلة البارود *Moſchetto per polvere pyrio* ſeu *tormentario*.

Poſt iſtum eſt alius Pedes ad alium aliquem Officiarium pertinens, qui armatur *Umbone* & *Clavâ* ſeu *Fuſte* quem in hoſtem vibrat.

Hoc modo vides Indorum Orientalium Militiam

tiam antiquam: his nempe juſto ordine in Scaccario collocatis, luſtratur exercitus armatus & ad pugnam inſtructus ac accinctus; ubi imaginaberis omnes ovantes & tela vibrantes, & ut committatur prælium flagitantes ac flagrantes.

---

§. VI. *De Vocabulis Luſoriis Shah-ruch & Shah-mat, &c.*

IN præcedentibus exponuntur hujus Ludi Inſtrumenta, ut eò feliciùs Luſor ſuum penſum aggredi poſſit. Jam proximè exponendæ ſunt difficiliores aliquot voces ac Termini luſorii qui inter ludendum ſæpenumerò adhiberi ſolent; inter quos ſunt *Shâh-rùch*, & *Shâh-mât*, &c.

Videtur olim in more fuiſſe apud Perſas & reliquos Orientales, ut qui adverſum *Regem* de imminente periculo moniturus eſſet voce *Shâh*, teneretur etiam addere Nomen Scachi quo ejuſmodi Monitio fiebat, ſive eſſet *Pherz*, *Phîl*, *Phâras*, aut *Ruch*. Talis erat ſupradicta Monitio *Aſp-Pherzîn*, ſeu *Shâh Aſp-pherzîn*, quibus junctim Rex monebatur. Et, ſi quis *Rucho* monebat Regem, ille dicebat شاهرخ *Shâh-rùch*, i.e. *Shâh à Rucho*, ſcil. Monitorium *Shâh* tuo Regi indicitur à meo Rucho, quod in Hiſtoriâ Tamerlanis memoratur. De eâdem re accipe quæ habet Ducas Hiſtoricus Byzantinus Michaëlis Ducæ Nepos, qui ſcripſit circa an. Chr. 1400.

Of

Οἱ δὲ ἔστρωσαν ἱππάειον σμικρὸν, καὶ καθίσαντες αὐτὸν ἐπάνω, πρὸς τὸν Τεμὺρ χᾶν ἀπήγαγον. ὁ δ᾽ αὐτὸς ἐνωπιαθεὶς ὅτι Παγιαζὴτ ἐν χερσὶν ἦν, κελεύσας πῆξαι σκηνὴν, ἐκάθητο μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἔνδον τῆς σκηνῆς παίζων Ζατείκιον, ὃ οἱ Πέρσαι Σαντρὰτζ καλοῦσιν, οἱ δὲ Λατῖνοι Σκάκον· δηλῶν ἐν αὐτῷ, ὡς οὐκ ἔτι μοι φροντὶς ἦν περὶ τῆς τοῦ Παγιαζὴτ θηρεύσεως, εἶχον γὰρ αὐτὸν διὰ τῆς ἀναριθμήτου μου δυνάμεως ὡς στρουθίον ἐν παγίδι· πλὴν τὸ ἀληθὲς ἦν ὑποκείνων τὴν ἀλήθειαν. Καὶ γὰρ εἰ καὶ ἐπὶ διπλασίονα ἐχώρει τὰ τούτου στρατεύματα, ἀλλὰ καὶ μεγάλη φροντὶς, καὶ κότος συνεῖχεν αὐτῷ, ἕως οὗ τὰ τῆς τύχης ἴδεν εὐμαρῶς εἰς αὐτὸν διαῤῥέοντα. τότε καὶ ἐτεχνάζετο, καὶ εἰς μύθους ἐχώρει, καὶ τὴν αὐτοῦ ἀνδραγαθίας ἐμέτρει τὰ τῆς τύχης δωρήματα. Ἀπαγαγόντες οὖν αὐτὸν, καὶ ἐν τῇ πύλῃ τῆς σκηνῆς στήσαντες, ὄρθιον, ἦραν φωνὴν εὐφημοῦντες τὸν Τεμὺρ χᾶν, καὶ σὺν τῇ εὐφημίᾳ καὶ τὸ τοῦ Παγιαζὴτ ὄνομα ἐπὶ χείλεσιν· ἰδοὺ λέγοντες, καὶ ὁ τῶν Τούρκων ἀρχηγὸς παρέστηκεν σοι δέσμιος. ὁ δὲ Τεμὺρ ἀσχολούμενος ἐπὶ τῇ μελέτῃ τῶν Σκάκων, οὐκ ἐνέθορε πρὸς τοὺς εὐφημοῦντας αὐτόν. Τότε πάλιν γεγωνοτέρᾳ φωνῇ εὔφημουν οἱ παρεστηκότες, καὶ τὸ τοῦ Παγιαζὴτ ὄνομα ἐκ δευτέρου ἀνήγγειλαν. Τότε καὶ ὁ Τεμὺρ ἡττηθεὶς ἐν τῷ τοῦ Σκάκου παιγνίῳ παρὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, δοὺς αὐτῷ Περσιστὶ Σιαχροὺχ, ὃ λέγεται παρ᾽ Ἰταλοῖς Σκάκω ζόγκω, ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔκτοτε Σιαχροὺχ, ἤγουν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Quæ ſic Latinè ſonant. *Iſti verò humili vilíque equo inſtrato, Bajazitem imponunt, & ad Temûr-chân deducunt: qui cùm audiviſſet Bajazitem in ſuam poteſtatem deveniſſe, juſſit erigi Tentorium ſub quo cum filio ſuo ſedit Zatricium ludens, quem Ludum Perſæ* Santràtz *vocant, Latini verò* Scacum. *Per hoc ſignificabat, quaſi non eſſet ei de apprehendendo Bajazite cura; quippe qui innumeris ſuis copiis haberet eum tanquam aviculam in laqueo: ſed*

ſed reverà veritatem diſſimulabat. Quamvis enim aciem duplo majoribus copiis inſtructam haberet, anxius tamen admodum ac iratus apud ſe erat, donec feliciter res ſibi ceſſiſſe ſentiret. Tuncque aſtutè diſſerebat, & in fictos ſermones excurrebat, fortunæ dona fortitudini ſuæ admetiendo. Bajazitem demùm adducunt, ſtantémque in tentorii veſtibulo collocant, elatâque voce Temûr-chân (i. e. Tamerlanem) *fauſtis acclamationibus proſecuti ſunt, intérque illas nomen Bajazitis ſæpiùs eſt auditum: dicebant enim, Ecce Turcarum Princeps vinctus coram te ſtat. Temûr autem Scacorum Ludo intentus, ad acclamantium voces non exiliit. Rurſùs verò contentiori voce adclamavêre adſtantes, noménque Bajazitis denuò repetiêre. Ludo Scacorum tunc Temûr victus à filio ſuo (qui Perſicè dederat in eum Siâch-rouch quod Italis dicitur* Scacco-Rocco,) *vocavit nomen ejus, (viz. filii ſui,) Siâch-rouch.* Hactenùs ille.

Eſt autem in Textu Græco duplex menda, *viz.* ζόγκῳ *Zonco* pro ῥόκκῳ *Rocco*: aliàs enim *Scaco-zonco* non poteſt eſſe parallelum *Siach-roucho*. Et alia menda eſt δοὺς pro δόντος, ubi in Grammaticam peccatur; nam ſecundùm noſtrum Ducam, filius in patrem dabat *Siach-rouch*: quamvis & hoc etiam falſum fuiſſe videatur. Arabſhâhides enim qui Timûrum in omnibus ſuis bellis comitatus eſt, ejúſque hiſtoriam Arabicè conſcripſit, hanc rem paulò aliter narrat; *viz.* Timûrum non cum filio, ſed cum alio quopiam luſiſſe; & huncce filium infantem, non verò adultum, ita nominatum fuiſſe. Ejus verba habe, pag. 68, وامر تيمور

تيمور ببناء مدينة علي طرف سيحون من ذلك
الجانب وعقد اليها جسرا علي متن النهر
بالمراسي والمراكب وسماها شاه رخية وهي
في اماكن رخية وسبب تسمية ابنه شاه رخ
بهذا الاسم ووسم هذه المدينة بهذا الوسم
انه كان علي عادته مشغولا بلعب الشطرنج
مع بعض حاشيته وقد امر ببناء هذه
المدينة علي هذا الساحل وكان احدي
حظاياه معه وهي حامل فرمي علي خصمه
شاه رخا فذبل خصمه لذلك وارتخي وبينما
خصمه قد وقع في الاين فاذا بمبشرين جاءا
مخبرين احدهما يبشره بولد والاخر يبشره
بتمام عمارة البلد فسماهما بهذين
الاسمين ووسمهما بهذين * الوسمين

---

* وسم est *Nomen*: nam apud Ibno'lOmeid hæc phraſis legitur فلبوس سير ولده وسم الاسكندر *Philippus filio ſuo impoſuit Nomen Alexandrum*. Et موسوم eſt *nominatus*.

Extrui

Extrui juſſit Timûr civitatem in ripâ Seibûn, (id eſt, Jaxartis,) *in citeriori parte; eique annexuit pontem ſuper dorſum fluminis cum Anchoris & Cymbis, eamq; nominavit Shâhruchía, quæ reverà ſita eſt in loco ſpatioſo. Cauſa verò cur filium ſuum Shâhruch hoc nomine appellaret, hancque civitatem hoc Signo* [ſeu Nomine] *inſigniret, erat, Quòd cùm eſſet pro more ſuo occupatus Ludo Shatrangj cum aliquo ex Aſſeclis ſuis, (anteà verò præceperat hanc civitatem extrui in hâc ripâ,) eſſétque cum eo aliqua ex Concubinis ſuis quæ tunc temporis gravida, ipſe profectò poſuit contra Adverſarium ſuum Shâh-rùch, unde adverſarius ejus debilitatus fuit & enervatus. Intereà autem temporis dum adverſarius in illam ærumnam incideret, ecce duo nuntii venerunt nuntium ferentes: eorum unus ei nuntiabat de Filio* ab eâ Concubinâ tunc nato, *alter ei nuntiabat de abſolutâ extructione* dictæ *Civitatis: ideóque utraque* (viz Filium & Urbem) *nominavit hiſce Nominibus, eáq; ambo hiſce Nominibus inſignivit.*

Mos Colluſorem vincendi & Regem per Ruchum efficaciter monendi etiam videtur obtinuiſſe apud Italos: nam Johannes Florio, & poſt eum Torrianus, in Lexico Italico ſub voce *Scacco*, addunt *Scacco-Rocco, Scacco-Dama, Scacco di Cavallo,&c.* Et deinde *Scacco-Tavola*, quando quaſi à Tabulâ datur *Scacco* ſeu *Scacco-Matto*, Colluſorum altero id ex ſuâ parte non percipiente. Hoc Angli vocant Blinde Mate. Rex ſolitarius in angulo ceu Propugnaculo tutus, alterum vincere cenſetur: hoc vocatur Fools Mate, de quo ſuprá. Huc quoque ſpectant ſequentia quæ ex Thomâ

Actio citat Guſtavus Selenus, p 116, *Cùm Neuter vincit, Ludus vocatur Tabula: quia Tabula relinqui videtur Victoria, & ipſa ſola ſpectanda eſt, cùm neuter Luſorum vincat.----Circa quod, non eſt prætereundum,* Pactam *apud Æthiopes idem ſignificare quod Tabula apud nos. Ipſi enim hâc voce utuntur, (ut Æthiops non vulgaris & valde nobilis mihi retulit,) cùm neuter ludentium vincit.* Sed in his verbis notandum eſt, *Pactam* malè impreſſum eſſe pro *Tactam*: nam تخته *Tacta* eſt *Tabula*, non quidem in Ling. Æth. ſed in Perſicâ & Turcicâ quibus tunc utebatur dictus Æthiops.

Aliud Vocabulum (ſeu potiùs Formula) quo quivis Luſus finiri ſolet, eſt شاه مات *Shâh-mât*, ſeu ut aliquando contractiùs ſcribitur شهمات *Shahmât*. Hinc Itali habent ſuum *Scacco-matto*, & Portugalli ac Hiſpani *Xaque mate*, vel ſecundum Caſtellanam pronuntiationem *Jaque mate*: Galli dicunt *Eſchec & mat*, unde Angli habuerunt ſuum Check-mate. Hinc fluxerunt aliquot vocabula Anglica in paulò diverſum ſenſum deducta: nempe ab uſu in hoc Ludo quo Rex quaſi increpari ſolet, Check in genere pro quâvis *Increpatione* uſurpatur: & to check, eſt *cohibere, increpare.* Eodem modo, quia Rex in hoc Ludo impetitus, pro vexato haberi debet, Mated eſt *vexatus*, & to mate eſt *vexare ac exagitare aliquem.* Eâdem ratione apud Italos *Matto* eſt *inſanus, amens*: unde fit noſtrum mad, i. e. vel *amentiâ* vel aliter *vexatus.* Hæc dicta vocabula ex

ex Oriente primò accepta, Angli & Itali vulgari uſu comprobantes, Urbe quaſi donârunt & in ſuam linguam adoptârunt. In Vocabulario de gli Academici della *Cruſca*, *Scaccomatto* notatur Metaphoricè apud Italos *Damnum* & *Jacturam* ſignificare.

Turcæ de aliquo qu ludendo victus eſt loquentes, abſque vocabulo *ihâh*, dicunt مات ايلدى *Mât éiladi*, ſeu مات اولدى *Mât ôldi*, id eſt, *Matatus eſt* ſeu *Mato affectus*, ſi ita loqui liceat; nam مات ايلمك *Mât éilamek* eſt *facere aliquem mât*, quod Itali dicunt *Dar il Scacco matto*: & مات اولمق *Mât ôlmak* formâ Paſſivâ eſt *fieri Mât*, q. d. *Matari*. Sic Perſæ habent مات كردن *Mât Kérden*, & مات شدن *Mât Shúden*, eodem ſenſu breviter loquendo.

Cùm aliquando luderem cum Arabe Hieroſolymitano, ſæpe audivi illùm dicentem contra me *Kſh*, & tandem *Kſh mât*, eâ fermè voce quâ noſtrates ſolent abigere Gallinas. Ego juſſi ut id mihi ſcriberet, & quid eſſet explicaret: illeitaque ſcripſit كش مات *Kiſh mât*: quorum prius expoſuit Turcicè كت *Ghìt*, id eſt, *Ito, migra*, quo modo ſeceſſus & fuga Regi indicitur; q. d. monitus Rex è loco periculoſo in tutiorem locum migrare debet, aliàs مات máta, i. e. *moriatur*, ſeu periculum eſt ut moriatur. Sic enim ille, cùm eſſet Arabs, hoc mihi interpretatus eſt اولمشدر

 mor-

mortuus eſt. Hoc autem modo, (duarum vocum Conſtructione non cohærente,) deberemus id intelligere, q. d. *Ito, migra*; & cùm non migret, tum ſtatim addendum *mortuus eſt*. At cùm non ſit vox Arabica, non eſt mirum ſi Arabes ejuſdem vim ignorent. Eodem quoque modo interpretati ſunt (quos fides fefellit) doctiores Europæi; quaſi *Shâh mât* eſſet hybridum quiddam è Nomine Perſico & Verbo Arabico compoſitum.

Sunt qui hoc deductum volunt ab Hiſpanico *Matar*, id eſt, *occidere*, quaſi Rex finito Ludo mori aut occidi exiſtimetur. Hic autem Ludus compoſitus eſt ad Analogiam veri Belli; & ſecundùm Leges Militares, Regis vitæ imprimis parcitur; cùm nulla gens tam barbara ſit quæ Regem non capiat vivum potiùs quàm trucidet, ſi ullo modo id fieri poſſit. Prætereà, hic Ludus non eſt origine Hiſpanicus, ut vocabula ejus ex eâ Linguâ quæramus. Nec quidem eſt *Matar* vox origine Hiſpanica, ſed potiùs Arabica à Mauris accepta, quo tempore illi Hiſpaniam occuparent.

Quidam conati ſunt elicere vocem *Shâh mât* ex Linguâ Hebraïcâ, ubi סיג *Sejâg* eſt *Sepes*, qd (ad ſuum uſum accommodantes,) exponunt *Vallare*; & מות *Mût*, i. e. *mori*. Majore probabilitatis ſpecie deduxiſſent à צחוק ſeu שחוק *Schôk*, id eſt, *Luſus*, & מות *mût*, i. e. *mori*; (q. d. *Luſus mortis* ſeu *fatalis*,) ſi, ut nugantur Judæi, hic Ludus antiquis Hebræis notus fuiſſet.

Miſſis autem hiſce Conjecturis, quid reverà ſit *Mât* tandem dicam: nam de voce *Shâh*, in ſuperioribus

rioribus dictum eſt. *Mât* itaque eſt Vocabulum purum putum Perſicum ex longiori voce contractum, & eo quo vides modo vulgari uſu receptum & comprobatum. In Compendio Lexici *Wasîlato'lMakâſid*, cujus Author eſt *Ruſtem Al-Máulavi*, مات *Mât* exponitur زبون *Zabûn*, id eſt, *Debilitatus, enervatus, labefactatus, victus, ſuperatus.* Adeo ut شاه مات ſit i.q.d. *Shâh-zabûn.* Quomodo autem ad hanc formam perveniatur, ordine dicam. Ab Infinitivo Verbi ماندن *Mânden* ſeu مانيدن *Mâniden*, fit in Præterito ماند *Mând* ſeu *Mânt* & مانيد *Mânid* ſeu *Mânit*, i.e. *Laſſatus eſt, labefactatus eſt*: quæ quidem ſignificatio ſecundaria eſt: nam primaria ſignificatio eſt *Manere*. Hinc fit, ut qui in aliquo loco ita *manet*, ut inde ſe movere nequeat, vel *laſſatus* ſit, vel *victus ac captivatus.* Perſis autem perinde eſt an in hoc Ludo dicant مات *Mât*, ſeu مانيد *Mânit*, quorum illud ex hoc factum eſt ſequente modo. A مانيد *Mânit* contractiùs dicitur ماد *Mâd*, eâdem ratione quâ dici & ſcribi ſolet باد *Bâd* pro باشاد *Baſhâd*, & بيد *Bîd* pro باشيد *Baſhîd*, & مادپس *Mâd-pas*, pro ماندن پس *Mânand-pas*. In vulgari autem pronuntiatione, litera *Dâl* in fine vocum ſonat ut *Te*,

Te, & in ſequioris notæ Libris aliquando ſic ſcribitur. Ita ut مان primò pronuntiatum fuerit مات *Mât*, & poſteà ſic ſcriptum. Hujuſmodi pronuntiationis exempla ſunto pauca hæc bene nota, viz. مراد *Morâd*, quod vulgò ſonat *Morât* ſeu *Murât*, unde Europæi fecerunt *Amurat*. Et بغداد *Bagdâd*, vulgò *Bagdat*. Et duo Perſarum Menſes, خرداد *Chordâd*, & مرداد *Mordâd*, quos Græci (pronuntiationem ſuis literis exprimentes) ſcripſerunt χορτάτ & μερτάτ, rectiùs μορτάτ. Exempla cumulare non erit opus. Sed ut authoritatem dictis conciliemus, apud *Chalîl Sûphi* in Libri *Nimetullâh* Exemplari Laudiano legitur, مانيد مات اوليست و مغلوب نمكند افوند بكلسه مانيدن ر *Mânîd* [ſeu *Mânît*] *eſt factus Mât, quod eſt dicere victus: & qui in Ludo ſuperatur, is eſt* *Mânîd*, in tempore præterito, quando planè finitus eſt Luſus. Et in *Pherhengh Surûri* in genere exponitur, مانيدن *Mânîd, de eo dicitur qui non poteſt facere aut dicere id quòd facere aut dicere debet*. Ita ut dicatur شاه مانيدن *Shâh-mânît*, ſeu شاه مات *Shâh-mât*, i. e. *Rex victus ſeu ſuperatus eſt*, cùm ſcil. non poſſit facere id quod faciendum erat quódque ſuſceperat. Hæc eſt indubitata, vera ac genuina interpretatio & originatio

ginatio vocis *Mât*. Aliàs dicitur شاه ماند *Shâh-mânad*, quod Turcicè in *Nim. Laud.* exponitur يڭشنه *Teniſhenè*, i. e. *alter alterum mox victurus eſt*. Nam يڭمك *Tenmek* eſt *vincere*: يڭلمك *Tenilmek* eſt *vinci*: & يڭشمك *Teniſhmek* eſt *vincere ſe invicem*, ſi dici poteſt; ſcil. de victoriâ contendere inter ſe invicem. Ita ut videatur eſſe quædam differentia inter *Shâh-mânîd* & *Shâh-mânàd*, quorum hoc uſurpatur quaſi in futuro, quando ad finem vergit Luſus; illud verò in Præterito, quando planè finitus eſt.

In *Pherhengh Gjihân-ghîri* in voce شاه legitur, شاه كشتن كردن شاه شطرنج بود *Regem occidere dicitur de Rege Shatrangico.* Et mox Diſtichon,

شاه نطع آسمان هنگام لعب امتحان
مات گردد در زمان گر گويد اورا شاه شاه

Rex Scaccarium cœli tempore Ludi expertus,
Fit mât eodem tempore ſi quis ei dicit Shâh Shâh.

i. e. cœli malam influentiam mox ſentit. Et deinde aliud Diſtichon,

جان شاهان جهان يكسر شود دلتنگ زن
چون دتوان تعجيل در شطرنج گويي شاه شاه

Animus Regum Mundi ſimul eſt ut puſillanimis
[mulier,
Quando in Shatrangj non poſſunt ſtatim dicere
[Shâh Shâh.

id eſt, quando alii alios in Bello vincere non poſſunt.

§. VII. *De Situ Luſuum, vulgo Gambettæ vocantur.*

THema ſeu Situs alicujus Luſûs, Arabico Nomine (quo etiam utuntur Perſæ,) vocatur منصوب *Manſûb*, i. e. *Ordine ſitum, erectè poſitum ſeu collocatum quidvis*: nempe ſic appellantur *Themata* quibus Luſuum Theſis ſeu poſitura ac forma ob oculos ponitur. Et hujuſmodi Thematum formandi ac conſtruendi peritia, Perſicè vocatur منصوبه داني *Thematum ſcientia* ſive *peritia*. Talia *Themata* decem in Arabico ſuo libello de hoc Ludo exhibet *Sokeiker Damaſcenus*. Primum vocatur منصوب العدلي لوقوعه له مع العدلي *Thema Adali*, i. e. *æquale, eo quod Luſori incidat cum æquali*. Sec. hoc Thema fit *Mât* contra Regem nigrum 35 vicibus ſeu motionibus. Thema autem ipſum (ut & reliqua) in dicto libello Arabico viſenda relinquo: nolui enim heic exprimere, ne fortè Scribæ errores publicarem.

Aliud

Aliud vocatur منصوب الجارية *Manſûbo 'lGjâriya*, i. e. *Thema Luſûs currentis.* Tertium eſt شبيه بمنصوب الجارية *Simile Themati Luſûs currentis:* niſi quòd ſitus ſit مقلوب *inverſus.* Quartum tale eſt in quo fieret *Mât* contra *Nigrum Regem* ictu uno, niſi quòd ejus ſit ludere: adeóque vincitur *Rex Albus* undecim vicibus ſeu motionibus per *Peditem.* Eſtque in eo alius modus, quo idem fit duabus vicibus. Quintum tale eſt in quo fieret *Mât* contra *Album* unâ vice, niſi quod ejus ſit ludere: adeóque vincitur *Niger* 18 vicibus movendi. Eſt autem in eo via prohibendi ſeu impediendi illud. Et eſt in eo alius modus quo res fit 7 vicibus. Sextum tale eſt in quo fit *Mât*, contra *Album* ictu uno, quamvis ejus ſit ludere. Fit autem *Mât* contra *Nigrum* per *Rùch* 21 vicibus. Septimum tale eſt in quo fieret *Mât* contra *Album* unâ vice, niſi quòd ejus ſit ludere: ideóque vincitur *Niger* 25 vicibus. Octavum vocatur منصوب الربرب *Thema AlRabrab*, i.e. *Agmen boum ſylveſtrium*; in quo fieret *Mât* contra *Nigrum* unâ vice, niſi quòd ejus ſit ludere: ideóque redit contra *Album* cum *Rúch.* Nonum eſt منصوب لطيف *Thema ſubtile* ſeu *elegans ac lepidum*, in quo non eſt *Mât* contra alterutrum Regem. At profectò ambo *Ruchi* & ambo *Equi* ſunt circa eum qui luſurus eſt ſeu cujus eſt ludere, qui itaque dat *Mât* alteri. Decimum

eſt منصوب مختصر لطيف *Elegans Thema contractum* ſeu *compendioſum*, quod itaque bene perpendere debes, inquit *Sokeiker*.

Et jam *Thematum* ſen *Gambettarum* ſatis eſt, cùm non ſit finis aut terminus, infit dictus *Sokeiker*; ſcil. talia poſſunt fieri in infinitum, & quiſq; Luſor pro lubitu alias excogitare poterit.

Arabſhahides in Cod. MS dicit الشطرنج الصغير بالنسبة الى الكبير وطريقة تعلمه بالفعل اقوى وليس في شرحه بالقول كثير جدوى *AlShatrangj parvum analogum eſt τῷ AlShatrangj magno: modus autem addiſcendi illud potior eſt per praxin, cùm non ſit in exponendo illud per ſermonem multa utilitas.* Nempe optima addiſcendi ratio eſt per praxin, cùm prolixo ſermone illud exponere parum proſit. Et, ſi id ita ſit, ut ſc. Shatrangj Parvum habet analogiam cum Magno, tum vice-verſâ Magnum habet analogiam cum Parvo, quod probè calletur à pleriſque Europæis, qui (uti experientiâ didici,) in modo ludendi, ab Orientalibus non differunt. At quoad ludendi modum, is non unus eſt, ſed multiplex: nam poſtquam Situs & Motiones Militum intelliguntur, tum poſtea ludendi Artes à variis variè exercentur, prout quiſque pro ingenio ſuo excogitare poteſt. Si quis cupit habere Regulas, adeat aliquos ex iis Libris qui in Prolegomenon calce memorantur. Videat particulariter *Wielium* pag. 82, 83, &c. apud

pud quem videri poterunt Germanorum Regulæ ex *Guſtavo Seleno* tranſcriptæ. Quicunque autem ſagaci oculo & ſedulo attentóque animo præditus eſt, pro re natâ ſe defendendi & Adverſarium offendendi Artes facilè ſibi invenire poterit.

De Luſorum Stylo & loquendi formulis apud Perſas memorat *Sheich Saadi* in *Roſario*, quòd ſcil.

راندن *Propellere*, ſit *Milites promovere*:

پوشيدن *Tegere*, ſit *ſuos defendere*:

دفع كردن *Pellere, abigere, abſtrudere*, ſit *amoliri & alienos impedire*:

شاه خواندن *Vocare Shâh*, ſit *Adverſarium Regem monere.*

Hæc omnia leguntur apud dictum Autorem Libro ſuo VII, ubi rixam quandam narrat, ſumptâ Metaphorâ à *Shahiludio*, his verbis, هر بيدقي كه براندي بدفع آن بكوشيدمي وهر شاهي كه بخواندي بفرزين بپوشيدمي

Quemvis Peditem quem promovebat, repellere niſus ſum; & quodvis Shâh quod vocabat, Generaliſſimo protegebam.

De Shahiludio Chinenſium.

APud pleraſque Gentes *Imperator* ſeu *Rex* in hunc Ludum introduci ſolet: horum itaq; Nomina (ne aliquid deeſſe videretur,) Sinicè recenſebo, ſaltem ut apud Chinenſes contrarium fieri conferenti appareat. *Imperator* itaque Luſitanico ſcribendi more, Sinicè dicitur *Hoam*, quod nobis ſonandum eſt *whang*. Is etiam aliâ Synonymâ voce vocari ſolet *Ti*; vel junctim *Hoang-Ti*, quod mercatores noſtri in Diariis ſuis minùs rectè ſcribunt *Hungtee* & *Hoangte*. *Rex* dicitur *Vam* ſeu *Vang*, quo etiam Nomine vocantur Regis Filii & Fratres, ſi ſint tantùm unus aut duo: ſi autem plures ſunt, tum reliqui vocantur *Chu-Heu*, id eſt, *Principes*, junctis duabus vocibus Synonymis. *Chu* etiam alio Charactere ſcriptum, eſt *Dominus*. At in Studioſorum Exercitiis ſeu Compoſitionibus pro Gradu & Promotione præſtitis, *Rex* longè aliter vocatur *Quin* ſeu *Kuin*, quo exoticos Reges notant, quod D. Ogilvius Atlantis pag. 393 male legit *Kium*. *Regina* audit *Heu*. Et quidem horum Characteres aliquem in Solio ſtantem aut ſedentem repræſentant. Et *Palatii* Character *Portam* ſeu *Bivalvas* Regis deſignat. Supremi *Officiarii* ſeu *Mandarini* ſummi vocantur *Co-lao*, i. e. *Palatio venerandi* ſeu *honorandi*. Hodiernis Characteribus (quorum magna pars ab antiquo Imperatore *Fohi* deſumpta, ubi res per ſuas ſimilitudines ſeu picturas exprimebantur,) *Regis* ſupremi ſeu *Imperatoris* Nomen *Hoam* per *ſceptrum* rudiore modo de-

pictum

pictum ſignatur, ſupraddito malè formato *Oculo.* Aliàs *Dominus ſupremus* exprimitur per *Sceptrum* cum Ductulo ſeu Apice ſupernè adſcripto: & *Sceptrum* ſolum ſine Apice exprimit *Regem* ſeu *Principem*, & *Regis Filium* ſeu *Fratrem*. Et eodem Hieroglyphico more, *Equi* Character rudiori formâ pictus repræſentat Jubam ſeu Collum equinum, cum annexâ Caudâ & 4 pedibus. Et *Hominis* tam Viri quam fœminæ Character ſonans *Gin*, conſtat duobus Ductibus deorſum tendentibus Hominis diducta ac divaricata Crura imitantibus, eodem modo quo *Mandragoræ* Radix bifurca *Humanum genus* imperfectè imitari cenſetur, & ab Orientalibus Humanam formam repræſentare aſſeritur, Græcis itaque 'Ανθρωπόμορφος dicta. Horum Characteres in annexâ Tabellâ leguntur.

Sed cùm apud Chinenſes nec Imperator aut Rex nec Regina, neque in Bellum reale unquam nec in hoc Bellum Ludicrum veniant, plura de eis notare ſuperſedebo, & Scenam transferam ad veram & uſitatam apud eos praxin, veras & indubitatas hujus Ludi Perſonas deſcripturus; idque primò quidem ut in Miſſionariorum Itinerariis *imperfectè* traditur, & deinde *completè* prout ab Amico noſtro *D. Shin Fo Çung* nativo Chinenſi Nankinenſi hic Ludus pro me accuratè delineatus & deſcriptus eſt.

Chinenſium *Shahiludium* ab eo Indorum videtur profectum, & ad eundem ſcopum collimare, quamvis immane quid ab eo differat, magnis in Regnum Ludicrum introductis mutationibus; ut veræ Chinenſium Belligerationi quàm proximè quadrare poſſet militaris iſte Ludus; eodem modo quo *Shahiludium* Indorum, eorundem Militiam repræſentat. Quamvis itaque Chinenſes hunc Ludum Indiæ acceptum referre videantur, reverà tamen eos generalem tantùm & imperfectam aliquam ejus notitiam, potiùs quàm accuratam ejuſdem deſcriptionem ab Indis accepiſſe, magna eorum ab his diſcrepantia indicat: nam generali hujus Ludi notitiâ primò acceptâ, ipſi particularitates ſibimet ſuopte ingenio conformârunt, ad ſuæ Politiæ formam comparantes & adaptantes, & ſec. ſui Regiminis modulum hujus Ludi novam methodum excogitantes.

Cùm primò in Jeſuitarum Miſſionariorum Itinerariis de Chinenſium *Shahiludio* inquirerem, in-

veni

veni eos valdè imperfectè eundem (ut & pleráſq; res alias) deſcripſiſſe, memorando tantùm 5 ſpecies, quæ ſec. eos, ſunt *Rex*, *Literatus*, *Equus*, *Lebes*, *Pedes*; cùm reverà *Rex* in hunc Ludum non veniat, & reliquæ ſpecies ſint ab his ferè diverſæ: nam in toto ſunt 7 ſpecies, quæ tamen 10 Nominibus diſtinctæ, ut mox videbitur.

Scachorum Chinenſium Formas quod attinet, D. D. Semedo & Trigautius in Regni Chinenſis Deſcriptione, narrant populum Chinenſem tam fallendo tempori quàm Ludicri Quæſtûs cauſâ, adhibere Scachos Europæis non abſimiles: hoc tamen nec Chinenſis noſter agnoſcebat, nec alii agnoſcunt. Nam in Muſæo D. Golii Profeſſoris Leydenſis defuncti, inter alia multa rariora κειμήλια à D. Martinio qui diu in Chinâ vixerat accepta, erant Scachi Chinenſes, qui non diverſis Formis, ſed ſolis Inſcriptionibus à ſe invicem dignoſcebantur. Erant enim omnes totidem parvi Orbiculi Eburnei ex utrâq; parte plani, quorum Diameter ferè uncialis, & ejuſmodi quarta pars craſſitudo ſive profunditas. Hoſce itaque Orbiculos (aliàs ſibi invicem ſimiles,) diſtinguebant inſcripta Nomina Chinenſia, quorum Pronunciationem & Interpretationem in altero Plano D. Golius à D. Martinio edoctus adſcripſerat: qui quidem Orbiculi unà cum Inſcriptionibus, cum eis à Chinenſi noſtro mihi paratis conveniunt: uti video ex illorum duobus, quos olim ope Parentis τῦ μακαρίτυ pro me procurabat Doctiſſimus D. Jacobus Gronovius Amicus noſter ſingularis tunc in Angliâ agens. In horum al-

tero erat Character *Currum* denotans, in altero Character *Equi* ſonans *Bà* ſeu *Bae*, quæ quidem vitioſa Pronuntiatio eſt vernacula Provinciæ Fokienenſis: nam in Dialecto eruditâ ſonat *Má*.

Quoad Scachorum motiones (prout in Miſſionariorum Itinerariis deſcriptæ reperiuntur,) *Rex* ut appellant, nunquam egreditur 4 Areolas ſibi proximas, uti nec duo *Alfieri* ut vocat D. Semedo. Si placet illius verba habe, *Il Re loro non ſcappa mai fuori di quattro Caſe piu vicine à ſe; il che fanno ancora li due Alfieri.* Iſte quem vocat *Regem* (quamvis reverà in hoc Ludo *Regem* non habeant,) utrinque ſibi aſſiſtentem habet Virum Eruditum ſeu *Literatum*, quibus tanquam Conſiliariis utitur, nec procul à ſe moveri patitur: nam extra 4 proximas Areolas evagari non licet, ſed Regi ſemper præſtò eſſe debent. Hi ſunt ex maximis *Mandarinis*, qui ſunt præcipui Miniſtri Statûs, Scientiâ & Gradibus Philoſophicis inſtructi (ut mos eſt) priuſquam ad Dignitates evehantur.

Apud ſupradictum Autorem, hi duo (ut vides) in hoc Ludo vocantur *Alfieri*, de quibus vide ſuperiùs dicta. Verum quidem eſt, quod apud Perſas & Indos in hac Militiâ *Alferz* eſt Generaliſſimus Regi proximus, ſec. legitimum vocabuli uſum: is autem eſt tantùm unus, cùm duo Generaliſſimi in eodem exercitu ſimul eſſe non poſſint. Sed D. Semedo in ſuo Libro videtur loqui ſec. hujus vocis uſum apud ſuos, non ſatis propriè eo in loco.

Europæi ab unâ Regis parte ſecundo loco, in alterâ

alterâ tertio loco, collocant *Sacerdotem* ſeu *Epiſcopum*, Gallis *Le Fol*; unde fortè dictus Autor putaverit, omiſſâ (ut fit) *Reginâ* ſtatim deveniendum eſſe ad illum Scachum quem tertio loco collocant Europæi: quâ in re (ſi ita voluit) fallebatur; ut & falſus eſt in exegeſi ſuâ dicti Libri Interpres Gallicus, qui eo in loco pro *due Alfieri*, legit *Les deux Alfieres ou les deux Fols*; ſuæ Patriæ uſum morémque in Chinenſium Ludum ineptè introducens. D. Trigautius rectiùs habet, hos eſſe *Literatos Regis Aſſeſſores*. Patet autem eos Reginam non habere: ſic D. Semedo, *Non hanno Regina, ma altri due pezzi che eſſe chamano Vaſi di polvere, molto ingegnioſi*, &c. Iſti duo Scachi ingenioſi & celeriter moventes, quos ille ſimpliciter vocat *Vaſa pulveris*, apud dictum Gallicum ejuſdem Libri Interpretem perperam vocantur *Vaiſſeaux de terre*; quaſi putârit ea *Vaſa* fuiſſe *Vimineos Corbes* terrâ plenos ſuper Valla collocatos, Europæorum more. Proh ſtultitiam & ignorantiam! D. Trigautius rectiùs habet *Lebetes pyrii pulveris*, quod etiam celeri eorum motioni magis accommodum eſt Nomen. Nam cùm hic Ludus ſit imitatio Belli, Pyrium ſeu Nitratum potiùs quàm alium Pulverem in uſum Belli adhibitum fuiſſe, quiſque præter illum Interpretem Gallum facilè judicaverit. De hiſce rebus D. Trigautius, *Graviores fallendo tempori & Ludicro etiam quæſtui adhibent Latrunculos* [Scachos] *noſtris non omninò abſimiles. Regius enim Calculus nunquam egreditur* 4 *Cellulas ſuo loco viciniores, ſed neque Literati duo Regis Aſſeſſores. Reginâ carent. Alios porrò duos*

 habent

habent Calculos non parum ingenioſos, quos ipſi pulveris bellici Lebetes vocant; ii Equos duos præeunt, & Pedites ſubſequuntur, qui in his duabus Cellulis unâ Cellulâ præcedunt. Incedit hic Calculus eo fermè modo quo Turriti noſtrates Elephantes, [ſcilicet Ruchi,] *inimici tamen Exercitûs Ductorem Regem non petit, niſi inter ipſum & Regem qui petitur, alius ſit Calculus vel proprius vel Colluſoris. Hinc fit ut tribus modis ictum vitare poſſit Rex appetitus: primùm exiguâ (ut ita loquar) corporis declinatione, & honeſtâ fugâ in proximam Cellulam ſeu Stationem: deinde oppoſitu alterius Calculi: poſtremò ſi penitùs nudet latus, tum jubeat faceſſere Militem ſuum à quo tegebatur.* Hæc ille. Sequitur præcedentis Deſcriptionis Schema.

pag. 165

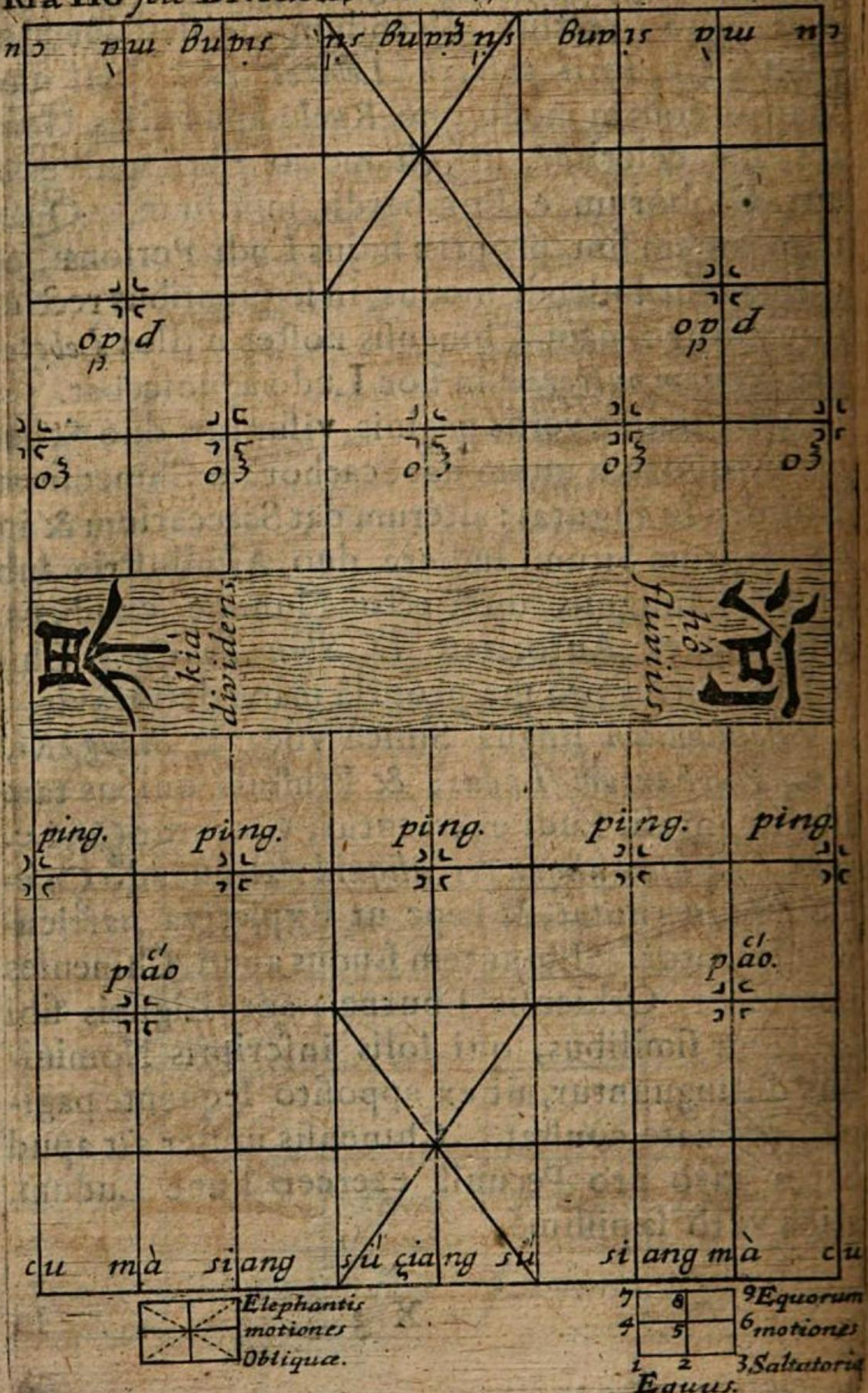
Equus	*Literatus*	*Rex*	*Literatus*	*Equus*
Lebes	*Pedes*	*Pedes*	*Pedes*	*Lebes*
Pedes				*Pedes*
Pedes				*Pedes*
Lebes	*Pedes*	*Pedes*	*Pedes*	*Lebes*
Equus	*Literatus*	*Rex*	*Literatus*	*Equus*

Supradicti *Lebetes* apud Purchaſium Anglum mendoſè appellantur Anglicè Poulder Paunes, pro quo rectiùs dicendum fuiſſet Powder Pans, i. e. *Pyrii pulveris Lebetes ænei.* Hi moventur eodem modo quo *Ruchi* apud alias Gentes, i. e. celeriter, uti eſt motio Pyrii pulveris, aut Globorum è Bombardis miſſilium. Quænam autem ſint propriæ hujus Ludi Perſonæ, & quinam ſit ludendi modus, in ſequentibus rectiùs docebitur: nam Chinenſis noſter nullos *Lebetes* nec *Pyrium pulverem* in hoc Ludo agnoſcebat.

Mox itaque verſis paginis viſuntur duo Schemata, quorum unum dat Scachorum Chinenſium Nomina & Figuras: alterum dat Scaccarium & in eo Militum Situm, ludicra duo Armiluſtria ſub diverſis Inſigniis interjecto Flumine exhibens. Hæcque ex Autoritate *D. Shin Fo Çung* Chinenſis, qui ea pro me propriâ manu delineavit.

Shahiludium linguâ Sinicâ vocatur *Siang Ki*, i. e. *Elephantum Ludus*; & Fruſtula quibus tam iſte quàm alii Ludi exercentur, vocantur *Çu*, i. e. *Res, Reculæ, aliqua res, aliquid*: aliquandò *Çu* etiam *Filium* notat, & ſæpe ut Expletiva particula uſurpatur. Iſte autem Ludus apud Chinenſes exercetur Orbiculis Eburneis aut Ligneis ſibi invicem ſimilibus, qui ſolis inſcriptis Nominibus diſtinguuntur, ut ex appoſito ſequente paginâ Schemate conſtat. Chinenſis noſter aït apud Seres rarò pro Pecuniâ exerceri hunc Ludum, alios verò ſæpiſſimé,

Scaccarium Chinenſe, in cujus medio interponitur
Kia Hô *ſeu* **Dividens Fluvius**, *ut eorum mos est.*

Scachorum Chinenſium ſpecies ſunt tantum 7, quæ tamen per 10 diſtincta Nomina ſubinde exprimuntur, viz.

pag. 167.

In hujus Ludi medio Schemate (ut vides,) eſt *Kia Hô*, i. e. *Dividens fluvius*; nempe dividens duos exercitus, qui ex Chinenſium ſententiâ ſupponuntur dimicare ad magni alicujus Fluminis Ripas, ibique contendere uter eorum ad alteram partem trajiciat & oppoſitos hoſtes fundat. Et, ſi Gregarius aliquis Miles dictum Flumen tranſmiſerit in adverſos hoſtes involando, is poſteà fit honoratior in Militiâ, & in defuncti *Generalis* locum (quando vacat) ſubſtituitur & ſubrogatur, donatus libertate revertendi, à quâ anteà fuerat reſtrictus. Hunc autem fluvium imaginaberis eſſe totius Chinæ maximum & celeberrimum, qui à luteo aquarum colore vocatur *Whang Hô*, i. e. *Flavus Fluvius* ſeu *Croceus Fluvius*, eorum Regnum ab *Indiâ* & *Tebet* & *Tatariâ* ad Occaſum ſeparans & disjungens, & poſtea è Tatariâ revertens, magnum Murum totámq; Chinam obliquè ſecat. Si volumus interpretari, *Fluvius ſeparans* Japonicè dicendus eſt *Cava tori-váqe*, & Malaïcè سنكي ڤولڠ *Songey poulang*, vel tranſpoſitis vocibus *Poulang ſongey* ſeu *Separans Fluvius*. Quærendum annon Pauli Veneti *Fluvius* dictus *Pulisachniz* ſeu *Puliſangui*, idem ſit necne? Aliàs پول سنك *Pûli-ſángue*, ſeu پولی سنكين *Pûli-ſánguin* Perſicè eſt *Pons lapideus*, quali quidem Ponte (dicente Paulo) dictus Fluvius ſternitur.

Scachorum ſpecies à ſe invicem diſtinctæ; ſunt 7, qui tamen 10 Nominibus dignoſcuntur, uti ex præmiſſâ Tabellâ conſtat. Et quidem duo Exercitus

citus ad utramque Fluminis ripam ſtantes ordinati & ad Bellum inſtructi, ſequente modo deſcribuntur. Et quidem præmittendum eſt, quòd Scachi in ipſis Lineis collocandi ſunt, & (excepto Elephante) per ipſas Lineas movendi, non autem per medias Areolas, ut apud alias Gentes.

I. Inter hoſce medium locum occupans, is eſt qui apud alias Gentes vocatur *Rex*: talem verò Chinenſes in hoc Ludo non habent. Et ſanè in verâ ac vivâ eorum Militiâ, ſi aliquis *Rex* aut *Regulus* Exercitui fortè ab Imperatore præficiatur, is tunc temporis non vocatur *Vam* ſeu *Vang*, i. e. *Rex*; ſed *Çiang*. Iſte eſt maximus Militum Mandarinus, ſeu Officiarius ſupremus Campeſtris, qui Militiæ in Bello ducendæ præeſt: is enim totum Exercitum ducendo Imperatoris locum ſupplet, ejúſque Mandata exequitur. Nam Imperator ipſe (propter imminens periculum) ad Militiam nunquam prodit in reali Bello, quod fictum hoc quodammodo imitatur. Quinam alii ſint Militum Mandarini in Urbibus, videas in *Tabulâ Promotionis Mandarinorum*, quæ in 2do hu- Opuſculi libro exponitur.

In hoc itaque Ludo, primarium locum occupat *Çiang*, i. e. *Generaliſſimus* ſeu *Dux Exercitûs generalis*, qui alio ferè Synonymo Vocabulo (propriè etiam notante *Ducem* ſeu *Gubernatorem*,) ſubinde dicitur *Çai*: & aliàs aliquando *Çai-ſiang*, i. e. *Gubernator aſſiſtens*, ſeu *Gubernationi aßiſtens*. Iſte in Miſſionariorum & aliorum Libris impreſſis malè legitur *Caiſing*, propterea quòd plerique Typographi Ç caudato deſtituantur, quod mul-

tos ejuſmodi errores in impreſſis Libris peperit, C ſimplex ejus loco ſubſtituendo.

Dictus *Dux* ſemper movendus eſt in Lineis rectis per 9 minora Loca ſeu Angulos ſubdiviſæ Quadraturæ, unde nunquam exit, nec unquam movetur in Lineis obliquis. Ei licet capere quemvis hoſtem illum invadentem: at quiſque illum capturus aut interfecturus, tenetur eum præmonere dicendo, *Ngo che*, i. e. *Ego occîdo*, ſeu *Manduco*; nam utrumque ſignificat. Eo itaque capto & Luſu finito, Victor proclamat *Çiang*, id eſt, *Generaliſſimus*! ſcil. captus ſeu occiſus eſt: eodem modo quo apud Perſas & Indos pro Monitione dicitur *Shâh*; & capto Rege, proclamatur *Shâh-mât*. Dictum verò *Ducem* contra hoſtilem Bombardam munire, eſt interponere duos; & ſic à Bombardâ capietur eorum ſecundus, ſalvo & incolumi *Duce*, qui hoc modo protegitur & defenditur. Talis Exercitûs Dux generalis Japonicè vocatur *Shogun*.

II. Dictus *Dux* utrinque aſſiſtentem habet *Sú*, i. e. *Vicarium* ſeu *Locumtenentem*, (Anglicè Lieutenant General,) ſeu ſecundi Ordinis Mandarinum Militum: nam eorum Ordines ſunt varii & multi. Hi *Locumtenentes* moventur tantùm in obliquis Lineis dictæ Quadraturæ Iſti ſunt qui in Miſſionariorum Itinerariis in hoc Ludo *Literati* vocantur (Japonicè *Gacuſha*,) nomine nimis generali. Nam quamvis nulli niſi poſt Gradus Philoſophicos ad Dignitates evehantur; tamen hoc nomen generale, Officium particulare non ſatis indicat, cùm variorum Ordinum Lite-

rati

rati in Chinenſium Militiâ rèperiantur. Talis Generaliſſimi *Locumtenens* Japonicè audit *Dai* ſeu *Mio-dai*, Malaïcè تمڤت ڤاڠ *Tampat pagang*.

III. Poſt duos *Sù*, utrinque eſt *Siang*, i. e. *Elephas*: in altero verò Exercitu, putà rubro, ſcribitur alio Charactere *Siang*, i. e. *Aſſiſtens*: & tamen iſte Scachus inter Ludendum in utroque exercitu ſemper vocari cenſetur *Siang*, i. e. *Elephas*, nempe *Siang ſiang*, i. e. *Elephas aſſiſtens*: nam hi duo Characteres eundem ſonum habent. Is movetur (contra quàm reliqui) ſemper obliquè, idq; per duas ſimul Areolas, ſi opus ſit: ſcil. non movetur ſuper ipſas Lineas ut ſuperiores, ſed obliquè per medias ipſas Areolas, ſive ſit progreſſione ſive reditu, ſicut in Tabellâ inſcripta Puncta docent ducúntque. Sed dum tranſit per duas Areolas, via debet eſſe libera, nec ab ullo præpedita: nam non poteſt ſalire nec æquabiliter moveri, ſi in proximâ ei Areolâ ſit aliquis vel ex ſuis vel ex adverſariis; nec poteſt tranſire Flumen, (ut nec Officiarii ulli,) utpote qui *Duci* aſſiſtit, & haud procul ab eo diſcedit. In reali Bello Elephanti inſidet Mandarinus aliquis minor ſecundi Ordinis, qui *Magiſter Elephantum* habetur. *Elephas* Japonicè audit *Zo*. Et notandum eſt, quòd cùm *Elephas* ſit ex unâ parte Ludi, tum *Aſſiſtens* erit ex alterâ ei oppoſitâ, & vice verſâ. Et idem dicendum eſt de *Milite Gregario* qui dicitur vel *Ço*, vel *Ping*: nam ſi ex hac parte ſit *Ço*, ex alterâ erit *Ping*, & vice verſâ. Sed quamvis ex unâ

parte ſcribatur *Ping*, utrâque tamen parte inter ludendum talis *Miles* ſemper loquendo vocatur *Ço*.

IV. Poſt *Elephantes*, utrinque eſt *Mà*, i e. *Equus*, Aulicorum & Mandarinorum doctiore Dialecto: vernaculâ autem ſeu communi Fokienenſi ſonat *Bà* ſeu *Bae*. Iſte movetur ſuper ipſâ Lineâ, & poteſt tranſire in tertium Locum ſeu Angulum ſive Cuſpidem (non autem tertiam Areolam) unâ vice ſeu uno ſaltu, ſive rectà, ſive dextrorſum aut ſiniſtorſum, ſi non interventu alicujus vel ex ſuis vel ex adverſariis impediatur: nam ſupra alicujus caput non ſalit. Exempli cauſâ (ut in Tabellâ exprimitur,) ſi aliquis ſit in 5, tum *Equus* qui in 2, non poteſt exire, niſi aperiatur via dextrorſum aut ſiniſtrorſum. Sed ſi nemo ſit in 5, tum it in 8 vel 4 vel 6; ſi nemo ſit in 1 vel 2, tum it in 4 vel 6. Hoc enim tenendum eſt, quòd à primo unde ſolvit Loco ſeu Angulo in tertium, ſemper moveatur in ipſâ lineâ, idque ſive rectà, ſive ſiniſtrorſum vel dextrorſum: & ea eſt ratio cur aliquo in ipſâ Lineâ obſtante, impediatur tranſitus. Poteſt autem aliàs ire & redire ut reliqui Officiarii. Iſti Equo inſidere creditur aliquis tertii Ordinis Mandarinus, qui habetur *Magiſter Equitatûs*. Equus Malaïcè ſonat كون *Couda*, Japonicè (ut habet Colladus) *Mma* ſeu *Oema*, quæ fiunt ex Sinico *Mà*: ſed apud eum minùs rectè ſcriptum videtur *Coma*.

V. Quinto loco utrinque poſt Equum eſt *Qu* ſeu *Cu*, i. e. *Currus* ſeu *Rheda*. Quin & idem Character

racter aliquando aliàs ſonatur *Che*, eodem ſenſu. Hujus motio eſt prorſus ut *Ruch* apud alias Gentes. Poteſtque ire & redire. Iſtum Currum regere creditur aliquis præcedente minor Mandarinus, qui habetur *Magiſter Curruum*. Talis Currus Japonicè audit *Curúma*, Malaïcè ڤدات *Pedáti*.

VI. Coram Equis, (duabus prætermiſſis Areolis,) cernuntur duæ *Pao*, i. e. *Bombardæ*; poſito poſt eas obſtaculo, ut tollatur poſſibilitas redeundi. Iſtius motio eſt ut *Currûs*, in rectâ lineâ, ſuper ipſam lineam: ſed modus capiendi diverſus. Non enim poteſt capere Adverſarium ſibi proximum, ſed remotiorem duorum; cum Bombardarum natura & ſcopus ſit longinquos petere & ad diſtantiam interficere. Ideóque lex eſt, ut non poſſit capere proximum Adverſarium, niſi inter illum qui capiendus eſt, ſit alius vel ex ſuis vel adverſis qui tranſiliatur. Poteſt rectà ire, non autem redire, niſi tranſierit Flumen: & tunc redeundo, id facit eiſdem motionibus quibus progreſſus fuerat.

Iſte eſt Scachus qui apud Miſſionarios vocatur *Lebes pyrii pulveris*, quod quidem Nomen Chinenſis noſter (quocum ludebam) non agnoſcebat. Si autem alicubi Sinarum in hocce Ludo tale quid ſit, *Lebes* Dialecto Mandarinicâ vocatur *Co*: & *Pyrius pulvis* vocatur *Ho yo*, i. e. τȣ̃ *Ignis Medicamentum*, vel aliàs *Chin hoy* junctis ferè Synonymis vocabulis, quorum *Chin* eſt quivis *Pulvis* in genere, & *Hoy* eſt Pulvis per ignem confectus & paratus. Horum Characteres extant in Tabellâ

pag. 159. In Sinico Vocabulario *D. Joh. Dacres* defuncti, in Linguâ vernaculâ Fokienenſi *Lebes* videtur vocari *Chid-hune*, & *Pyrius pulvis* ibi eſt *Eoo* ſeu *Chin-eoo*, i.e. *Sclopetarius pulvis*. Ibi enim *Ching* eſt *Sclopetus*, aliàs minùs rectè *Chiong* ſeu *Choong*: & ibidem *Twa ching* eſt *Magnus Sclopus*, ſcil. *Bombarda*. Malaïcè *Sclopetus* vocatur بديل *Bedil*, & quoque ڤچيل *Pi-tchîl*, quod à Batavis eodem ſono pronuntiatum, ſcribitur *Pi-tſiil*; adeò eis impoſſibile eſt commodè formare ſonum *tch*. Et بديل بسر *Bedîl beſàr* eſt *Sclopus magnus*, ſcil. *Bombarda*, aliàs dicta *Bedîl eſtingarda*. Et بديل اوبت *Bedîl oubat* eſt Batavorum Buſpoeder, i. e. *Archebuſarum pulvis*: nam *Sclopetus* Hiſpanicè eſt *Arcabuz*. Japonicè *Cana nábe guſúri*, eſt *Lebes tormentarii pulveris*: qui Pulvis ſi groſſus ſit, dicitur *Teppô guſúri*; ſi minutus, *Cúchi guſúri*: nam Japonicè *Sclopus* eſt *Teppô*, & *Teppô tai* eſt *Sclopus magnus* ſeu *Bombarda*.

VII. Paulò anteriùs in Tabellâ in ipſâ lineâ ſtant *Milites* gregarii quatuor, poſitis à tergo Aggeribus regreſſum ac tergiverſationem prohibentibus. Nam ut ſtrenui ac pugnaces, rectà ſemper progrediuntur, nunquam niſi Victores redituri. Moventur autem ſenſim per unam ſemel Areolam ejuſve Lineam, prout decet cautos & prudentes, ſemper cogitantes quomodo contra hoſtes occaſionem quærant, ſibi interim cavendo. Si autem tranſmiſſo Flumine inter adverſos ibi hoſtes irruperint, tum Militari honore afficiuntur,

tur, ut (quod anteà non poterant,) jam tum redire poſſint; per unam tamen unâ vice Areolam, eâdem ſcil. motione quâ progreſſi fuerant. Et horum unus (ſi fortè plures ſint qui Flumen trajecerint hoſtes invadendo,) in amiſſi *Vicarii* ſeu *Lieutenant generalis* locum ſubrogatur; alteris ſepoſitis ſeu reſervatis, donec idem Officium rurſus vacare contigerit. *Miles* verò in uno Exetcitu (putà flavo,) tam ſcribitur quàm inter ludendum vocatur *Ço*; in altero autem Exercitu (putà rubro,) ſcribitur *Ping*, & tamen inter ludendum (ut in alterâ parte) vocatur *Ço*. Collocantur autem & moventur ſuper ipſas lineas, ut ſuperiores. *Miles* Japonicè eſt *Buſhi*, Malaïcè ڤرڠ *Prang*.

Quoad ſuprà memoratum *Pyrium pulverem*, à pleriſque putatur fuiſſe originale Inventum Europæ, cùm tamen (quatenùs noverimus,) non innotuit Europæis ante *Rogerum Baconum*, qui obiit 1292. Deinde *Ancklitzen de Friburg* & *Bertholdus Schwartz* dictum Pulverem perfecerunt, vel à *Bacono* inventum renovârunt & prodiderunt. Poteſt autem eſſe, & ſæpenumerò contigit, ut diverſi Homines in diverſis Regnis & Climatibus degentes, in idem Inventum caſu inciderint, eorum ingeniis eâdem methodo operantibus. Quod idem *Bacono* noſtro contigiſſe videtur, cùm in id ipſum ſuopte ingenio inciderit, quod apud Indos & Chinenſes olim inventum fuerat, id quod Chinenſes jactitant. Et quidem certum eſt Indos & Chinenſes hunc Ludum (in quo Sclopetarum & Nitrati Pulveris uſus,) ante mille annos exercuiſſe.

cuiſſe. An verò ab hujus Ludi primordiis eodem prorſus modo factum fuerit, ut ſcil. Milites ejuſmodi Sclopetis & dicto Pulvere ab initio ſemper inſtructi fuerint, vel an poſteriora ſecula in hunc Ludum talia introduxerint, pronuntiare non poſſum. Certè Chinenſes (dicente D. Martinio) jactant ſe Sclopetorum uſum jam à multis ſeculis ante omnes Gentes habuiſſe. An verò aliquid huic ſimile aliunde probari poterit, paucis videndum.

Memoriæ proditum eſt, *Medéam* Jaſonis ſui *Crëûſam* (aliam ſcilicet *Medéæ* ſuperinductam Uxorem) igne extinguibili conſumpſiſſe. Qualis autem fuerit hic Ignis qui illam conſumpſit, non ſatis liquet. Fortè tantùm ex Naphtâ & ejuſmodi combuſtibilibus compoſitus. Id quod D. Tavernier narrat de regno *Aſem* in Indiâ Orientali, facit probabile Indos ibi extitiſſe primos Inventores Pyrii pulveris & Sclopetorum ac Bombardarum, & Chinenſes ab his accepiſſe. Is enim Itinerarii Indici pag. 187, dicit, *Regnum* Aſem *locus amœnus omnibus bonis affluens (Kiſhmîro proximum, ad Gangem ſitum Lat. 35 graduum,) fuerat in pace per plus quàm 500 annos, antequàm tempore Aurengh-zîb illud bello tentaret & invaderet Mirgimola Regis Golcondæ Generaliſſimus.*——— Deinde addit, *quòd* Aſem *putatur eſſe locus ubi prima inventio Sclopetorum & Pyrii pulveris, unde ad Peguenſes, & ab his ad Chinenſes, tranſlata fuerit ejuſdem notitia. Utcunque certum eſſe, Mirgimolam inde abſtuliſſe plurimas Bombardas ferreas in illâ regione fuſas, unà cum Pyrii ſeu nitrati pulveris magnâ copiâ ibi factâ.* Si itaque pacem habuerant per 500 annos, (cùm Armis opus non

non eſſet) & tamen Bombardis inſtructi, videatur probabile dictas Bombardas fuiſſe fuſas ante illos 500 annos. His addendum quod à D. Boyle Viro fide digno accepi, ſcil. in Indiæ regno *Pegu* ante aliquot annos [fortè circa 1670,] repertas fuiſſe (quæ tunc neglectæ jacebant,) Bombardas admodum longas, ſi rectè memini 12 aut 16 Pedum, quæ ex Inſcriptione Arabicâ tunc comparebant fuſæ fuiſſe ante 800 annos. Et fortè hoc fuerit illud Fulmen quo Indi olim hoſtium exercitum diſcuſſerint. Nam Philoſtratus in vitâ Apollonii Tyanéi, lib. 3, dicit, *Quòd Bacchus Herculi conjunctus, invadentes regionem & collem Indorum, putabant Panas & alios Deos (quos ſecum in exercitu habebant,) adverſus terræmotus & alias offenſiones ſufficere poſſe:* ἐμβροντηθέντας δὲ αὐτοὺς ὑπὸ τῶν σοφῶν, πεσεῖν ἄλλον ἄλλως, καὶ τοὺς πέτρας οἷς ἐντυπωθῆναι τὰ τῆς διαμαρτίας σχήματα, i.e. *ſed à Sapientibus fulminati ceciderunt diverſimodè, in petris reliquentes erratorum ſuorum inſignia.* Idem Philoſtratus lib. 2, pag. 96, 97, narrat Oxydracas non in aciem proruendo, ſed tonitrua ac fulmina vibrando & emittendo, hoſtes propuliſſe. Locus ſic ſe habet: *Oxydracæ ------nihil præclarum ſciunt. Sed qui verè Sapientes ſunt, inter Hyphaſidem & Gangem medii habitant: quam in partem nunquam venit Alexander, ----- reverentiâ Sacrorum prohibitus. Sciebat enim Hyphaſidem fluvium tranſiri, & campos urbi adjacentes facilè capi poſſe: Turrem verò & urbem quam illi habitant, ſi quis mille Achilles & ter mille Ajaces ſecum duxerit, capere nunquam poſſet. Nec tamen ipſi in aciem prodeuntes dimicant, ſed* διοσημείαις τε καὶ

σκηπτοῖς βάλλοντες, ἀποκρούονται σφᾶς, *oſtentis à Jove miſſis ejuſque Sceptris impetentes, propulſant vos.* Talia autem longè ante Alexandri tempora habuiſſe videntur: idem enim Philoſtratus pergit narrare, *Cùm Hercules Ægyptius & Bacchus contra Indos militarent, omnis generis machinas ſecum ferentes, occupatis agris, ad urbem acceſſerunt. Cives autem nihil contra moliebantur, ſed (prout illis videbatur) quieti manebant. Cúmque jam hoſtes urbi appropinquarent,* πρηστῆρες αὐτοὺς ἀπεώσαντο, καὶ βρονταὶ κάτω στρεφόμενοι, καὶ ἐμπίπτουσαι τοῖς ὅπλοις, *venti-flammantes* [ſeu *ignivomi*] *eos repellebant, & tonitrua ac fulmina deorſum vibrata ſunt & in arma irruebant. Heic ferunt Herculem abjeciſſe aureum clypeum, quem Sapientes illi (monumenti cauſâ) in templo ſuſpenderunt.*

Ex prædictis fit probabile, Indos bellicorum Tormentorum & Tormentarii pulveris Inventores fuiſſe, & Chinenſes (qui id maximè jactitant ſibique arrogant,) ab his terribile hoc Inventum primò accepiſſe. Sunt enim Indi homines naturâ valdè ingenioſi; adeò ut ſi in Liberalibus educarentur Artibus, quoſvis Europæos non tantùm æquare, ſed & longè excedere & ſuperare deprehenderentur.

De

De Shahiludio in Genere.

MOralizatio Scaccarii* quæ nimis temerè *Innocentio* III tribuitur, proculdubiò ſcripta eſt ab aliquo ejuſdem Nominis Monacho Anglo, uti conſtat tam ex aliis quàm ex vocibus **Check** & **Mayte**, &c. quæ Angliam, non verò Italiam redolent. Cùm itaque ſit modernum quiddam à *D. Prideaux* ad calcem Logices jam pridem editum, nolui hîc repetere.

De Shahiludio Poëma tempore Saxonum exaratum Carmine politico ſeu Pſeudo-Trochaico. Extat in MS Codice Bibl. Bodlejanæ, ubi plura alia eodem tempore ſcripta reperiuntur. Cod. 58. *p.* 110, ſuper Art.

BElli cupit inſtrumentum. qui ludendo fingere.
Duos Tabularum Reges. ponat per planitiem.
Rex paratus ad pugnandum. primum locum teneat.
Ejus atque dextrum latus. Regina poſſideat.
Juxta illam Calvum pone. quaſi pro cuſtodiâ.
Rex iturus contra Regem. pedetentim properet.
Primitùs alteram petens. occupare Tabulam.
Procul namque duci eum. repellit licentiam.
Tunc Equeſtris apponatur. prope ad Certamina.
Bifrons Rochus ordinetur. in extremâ Tabulâ.
Alter Calvus juxta Regem. parte ſit ex alterâ.
Caballarius itémque. ad Propugnaculum facilis.
Sic & Rochus advocetur. ad currendum agilis.
Unuſquiſque præcedentes. aſſequantur Pedites.

Tunc incipient Pedeſtres. prælium committere.
Neque verti retrò queant. ſed directè properent.
Quod repererint incautum. per tranſverſum feriant.
Cædit Calvus per tranſverſum. tertiam ad Tabulam.
Sedet ſemper in occulto. quaſi fur ut rapiat.
Sæpe namque ſuo furto. ſe parat Victoriam.
Eques Equitem. Pedeſtrem. Pedes. prendit pariter.
Rochus Rochum interimit. ſe ſequentem jugulans.
Firmum pactum Calvi tenent. neque ſibi noceant.
Nam Regina non valebit. impedire alteram.
Suo Regi deputata. velut pro cuſtodiâ.
Circumquaque per tranſverſum. binas regat Tabulas.
Cùm Pedeſter uſq; ſummam. venerit ad Tabulam.
Nomen ejus tunc mutetur. appelletur Ferzia.
Ejus interim Reginæ. gratiam obtineat.
Ergò Regem non audebit. ullus poſſe tangere.
Habet namque poteſtatem. cunctos interimere,
Contra ipſum non audebit. niſi Scachum dicere.
Si clametur Regi Scachum. vel ab uno pedite.
Declinare ſtatim debet. proximam ad Tabulam.
Si non habet ubi pergat. Scacha-mattum audiat.

De

De Scachis Verſus, reperti in calce cujuſdam MS Exemplaris Saluſtii in Bibliothecâ Daventrienſi. Ego verò accepi ab Amico noſtro ſingulari V. Cl. Jacobo Gronovio, *cujus Apographum heic typis mandatum.*

SI quis Scacorum ludum vis ſcire decorum
Hoc Carmen diſcat ſi docte ludere gliſcat.
Aſſer quadratus vario colore notatus
Depictúſque bene ſit, Carmen litis amene
Hic ſit formoſa ſine ſanguine Pugna jocoſa.
Ordine triplici bini Reges inimici.
Agmina componunt. Pedites in fronte reponunt
Principio Belli Reges ſub ſorte duelli
Si quoc ſit ſcire cupis octóque potes reperire
Roci veloces ſunt poſt equitéſque feroces
Hi ſunt utrique gemini bellantur inique.
Rex & Regina ſtolidorum corpora bina.
Agmine ſupremo latitant poſt hos quoque nemo
His ita compoſitis ſi litem ſcire velitis
Aures aptate quum jocor emilitate
Architenens cetus miſcet Certamina letus
Tendit in obliquum cum fallere vult inimicum
Si valet extremum tabulæ perſtringere demum
Tunc augmentatur tunc Fercia jure vocatur
Miles it oblicus bello metuendus iniquo.
Si prius albeſcit dum proſilit ipſe rubeſcit
At Rochus ſevus dextra graditur modo levus
Velox ipſe quoque ſi vult ſalit ante retroque
Stultus Saltator trimus quaſi vir ſpeculator.

Sinibus in primo nunquam candebit in imo
Fercia gregalis ſaltatrix quadruvialis
Nunquam candebit nunquam rubicunda parebit
Reſtat oportunus tuto Rex tot hoſtibus unus
Iſte ſuam gentem regit ut videt hunc venientem
Quatuor & totidem cum vult loca circuit idem
Hoſtibus hic obicit Scatibus poſt dennò dicit
Affirmo vere ſi ſe nequit inde movere
Omnis homo Mattum clamet Mattum ſibi Mattum.
Reges utrique diſcurrunt ſemper ubique
Et modo dextrorſum modo ſurſum nuncque deorſum.
Obvius his Scatum geminat ſibi Scacum
Si ſteterit Mattum omnes clament ſibi Mattum.

Elenchus quorundam eorum qui de Shahiludio ſcripſerunt Libros.

1. LIb. Arab. في تفضيل الشطرنج على النرد *De Excellentiâ Shahiludii ſupra Nerdiludium*, Autore *Sokeiker Damaſceno.*
2. Lib. Arab. *De Shahiludio*, Autore *Al Sûli.*
3. Lib. Arab. *De Shahiludio*, Autore *Al Damîri.*
4. Lib. Arab. في عذر من اشتغل بالشطرنج *Apologeticus pro Ludentibus Al Shatrangj*, Autore *Al Râzi*, qui vulgò *Raſis.*
5. *De Ludo Scachorum*, Autore *Jac. de Ruſibus.*
6. Liber de Shachſpiel Germanicè, cujus Autor

Gu-

Guſtavus Selenus, id eſt, *Auguſtus Lunæburgenſis* Dux. Fol.

7. Lib. Konigſpil, ſeu die groſs Schachſpil Germanicè, cujus Autor *Chr. Weickmannus* Suevus. Fol.

8. *Ala-eddîn Tabrizenſis* شرح *Commentarius de Ludo Shatrangj*. Vide Timûri Hiſt. Arab. p. 428. Hic fortè is ſit qui apud Saphadium ut optimus Luſor celebratus eſt quando tandem cœcus eſſet.

9. Lib. *Des Eſchecs* Gallicè per Mr. *Saraçin*.

10. *Scachias* Liber elegans Carmine, cujus Autor *Hier. Vida* Cremonenſis, Albæ Epiſcopus.

11. *Hier. Wielius* dictum *Vidæ Poëma* Commentariis illuſtravit.

12. Lib. *Palamedes* ſeu *Tab. Luſoria*, cujus Autor *Dan. Souterius*.

13. *Symon Aylwardus* de *Ludo Scachorum* MS ante ante annum 1456.

14. *Duellum Scachorum* dictum Poëma, cujus Autor *Jul. Aſcanius Tuccus*.

15. *Thomæ Actii* Lib. *de Ludo Scachorum*, Juridicè tractans *An & quatenus ſit licitus*.

16. *Petrus Herrada* de *Ludis*, ubi de *Latrunculis*, i. e. [Scachis.

17. *Jacobus Mennel* Germanus.
18. *Damianus* Portugallenſis.
19. *Rui Lopez* Hiſpanus
20. *Girolamus Zanucchus* Ital.
21. *Greg. Ducchus* Breſcianus.
22. *Coſ. Gracinus* Florentinus.
23. *Felix Paciottus* Italus.
24. *Joh. Cochanovius* Polonus.
25. *Marc. Ant. Severinus* Italus.

} Hi cum multis aliis ſcripſerunt Libros *De Scachis*.

26. *Lu-*

26. *Ludus Mathematicus* Angl. per E. W. ubi *Scachi* Tabulæ cuidam Mathematicæ aptati, quaſvis Propoſitiones Arithmeticas & Geometricas reſolvunt. *Lond.* 1654. 12°.

27. Lib. *De Scachis* ante annum 1200, Auth. *Jac. de Ceſſolis*, al. *Caſallis* ſeu *Caſolis*. Tit. erat, *De moribus hominum & Officiis Nobilium.* Hunc Librum *Conr. de Ammenhuſen* Monachus & Sacerdos Stetinenſis circa annum 1337 in rithmum Germanicum vertit, auxitque adeò ut novus Liber videretur.

28. *Guil. Caxton* Anglus circa annum 1480 *Londini* impreſſit Lib. de *Ludo Scachorum* Anglicé. Fol.

29. Lib. Chinenſis *De Ludis*, ubi *De Latrunculis*, [i.e. Scachis.] M. Henningius meminit in Europam introductum fuiſſe.

30. Lib. *De Ludo Scachorum* Anglicè per *Arth. Saul.*

31. *Jac. Rowbothum* Anglus anno 1562 ex Gallico in Rithmum Anglicum vertit *De Ludo Scachorum* Libellum qui primò ſcriptus fuerat Italicé.

32. *Joh. Barbier, De Ludo Scachorum* Anglicé.

33. *Ludus Scachorum*, Comœdia ſic dicta, Anglicè ſcripta per *Tho. Middleton.*

34. *D. Budden* S. T. D. *De Ludo Scachorum* Anglicè, cum multis *Gambettis.*

FINIS.

SHAHILUDIUM
Traditum in
TRIBUS SCRIPTIS HEBRAICIS,
quæ ſunt
RABBI ABRAHAM ABBEN-EZRÆ
elegans Poëma rythmicum:
R. BONSENIOR ABBEN-JACHIÆ
facunda Oratio proſaïca:
Liber DELICIÆ REGUM Proſâ,
Stylo puriore, per Innominatum.

Omnia ex Chartis MSS jam primus deprompſit
& Latinè vertit THOMAS HYDE S. T. D.
Linguæ Arab. Prof. Publ. in Univ.
Oxon. Protobibliothecarius
Bodlejanus.

De Ludis Orientalium Libri primi pars
2da, quæ eſt Hebraïca.

Præmittitur *Armiluſtrium* ſecundùm dictos
Autores, & Materiarum *Elenchus*.

OXONII,
E THEATRO SHELDONIANO,
M DC XCIV.

Quòd Puncta Vocalia Hebraïca aliquando evaneſcant, pravis Vocalium Typis tribuendum eſt ; præſertim in *Scheva* dolenda eſt Punctuli ſuperioris Diſparentia, quæ tamen ex Punctuli inferioris ſitu dignoſcenda.

Menda præcipua.

Pag. 12. l. 13, *lege* אֶחָר. 14. 4, מֵהֶם. 16. 8, מוֹשָׁבוֹ: 16. 14, וַתֹּחִי: 18. 17, חֵרֵשׁ. 20. 3, לְחוֹל. 20. 17. עֲמוֹ. 24. 13, בַּקְלָפִים. 36. 14, בְּזֶה. 42. 12, סוֹגֵר. 46. 6, נְגַע. 52. 8, אוֹמֵר. 52. 22, מַעֲשֶׂה. 56. 12, מָצָאתִי. 58. 17, וְהֵן. 64. 10, אֲרֹנַיִן. 68. 1, תְּאַבֵּר. 68. 14, וְאָנָה. 68. 17, דֶּרֶךְ.

Si plura comparent, peto à Lectore ut ea ſponte emendare velit.

Ordo Armiluſtrii apud Abben-Ezram & Abben-Jachiam.

רות פרש פיל מלך מלכה פיל פרש רות

seu פרז

רגלי רגלי רגלי רגלי רגלי רגלי רגלי רגלי

Elenchus Contentorum.

Generalis recenſio Ludi, p. 3. l. 5. *Leges Peditis promoti*, p. 5. l. 9. *Leges*
τῶ *Pherz ſeu Generaliſſimi*, p. 5. l. 13. *Leges Elephantum*, p. 5. l. 15. *Leges*
Equitum, p. 5. l. 19. *Leges Ruchorum*, p. 5. l. 23. *Leges Regis*, p. 7. l. 4.
Totius Ludi cataſtrophe, p. 7. l. 13. *Victi Regis miſeria*, p. 7. l. 21. *Epiphonema*, p. 9. l. 8.

Generalis recenſio Perſonarum Ludi, & Stationum earundem, p. 11. l. 14
Tranſitio ad Regulas ludendi, p. 11. l. 22. *Regulæ ſeu Leges Regis*, p. 11. l.
26. *Leges Elephantum*, p. 11. l. 31. *Leges Equitum*, p. 13. l. 4. *Leges Ruchorum*, p. 13. l. 9. *Docetur quomodo Rex evitet Ruchorum & aliorum impetum*,
p. 13. l. 22. *A recenſione Officiariorum, fit tranſitio ad Reginam, & dein ad*
Pedites, p. 13. l. 32. *Leges Reginæ ſeu Generaliſſimi*, p. 15. l. 8. *Redit ad Regem*, p. 15. l. 18. *Deſcriptio & Leges Peditum*, p. 15. l. 28. *Pedes promotus*
ad dignitatem Reginæ ſeu Generaliſſimi, p. 17. l. 4. *Recenſetur victi Regis*
miſeria, p. 17. l. 10. *Regis Victoris Triumphus*, p. 17. l. 29.

Ordo Armiluſtrii in Lib. *Deliciæ Regis*, viſitur p. 40, 42.

Subjectis Numeris, deſcribendi ordo ab Autore ſervatus indicatur.

8	7	6	2	1	3	4	5
אמרכל	כהן משוח למלחמה	סגן *Suffra-ganeus*	כהן גדול	מלך	משנה המלך	יועץ המלך	שר-צבאות
		loco τῆς מלכה					
רגלי	רגלי	רגלי	רגלי	רגלי	רגלי	רגלי	רגלי

Judæorum Regimen Eccleſiaſticum. Regimen civile ſeu politicum.

Elenchus Contentorum.

Autoris Apologia præmiſſa, cur Juvenis de Seriis, Senex verò de Ludicris
ſcripſerit, à p. 19, per aliquot ſequentes. *Examine æterno, i. e. profundo:*
alluditur ad alium Autoris Librum EXAMEN MUNDI, p. 19. l. 20.
Militiæ Judaicæ ordo exponitur, p. 41, 43. *Scopus Ludi docetur*, p. 45. *Utilitas Ludi*, p. 47. *Inventores Ludi*, p. 49. *Nomina Ludi*, p. 59. *Deſcriptio*
Scaccarii ſeu Tabulæ luſoriæ, p. 61. *Deſcriptio partium ſeu Perſonarum Ludi*,
Ibid. *De Figuris earundem*, p. 63. *Deſcriptio Sitûs earum in Stationibus*
ſuis, p. 65. *Motiones Militum, & Leges & Stratagemata belli ludicri*, p. 65,
67, 69. *Dignitas & excellentia Peditis promoti, & Leges invadendi Regem*,
p. 69. 71. *Rex monitus & victus, & bellicus Ludus ad colophonem perductus*, p. 71.

HISTORIÆ

SHAHILUDII

PARS II^{da}, QUÆ EST

HEBRAICA;

SEU TRIAS

JUDÆORUM

DE LUDO

SCACHORUM.

Digitized by Google

חֲרוּזִים עַל שְׂחוֹק שָׁה־מָת לְהָרַב אַבְרָהָם
אַבֶּן־עֶזְרָא ז״ל

אֲשׁוֹרֵר שִׁיר וּמִלְחָמָה עֲרוּכָה
קְדוּמָה מִן יְמֵי קֶדֶם נְסוּכָה
עֲרָכוּהָ מְתֵי שֵׂכֶל וּבִינָה
קְבָעוּהָ עֲלֵי טוּרִים שְׁמוֹנָה
וְעַל כָּל־טוּר וְטוּר בָּהֶם חֲקוּקוֹת
עֲלֵי לוּחַ שְׁמוֹנֶה מַחֲלָקוֹת
וְהַטּוּרִים מְרֻבָּעִים רְצוּפִים
וּשְׁנֵי הַמַּחֲנוֹת עוֹמְדִים צְפוּפִים
מְלָכִים נִצְּבוּ עִם מַחֲנֵיהֶם
לְהִלָּחֵם וְהִיא בֵּין שְׁנֵיהֶם
פְּנֵי כֻלָּם לְהִלָּחֵם נְכוֹנִים
וְהֵמָּה נוֹסְעִים תָּמִיד וְחוֹנִים
וְאֵין שׁוֹלְפִים בְּמִלְחַמְתָּם חֲרָבוֹת
וּמִלְחַמְתָּם מִלְחֶמֶת מַחֲשָׁבוֹת
וְנִכָּרִים בְּסִימָנִים וְאוֹתוֹת
בְּפִגְרֵיהֶם רְשׁוּמוֹת וַחֲתוּמוֹת
וְאָדָם יְחֱזֶה אוֹתָם רְנוּשִׁים
יְדַמֶּה כִּי אֲרוּמִים הֵם וְכוּשִׁים
וְכוּשִׁים בַּקְּרָב פָּשְׁטוּ יְדֵיהֶם
אֲרוּמִים יֵצְאוּ אֶל אַחֲרֵיהֶם

וְהָרוֹגְלִים

Carmina-Rhythmica de Ludo Shâh-mât, R. Abraham Abben-Ezræ, beatæ memoriæ.

CAnam Canticum præliumque inſtructum,
Antiquum, à diebus antiquitatis inſtitutum.
Inſtruxerunt illud viri prudentiæ & intelligentiæ,
Qui conſtituerunt illud octo ordinibus.
Et ad ſingulos ordines inibi exarantur
Super Tabella octo partitiones,
Hi autem ordines ſunt quadrati conſtrati,
Et duo caſtra ſtant preſſim.
Reges collocantur cum caſtris ſuis,
Ad gerendum bellum quod futurum eſt inter ipſos.
Omnium vultus ad præliandum parantur,
Ipſiq; ſemper vel progrediuntur vel caſtrametantur.
At non ſtringunt gladios in bello ſuo,
Nam bellum eorum eſt bellum imaginarium.
Et diſcriminantur certis notis & ſignis
In corporibus illorum notatis & inſignitis.
Quicunque viderit eos tumultuantes,
Imaginabitur eos eſſe Edomæos & Cuſhæos.
Cuſhæi enim in bellum irruunt manibus ſuis,
Et Edomæi egrediuntur poſt illos.

וְהָרוֹגְלִים יָבוֹאוּ בַתְּחִלָּה
לְמִלְחָמָה לְנוֹכַח הַמְּסִלָּה
וְהָרֶגֶל יְהִי הוֹלֵךְ לְנֶגְדּוֹ
וְאֶת־אוֹיְבוֹ יְהִי נוֹטֶה לְלָכְדוֹ
וְלֹא יַטֶּה בְעֵת לֶכֶת אֲשׁוּרָיו
וְלֹא יָשִׁים פְּעָמָיו אַחֲרָיו
וְאִם יִרְצֶה יְדַלֵּג בַּתְּחִלָּה
לְכָל־עֵבֶר שְׁלֹשָׁה בַמְּסִלָּה
וְאִם יִרְחַק וְיָנוּד מִזְּבוּלוֹ
וְעַד טוּר הַשְּׁמִינִי יַעֲלֶה לוֹ
כְּמוֹ פֶּרֶז לְכָל־פָּנִים יְהִי שָׁב
וּמִלְחַמְתּוֹ כְּמִלְחַמְתּוֹ תְּחֻשָּׁב
וְהַפֶּרֶז יְהִיֶה מֵנִיחַ פְּסָעָיו
וּפְסָעָיו לְאַרְבַּעַת רְבָעָיו
וְהַפִּיל בַּקְּרָב הוֹלֵךְ וְקָרֵב
וְהוּא נִצָּב עֲלֵי הַצַּד כְּאוֹרֵב
כְּמוֹ פֶרֶז הֲלִיכָתוֹ אֲבָל יֵשׁ
לְזֶה יִתְרוֹן לְמַה שֶּׁהוּא מְשֻׁלָּשׁ
וְהַסּוּס בַּקְּרָב רַגְלוֹ מְאוֹד קַל
וְיִתְהַלֵּךְ עֲלֵי דֶרֶךְ מְעֻקָּל
עֲקַלְקָלוֹת דְּרָכָיו לֹא סְלוּלוֹת
בְּתוֹךְ בָּתִּים שְׁלֹשָׁה לוֹ גְבוּלוֹת
וְהָרוּחַ יַהֲלוֹךְ מִישׁוֹר בְּדַרְכּוֹ

וּבַשָּׂדֶה

Et quidem Pedites prodeunt in initio,
Ad præliandum è regione Aggeris.
Pedes ſane debet *recta* è regione ſui incedere,
At in hoſtem ſuum poterit deflectere ut capiat illum.
Alias quo tempore incedit, non deflectit greſſus ſuos,
Nec poteſt greſſus ſuos retro ponere.
Si autem vult, poteſt ſalire in principio
Ad quodvis latus per tres *ordines* in Aggere. (ſuo,
Et, ſi longius-progrediendo evagatus fuerit à limite
Et uſque ad octavum ordinem aſcenderit,
Tum ſicut Pherz poterit per omnes partes reverti,
Atq; bellum illius tanquam bellũ hujus reputabitur.
Et quando Pherz eſt locaturus greſſus ſuos, (bus
Tunc inceſſus ejus eſt ad quamvis ex quatuor parti-
Deinde Elephas ad bellum prodit & accedit,
Ad latus collocatur ipſe tanquam inſidiator.
Sicut τȣ̃ Pherz eſt inceſſus ejus; niſi quod ſit
Huic præcellentia, eo quod ille ſit *tantum* trifarius.
Equi in bello pes eſt valde levis,
Adeo ut poſſit incedere per viam tortuoſam.
Viæ enim ejus ſunt tortuoſæ, non autem aggeſtæ:
Intra tres domos ſunt limites ejus.
Ruc recta incedit in via ſua,

In

וּבַשָּׂדֶה עֲלֵי רָחְבּוֹ וְאָרְכּוֹ
וְדַרְכֵי עִקְּשִׁים לֹא יְבַקֵּשׁ
נְתִיבוֹ מִבְּלִי נִפְתָּל וְעִקֵּשׁ
וְהַמֶּלֶךְ מְהַלֵּךְ עַל צְדָדָיו
לְכָל־רוּחוֹת וְיַעְזוֹר אֶת־עֲבָדָיו
וְיִזָּהֵר כְּעֵת שִׁבְתּוֹ וְצֵאתוֹ
לְהִלָּחֵם וּבִמְקוֹם תַּחֲנוּתוֹ
וְאִם אוֹיְבוֹ בְּאֵימָה יַעֲלֶה לוֹ
וְיִגְעַר בּוֹ וְיִבְרַח מִמְּקוֹמוֹ
וְאִם הָרוּחַ בְּאֵימָה יַהֲרָפוֹ
וְיֵשׁ עִתִּים אֲשֶׁר בָּרַח לְפָנָיו
וְעִתִּים יֵשׁ לְכַתֵּר לוֹ הֲמוֹנָיו
וְכֻלָּם הוֹרְגִים אֵלֶּה לְאֵלֶּה
וְזֶה אֶת זֶה בְּרוֹב חֵמָה מְכַלֶּה
וְגִבּוֹרֵי שְׁנֵי הַמְּלָכִים
חֲלָלִים מִבְּלִי דָמִים שְׁפוּכִים
וְעִתִּים יִגְבְּרוּ כוּשִׁים עֲלֵיהֶם
וְיָנוּסוּ אֲדוּמִים מִפְּנֵיהֶם
וְעִתִּים כִּי אֱדוֹם יִגְבַּר וְכוּשִׁים
וּמַלְכָּם בַּקְּרָב הֵם נֶחֱלָשִׁים
וְאִם מֶלֶךְ יְהִי נִתְפָּשׂ בְּשַׁחְתָּם
בְּלִי חֶמְלָה וְיִלָּכֵד בְּרִשְׁתָּם
וְאֵין מָנוֹס לְהִנָּצֵל וּמִפְלָט

וְאֵין

In campo per latitudinem & longitudinem ejus;
Et vias obliquas non quærit,
Semita ejus non eſt torta nec perverſa.
Rex quidem incedit ad latera ſua,
Ad omnes ventos, & auxiliatur ſervis ſuis.
Et cautus eſt tempore ſedendi & exeundi
Ad præliandum, & quoque in loco caſtrametationis (ſuæ;
Ut, ſi inimicus cum terrore aſcenderit contra illum,
Eumque increpuerit, tum poterit fugere è loco ſuo·
Vel, ſi Ruc cum terrore impetiverit illum,
Sunt tempora quibus debet fugere coram eo;
Et ſunt tempora quibus debet cingere ſe copiis ſuis.
Atque hi omnes interficiunt ſe invicem,
Hic illum magna excandeſcentia conficit.
Pugiles vero utriuſque Regis
Confoſſi ſunt ſine effuſione ſanguinis.
Sunt tempora quibus prævalent Cuſhæi contra illos,
Et fugiunt Edomæi coram eis.
Suntque tempora quibus Edom prævalet, & Cuſhæi
Cum Rege ſuo ſunt ipſi in bello debilitati.
Et tandem Rex apprehenditur in fovea eorum,
Et ſine miſericordia capitur in reti eorum.
Nec eſt fugiendi locus ut liberetur, nec evadendi lo- (cus;

Neque

וְאֵין מִבְרַח לְעִיר מָצוֹר וּמִקְלָט
וְעַל־יַד־צָר יְהִי נִשְׁפָּט וְנִשְׁמָט
וְאֵין מַצִּיל וְלַהֲרֶג יְהִי מָט
וְחֵילוֹ בַּעֲדוֹ כֻּלָּם יְמִיתוּן
וְאֶת־נַפְשָׁם פְּרוּרַת נַפְשׁוֹ יְשִׁיתוּן
וְתִפְאַרְתָּם כְּבָר נָסַע וְאֵינָם
בְּשׁוּרָם שֶׁכְּבָר נִגַּף אֲרוֹנָם
וְיוֹסִיפוּ לְהִלָּחֵם שְׁנִיָּה
וְיֵשׁ עוֹר לַהֲרוּגֵיהֶם תְּחִיָּה

תָּם

עוֹר

Neq; eſt perfugium ad urbem munitam aut aſylum:
Sed per manum inimici erit judicatus & dimotus;
Cumq; non ſit liberator, tum interfectione fiet Mât.
Ejuſq; copias omnes propter illum morte afficient,
Et animas eorum redemptionem animæ ejus ponent.
Nam gloria eorum jam abiit, & non ſunt
In principatu ſuo, quia cæſus eſt Dominus eorum.

Sed nihilominus addent præliari ſecundo,
Eritque rurſus interfectis eorum Revivificatio.

EXPLICIT.

עוד מליצה צחה על צחוק השאך חברה תפארת
המליצים ר׳ בון שניור אבן יחייא ז״ל

בראשית ממלכת החילים העומדים לפניך מלך
ביפיו תחזינה עיניך הנו נצב בראש כל־צבאיו יריע
אף יצריח יתגבר על שנאיו בעוצם ירו וגבורתו ישען
על ביתו בית רביעי מכון לשבתו ותהי ראשית
ממלכתו נצבה שגל לימינו ויתן חנו ולפניהם שני
פרשים נכונים סוסים מזוינים ושני פילים מימינים
ומשמאילים ושני רוקים משני עבריהם המה
נסיכיהם ושריהם אשר כח בהם ולפני אלה שנים
אחרים מקומם לא נעלם המה הגבורים אשר
מעולם אלה הם מושבותם ורגלי מחנותם
למשפחותם לבית אבותם:

ועתה נראה רודים ונתתי לך מהלכים בין
העומדים אשים לך מסע החיל הזה ודברי בשפה
ברורה משיב מלחמה שערה:

המלך ללכת מבית לבית ממשלתו אחת היא דתו
בין באלכסון בין ישר במרוצה כל אשר חפץ
עשה ולא ירום לבבו להרחיב צעדיו במלחמה פן
ימות במלחמה:

ובתי הפילים אשר בהם הולכים בלי מעבר שלשה
המה מיטיבי צעד ולולי בשלשה בתים דרך
עקלתון

Sequitur Oratio elegans de Ludo Scaque, quam compoſuit Gloria Oratorum Bonſenior Abben-Jachia, beatæ memoriæ.

IN principio Regni exercituum ſtantium coram te, Regem in pulchritudine ſua videbunt oculi tui. Ecce enim collocatur in capite omnium copiarum ſuarum: ovabit atque exclamabit, prævalebit contra oſores ſuos, per robur manus ſuæ & potentiam ſuam: innitetur ſuper domum ſuam, *viz.* domus quarta eſt locus manſionis ejus. Et initio regni ejus collocata eſt Conjux ad dextram ipſius, cui ille exhibet favorem ſuum. Et juxta illos ſunt duo Equites parati cum Equis cataphractis, & duo Elephantes, dextrorſum & ſiniſtrorſum: & duo Ruchi ad utraque latera eorum. Hi ſunt præfecti eorum & principes eorum, qui virtute pollent. Et ante hos ſunt duo alii quorum locus non eſt abſconditus. Ipſi ſunt Gigantes qui fuerunt à ſeculo. Hæ ſunt Sedes eorum, & vexilla caſtrorum eorum, ſecundum familias ſuas, ſecundum domus patrum ſuorum.

Et jam inebriemur amoribus, & dabo tibi ambulacra inter aſtantes. Ponam tibi iter hujus exercitus: & verba mea ex labio puro reddent bellum ad ipſam portam.

Rex quidem incedendo à domo in domum in dominio ſuo, unicam Legem habet, ut *ſcil.* tam obliquè quam rectà in curſu *ſuo*, faciat omnia quæ lubet. At non debet exaltari cor ejus ad dilatandum greſſus ſuos in bello, ne forte in bello moriatur.

Domus Elephantum in quibus ambulant abſque vacillatione, ſunt tres, bonum-præbentes inceſſum.

עֲקַלְתּוֹן לָהֶם לֹא יָרֵעוּ וְלֹא יַשְׁחִיתוּ הִנֵּה אֵלֶּה נָסְעוּ
מִזֶּה וּמְלַאכְתָּם נִגְמָרָה׃

וְהַפָּרָשִׁים שׁוּרַת שָׁתוּ הַשְּׂעָרָה כָּל־אֶחָד חֲגוּר
כְּלֵי מִלְחָמָה הוֹד נַחֲרוֹ אֵימָה בַּיִת אֶחָד בָּאֲלַכְסוֹן
בְּקוּמוֹ וּבַבִּירַת שֵׁנִי טֶרֶם יַעֲמוֹד בִּמְקוֹמוֹ שָׁם יָשָׁר
נוֹכַח עִמּוֹ׃

וְלִפְנֵי הָרוּקִים מַהֲלָכָם יִכְשַׁר יֵשׁ דֶּרֶךְ יָשָׁר תְּנוּעַת
אַחַת לְאַרְבַּעְתָּם לֹא יִסּוֹבּוּ בְּלֶכְתָּם כָּל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר
לְפָנָיו יֵלֵךְ כָּל־אֶחָד אִם בְּכֹחַ יִגְבַּר וְאֵין דּוֹבֵר
אֵלָיו דָּבָר רַק אִם אֶחָד מִן הַשָּׂרִים וְעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ
יַעֲמוֹד לִפְנֵיהֶם אֵין כֹּחַ לָהֶם לַעֲבוֹר עֲלֵיהֶם לֹא
מֵהֲמוֹנָם וְלֹא מֵהֱמֵהֶם מִגְּבוּל אֲשֶׁר עָרִיץ יֵלֵךְ כָּל־
אֶחָד מִלְּבַדּוֹ וְאַף־גַּם־זֹאת כַּמָּרָה גָּדוֹל כֹּחוֹ כִּי
לִפְעָמִים אֶחָד מִן צְעִירֵי הַחַיִל יִקָּחֵנוּ בְּשָׁלוֹם שֶׁמֶר
יְבוֹאֵנוּ׃

וְהַמֶּלֶךְ כְּעַל מִלְחַמְתָּם אֵין שׁוֶה לַעֲמוֹד בִּקְצֵרַת
הַדֶּרֶךְ לְעֻמָּתָם וְלָלֶכֶת שָׁם לֹא יְנַסֶּה לֹא יֵרָאֶה וְלֹא
יִמָּצֵא זוּלָתִי בִּהְיוֹת לְפָנָיו אֶחָד הָעָם לְמָגֵן וּלְמַחְסֶה
וּגְוִיָּה מִגֶּבֶר יְכַסֶּה וְאִם יָקוּם וְיִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל
מִשְׁעַנְתּוֹ אַחֲרֵי הֵרָאוֹתוֹ וְהַמֶּלֶךְ קָם בַּחֲמָתוֹ יֵלֵךְ
וְיִסְתַּתֵּר אַחֲרֵי הַגֶּדֶר וְהַמְּחִיצָה וַיָּנָס וַיֵּצֵא הַחוּצָה׃

הִנֵּה נָא עָרַכְתִּי לְפָנֶיךָ אִמְרֵי שֶׁפֶר לְהַדְרִיךְ
וּלְהוֹפִיעַ

Et,niſi ſit in tribus illis domibus,via tortuoſa erit eis; adeo ut non damno-afficiant nec perdant aliquem. En,ſi hinc proficiſcuntur,tum opus eorum abſolvitur.

Equites ponendo ponunt verſus ipſas portas: nam ſinguli eorum ſunt accincti inſtrumentis belli. Majeſtas ronchi ejus eſt terrori. Surgendo *ſalit* oblique per unam domum, & in ſecundam priuſquam ſubſiſtat in loco. Ibi *ſtat* recta è regione illius.

Et coram Ruchis, iter ipſorum directum eſt: nam via eorum eſt recta. Et uniuſmodi motio eſt *τοῖς* quatuor illis: non enim circumeunt in inceſſu ſuo, ſed in omni via quæ eſt ante ſe, incedit unuſquiſque ipſorum, ſi per virtutem ſuam valet; & nemo dicit ei quicquam. Tantummodo ſi aliquis ex Principibus aut ſervis Regis ſteterit coram eis, tunc non eſt iis poteſtas tranſeundi per illos (ne quidem per tumultum ſuum nec per ſtrepitum ſuum,) à termino ad quem hactenus proceſſerat quilibet eorum ſolus. Et etiamſi poteſtas ejus ſit magna, aliquando tamen aliquis minoris fortitudinis capiat illum: in pace perditio ſupervenit ei.

Et Regi quando eſt in Bello cum eis, non eſt idoneum ut ſtet in extremitate viæ juxta illos, nec ad proficiſcendum illuc tentabit. Nec debet videri neque inveniri, niſi quando coram eo adſit aliquis ex populo pro clypeo & pro refugio, ut corpus ſuum aliquo viro protegat. Et, ſi ſurgens prodierit foras cum baculo ſuo; poſtquam conſpectus fuerit, & Rex ſurrexerit in furore ſuo; tum *ſtatim* redit & abſcondit ſe poſt maceriam & parietem, & ſubinde ſurgit & egreditur foras.

Ecce nunc ordine diſpoſui tibi verba pulchritudinis,

ולהופיע מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע ובאנשים אלה הנגשים הלא כתבתי לך שלישים והדרכתיך בעומק השחוק ראשו ורבו וכל אשר לכן בו ולא נפקד מהם עד אחד אשר לא כתבנו:

כי אם אשה עצורה לנו יען כי בשבתה בראש מרומים עלי קרת הומיה היא וסוררת ללכת תחגור מעוז מתניה בביתה לא ישכנו רגליה הולכת כתים בכל עבר ופנה סביבותיה נראו שלשה המה נפלאו ואחרי כי הרבתה למלאות בראשונה מאויה כמה נאות פסיעותיה מבית לבית באלכסון הליכתה אשה אל אחותה:

והמלך לבוש הבגדים השחורים בבית רביעי לבן לקצת מזה זה לעמת זה וזוגו עומדת אצלו משמאלו בבית אפל נגש אל הערפל יען עינו אליה לא יפקח כי אשה כושית לקח ואין הפרש ביניהם בבואם לקראתך בדרך אחד יצאו אליך בהלוך אחד ומסע אחד כמות זה כן מות זה משמן בשרם יראה רק השחור יגדל בהיות לפניו עם גדול ורב נמרץ הולכים כעבדים עלי ארץ נוסעים חבלות חבלות ויעפילו לעלות מדרגים מבית לבית בגבורה ורגליהם רגל ישרה ואם לשלול שלל

ולבוז

nis,ad deducendum *te* ad illuſtrandum *tibi* quouſque negotium Regis & Lex ejus pertingat. Et quoad homines iſtos ei vicinos, nonne ſcripſi ad te de Officiariis, & deduxi te ad profunditatem hujus Ludi, ad caput & ſummam ejus, & quicquid album eſt in eo; adeo ut non deſideretur vel unum ex eis de quo non ſcripſerimus.

Sed eſt nobis mulier quædam dominatrix: nam cum ſedet in ſummitate excelſorum-locorum ſupra civitatem, tumultuoſa eſt & refractaria: ad ambulandum accingit ſe robore lumborum ſuorum, *&* pedes ejus non manent in domo ſua; ſed permeat domos quæ ſunt in quovis latere & angulo. Circa illam viſuntur tres qui ſunt mirabiles. Et poſtquam in initio multiplicaverit implere deſideria ſua, quam pulchri ſunt greſſus ejus! A domo in domum oblique ſunt ambulationes ejus, alia juxta aliam.

Et Rex indutus veſtibus nigris eſt in domo quarta, quæ alba eſt. Et iſthac proxime, (hæc juxta illum,) ſtans eſt Conjux ejus prope ipſum ad ſiniſtram ejus in domo obſcura quæ accedit ad tenebras. Et propterea oculum ſuum non aperit erga illam, quia fœminam Cuſhitam ſumpſit. Veruntamen non eſt differentia inter eos: *nam* quando veniunt in occurſum tuum, per eandem viam exeunt ad te, tramite uno & itinere uno. Sicut moritur hæc, ſic moritur ille: pinguedo carnis eorum emaciabitur. Tantummodo niger magnificabitur; cum ſit coram eo populus magnus & copioſus valde, ambulantes ſicut ſervi ſuper terram, proficiſcentes faſciculatim, qui per acclivitatem-contendunt ad aſcendendum, ſubſilientes à domo in domum cum fortitudine: & pedes eorum ſunt

pedes

וְלָבוֹ בָּו לָהֶם חֵפֶץ וְרָצוֹן יֵלְכוּ בֵּית אֶחָד בַּאֲלַכְ·
סוֹן:

וְיֵשׁ מֵהֶם יַרְבֶּה אוֹנִים וְיוֹסִיף חַיִל אָז יְדַלֵּג
כָּאַיָּל וְהָלַךְ אֶל מְחוֹז חֶפְצוֹ וּבָא עַד קִצּוֹ שָׁם
יַקֵּל מִנִּשְׁרֵי שָׁמַיִם וְאָץ בְּרַגְלַיִם וְעָשָׂה כַּאֲשֶׁר
נַפְשׁוֹ חֲפֵצָה כָּל־מְלָאכוֹת שֶׁהָאִשָּׁה עוֹשָׂה:

וּשְׁנֵיהֶם הַמְּלָכִים עוֹשִׂים כְּזָבִים לַהֲרוֹג מָטִים
מֶלֶךְ אָסוּר בָּרְהָטִים וּכְשֶׁבֶּרֶת הַמֶּלֶךְ עַל מוֹשָׁבוֹ
וַיְצַוֵּהוּ אֶחָד מֵעַבְדֵי אוֹיְבוֹ לָצֵאת מִגְּבוּלוֹ אֶל
כָּל־עֵבֶר פֶּן יִפְגָּעֶנּוּ בַדֶּבֶר וְאִם לָצֵאת מִבֵּיתוֹ
וּמְקוֹם תַּחֲנוּתוֹ רָצָה וַיְחַפֵּשׂ וְלֹא מָצָא כִּי אַנְשֵׁי
הַחַיִל לְבַדּוֹ נִצָּבִים עָלָיו שָׁלַח רֶשֶׁת לְרַגְלָיו אָז
נֶהְפַּךְ לְמַשְׁחִית כְּבוֹדוֹ הוֹי אָרוֹן וְהוֹי הוֹדוֹ וְעַמּוֹ
נִשְׁאָר אַחֲרָיו לְאֶפֶס וְתוֹהוּ כִּי בַּמֶּה נֶחְשָׁב הוּא
וְיֵשׁ פֶּגַע אֶחָד בּוֹ יָשַׁח רוּם אֲנָשִׁים וְיִשְׁפַּל יֶרְכֶּה
יְשׁוּחַ וְנָפַל עֵת מֶלֶךְ רִיבוֹ אוֹתוֹ מִגְּדֻלָּתוֹ הוֹרִיד
עַד בִּלְתִּי הִשְׁאִיר לוֹ שָׂרִיד אָז מִמַּצָּבוֹ וִיקָרוֹ נֶהְדָּף
וְנִכְחָד אֵיכָה יִרְדּוֹף אֶחָד זֶה נִשְׁאַר בְּכָבוֹד וּשְׂרָרָה
וְזֶה יָמוּת בְּנֶפֶשׁ מָרָה כַּךְ יֹאבְדוּ כָל־אוֹיְבֵי הַגְּבִיר
וְדוֹרְשֵׁי רָעָתוֹ וְאוֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבוּרָתוֹ:

תַּם וְנִשְׁלַם

pedes recti. Si autem ad ſpoliandum ſpolium & prædandum prædam ipſis ſit deſiderium & voluntas, tunc liceat ire per unam domum oblique.

Eſtq; ex eis qui multiplicat fortitudines & auget virtutem: & tunc ſalit tanquam cervus, & perambulat ad terminum deſiderii ſui, & pervenit uſque ad extremitatem ſuam: & ibi levis eſt præ aquilis cœli, & feſtinat pedibus ſuis, & facit ſicut animæ ſuæ libuerit; *viz.* omnia opera quæ Vira faciebat.

Et hi ambo Reges faciunt mendacia ad interficiendum Matos. *Sed tandem alter* Rex eſt impeditus in ambulacris *ſuis*: nam dum ſedet Rex in ſede ſua, tum aliquis ex ſervis inimici ipſius *ſtatim* jubet ei ut egrediatur ex limite ſuo ad quamvis plagam, ne forte irruat in eum cum peſte. Et, ſi ad egrediendum è domo ſua & loco caſtrametationis ſuæ cupierit, tunc quidem *id* quæret, ſed non inveniet, quia viri ſtrenui collocantur contra eum ad capiendum illum, & miſſum eſt rete in pedes ejus. Tunc convertetur in exitium honor ejus: eheu dominum, & eheu gloriam ipſius! Et populus ejus qui reliquus eſt poſt illum, erit in nihilum & inanitatem: ad quid enim reputabitur, cum ſit aliqua plaga in eum? Deprimetur elatio hominum: humiliabitur, attritus erit, incurvabitur, & cadet. *Eſt enim jam* tempus quo Rex litis illius, eum à dignitate ſuâ deponit, donec non reliquerit ei aliquem ſuperſtitem. Tunc è ſtatione ſua & honore ſuo erit depulſus & exciſus. Quomodo unus perſequetur *illum*! *Tandem* alter relinquitur in honore & dominio, alter vero moritur cum anima amara. Sic peribunt omnes hoſtes Heri iſtius, & quærentes malum ejus: ſed diligentes eum erunt ſicut quando egreditur Sol in fortudine ſua. *Explicit & finitum eſt.*

כַּד הֲוֵינָא זוּטְרֵי לְגַבְרֵי הַשְׁתָּא דְּקַשִׁישְׁנָא לְהַדְרְקֵי

אֶזְכְּרָה יָמִים מִקֶּדֶם זֶה לִי שְׁלוֹשִׁים שָׁנָה בִּימֵי חָרְפִּי מִקַּדְמוֹנַי בִּהְיוֹתִי שׁוֹקֵד עַל דַּלְתֵי הַלִּמּוּד לַתּוֹרָה וְלִתְעוּדָה לִלְמוֹד וּלְלַמֵּד וְכָל־יְמֵי גִּדַּלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים וְשַׂמְתִּי חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ וְעַד הֵנָּה עֲזָרַנִי אֲדוֹנָי וְנָתַן לִי מַהְלְכִים בֵּין הָעוֹמְדִים הָאֵלֶּה עַמּוּדֵי הָעוֹלָם אֲשֶׁר הַבַּיִת בֵּית יִשְׂרָאֵל נָכוֹן עֲלֵיהֶם לְהוֹרוֹת לִבְנֵי עַמִּי אֶת־הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ זוֹ הִיא דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה תּוֹרַת אֲדוֹנָי תְּמִימָה מַחְכִּימַת פֶּתִי וְכָל־זֹה נִסִּיתִי בַחָכְמָה כִּי הֵן יִרְאַת אֲדוֹנָי הִיא חָכְמָה וְסוּר מֵרָע בִּינָה:

וְסַבּוֹתִי אֲנִי בִּימֵי בְחוּרוֹתַי לָתוּר וְלִדְרוֹשׁ אֶת־מְסִבּוֹת הַזְּמָן מֵרֹאשׁ וְעַד סוֹף וּבְחַנְתִּים בְּכוּר הַבְּחִינָה בְּחִינַת עוֹלָם בְּאֶבֶן בּוֹחַן וּצְרַפְתִּים כִּצְרוֹף אֶת־הַכֶּסֶף וּמְצָאתִים הֶבֶל הֲבָלִים שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ כֶּסֶף סִיגִים מְצֻפֶּה עַל חֶרֶשׂ נֶחְשְׁבוּ לְנִבְלֵי חֶרֶשׂ בָּהֶם יוּקָשִׁים בְּנֵי אָדָם כְּמַהֵר צִפּוֹר אֶל פַּח וְהֶעֱלֵיתִי עַל סֵפֶר כָּתוּב עָלַי אֶת־כָּל־תַּחְבּוּלוֹת וּמְזִמּוֹת הָעוֹלָם הַשָּׁפָל הַזֶּה כִּי מִרְמוֹת וָתוֹךְ תַּחַת לְשׁוֹנוֹ בְּהַזְכִּירִי חֶרְפַּת הַזְּמָן וְטוּבוֹ לִשְׂחוֹק אָמַרְתִּי

Cùm eſſemus parvi, pro viris habebamur: nunc facti ſeniores, habebimur ut pueri? Bava-kama 92. 2.

RECOLAM dies antiquos: jam ſunt triginta anni in diebus juventutis meæ ab incunabulis meis, cum eſſem aſſiduus ad valvas ſtudii pro Lege & Teſtimonio, ad diſcendum & docendum. Omnibus diebus meis educatus ſum inter doctos, & poſui portionem meam inter ſedentes in Scholis: & huc uſque me juvit Dominus meus, & dedit mihi ambulacra inter aſtantes iſtos, columnas Mundi, in quibus Domus, Domus inquam Iſraelis ſtabilitur; ad docendum filios populi mei viam per quam incederent; ea eſt via Legis, Legis inquam Domini perfectæ, erudientis ſtultum. Totum hoc expertus ſum per ſapientiam: nam ecce timor Domini eſt ſapientia, & recedere à malo eſt intelligentia.

Mente pervolvi in diebus juventutis meæ, ad explorandum & inquirendum eventus temporis ab initio ad finem, & examinavi illos in catino examinationis, examine æterno, lapide probationis; & conflavi illos ſicuti conflatur argentum, & inveni illos vanitatem vanitatum, in quibus non eſſet quicquam; argentum ſcoriarum, tectum ſuper teſtam, reputantur fragmenta teſtæ: iis illaqueantur filii hominum, ſicut feſtinat avicula ad laqueum. Et in dicto Libro à me ſcripto attuli omnes aſtutias & machinationes Mundi hujus inferioris, (quia fraudes & dolus ſub linguâ ejus,) cum recenſuerim opprobrium hujus temporis & bonum ejus. De luſu dixi,

מחלל חלילה וחולין הוא לך ולשמחת השמחים
ללא דבר אחריתה שמחה תוגה ושמתי מגמתי
להבין בין טוב לרע ולהבדיל בין קדש לחול
למען ידע הנער והזקן כל־העם מקצה מאום
ברע ובחור בטוב גם המרה יבחרו בדרכי התורה
והלמוד וישמעו רחוקים את־אשר עשיתי מרחם
משחר לי טל ילדותי תזל כטל אמרתי אמרת
אדוני צרופה ואדוני אלהים נתן לי לשון למודים
ובארשת שפתי בל מנעתי לדבר צחות וכל־
האנשים הרואים את־תפארת הספר נותן אמרי
שפר המה יראו כן יתמהו על אשר לעת כזאת
אשר זקנתי לא ידעתי יום מותי באתי לכתוב
ולחבר ספר ללמד חכמת הצחוק ולספר בשבח
ומרה קול השאון באזני וקול מלין אשמע ופים
ממלל רברבן אתה הוא חותם תכנית כליל יופי
אשר ישבת במושב אלהים לדין עמו עם בני ישראל
ותורה יבקשו מפיך איך נהפכת לאיש אחר והודך
נהפך עליך נחשבת לנכרי שנתנכרו מעשיו ושחת
דרכיך הנעימים משמחים אלהים ואנשים בכתבך
על הצחוק כתבת קעקע וכל השומע יצחק ויאבד
זמנו בהבלי העולם ונמצאת מכשיל את הרבים
ואני בינותי בספרים ועד האלהים הבאתי דבר
שניהם

Prophanum: abſit, & prophanum ſit tibi; & de lætitia eorum qui lætantur de nihilo, *Finis talis lætitiæ erit mœſtitia.* Et poſui ſcopum meum ut intelligerem inter bonum & malum, & diſcriminarem inter ſacrum & prophanum, ut ſciret tam juvenis quam ſenex, univerſus inquam populus à qualibet extremitate, recuſare malum & eligere bonum: etiam ſibi eligerent vias Legis & doctrinæ. Et audiverunt remoti id quod feceram ab utero auroræ, cum eſſet mihi ros nativitatis meæ; ſtillavit inſtar roris dictum meum, dictum Domini conflatum: & Dominus Deus dedit mihi linguam eruditorum, & cum pronuntiato labiorum meorum non abſtinui ab eloquendo eloquentiam. Et omnes homines videntes decorem Libri qui præbet dicta pulchra, illi inquam videbunt, etiam mirabuntur, quod hoc tempore quo ſenui nec novi diem mortis meæ, venirem ad ſcribendum & componendum librum quo docerem ſcientiam luſus, & narrarem laudes ejus. Quænam eſt vox tumultus in auribus meis? vocem verborum audio, & os loquens magnalia. Tu qui obſignans ſummam, perfectio pulchritudinis, qui ſediſti in ſede Dei ad judicandum populum ejus, populum filiorum Iſraelis, & Legem quærebant ab ore tuo; quomodo tranſmutatus es in alium virum, & decus tuum everſum à te! reputatus es tanquam alienus, cujus actiones alienatæ ſunt! & corrupiſti verba tua pulcherrima lætificantia Deum & homines, cum ſcribas de luſu ſcripturam ſtigmatis: & quicunque audiet, ludet & perdet tempus ſuum in vanitatibus hujus Mundi, & reperieris impingere faciens multos.

Et ego conſideravi Libros illos, & uſq; ad judices

produxi

שְׁנֵיהֶם וְהוֹכַחְתִּי בֵּינֵיהֶם לֹא רְאִי זֶה כִּרְאִי זֶה אֵין בֵּינוֹתָם דִּמְיוֹן וְשִׁוּוּי רַק כִּרְחוֹק מִזְרָח מִמַּעֲרָב מָה לְתַכֵּן אֶת־הַדָּבָר זֶה כֻּלּוֹ אוֹמֵר קָדוֹשׁ וְזֶה כָּל־אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא זֶה יִכְתּוֹב יָדוֹ לַאדוֹנָי וְזֶה כֻּלּוֹ חָנֵף וּמֵרַע אֶת־אֲשֶׁר טִמֵּאתָ וְאָסַרְתָּ בִּנְעוּרוֹתֶךָ טִהַרְתָּ וְהִתַּרְתָּ בִּזְקֻנוֹתֶךָ כִּמְטַהֵר אֶת־הַשֶּׁרֶץ אָמַרְתִּי יָמִים יְדַבֵּרוּ וְרוֹב שָׁנִים יָבִיאוּ חָכְמָה וְלֹא כְּזִקְנֵי עַם הָאָרֶץ כָּל־זְמַן שֶׁמַּזְקִינִים דַּעְתָּם מְטוֹרֶפֶת מֵהֶם: וְעַתָּה אָבִי תֵּן כָּבוֹד לֵאלֹהֵי הַצְּבָאוֹת וּבְיוֹם הַקָּהָל בְּבוֹא כָל־יִשְׂרָאֵל לְהִתְפַּלֵּל אֶל אֲדוֹנָי תִּקְרַע אֶת־הַסֵּפֶר הַזֶּה נֶגֶד כָּל־הָעָם לְעֵינֵיהֶם לִשְׁנֵים־עָשָׂר קְרָעִים וְאֵינָם מְאָחִים לְעוֹלָם כִּי אִם כָּלִיל לָאִשִּׁים וּבִעַרְתָּ הָרַע מִקֶּרֶב יִשְׂרָאֵל וּלְךָ תִּהְיֶה צְדָקָה לִפְנֵי אֲדוֹנָי אֱלֹהֶיךָ:

וּבְשָׁמְעִי אֶת־קוֹל דְּבָרָיו הֲרִימוֹתִי יָדִי אֶל־אֲדוֹנָי אֵל עֶלְיוֹן קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ כִּי הוּא יוֹדֵעַ וָעֵד נֶאֱמָן בְּשַׂחַק אִם בְּמֶרֶד וְאִם בְּמַעַל עָשִׂיתִי כַּדָּבָר הַזֶּה אַל יוֹשִׁיעֵנִי אֲדוֹנָי כִּי הוּא יוֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת לֵב וְיִשְׂרָאֵל הוּא יֵדַע אֶת־אֲשֶׁר הָלַכְתִּי בֶּאֱמֶת וּבְלֵב שָׁלֵם וְלֹא הָלַכְתִּי בְּסוֹד מְשַׂחֲקִים כִּי אִם בְּתָם־לְבָבִי וּבְנִקְיוֹן כַּפַּי עָשִׂיתִי זֹאת וּלְמַעַן דַּעַת כָּל־עַמִּי וְלִהְיוֹת נָקִי מֵאֲדוֹנָי וּמִיִּשְׂרָאֵל וְלָכֵן הִתְעוֹרַרְתִּי

produxi verba amborum eorum, & dijudicavi inter illos: non eſt aſpectus hujus ſicut aſpectus illius, nulla eſt ſimilitudo & paritas inter illos; verum ſicut diſtat Oriens ab Occidente. Quid paleæ cum puro-frumento? Ille totus loquitur Sanctitatem; quoad iſtum, quicquid eſt in eo, pollutum eſt: ille ſcribit manum ſuam pro Domino; iſte vero totus hypocrita & malus. Quicquid pollutum & illicitum pronuntiâſti in juventute tua, jam purum & licitum in ſenectute tua pronuntias, tanquam mundum-affirmans reptile. Dixi ego, *Dies loquentur, & multitudo annorum producent ſapientiam*: non autem ſicut ſenes populorum terræ, qui quo tempore ſeneſcunt, mens eorum rapitur ab illis. Jam ô pater mi, da honorem Deo exercituum, & in die congregationis quo convenit univerſus populus ad orandum Deum, lacerabis hunc librum coram univerſo populo ad oculos eorum, in 12 lacerationes, & non conſuentur amplius in æternum: ſed penitus *trades* ignibus, & removebis malum de medio Iſraelis, & tibi erit juſtitia coram Domino Deo tuo.

Et cum audirem vocem verborum ejus, levavi manum meam ad Dominum, Deum excelſum, poſſeſſorem cœli & terræ; quoniam & ille novit, & teſtis fidelis eſt in cœlis: ſi in rebellione & prævaricatione feci ſecundum verbum hoc, non ſalvabit me Deus. Nam ille novit occulta cordis, & Iſrael ille novit quod ambulaverim in veritate & corde perfecto, & non ambulavi in conſilio ludentium; ſed in perfectione cordis mei & puritate manuum mearum feci hoc. Sed ut ſciat univerſus populus meus, & ut ſim purus à Deo & ab Iſraele, ideo excitatus ſum, & accinxi

fortitudinem,

התעוררתי ועוז התאזרתי והיה צדק אזור מתני
והאמונה אזור חלצי ובשפתי אספר הסבה ועלה
ראשונה ותכליתית על מה ועל מה כתבתי זה
הספר השני למען תהיה לי לעדה לדור אחרון
כי זך אני בלי פשע: ואתה קורא נעים שמענה
ואתה דע לך: ויהי איש אחד מיוחד ומיוחס שבדורו
איש תם וישר הולך בדרכי התורה והמצוה
לשמור ולעשות אהוב למעלה ומכבד למטה
אשר השימוהו לראש לכל־דבר שבקדושה בתוך
קהל ועדה ולו שני בנים כשתי שתילי זיתים אחים
נכברים ונאהבים משכילים בכל־חכמה ויודעי
דעת ומביני בינה אך למעט את־הקטן אשר
בצחוק דבק לאהבה והיה דרכו לצחוק הקלפים
כמו חצי שעה אחר כל־סעודה וסעודה לנחת
רוח ואף כי אחיו הגדול הוכיחו בתוכחת אהבה
ויהי כדברו אליו יום יום ולא שמע אליו וירב עמו
ויקללהו ויכהו ולא שת לבו גם לזאת וישנאהו
אחיו שנאה גדולה ולא יכול דברו לשלום
ויהי כשמוע אביהם את־הדבר הרע הזה ויתעצב
אל־לבו ויבא אלי סר וזעף ויספר לי את־כל־
הרעה אשר מצאתהו ויבך ויתחנן לי להסיר רעת
השנאה תעורר מדנים בין שני האחים ויאמר
בני הם אשר נתן לי אלהים ברחמיו וברוב חסדיו

בנים

fortitudinem, & erit juſtitia cingulum lumborum meorum, & fidelitas zona lumbulorum meorum, & labiis meis narrabo occaſionem & cauſam primam & finalem; quare ſcripſerim Librum hunc ſecundum, ut ſit mihi teſtimonium in ſeculum poſtremum, quod purus ſim ſine defectione. Tu itaque Lector benigne, audi illud, & tute ſcito. Fuit vir quidam ſingularis familiâ-nobilis, qui vir integer & rectus in ſeculo ſuo, incedens in viis Legis & præceptorum ad cuſtodiendum & ad obſervandum, dilectus ſuprà, [i.e. *Deo*] & honoratus infra, [i.e. *ab hominibus*] quem conſtituerant primarium in omni re Sacrâ, in medio conventus & congregationis: & illi erant duo filii inſtar duarum plantarum olivarum, honorati & dilecti, ſcientes omnem ſapientiam, & callentes ſcientiam, & intelligentes prudentiam. Verum ad imminuendum minorem qui luſui amanter adhæſit, (& mos ejus erat ludere chartis per dimidiam horam poſt quodvis prandium, ad recreandum animum; & quamvis frater ejus major increpuerit illum increpatione amicâ, cum alloqueretur illum de die in diem, & non auſcultaret ei;) litigavit cum ipſo, maledixit illi, percuſſit illum, qui tamen non poſuit cor ſuum etiam ad hoc: quapropter odit ipſum frater ejus odio maximo, nec potuit alloqui ipſum pacifice. Cumque audiret pater eorum rem iſtam malam tum doluit ſibi in corde ſuo, & veniens ad me averſatus & indignabundus, narravit mihi totum hocce malum quod ipſi evenerat; et flevit, & ſupplicavit mihi ut removerem malignitatem odii quod excitabat lites inter duos fratres: dixitque, Filii mei ſunt quos dedit mihi Deus miſericordia ſua & multitudine beneficiorum ſuorum: filios educavi in

כָּנִים גִּדַּלְתִּי בְּיִרְאַת אֲדוֹנָי לָמָּה אֶשְׁכַּל גַּם
שְׁנֵיהֶם יוֹם אֶחָד וְאֵרֵד עַד בָּנַי אָבֵל שְׁאוֹלָה
הַבַּיְתָה וּרְאֵה הָאִישׁ מַכְאוֹב כְּמַכְאוֹבִי וַיַּעַן וָאוֹמַר
צַר לִי עָלֶיךָ אָחִי כִּי גָדוֹל כַּיָּם שִׁבְרֶךָ וֵאלֹהֵי הַשָּׁמַיִם
יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיִרְפָּאֶךָ וְעַתָּה לְךָ אִיעָצְךָ וִיהִי אֱלֹהִים
עִמְּךָ וְיָשֵׂם גְּבוּלְךָ שָׁלוֹם נִקְרָא לַנְּעָרִים וְנִשְׁאֲלָה
אֶל־פִּיהֶם עַל מֶה חֳרִי הָאַף הַגָּדוֹל הַקִּנְאָה וְהַשִּׂנְאָה
וְהַתַּחֲרוּת וַאֲנִי בְּכָל־כֹּחִי אֶתְאַמֵּץ וְאֶשְׁתַּדֵּל לְתַוֵּךְ
שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם וָאֶשְׁלַח וָאֶקְרָא אֶת־הַנְּעָרִים וְעֵת
וּזְמָן נָתַתִּי לָהֶם וְלֹא יְשַׁנּוּ אֶת־תַּפְקִידָם וְהֵמָּה
בָּאוּ וַיִּתְיַצְּבוּ לְפָנַי וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל־אָחִיו פָּנִים
שֶׁל זַעַם וָאוֹמַר אֲלֵיהֶם גְּשׁוּ־נָא אֵלַי אַחִים יְדִידִים
בַּחוּרִים כָּאֲרָזִים נָטַע אֲדוֹנָי גַּם לְכֻלְּכֶם נָתַן
חָכְמָה וָדַעַת מַדּוּעַ תִּבְגְּדוּ אִישׁ בְּאָחִיו לְהָפֵר
הָאַחֲוָה וַתִּשְׂנְאוּ זֶה אֶת־זֶה חִנָּם וְעַתָּה הַגִּידוּ לִי
וְאֵדְעָה בְּשֶׁל מִי הָרָעָה הַזֹּאת לָכֶם וַאֲנִי טֶרֶם
אֲכַלֶּה לְדַבֵּר וְהִנֵּה הַגָּדוֹל הֵחֵל בִּרְנָה וּכְדֵי בִזָּיוֹן
וָקֶצֶף שָׁפַךְ כָּאֵשׁ חֲמָתוֹ וּבְקוֹל מִן שָׁמַיִם הִרְעִים
לְעֻמַּת אָחִיו הַקָּטוֹן וַיִּשָּׂא אֶת־קוֹלוֹ וַיֹּאמַר אֲהָהּ
אֲדוֹנִי קָרָא שְׁמוֹ לֹא אָחִי כִּי הוּא לֹא אָחִי כִּי אִם
אָח לְצָרָה יֻלָּד וְהַיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים נָפְלוּ וְהַזְּמָן
חָלַף עָבַר כַּאֲשֶׁר הָיָה בְּאֶמְנָה אִתִּי כְּרֵעַ כְּאָח לִי
יְחָדָיו נַמְתִּיק סוֹד סוֹד אֲדוֹנָי לִירֵאָיו בְּלַמְּדֵנוּ סֵפֶר
תּוֹרַת

timore Domini, quare orbatus ero ambobus illis die uno, & deſcendam propter filios meos lugens in ſepulchrum? Aſpice & vide, an ſit dolor ſicut dolor meus! Tum reſpondi, & dixi, Anguſtia eſt mihi propter te, ô frater mi, nam magna eſt inſtar maris jactura tua: Deus cœlorum mittat verbum ſuum & te ſanet. Jam ecce conſilium dabo, & ſit Deus tecum, & ponat terminum tuum pacem. Vocabimus pueros, & interrogabimus os illorum, propter quod fuerit æſtus iræ hujus magnæ? invidia, odium, & hæc contentio? Et ego totis viribus meis fortificabo meipſum, & conabor mediare pacem inter illos. Tum miſi & accerſivi pueros, & horam & tempus aſſignavi illis, & non mutarunt mandatum ſuum. Ipſi itaque venerunt, & ſtiterunt ſe coram me, & facies eorum vir ad fratrem ſuum aſpectu iracundo. Dixi autem ad illos, Accedite ad me fratres dilecti, juvenes inſtar cedrorum quas plantavit Dominus: cuilibet veſtrum dedit Deus ſapientiam & ſcientiam; quare perfide agitis vir contra fratrem ſuum, ad irritam faciendam fraternitatem, & odiſtis vos invicem gratis? Jam declarate, & ſciam propter quem hoc malum eſt vobis. Et antequam ego finirem loqui, ecce major incepit cum clamore, & quaſi cum contemptu & indignatione effudit inſtar ignis iram ſuam, & voce de cœlo tonuit contra fratrem ſuum minorem, levavitq; vocem ſuam, & dixit, Ahah domine mi, voca nomen ejus Nonfrater meus: nam ipſe non eſt frater meus, niſi frater ad anguſtiam natus: dies priores defecerunt, & tempus tranſiit & abiit. Cum eſſet in educatione mecum, inſtar ſocii & fratris mei, ſimul amplectebamur ſecretum, ſecretum inquam Dei pro timentibus eum: cum

 didiciſſemus

תּוֹרַת הָאֱלֹהִים וּמִצְוֹתָיו לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת אַהֲבַת
עוֹלָם אֲהַבְתִּיהוּ אַהֲבָה שֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְּדָבָר
וְנַפְשִׁי קְשׁוּרָה בְנַפְשׁוֹ בְּקֶשֶׁר אַמִּיץ וְעַתָּה כִּי הִשְׁחִית
הִשְׁחִית אֶת־דַּרְכּוֹ וְסָר מַהֵר מִן הַדֶּרֶךְ דֶּרֶךְ הַטּוֹבָה
וְהַיּוֹשֶׁר אֲשֶׁר לִמְּדוּהוּ אֲבוֹתָיו וְלֹא עָמַד בְּתֻמָּתוֹ
כִּי אִם הָלַךְ לְחֶבְרָה אֶת־פּוֹעֲלֵי אָוֶן הָאֲנָשִׁים
הָרְשָׁעִים הָאֵלֶּה בְּנַפְשׁוֹתָם לְהִתְעוֹלֵל עֲלִילוֹת
בְּרֶשַׁע וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיָּקוּמוּ לְצַחֵק כָּכָה יַעֲשׂוּ
כָּל־הַיָּמִים בִּקְלָפִים וּבְקוּבְיָאוֹת וּבְכָל מִינֵי
הַצְּחוֹק אָב אֲבִי הַטֻּמְאוֹת וְאֵלֶּה הֵן תּוֹלְדוֹתָיו
אָלוֹה וְכַחֵשׁ וְרָצוֹחַ וְגָנוֹב אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה
אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ כְּלִמָּה קָלוֹן לְבֵית אָבִי תַּכְלִית
שִׂנְאָה שְׂנֵאתִיו׃

עוֹד זֶה מְדַבֵּר וְזֶה נָתַן אֶת קוֹלוֹ בִּבְכִי וַיִּפּוֹל
מְלֹא קוֹמָתוֹ אַרְצָה בּוֹשׁ וְנִכְלָם וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ בְּקִרְבּוֹ
וְנִבְהֲלוּ רַעְיוֹנָיו וַאֲנִי כִּרְאוֹתִי אוֹתוֹ מַחֲרִישׁ וְדוֹמֵם
וּמִשְׁתָּאֶה כְּאִלֵּם לֹא יִפְתַּח פִּיו נִכְמְרוּ רַחֲמַי עָלָיו
וַהֲעִירוֹתִיהוּ בְּצֶדֶק וָאוֹמַר אֵלָיו קוּם־לְךָ בְּנִי לָמָּה
זֶּה אַתָּה נוֹפֵל עַל פָּנֶיךָ וְאַף אָמְנָם שָׁגִיתָ וְחָטָאתָ
אִם הֵיטֵב תֵּיטִיב אֶת־דַּרְכְּךָ לַאדֹנָי אֱלֹהֵינוּ
הָרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת וִימִינוֹ פְּשׁוּטָה לְקַבֵּל שָׁבִים
וְשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה לֹא נִנְעֲלוּ לְעוֹלָם וְגַם כִּי יֵשׁ תִּקְוָה
לְאַחֲרִיתְךָ יַעַן נִמְצָא בְךָ דָּבָר טוֹב אֶת־אֲדֹנָי
אֱלֹהֶיךָ

didiciſſimus Librum Legis Dei & præcepta ejus ad obſervandum & faciendum, amore æterno amavi ipſum, amore qui non pendebat à re *quâvis*: & anima mea ligata erat cum anima ejus vinculo fortiſſimo. Verum jam, quia corrumpendo corrupit viam ſuam, & facile receſſit à viâ, *viz*. viâ bonitatis & rectitudinis, quam docuerunt ipſum patres ejus; & non perſtitit in perfectione ſua, verùm ſocietatem inivit cum operantibus iniquitatem, cum viris improbis iſtis in animabus ſuis, ad operandum actiones in improbitate, qui comedunt & bibunt & ſurgunt ad ludendum: ita faciunt omnibus diebus, chartis & teſſeris & omnibus ſpeciebus luſus, qui eſt pater patris immunditiarum. Et iſtæ ſunt generationes ejus, execrare mentiri, occidere & furare: væ tali propudio, væ tali ignominiæ: ignominia eſt *ille* domui patris mei: ſummo odio odi ipſum.

Dum adhuc iſte loqueretur, alter dedit vocem ſuam in fletum, & cecidit plenâ ſtaturâ in terram erubeſcens & pudore affectus, & conſternatus ſpiritu ſuo, & cogitationes ejus perturbatæ fuerunt. Et quoad me, cum viderem ipſum tacentem, ſilentem, & ſtupefactum inſtar muti qui non aperit os ſuum, *compaſſionis cauſâ* æſtuabant viſcera mea pro illo, & *clementer* ſuſcitavi ipſum in juſtitia, & dixi, Surge fili mi, quare tu proſtratus es ſuper faciem tuam? Nam ſi certe erraſti & peccaſti, ſi tamen emendando emendaveris viam tuam, Domino Deo noſtro ſunt miſericordiæ & condonationes, & dextra ejus extenſa eſt ad accipiendum pœnitentes, nec portæ pœnitentiæ claudentur in æternum. Et præterea, quia ſpes eſt fini tuo, propterea quod reperitur in te aliquid boni apud

אֱלֹהֶיךָ הַמִּדָּה הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בָּהּ יִתְפָּאֲרוּ גְּדוֹלֵי
הַדּוֹר וְנִקְרְאוּ בַּיְישָׁנִים בְּנֵי בַיְישָׁנִים הִיא הַמִּדָּה
הַמְּבִיאָה אֶת הָאָדָם לִידֵי יִרְאַת חֵטְא צְנִיעוּת
וּפְרִישׁוּת וּקְדוּשָּׁה אֲשֶׁר כֻּלָּם כְּאַבְנֵי הַכּוֹשֶׁת הוּסַד
יְסוֹדָתָם וְאַתָּה פְּתַח פִּיךָ וְיָאִירוּ דְּבָרֶיךָ דַּבֵּר כִּי
חָפַצְתִּי צַדְּקֶךָ: וַיְהִי כְּכַלּוֹתִי לְדַבֵּר וַיִּתְחַזֵּק הַנַּעַר
וַיַּעֲמוֹד עַל רַגְלָיו וְכֵן אָמַר ׳ אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ
אֲדוֹנִי כִּי נִחַמְתַּנִי וְכִי דִבַּרְתָּ עַל לֵב עַבְדְּךָ כִּי עַל
כֵּן רָאִיתִי פָּנֶיךָ כִּרְאוֹת פְּנֵי אֱלֹהִים וְתַרְשֵׁנִי לְדַבֵּר
לְפָנֶיךָ ׳ אֲדַבְּרָה וְיִרְוַח לִי וְעַתָּה אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל
וּפָרָשָׁיו רְאֵה גַּם רְאֵה כִּי הִנֵּה אָחִי מִבֶּטֶן יוֹנֵק
שְׁדֵי אִמִּי מְבַקֵּשׁ רָעָתִי וַיִּרְדְּפֵנִי חִנָּם וַיִּשְׁפּוֹךְ עָלַי
מְרוֹרוֹת וְהִנֵּה עֵד שֶׁקֶר הָעֵד שֶׁקֶר עָנָה בְאָחִיו
בְּאָמְרוֹ עָלַי דְּבָרִים אֲשֶׁר לֹא כֵן וַיֹּאמֶר הֲלוֹא
מְצַחֵק אֲנִי כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה וּמְאַבֵּד זְמַנִּי
בְּדִבְרֵי הֶבֶל וְהַתּוֹרָה וְהַלִּמּוּד וְכָל־מַעֲשִׂים טוֹבִים
הִשְׁלַכְתִּי אַחֲרֵי גֵוִי וַיִּתֵּן אֶת עַבְדְּךָ כְּבֶן־בְּלִיַּעַל
כְּאַחַד הַנְּבָלִים בְּיִשְׂרָאֵל הָעוֹזְבִים אָרְחוֹת יוֹשֶׁר
לָלֶכֶת בְּדַרְכֵי חוֹשֶׁךְ וַחֲלַקְלַקּוֹת וְהִנֵּה בַשָּׁמַיִם עֵדִי
וְשָׂהֲדִי בַּמְּרוֹמִים וְגַם יוֹדֵעַ כָּל שַׁעַר עַמִּי מִשַּׁעֲרֵי צִיּוֹן
הַמְּצוּיָנִים בַּהֲלָכָה הֵמָּה יָבוֹאוּ וְיַגִּידוּ צִדְקָתִי כִּי כָל־
יָמַי לֹא מָנַעְתִּי עַצְמִי אֲפִילוּ שָׁעָה אַחַת מִבֵּית
הַמִּדְרָשׁ אַךְ אֵלֶּה אֶזְכְּרָה וְאֶשְׁפְּכָה עָלַי נַפְשִׁי אוֹי לִי

עַל

apud Dominum Deum tuum, (viz. virtus bona, quacum gloriabantur magnates ſeculi, & vocabantur modeſti, filii modeſtorum; quæ virtus inducit hominem ad timorem peccati, honeſtatem, abſtinentiam, & ſanctitatem; quorum omnium fundamentum lapidibus pudoris fundatum eſt;) tu itaque aperi os tuum, & luceant verba tua; loquere, quia volui juſtificare te. Fuitque cum abſolverem loqui, & corroboratus fuit juvenis, tum ſtetit ſuper pedes ſuos, & ita dixit, Reperiam gratiam in oculis tuis, mi domine, quia me conſolaſti, & quod locutus es ſuper cor ſervi tui: nam ita vidi facies tuas uti videre eſt facies Dei, & permiſiſti mihi loqui coram te. Loquar, & reſpiratio erit mihi. Et jam mi pater, qui es currus Iſraelis & equites ejus, vide, etiam vide; nam ecce frater meus ab utero, lactens mammas matris meæ, quærit malum meum, & perſequitur me gratis; & fudit contra me amarores. Sed ecce falſus eſt teſtis, falſum exhibuit teſtimonium contra fratrem ſuum, cum dixerit contra me verba quæ non ita ſunt. Dicit quod ego ſim luſor per totum diem & noctem, & quod perdam tempus meum rebus inanibus, & quod Legem & ſtudium & omnes actiones bonas projiciam poſt tergum meum; & dedit ſervum tuum tanquam filium improbitatis, tanquam unum ex ſtultis in Iſrael, qui deſerunt vias rectitudinis, ut incedant in viis tenebricoſis & lubricis. Et ecce in cœlo eſt teſtis meus, & teſtimonium meum in excelſis; & quoque novit omnis porta populi mei, de portis Sion inſignibus in doctrina: illæ venient & declarabunt juſtitiam meam, quod omnibus diebus meis non cohibui meipſum ne una quidem hora à Scholis. Verum hæc commemorabo & effundam

עַל שִׁבְרִי נַחֲלָה מַכָּתִי כִּי יַסּוֹר יִסְּרַנִּי יָהּ בְּחוֹלִי רוּחַ
אֱלוֹהִים רָעָה וּבְעַצֶּבֶת לֵב אֲשֶׁר כְּפַעַם בְּפַעַם
מְבַעֲתַנִי זֶה חוֹלִי וָאֶשָּׂאֵנוּ מִלֵּדָה וּמִבֶּטֶן וָאֵלֵךְ מַר
בַּחֲמַת רוּחִי לַחוּת הַמָּרָה הַשְּׁחוֹרָה הַגּוֹבֶרֶת עָלַי
וְלֹא תְתֵנֵנִי הָשֵׁב רוּחִי לִלְמוֹד וּלְהִתְפַּלֵּל בְּיִשּׁוּב
הַדַּעַת וְאַחֲרֵי תְפִלָּתִי לָאֵל אֲדוֹנָי הָרוֹפֵא לִשְׁבוּרֵי
לֵב וּמְחַבֵּשׁ לְעַצְּבוֹתָם יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּרְפָּאֵנִי וַיָּסִיר
מֵעָלַי רַק אֶת הַמָּרֶת הַזֶּה דָּרַשְׁתִּי גַּם אֶת
הָרוֹפְאִים כְּמַאֲמַר הַתּוֹרָה וְרַפּוֹא יְרַפֵּא מִכָּאן
שֶׁנִּתְּנָה רְשׁוּת לָרוֹפֵא לְרַפְּאוֹת וְאִישׁ אֶת־עֲצָתוֹ
הוֹדִיעֵנִי בְּמוֹעֵצוֹת וָדַעַת וְכֵן אָמְרוּ לִי הֵן רְפֻאוֹת
תְּעָלָה תַּעֲלֶה לְךָ וַאֲרוּכָתְךָ מְהֵרָה תִצְמַח אִם תָּסִיר
כַּעַס מִלִּבְּךָ וְהָיִיתָ אַךְ שָׂמֵחַ וְטוֹב לֵב שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה
יִמָּצֵא בְךָ וְנָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה וְאִם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה
תַּעֲשֶׂה וּבְכָל־יוֹם וָיוֹם תִּתֵּן מַעֲדַנִּים לְנַפְשְׁךָ בְּעֵת
עֵת וּזְמַן לְכֹל חֵפֶץ אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשְׁךָ עֵת
לִרְקוֹד וְעֵת לִשְׂחוֹק הֵטִיבִי נַגֵּן הַרְבִּי שִׁיר שִׁיר
יְדִידוֹת וּבְכָל־מִינֵי שִׂמְחָה תַּעֲלוֹזְנָה כִּלְיוֹתֶיךָ כִּי
לֵב שָׂמֵחַ יֵיטִיב גֵּהָה וְאָז יָנוּחַ לְךָ וַיִּיטְבוּ בְּעֵינַי
דִּבְרֵיהֶם וַאֲשֶׁר כְּפַעַם בְּפַעַם חָשַׁבְתִּי אֵיזֶה דֶּרֶךְ
אֶבְחַר מֵהֶם וְסוֹף סוֹף בֵּרַרְתִּי אֶת־הַשְּׂחוֹק כִּי יֵשׁ
בּוֹ מְעַט אִבּוּד הַזְּמָן וּבִקַּשְׁתִּי לִי חָבֵר אָהוּב וְנֶאֱמָן
אֲשֶׁר יְצַחֵק עִמִּי בְּכָל־יוֹם כְּמוֹ חֲצִי שָׁעָה וְגַם מָצָאתִי
לִי

effundam ſuper me animum meum. Væ mihi ob imbecillitatem meam! ægrum eſt vulnus meum,quia caſtigando me caſtigavit Deus morbo ſpiritus Dei mali, & dolore cordis, quod per vices perturbet me iſte morbus, & ſuſtinui ipſum à nativitate & ab utero, & incedo amarus in excandeſcentia ſpiritus mei, & niger humor biliosſus prævalet ſuper me, & non permittit mihi reducere ſpiritum meum, ut addiſcam vel orem ſedato animo. Et poſt preces Deo Domino qui ſanat fractos corde, & conſolidat dolores eorum,ut mitteret verbum ſuum et me ſanaret,et removeret à me ſaltem hanc mortem ; conſului etiam Medicos, juxta dictum Legis , *Et ſanando ſanabit:* unde eſt quod detur poteſtas medico ad ſanandum. Et quiſq; conſilium ſuum mihi notificavit conſiliis & ſapientia ; *dicendo*, Ecce medela curationis aſcendet tibi,& ſanitas tua præſto germinabit,ſi removeris indignationem à corde tuo, ut ſis lætus & boni animi, gaudium & lætitia reperiatur in te, & fugerint mœror & ſuſpirium. Et,ſi hanc rem feceris, & ſingulis diebus dederis oblectationem animæ tuæ ; concedendo horam & tempus omni deſiderio quod deſideraverit anima tua;tempus ad ſaltandum, tempus ad ludendum,gnariter fides pulſando, multiplicando canticum, canticum *inquam* amoris, & omnibus ſpeciebus lætitiæ exultaverint renes tui ; (nam cor lætum benefacit medicamen ;) tunc quietus eris. Et placuerunt in oculis meis verba eorum: & quod ſæpius cogitavi, quamnam de iſtis viam eligerem, tandem elegi Ludum , cum ſit in eo parum perditionis temporis:& quæſivi mihi ſocium dilectum & fidelem, qui luderet mecum ſingulis diebus circiter dimidiâ

לי זמן הגון וראוי שלא ליבטל הרבה מלמודי
והוא אחר האכילה יען כי מיד ותכף אחר האוכל
טרם התעכל המזון במעים קשה לעיון ולמוד
ואמרתי זה עת לשחוק ואתה אדוני בשפתי ספרתי
וגם בפי הודיתי את־כל־הדברים מתחלה ועד
סוף כהויתם ממש ואם יש בזה עון אשר חטא
תלמדני רבינו ואבחר מות מחיים ולא אחטא
עוד:

ויהי בכלות הנער לדבר את דבריו החזקתי
בו ואחבקהו ואנשקהו ואמרתי ברוך אתה לאדוני
בני הטבת לדבר ולהתודות על האמת ומודה
ועוזב ירחם מן השמים ואל אחיו הגדול אמרתי
אל תבהל את רוחך לכעוס כי הכעס מסלק
את הדעת׳ אמת כי ליסר את הבן מצוה היא
וחובה בתוכחת מגלה ואהבה נסתרת ולכן אל
תשליך ידך אל הנער לדחפו בשתי ידים ולאחיך
לא תשיג כחרון אף רק לפי מיעוט השנים תמעיט
מנגנותו ולך איפוא מה אעשה בני ידעתי בני
ידעתי את אשר לבבך שלם את ה׳ אלהיך וכונתך
לשם שמים אך ורק ידוע תדע כי על כל־פנים יש
איזה צד אסור בשחוק הקוביאות והקלפים כי
המצחקים בהם אף על פי שאין זאת אומנותם כך
הוא כחו של זה. הצחוק שמושך העון בחבלי
השוא

horâ: & quoque inveni mihi tempus conveniens & idoneum ne multum ceſſarem à ſtudiis meis, quod eſt poſt Cibum; eo quod ſtatim & immediate poſt Cibum, antequam concoquatur alimentum in ſtomacho, durum eſt ſpeculationi & ſtudiis: ideo dixi, Hoc eſt tempus ad ludendum. Jam tibi ô domine mi, labiis meis enarravi, etiam ore meo confeſſus ſum omnia hæc verba ab initio ad finem prout ſe habent. Et, ſi eſt in hoc iniquitas quæ dicatur peccatum, doce me ô Magiſter noſter, & eligam mortem præ vita, & non peccabo amplius.

Et fuit cum puer iſte abſolveret loqui verba ſua, tenui eum, & amplexus ſum illum, & oſculatus ſum ipſum, & dixi, Benedictus tu Domino fili mi, optimè locutus es ut confitereris veritatem: quicunque enim confitetur & relinquit, miſericordiam obtinebit à Deo. Et ad fratrem majorem dixi, Ne perturbes ſpiritum tuum ad iraſcendum; nam indignatio removet ſcientiam. Verum eſt, quod erudire filium, præceptum eſt & obligatorium; reprehenſione manifeſtâ, ſed occulto amore. Propterea ne projicias manum tuam contra puerum, ut illum detrudas duabus manibus; & fratrem tuum ne perſequaris excandeſcentiâ iræ; verum ſecundum minorennitatem *ejus*, minue culpam ipſius. Et tibi heic quid faciam fili mi? novi mi fili, novi quod cor tuum ſit perfectum cum Domino Deo tuo, & quod intentio tua ſit nomine cœli: veruntamen ſciendo ſcias, quod omnimodo ſit quædam prohibitio in ludo Teſſerarum & Chartarum. Nam quamvis hæc non ſit profeſſio ludentium illis, tales tamen ſunt vires hujus Ludi, quod trahet iniquitatem funibus vanitatis, &

השוגא ונדון על שם סופו אמנם כי חכמי הדעת אמרו כי מן השכל הוא לבחור הרע במיעוטו לכן לכה-נא איעצך אשר תעזוב שחוק הקלפים והקוביאות ואת-אחיך תפקוד לשלום ושניכם תלמדו שחוק הנקרא אסקקי ובתנאי שלא תצחקו בכל-יום יותר מלבד חצי שעה ביום מלבד ימי חנכה ופורים וחול המועד כי זה הצחוק יש בו חכמה וחריפות יען מצאוהו אנשי בינה ויהי כאשר שמעו האחים ידידים את דברי ויחבקו וינשקו איש את-אחיו כי גדולה היתה אהבתם וזאת היתה הסבה והטעם אשר כתבתי זה הספר להורות להם כללי הצחוק הזה ויען כי מלכים ושרים להם לבדם נתנה להתעדן ולהתעלס בזה השחוק קראתי שם הספר הזה מעדני מלך:

ואלה הדברים אשר כללתי בזה הספר הנותן אמרי שפר ואף אם הוא קטן הכמות הקורא בו ימצא מעדנים לנפשו:

ראשונה הבאתי מעלת הצחוק הזה ושהוא היותר מעלה מכל-מיני הצחוק והתועליות הבאות לאדם ממנו:

שנית חקרתי ודרשתי מי היה ממציאו וזמן מציאותו:

שלישית

damnetur propter finem ſuum. Verum intelligentes ſcientiam, aſſerunt, quod prudentis ſit ex malis eligere minimum, dabo tibi conſilium ut relinquas ludum Chartarum & Teſſerarum; & fratrem viſitabis in pacem, & vos ambo diſcetis Ludum qui vocatur SCACHI, eâ conditione ne ludatis ſingulis diebus ultra dimidiam horam; exceptis diebus Encæniorum, Purim, & Profeſtis. Nam in hoc Ludo eſt aliquid ſapientiæ & acuminis, propterea quod invenerunt ipſum viri intelligentiæ. Et fuit cum audirent fratres dilecti verba mea, amplexi ſunt & oſculati ſunt quiſque fratrem ſuum, nam magnus fuit amor eorum. Et hæc fuit cauſa & ratio cur ſcripſerim hunc Librum, ut docerem ipſos regulas generales hujus Ludi. Et quoniam Regibus & Principibus ipſis ſolis conceditur oblectari & delectari hoc Ludo, propterea vocavi Nomen hujus Libri DELICIÆ REGIS.

Et hæc ſunt verba quæ comprehendi in hoc Libro, qui præbet dicta pulchra: nam etſi ſit parvus quantitate, qui legit in ipſo, reperiet delectationes animi ſui.

Primo, adduxi excellentias hujus Ludi, & quod ſit excellentior omnibus ſpeciebus ludorum, & quod utilitates homini veniant ab illo.

Secundo, ſpeculatus ſum & quæſivi quis fuerit Inventor ejus, & tempus inventionis illius.

Tertio,

שְׁלִישִׁית בֵּאַרְתִּי שְׁמוֹתָיו כִּי שֵׁמוֹת רַבּוֹת יֵשׁ לוֹ וְנָתַתִּי טַעַם לְכֹל אֶחָד וְאֶחָד:

רְבִיעִית עָרַכְתִּי וְצִיַּרְתִּי לְפָנֶיךָ הַלּוּחַ אֲשֶׁר עָלָיו הַצְּחוֹק יֻסַּר:

חֲמִשִׁית בֵּאַרְתִּי חֲלָקָיו וְכַמָּה הֵםם מִינָיו וּשְׁמוֹתָיו וְצוּרָתָם וְגַם מַדְרֵגוֹתָם כְּפִי מַעֲלָתָם:

שִׁשִּׁית לִמַּדְתִּי כְּפִי יְכָלְתִּי דָּתֵי וְדִינֵי הַצְּחוֹק הַזֶּה:

הֵן אֵלֶּה כְּלָלֶיהָ וּפְרָטֶיהָ הַרְבֵּה כַּאֲשֶׁר יִרְאֶה הַקּוֹרֵא בוֹ:

וְזֶה הַחִלִּי לַעֲשׂוֹת

אָמְנָם יָדַעְתִּי כִּי כֵן וְלֹא נֶעֱלָם מִמֶּנִּי כִּי כָל מִינֵי הַשְּׂחוֹק הֵםם רָעִים וְכָל־הָעוֹסְקִים בָּהֶם הֵם אֲנָשִׁים רָעִים וְחַטָּאִים לַיהוָֹה מְאוֹד וְנִפְסָלִים לְעֵדוּת מִשּׁוּם גַּזְלָנִים שֶׁהֵם גּוֹזְלִים בְּפַרְהֶסְיָא וְנוֹטְלִים מָמוֹן אֲחֵרִים שֶׁלֹּא כַּדִּין וְשֶׁלֹּא בִרְצוֹנָם וּמִפְּנֵי שֶׁמְּאַבְּדִיםם זְמַנָּם בְּדִבְרֵי הֶבֶל וָרִיק וְאֵינָם מִתְעַסְּקִים בְּיִשּׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם וּמִרְמוֹת וְתוֹךְ תַּחַת לְשׁוֹנָם וְסַהֲדוּתָא דְשִׁקְרָא רַמָּאָה הוּא וְהִנָּם בּוֹטְחִים עַל עוֹשֶׁק וָגֶזֶל וְזֹאת הִיא סִבַּת הַשִּׂנְאָה תְּעוֹרֵר מְדָנִים קְטָטוֹת וּמְרִיבוֹת בֵּין הָאַחִיםם וְהַחֲבֵרִים גַּם לְרַבּוֹת הַשְּׂחוֹק הַזֶּה שְׂחוֹק הָאִסְקָקִי בְּכֹל מִינֵי מַעֲלָה וְשֶׁבַח כִּי בָהִיר הוּא בַּשְּׂחוֹקִים צְחוֹק צַדִּיק תָּמִים וְאֵין בּוֹ נִפְתָּל וְעִקֵּשׁ וְלֹא אֶחָד מֵאֵלּוּ הַדְּבָרִים הַמְּבִיאִים אֶת הָאָדָם לִידֵי

Tertio, expoſui Nomina ejus, quia multa habet Nomina; & dedi rationem de ſingulis.

Quarto, diſpoſui & formavi coram te Tabulam ſuper quam hicce Ludus fundatur.

Quinto, expoſui partes ejus, & quænam ſint ſpecies ejus, & Nomina earum, figuræ earum, & quoque gradus earum ſecundum excellentiam ſuam.

Sexto, docui ſecundum poſſe meum, Leges & conſtitutiones hujus Ludi.

Ecce hæc ſunt generalia: nam particularia ejus multa ſunt, uti videbit Lector.

Sic itaque incipio facere.

Certe ſcio quod ita ſit, nec me latet quod omnes ſpecies ludi ſint malæ, & quicunque occupantur in illis ſint homines mali & peccatores Domino valde; & inidonei reputentur ad teſtimonium nomine latronum, quia rapiunt publice, & ſumunt opes aliorum injuſte & contra voluntatem eorum; & propterea quod perdunt tempus ſuum rebus inanibus & vacuis, & non occupantur in conſervatione Mundi; & fraudes & dolus ſub linguâ eorum, & falſus teſtis fraudulentus eſt. Illi enim confidunt in oppreſſione, & hæc eſt cauſa odii quod excitat lites & contentiones inter fratres & ſocios. Verum ad magnificandum huncce Ludum, ludum SCACHI, omnibus modis excellentiæ & laudis; certe præclarus eſt inter Ludos, ludus juſtus, perfectus, & non eſt in illo aliquid perverſitatis, nec vel una ex iſtis rebus quæ inducunt hominem ad peccatum: nam Conſtructores

לִירֵי עֲבֵרָה כִּי בוֹנָיו כָּלְלוּ יוֹפְיוֹ בְּחָכְמָה וּבְמוּסָר
וּבִינָה מָשָׁל לְעַם וּמְדִינָה וְעִיר שֶׁחֻבְּרָה לָּהּ
יַחְדָּיו עִיר וְיוֹשְׁבֵי בָהּ הַמְשֻׁעְבָּדִים תַּחַת מֶלֶךְ
וְשָׂרִים מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא דִין דַּיָּן אֱמֶת שׁוֹפֵט
צֶדֶק וֶאֱמֶת נְשִׂיא אֱלֹהִים אֲשֶׁר אֵין עַל גַּבָּיו אֶלָּא
יְהוָה אֱלֹהָיו וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו כִּי גַם הוּא
לְמֶלֶךְ הוּכַן כִּי נֵזֶר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו יָצִיץ
נִזְרוֹ צִיץ הַזָּהָב נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ וְהוּא הָרִאשׁוֹן לְכָל־
דָּבָר שֶׁבִּקְדוּשָּׁה וּמִשָּׂרֵי הַמֶּלֶךְ הַמְּפֻקָּדִים תַּחַת
יָדוֹ הַיּוֹשְׁבִים רִאשׁוֹנָה בַּמַּלְכוּת מִשְׁנֵהוּ הָרוֹכֵב
בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה אֲשֶׁר לוֹ רוֹאֶה פְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְהוּא
כְּמוֹ רֵעֶה לַמֶּלֶךְ וְהַשֵּׁנִי יוֹעֵץ הַמֶּלֶךְ חָכָם וְנָבִיא לוֹ
עֵצָה וּתְבוּנָה כִּי לֹא יַעֲשֶׂה הַמֶּלֶךְ דָּבָר גָּדוֹל אוֹ
קָטָן כִּי אִם יִקַּח עֵצָה מִמֶּנּוּ וְעַל פִּיו יִשַּׁק כֹּל
עַמּוֹ וַעֲצָתוֹ כַּאֲשֶׁר יִשְׁאַל אִישׁ בִּדְבַר הָאֱלֹהִים
וְהַשְּׁלִישִׁי שַׂר צְבָאוֹ אִישׁ מִלְחָמָה גִּבּוֹר הֶחָיִל
וַחֲיָלִים יְגַבֵּר וְיֵצֵא וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם כִּי מִלְחֲמוֹת יְהוָה
הוּא נִלְחָם וְחֵפֶץ יְהוָה בְּיָדוֹ יִצְלַח וְגַם מְמַנִּים
כֹּהֵן אַחֵר לִהְיוֹת לַכֹּהֵן הַגָּדוֹל כְּמוֹ מִשְׁנֶה לַמֶּלֶךְ
הוּא הַכֹּהֵן הַמִּשְׁנֶה הַנִּקְרָא סֶגֶן אוֹ מְמֻנֶּה עוֹמֵד
לִימִין כֹּהֵן גָּדוֹל תָּמִיד וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ תַּחְתָּיו כְּשֶׁאֵרַע
לוֹ אֵיזֶה דְּבַר פְּסוּל וְכָל־שְׁאַר הַכֹּהֲנִים תַּחַת יַד
הַסֶּגֶן וְעוֹד מוֹשְׁחִים כֹּהֵן אֶחָד אֲשֶׁר בְּעֵת קָרְבָם
לְהִלָּחֵם

ctores ejus comprehenderunt ipſius pulchritudinem ſcientia, eruditione, & intelligentia. Aſſimilatur populo & civitati quæ aſſociata eſt ſimul: civitas eſt & habitatores in eâ, qui ſubjugantur Regi & Principibus. Rex ſedet ſuper thronum judicii: judex verus, judicans juſtitiam & veritatem; Princeps Dei, ſuperquem nemo eſt niſi Dominus Deus ejus. Dein Sacerdos magnus, major fratribus ſuis: nam ille etiam Regi comparatur, quia corona olei unctionis Dei ſui ſuper ipſum. Et Floret corona ejus, bracteæ aureæ, corona ſancta; & ille eſt primas totius rei ſanctæ. Et ex Principibus Regis qui Præfecti ſunt ſub poteſtate ejus, qui ſedent primi in regno, eſt Vicarius ejus qui equitat in curru ſecundario illus, videns præſentiam Regis; ille eſt tanquam Socius Regi. Secundus, eſt Conſilarius Regis, ſapiens & propheta. Ei eſt conſilium & intelligentia: nam non facit Rex rem magnam aut parvam, niſi accipiat conſilium ab ipſo. Et ad os ipſius gubernatur totus populus ejus: & conſilium ipſius eſt ac ſi aliquis conſuluerit verbum Dei. Tertius, eſt Princeps exercitus ejus, vir bellicoſus, potens robore, qui exercitus corroborabit, & egredietur & pugnabit contra gentes: quia bella Dei ipſe pugnat, & voluntas Dei in manu ejus proſperabitur. Etiam præficiebant Sacerdotem alium, ut eſſet Summo Pontifici tanquam Vicarius Regis: ipſe eſt Sacerdos ſecundarius qui vocatur Segan aut Præfectus, qui ſtat ad dextram Summi Sacerdotis continuo. Et ille miniſtrat pro ipſo, cum ipſi acciderit ineptitudo. Et cæteri omnes Sacerdotes ſunt ſub poteſtate iſtius Vicarii. Præterea ungebant alium Sacerdotem, qui tempore quo ac-

לְהִלָּחֵם עִם אוֹיְבֵיהֶם יְדַבֵּר אֶל הָעָם בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ
כִּי בִרְאוֹתָם סוּס וָרֶכֶב עַם רַב מֵהֶם לֹא יִירָאוּ
וְלֹא יַחְפְּזוּ וְלֹא יַעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם אֶלָּא יָשִׂימוּ
בֵּאלֹהִים כִּסְלָם וְקוֹיֵ יְהוָה יַחֲלִיפוּ כֹחַ וְסוּס מוּכָן
לְיוֹם מִלְחָמָה וְלַיהוָה הַתְּשׁוּעָה כִּי אֵין עִמּוֹ לַעֲזוֹר
בֵּין רַב לְאֵין כֹּחַ כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה מְדַבֵּר
אֲלֵיהֶם הַכֹּהֵן לְחַזֵּק וּלְאַמֵּץ אֶת־לִבָּם וּכְדֵי לְזָרְזָם
לַמִּלְחָמָה וְהוּא הַנִּקְרָא כֹּהֵן מָשׁוּחַ לַמִּלְחָמָה וְיַעַן
הֱיוֹתוֹ נִמְשָׁח אֲשֶׁר יוּצַק עַל רֹאשׁוֹ שֶׁמֶן מִשְׁחַת
קֹדֶשׁ הוּא קוֹדֵם לְכָל־הַכֹּהֲנִים תַּחַת הַסֶּגֶן
וְהַשְּׁלִישִׁי הוּא אֲמַרְכְּלָא אֲשֶׁר מַפְתְּחוֹת הָעֲזָרָה
בְּיָדָיו וּפוֹתֵחַ וְאֵין סוֹגֵר וְסוֹגֵר וְאֵין פּוֹתֵחַ וְהוּא
הַמְּמֻנֶּה עַל כָּל־דְּבַר הַבַּיִת לְנַצֵּחַ עַל כָּל־מְלֶאכֶת
בֵּית אֲדֹנָי וְנִקְרָא אֲמַר־כֹּל כִּי הוּא אוֹמֵר וּמְצַוֶּה
הַכֹּל וּמַר־כֹּל כִּי הוּא אֲדוֹן רַב וְשַׁלִּיט עַל כֻּלָּם
וְאֵין מְשִׁיבִים עַל דְּבָרָיו: אֵלֶּה הַשָּׂרִים אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ
שָׂרֵי הַקֹּדֶשׁ וְשָׂרֵי הָאֱלֹהִים עַל הָעִיר וְהַקּוֹדֶשׁ הֵם
הַשָּׂרִים הָעוֹמְדִים לְשָׁרֵת לְפָנָיו לַחֲזוֹת בְּנוֹעַם
הַמֶּלֶךְ וּלְבַקֵּר בְּהֵיכָלוֹ מִלְּבַד שָׂרֵי הַנִּצָּבִים שָׂרֵי
הַמְּדִינוֹת וְעָרֵי הַמִּבְצָר שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת
שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרוֹת שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים
בְּכָל עִיר וָעִיר כְּהֻנָּה וְעַם הָאָרֶץ אִישׁ אִישׁ עַל
עֲבוֹדָתוֹ וְעַל מַשָּׂאוֹ זֶה בְכֹה וְזֶה בְכֹה עַל
הַמִּחְיָה

cedebant ad pugnandum cum inimicis ſuis, alloquebatur populum linguâ ſanctâ, quod cum ipſi viderent equos & currus, populum numeroſiorem ipſis, ne timerent nec tremerent nec conterrerentur coram illis, ſed ponerent in Deum fiduciam ſuam: & qui expectant Deum, renovabunt vires: nam equus paratus eſt ad diem belli, ſed à Domino eſt Salus: non eſt apud ipſum juvare ſive multis ſive nullis viribus. Talia verba alloquebatur eos iſte Pontifex, ut animaret & corroboraret cor eorum, ut eſſent expediti ad bellum: & is vocabatur Sacerdos unctus ad bellum. Et quoniam ille ungebatur, eo quod effundebatur oleum unctionis ſacræ ſuper caput ejus, ille præcedebat omnes ſacerdotes infra τὸν Segan. Tertius dicebatur Generaliſſimus, in cujus manibus erant claves Atrii: ille aperiebat, & nemo claudebat; ille claudebat, & nemo aperiebat. Ille erat præfectus omni rei Templi, ad diſponendum omne opus Templi Dei: & vocabatur Amarcol, quia ille dicebat & imperabat omnibus; vel Mar-col, quia dominus erat magnus, & præfectus ſuper omnibus, & non replicabant ad verba ejus. Iſti ſunt Principes qui erant Regi; Principes ſancti & Principes Dei, ſuper Civitatem & Sanctitatem. Iſti ſunt Principes qui ſtabant ad miniſterium coram ipſo, & ad viſitandum palatium ejus; præter Principes præſidentes, Principes provinciarum, & civitatum munitarum; Principes millenorum, Principes centernorum, Principes quinquagenorum, & Principes denorum; Judices & moderatores in ſingulis civitatibus, Sacerdotes ejus, Populus terræ, unuſquiq; ad ſervitium ſuum & functionem ſuam, hic ad hoc, ille ad aliud, ad victum *ac-*

המחיה ועל הכלכלה יצא אדם לפעלו ומתפרנסים
זה מזה והאלהים ברחמיו ממרום קדשו משגיח
עליהם בעין חמלתו לברך את־כל־מעשי ידיהם:
ואשר המשל הזה דומה לנמשל בכל־דבריו
עוד תשוב תראה כאשר נערוך לפניך כל־עניני
השחוק המעלה הזה כי כליל הוא בהדרו וכאשר
הנהגה המדינית האלהית מיסדת על אדני
הצדק והיושר חקים ומשפטים צדיקים אשר
יעשה אותם האדם וחי בהם גם כן השחוק
הזה שומר סדר הנהגה המדינית על קו היושר
במשפטים ישרים כללים עשויים באמת וישר
חוק ולא יעבור בחכמה ודעת ועל כן משכילי
עם יבינו לשחוק חשחוק הזה אשר כלו שלאנן
ושלו ואין מגמת פני המשחקים לחמוד או לגזול
ממון אחרים אלא לחדד את־שכלם כי כל־אחד
מהם משתדל בכל־עוז לנצח את־חבירו ולמנצח
משכיל התפארת והנצח וההוד ונכנסים בשלום
ויוצאים בשלום ולא כן שחוק הקוביאות והקלפים
ההולכים בחמת קרי במקרה הכסיל והכל תלוי
בהרמת הקוביאות או בחלקת הקלפים ולא חלק
להם בבינה אך חכמים המה להרע אשר בשלכת
הקוביאות משליך עליו בצריה ובחלקת הקלפים
ישית למו חליפות כי כל־כונתם להונות ולרמות
איש

quirendum & ſuſtentationem. Egreditur homo ad opus ſuum, & ſuſtentant ſe invicem, & Deus ex miſericordia ſua, ex altitudine ſanctitatis ſuæ providet illis oculo clementiæ ſuæ, ad benedicendum operibus manuum eorum.

Et quomodo comparatio conveniet cum comparato in omnibus rebus adhuc videbis quando ordinaverimus coram te omnes caſus hujus Ludi excellentiſſimi: nam perfectus eſt in decore ſuo. Et prout regimen politicum Divinum fundatur baſibus juſtitiæ, ſtatutis & judiciis juſtis, quæ ſi fecerit illa homo, vivet in illis; ita etiam iſte Ludus ſervat ordinem regiminis politici, ſuper linea rectitudinis & judiciis rectis, regulis diſpoſitis in veritate & rectitudine, ſtatuto quod nemo tranſgrediatur, in ſapientia & ſcientia. Idcirco intelligentes populi intelligent ludere iſtum Ludum: nam totus ille eſt quietus & pacificus, nec eſt ſcopus ludentium concupiſcere aut rapere opes aliorum, ſed tantum acuere intellectum ſuum: nam unuſquiſque eorum ſolicitus eſt vincere proximum ſuum; & victori prudenti eſt gloria & fortitudo & decus; & in pace conveniunt, & in pace egrediuntur. Sed non ita eſt Ludus Teſſerarum & Chartarum, qui procedunt per eventum, ſecundum eventum ſtultorum: nam totum pendet à jactu Teſſerarum jacientis contra alterum ex induſtria, & in diſtributione chartarum; & nulla pars eſt illis in intelligentia, verum ſapientes ſunt ad malefaciendum; cum in jactu Teſſerarum jaciat fraudulenter, & in diſtributione Chartarum apponant ſibi mutationes: nam tota eorum intentio eſt ad opprimendum & decipiendum

איש את־רעהו והיא סבת השנאה בני-
הם:

והנה הודעתיך כמה מעלות טובות לזה הצחוק על האחרים ועתה אשים לפניך קצת מן התועליות הבאות לאדם מן השחוק הזה: וכי תאמר בלבבך מה יסכון גבר ומה נועיל כי נגע בו: הלא חכמים הגידו לך שאי אפשר לאדם שיבין וישתכל בחכמות והוא עצב כי לאדם נתן האלהים חכמה ודעת ושמחה ועל כן יעצו שבכל־יום ויום התלמיד יתעסק מעט בטיול או בשחוק כדי שלמודו יערב ורוח וטוב לו ולא יהיה עליו למשא כאשר ראינו הרבה אנשים כי מרוב למודם ועיונם נטרפה דעתם ונבערה חכמתם כי לא נתנו השב רוחם וריוח לא שמו בין למודם והנה הדרשנים המפלגים להמשיך לב שומעיהם היו מביאים בדרשותיהם משלים ואגדות כי הם הם הדברים המשמחים את־הלב ומאירים עיני התלמידים ויען כי הצחוק הזה חברוהו אנשי בינה ומדע משל לקבוץ המדיני בו ילמד אדם יושר וזכות לדעת הנהגת העיר בכלליה ופרטיה כי היא חכמה עמוקה עד כי אנשים חכמים וידועים חברו ספרים משבחים בזה הענין ומוסרים אחרים ילמדו כאשר תחזינה עיניך בהציעי לפניך כונת ממציאיהו:

וכאשר

decipiendum quiſque proximum ſuum. Hoc eſt cauſa odii inter ipſos.

Et ecce notas feci tibi multas excellentias hujus Ludi præ reliquis. Jam proponam tibi aliquas utilitates quæ homini proveniunt ab hoc Ludo. Nam ſi dixeris in corde tuo, Quid proderit viro, & ad quid proficiemus ſi attigerimus ad eum? Annon ſapientes declararunt tibi,quod homini ſit impoſſibile ut intelligat & animadvertat ſcientias cum ſit triſtis: nam homini dedit Deus ſapientiam, ſcientiam, & lætitiam: propterea hoc dederunt conſilium,quod ſingulis diebus ſtudioſus aliquantulum operam daret deambulationi aut ludo, ut ſic ſtudium ejus ei eſſet ſuave, & reſpiratio & bonum eſſet ei,& ut ipſi non eſſet oneri; uti vidimus multos homines quibus multo ſtudio & ſpeculatione perturbata eſt mens, & obbrutuit ſapientia eorum, quia non permiſeruut ut ſpiritus quieſceret,& nullum inter ſtudia ſua interpoſuerunt ſpatium. Ecce concionatores excellentes, ut auditorum ſuorum animum attrahant, in concionibus ſuis proferunt Parabolas & hiſtorias allegoricas; quia illæ ſunt res quæ lætificant cor, & illuminant oculos diſcipulorum. Et quoniam Ludum iſtum compoſuerunt viri ſapientiæ & intelligentiæ tanquam ſimilitudinem ſocietati politicæ, ex eo addiſcit homo rectitudinem & æquitatem, ut ſciat regimen civitatis generaliter & particulariter; nam illud eſt ſapienentia profunda, adeo ut viri ſapientes & intelligentes celebres libros de iſto argumento compoſuerint. Quin & alios inſtitutiones hinc addiſcent, uti videbunt oculi tui, cum tibi propoſuero intentionem Inventorum ejus.

וְכַאֲשֶׁר בָּאתִי לַחְקוֹר וְלִדְרוֹשׁ אַחֲרֵי מַמְצִיאֵי הַשְּׂחוֹק הַזֶּה וּזְמַן מְצִיאוּתוֹ יָגַעְתִּי וּמָצָאתִי כְּפִי יְכָלְתִּי וְהַשָּׂגַת יָדִי וְהָיִיתִי בְּעֵינַי כִּמְגַלֶּה עֲמוּקוֹת מִנִּי חֹשֶׁךְ כִּי הַדָּבָר הַזֶּה קָשֶׁה לְהָלְמוֹ הֵן מִצַּד קַדְמוּתוֹ כִּי מוֹצְאוֹתָיו מִקֶּדֶם וּמִימֵי קֶדֶם קַדְמָתוֹ הֵן מִצַּד חֶסְרוֹן הַסְּפָרִים הַמְדַבְּרִים בָּזֶה אַךְ אֲנִי חִפַּשְׂתִּי בְּמַצְפּוּנֵי סִפְרֵי הַקַּדְמוֹנִים אֲשֶׁר בָּאוּ לְיָדִי הֵן יְוָנִיִּים רוֹמִיִּים עַרְבִיִּים פַּרְסִיִּים וּשְׁאַר הָאֻמּוֹת אֲשֶׁר לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה וַאֲנִי לִקַּטְתִּי וְאָסַפְתִּי וַהֲבִיאוֹתִי לְפָנֶיךָ אֶת כָּל־אֲשֶׁר דִּבְּרוּ כִּי דֵעוֹתֵיהֶם שׁוֹנוֹת זֶה אוֹמֵר בְּכֹה וְזֶה אוֹמֵר בְּכֹה וַאֲנִי אַכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם וְאַתְחִיל בְּדִבְרֵי הֶחָכָם הַגָּדוֹל רֹאשׁ הַפִּילוּסוֹפִים הוּא אַפְלָטוֹן אֲשֶׁר כָּתַב בְּסִפְרוֹ כִּי בִּימֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הָיָה חָכָם אֶחָד מֵחַכְמֵי הַמִּצְרִיִּים וּשְׁמוֹ טְעוּת אֲשֶׁר בְּרוֹב חָכְמָתוֹ מָצָא וְלִמֵּד חָכְמוֹת הַרְבֵּה לְאַנְשֵׁי דוֹרוֹ כְּמוֹ חָכְמַת הַתְּכוּנָה וְהָאִצְטַגְנִינוּת הַכְּתָב וְהַמִּכְתָּב עִם הָאוֹתִיּוֹת וְגַם בָּרָא מִלִּבּוֹ הַצְּחוֹק הַנִּבְחָר הַזֶּה צְחוֹק הַפִּסְפָּסִים וּמִפְּנֵי הַפְלָגַת בִּינָתוֹ וְשִׂכְלוֹ בְּנֵי דוֹרוֹ אָמְרוּ עָלָיו אֵין זֶה כִּי אִם אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ וְסוֹד אֱלוֹהַּ. עֲלֵי אָהֳלוֹ הַמְלַמְּדוֹ לְהוֹעִיל לִבְנֵי אָדָם וּלְמָדָם סֵפֶר וּלְשׁוֹן כַּשְׂדִּים עַל כֵּן קָרְאוּ אֶת שְׁמוֹ הֶרְמֵיס כִּי בִּלְשׁוֹנָם רוֹצֶה לוֹמַר נָבִיא שָׁלִיחַ

Et cum venirem ad ſpeculandum & inquirendum Inventores hujus Ludi, & tempus inventionis ejus, laboravi & inveni ſecundum poteſtatem meam & facultatem manus meæ: & mihi videor tanquam revelans profunditates è tenebris: hæc enim res eſt difficilis ad extundendum, tam propter antiquitatem ejus, (nam origines ejus ſunt ab antiquo, & à diebus priſcis eſt præceſſio ejus;) quam propter defectum librorum qui loquuntur de hoc. Verum ego perveſtigavi abſcondita librorum antiquorum qui pervenerunt ad manus meas, tam Græcorum quam Latinorum, Arabum, Perſarum, & reliquarum nationum quæ non ſunt de filiis Iſrael: & ego collegi & propoſui coram te omnia quæ locuti ſunt, nam opiniones eorum ſunt diverſæ: hic dicit ſic, alter dicit ſic; & ego illos conciliabo. Incipiam itaque cum verbis Sapientis magni primarii Philoſophorum, qui eſt Plato; qui in Libro ſuo ſcripſit, quod in diebus Moſis Doctoris noſtri, fuit Sapiens quidam de Sapientibus Ægyptiorum, cui nomen Thoth, qui in multitudine ſapientiæ invenit & docuit ſcientias multas hominibus ſeculi ſui; uti eſt Scientia Aſtronomiæ, & Aſtrologiæ, & Exaratio, & Literarum Scriptio: is etiam effinxit ex corde ſuo dilectiſſimum hunc Ludum, viz. Ludum Pſephaſim. Et propter exceſſum prudentiæ & intelligentiæ ejus, filii ſeculi illius dixerunt, Non eſt hic niſi vir Dei Sanctus, & ſecretum Dei eſt ſuper tentorium ejus, qui docuit ipſum, ut prodeſſet filiis hominum. Et illos docuit libros & linguam Chaldæorum: quapropter vocarunt Nomen ejus Hermetem, quod in linguâ eorum vult dicere, Prophetam, Legatum, & Mediatorem

שליח ואמצעי בין האלהים ובני אדם ויש אומרים
כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים
כאשר היה מנעוריו בהיכלי פרעה מלך מצרים כי
בתיה בתו אשר כבנה גדלתהו בין חכמי יועצי
פרעה וגם הוא נתן לו האלהים שכל ובינה
לדרוש ולתור בכל־חכמה ותרב חכמתו מחכמת
כל־בני קדם ויחכם מכל־האדם בחכמת האלהים
ועליו זרח ה׳ וימלא אותו רוח אלהים ובסתום
חכמה הודיעהו תעלומות חכמה טמוני צפוני
כל והתבונן נפלאות אל מופתיו ומשפטי פיהו
והפליא לעשות בקרבם נפלאות אשר לא
נבראו בכל־הארץ ובכל־הגוים ויען כי עמו
עוז וגבורה כי גברה ידו על אלהיהם כי גם
בהם עשה ה׳ שפטים על ידו קראו את שמו
טעות ועקר הנחת זה השם בלשון מצרים
וכותיים וגם בלשון ארמית הוא אלהי נכר הארץ:

ובספר אחר מצאתי כי פלאמידי היוני אחד משרי
אנשי המלחמה אשר הלכו להלחם על טרויא
העיר הגדולה אשר היה במצור ובמצוק עשר
שנים והוא היה חכם גדול והמציא ליונים מקצת
אותיותיהם אשר חסרו להם מן המכתב וגם למד
קדרות השמש והלבנה וחכמת עריכת המלחמה
איש על דגלו לצבאותם ולמדה לבני עמו וכדי
לזרזם

diatorem inter Deum & filios hominum. Et ſunt qui dicunt hunc eſſe Moſen virum illum qui nos eduxit è terra Ægyptiorum, cum fuerit à juventute ſua in palatio Pharaonis regis Ægypti. Namque Bithia filia ejus erat quæ inſtar filii educavit eum inter Sapientes Conſiliarios Pharaonis; & etiam illi dedit Deus intelligentiam & prudentiam, ut inquireret & perveſtigaret omnem ſcientiam, & ſapientia ejus fuit major omni ſapientia Orientalium, & ſapientior fuit omni homine in ſcientia Dei: & ſuper illum ſplenduit Dominus, & implevit ipſum ſpiritu Dei, & occultum ſapientiæ manifeſtavit ei, abſtruſa inquam ſapientiæ, abſcondita & recondita omnia: & intellexit mirabilia Dei, portenta ejus, & judicia oris ipſius: & inſtitit facere inter illos mirabilia quæ nunquam creata ſunt in quavis alia terra nec inter quaſvis gentes. Et quia cum ipſo erat fortitudo & potentia, & quia prævaluit manus ejus contra deos eorum; (nam etiam in illos fecit Deus judicia per manum ipſius;) vocarunt nomen ejus Thoth. Et principalis hujus nominis ſignificatio in lingua Ægyptiorum, & Cuthæorum, & quoque in lingua Aramæorum, eſt Deus alienus terræ.

Et in alio libro inveni, quod Palamedes Græcus unus ex Principibus virorum belli qui iverunt ad pugnandum contra Trojam civitatem magnam, quæ fuit ſub obſidione & coarctatione per decem annos; (& ille vir ſapiens magnus, & Græcis invenit partem Literarum quæ in ſcriptura eorum deficiebant; etiam docuit Eclipſim Solis & Lunæ, & ſcientiam Ordinationis belli, ut unuſquiſque eſſet juxta vexillum ſuum ſecundum exercitus ſuos;) hanc docuit filiis

לְזָרְזָם וּלְהָבִינָם אֶת הַחָכְמָה הַמְּפֹאָרָה הַזֹּאת הוֹצִיא לָאוֹר הַצְּחוֹק הַנִּכְבָּד הַזֶּה כִּשְׁנֵי מַחֲנוֹת יַחֲנוּ אֵלֶּה נֶגֶד אֵלֶּה׃ וְגַם כָּל־חֲלָקָיו רוֹמְזִים׃ שָׂרֵי הַמִּלְחָמָה מִקָּטוֹן וְעַד גָּדוֹל כַּאֲשֶׁר אֲבָאֵר אֵלֶיךָ׃

אֲחֵרִים אוֹמְרִים כִּי לוּד אֲבִי הַלּוּדִיִּים הוּא וְאָחִיו כַּאֲשֶׁר הָיוּ בְּמַחֲנֶה עֲטוּפִים בָּרָעָב וּבְחוֹסֶר כֹּל מָצְאוּ מְלֶאכֶת הַצְּחוֹק מִינִים מִמִּינִים שׁוֹנִים וּבֵינֵיהֶם צְחוֹק הַפִּסְפְּסִים הַזֶּה וְגָמְרוּ אוֹמֵר כִּי יוֹם אֶחָד יַעַבְרוּ בְּכָל־מִינֵי הַצְּחוֹק וְיִשְׁכְּחוּ מֵאֱכוֹל לַחְמָם וְנִשְׁכַּח הָרָעָב בָּאָרֶץ וְיוֹם אֶחָד הָיוּ אוֹכְלִים וְשׁוֹתִים לְמַלְאוֹת נַפְשָׁם כִּי יִרְעֲבוּ וְכֵן יַעֲשׂוּ יוֹם יוֹם עֲדֵי יַעֲבוֹר זַעַם הָרָעָב׃

אַנְשֵׁי אֶרֶץ הוֹדוּ מִתְפָּאֲרִים עַצְמָם בְּאָמְרָם כִּי קַבָּלָה הִיא בְּיָדָם כִּי פִּילוֹסוֹף אֶחָד מִבְּנֵי עַמָּם חָכָם גָּדוֹל וּבָקִיא בְּחָכְמַת הַתְּכוּנָה וְהַהַנְדָּסָה צַצָּה בֶּן דָּאהֶר שְׁמוֹ בְּרוֹב שִׂכְלוֹ וּבְרוּחַ בִּינָתוֹ חִדֵּשׁ וּמָצָא הַצְּחוֹק הַמְּפֹאָר הַזֶּה וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי בַּלְהִיב מֶלֶךְ הוֹדוּ וְאֵת צוּרַת הַצְּחוֹק הַזֶּה וּתְכוּנָתוֹ וּמוֹצָאָיו וּמוֹבָאָיו וְאֵת כָּל־חֻקּוֹתָיו הוֹדַע אוֹתוֹ וַיְהִי כִּרְאוֹת הַמֶּלֶךְ אֶת יְקַר תִּפְאֶרֶת הַמְּלָאכָה וְרוֹב גְּדֻלַּת שֵׂכֶל הַמְחַבֵּר אָמַר לוֹ הִנֵּה נָא יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ חָכָם אַתָּה רָאִיתִי אֶת מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ הַנְּעִימִים וְעַתָּה שְׁאַל מָה אֶעֱשֶׂה לָּךְ הַעֲמֵק שְׁאָלָה אוֹ

הַגְבֵּהַּ

populi ſui.Et ut exerceret illos & intelligere faceret iſtam ſcientiam pulcherrimam, in lucem produxit iſtum Ludum eximium,ad inſtar duorum caſtrorum quæ caſtrametarentur hoc è regione illius: & quoque omnes ejus partes innuunt Principes belli à minore uſque ad majorem, prout tibi explicaturus ſum.

Alii dicunt, quod Lud pater Lydiorum, ipſe & frater ejus cum eſſent in caſtris,deliquium patientes ex fame & defectu cujuſlibet rei,invenerunt artem Luſoriam diverſarum ſpecierum, & inter ipſas fuit Ludus Pſephaſim. Et decreverunt quod unus dies præteriret ſingulis ſpeciebus Ludi, ut oblivifcerentur comedere panem ſuum, & hoc modo etiam famis oblivioni daretur in terra. Deinde alio die erant comedentes & bibentes, ut implerent animam ſuam cum eſurirent. Et ita ſoliti ſunt facere, uſque dum tranſiret indignatio famis.

Homines terræ Indiæ gloriantur de ſeipſis, dicendo quod Philoſophus aliquis de filiis populi eorum valde ſapiens & expertus in ſcientia Aſtronomiæ & Geometriæ, cujus nomen erat Siſſa filius Dâher, in multitudine intelligentiæ ſuæ & in ſpiritu ſcientiæ ſuæ, innovavit & invenit hunc Ludum præſtantem: ipſumq; obtulit coram Belhîb rege Indiæ, & figuram hujus, & diſpoſitionem ejus, & exitum & aditum ejus, & omnia ſtatuta ejus nota fecit illi. Et cum Rex videret præſtantiam operis, & multitudinem magnitudinis Scientiæ authoris, dixit ei, Scio te eſſe virum ſapientem: vidi opus manuum tuarum delectabilium: & jam pete quid tibi faciam; profunde pete, vel alte ſurſum, uſque ad dimidium

הַנְּבֵהָה לְמַעְלָה עַד חֲצִי הַמַּלְכוּת וְתֵעָשׂ וַיַּעַן
הַפִּילוֹסוֹף וַיֹּאמֶר אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הַמֶּלֶךְ
לָתֵת אֶת־שְׁאֵלָתִי הִנֵּה עָרַכְתִּי לְפָנֶיךָ לוּחַ הַצְּחוֹק
הַזֶּה בָּנוּי וּמְיֻסָּד עַל שִׁשִּׁים וְאַרְבָּעָה בָּתִּים
צַו־נָא אֶת־עֲבָדֶיךָ הַמְמֻנִּים עַל אוֹצְרוֹת הַתְּבוּאָה
אֲשֶׁר יָשִׂימוּ חִטָּה אַחַת עַל הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן וְעַל
הַשֵּׁנִי שְׁתַּיִם וְעַל הַשְּׁלִישִׁי אַרְבַּע וְכֵן עַל כָּל־
אֶחָד וְאֶחָד כִּפְלַיִם מִן חֲבֵרוֹ עַד סוֹף כָּל־הַבָּתִּים
וְהָיָה שְׂכָרִי וַיְהִי כִּשְׁמוֹעַ הַמֶּלֶךְ אֵת דִּבְרֵי הֶחָכָם
וַיִּכְעַס עָלָיו וַיִּבֶז לוֹ בְּלִבּוֹ לֵאמוֹר כְּדַבֵּר אַחַד
הַנְּבָלִים תְּדַבֵּר. הַאָמְנָם לֹא אוּכַל כַּבֶּדְךָ בְּמַתָּנוֹת
גְּדוֹלוֹת כִּי שָׁאַלְתָּ מִמֶּנִּי מְעַט מִזְעָר כָּזֶה וְהָיִיתָ
כְּשׁוֹפֵךְ בּוּז עַל נְדִיבִים מֶלֶךְ כָּמוֹנִי הַיּוֹם הִסְכַּלְתָּ
לִשְׁאוֹל וַיַּעַן הַפִּילוֹסוֹף וַיֹּאמֶר אַל נָא יִחַר אַפְּךָ
בְּעַבְדְּךָ וַאֲדַבְּרָה אַךְ הַפַּעַם אַחַת שְׁאַלְתִּי מֵאֵת
אֲדוֹנִי אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ תְּנָה אוֹתָהּ לִי כִּי הִיא יְשָׁרָה
בְּעֵינַי וְאִם קָטוֹן יִהְיֶה בְּעֵינֶיךָ וְתוֹסִיף לִי כָּהֵנָּה
וְכָהֵנָּה וַיַּרְא הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יָכוֹל לוֹ וַיְצַו אֵת עַבְדּוֹ
נָגִיד עַל הָאוֹצָרוֹת לַעֲשׂוֹת לוֹ כְּכָל־אֲשֶׁר שָׁאַל
וְכַאֲשֶׁר בָּא הָאִישׁ לַעֲמוֹד עַל מַתְכֹּנֶת הַחִטִּים
אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ הַפִּילוֹסוֹף כִּי עָצְמוּ מִסַּפֵּר חָדַל לִסְפּוֹר
כִּי אֵין מִסְפָּר וּבְהִתְבַּהֲלָה הָלַךְ אֶל הַמֶּלֶךְ וְכֵן אָמַר
לוֹ יְחִי הַמֶּלֶךְ אֲדוֹנֵנוּ לְעוֹלָם לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ חָפַצְתִּי

לֹא

dium regni, & fiet. Et reſpondit Philoſophus & dixit, Si inveni gratiam in oculis tuis ô Rex, ut concedas petitionem meam, ecce diſpoſui coram te Tabulam hujus Ludi conſtructam & fundatam ſuper 64 domos. Jube nunc ſervis tuis qui præficiuntur theſauris frumenti, quod ponant ſuper domum primam Triticum unum, ſuper ſecundam duo, ſuper tertiam quatuor; & ſic ſuper quamlibet domum, duplum quam quod erat in præcedenti, uſq; ad finem omnium domorum: & id erit præmium meum. Cum rex audiret verba hujus ſapientis, indignatus eſt contra illum, & contemptui habuit ipſum in corde ſuo, dicendo, Uti loquitur unus ſtultorum, loqueris. An certe non poſſum te honore afficere donis magnis? quod petis à me rem parvam puſillam, qualis eſt hæc! Et es tanquam fundens contemptum ſuper principes, *viz. ſuper* regem ſicut ego ſum hodie: ſtulte petiiſti. Reſpondit vero philoſophus & dixit, Ne quæſo excandeſcat ira tua in ſervum tuum, & loquar ſaltem hac vice: unum petii à domino meo, illud requiram: da illud mihi, nam id placet in oculis meis. Et, ſi parum ſit in oculis tuis, addas mihi tantundem iterum. Tum videns rex quod nil poterat in ipſum, juſſit ſervum ſuum theſauris præfectum, ut faceret illi prout petierit. Quando autem venit vir ille ut inſiſteret ſuper ſummam Triticorum quam quæſiverat Philoſophus, & numeroſiora eſſent quam ut numerare poſſet, abſtinuit à numerando, quia nullus erat numerus. In perturbatione itaque veniens ad Regem, ſic dixit illi, Vivat Rex dominus noſter in æternum: volui quidem facere voluntatem tuam, nec

tranſgreſſus

לֹא עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ אַךְ וְרַק הַמֶּלֶךְ צִוִּיתַנִי דָבָר שֶׁאֵי אֶפְשָׁר לִשְׁמוֹעַ יַעַן וּבְיַעַן שָׁאַלְתִּי בְקָצִיר וְאֵין בְּכָל־אֶרֶץ מַלְכוּתְךָ מִסְכְּנוֹת דָּגָן יַסְפִּיקוּ לְהָכִיל כָּל־הַחִטִּים אֲשֶׁר שָׁאַל מִמְּךָ כִּי לֹא יִסָּפֵר וְלֹא יִמַּד כִּי אִם בְּחָכְמָתוֹ עָרוּם יַעֲרִים וַיְהִי כִּשְׁמוֹעַ הַמֶּלֶךְ אֶת דִּבְרֵי הַמְּמֻנֶּה וַיִּתְמַהּ עַל רוֹב חָכְמַת הַפִּילוֹסוֹף וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָאֵהוּ אֵלָיו וַיְחַבְּקֵהוּ וַיְנַשְּׁקֵהוּ וְכֹה דִּבֶּר אֵלָיו עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי חָכָם אַתָּה בְּחָכְמַת הָאֱלֹהִים עַל פִּיךָ יִשַּׁק כָּל־עַמִּי וְאַתָּה תִּהְיֶה אוֹכֵל לֶחֶם עַל שֻׁלְחָנִי וַיְחִי עִם הַמֶּלֶךְ וַיְהִי לוֹ כְּרֵעַ כְּאָח כָּל־יְמֵי חַיָּיו׃

וּבְסֵפֶר יָשָׁן נוֹשָׁן מָצָאתִי כִּי חָכָם אֶחָד מֵחַכְמֵי הַפַּרְסִיִּים חִבֵּר זֶה הַצְּחוֹק בַּעֲבוּר אַרְדְּשִׁיר מֶלֶךְ פָּרָס הוּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ כִּי הוּא שֵׁם נוֹפֵל לְכָל־מַלְכֵי פָּרָס וְאַכְזָר הוּא וּמִי יְעוֹרְרֶנּוּ מִן הַמִּדָּה הָרָעָה הַזֹּאת עַל כֵּן כִּוֵּן הַמְחַבֵּר בְּמָשָׁל הַצְּחוֹק הַזֶּה לְלַמֵּד סָתוּם מִן הַמְפוֹרָשׁ עַל יְדֵי תִקּוּן מְשָׁלִים וְדִמּוּיִים אַגְמְרֵהּ בְּסִימָנֵי וְאַסְבְּרֵהּ בְּהַרְמִיָּא לֵיהּ לְהוֹצִיא אֵלָיו בְּעִנְיָנָהּ לְמַעַן תְּפוּשׁ אוֹתוֹ בְּלִבּוֹ לְבִלְתִּי הִתְאַכְזֵר עַל עַמּוֹ וְצֹאן מַרְעִיתוֹ רַק יְצַדֵּק מִדּוֹתָיו כְּפִי הָרָאוּי עַל פִּי הַתּוֹרָה וְיִתְגַּלְגְּלוּ רַחֲמָיו עֲלֵיהֶם וְיַשְׂכִּיל וְיֵדַע כִּי בְּרוֹב עָם הַדְרַת מֶלֶךְ אוּכְלוּסָיו וְשָׂרֵי מִלְחֲמוֹתָיו הַמָּגִנִּים עָלָיו וְאִם יִכָּשֵׁל

עוֹזֵר

tranſgreſſus ſum mandata tua: verum ô Rex, juſſiſti mihi rem impoſſibilem ad audiendum: nam revera quæſivi in meſſe,& in totâ terrâ regnorum tuorum non ſunt theſauri frumenti qui ſufficiant ad continendum triticorum ſummam quam à te petiit, quia non poteſt numerari nec menſurari, verum in ſapientiâ ſuâ callide agit tecum. Et fuit, cum audiret rex verba præfecti, miratus eſt ob multitudinem ſcientiæ philoſophi: & miſit & accerſivit illum ad ſe, & amplexus eſt & oſculatus eſt ipſum: & ita dixit ad illum, Jam ſcio quod ſapiens ſis in ſapientia Dei: ad os tuum gubernabitur totus populus meus, & tu eris comedens panem ad menſam meam. Et vixit cum rege, fuitque illi inſtar ſocii & fratris omnibus diebus vitæ ſuæ.

Et in libro quodam vetuſtiſſimo inveni, quod ſapiens aliquis de ſapientibus Perſarum compoſuerit hunc Ludum, propter Ardeſhir regem Perſiæ, ipſe Achaſhveros: nam eſt nomen quod convenit omnibus regibus Perſiæ. Crudelis erat: & quis ſuſcitaret illum ab iſto malo more? Ideoque intendebat author per parabolam hujus Ludi docere occultum ex manifeſto, per diſpoſitionem proverbiorum & ſimilitudinum. Docuit eum per ſigna, & erudivit illum per ſimilitudines,ut produceret illi hocce argumentum, & prehenderet ipſum per cor ipſius; ut non eſſet crudelis contra populum ſuum & oves paſturæ ſuæ: verum accommodaret mores uti decebat, ſecundum Legem, & convolverentur miſericordiæ ejus ſuper ipſos, & intelligeret & ſciret quod in multitudine populi ſit gloria regis, exercitus ejus, & principes bellorum ejus qui defendunt ipſum: &, ſi impin-

עוֹזֵר וְנָפַל עָזוּר וְכֹחַ אֵין לוֹ לַעֲמוֹד לִפְנֵי אוֹיֵב וְעַל
כֵּן בָּרָא מִלִּבּוֹ אֶת הַצְחוֹק הַזֶּה כְּדֵי שֶׁיֵּהָנֶה מִמֶּנּוּ
הַמֶּלֶךְ עֵצָה וְתוּשִׁיָּה כִּי כַּאֲשֶׁר בַּצְחוֹק הַזֶּה הַמְצַחֵק
רָאוּי לָשִׂים מְגַמָּתוֹ לִשְׁמוֹר וּלְהָגִין בְּעַד הָעָם וְלֹא
יִפָּקֵד מֵהֶם אִישׁ כִּי הֵם עַמּוּד אֲשֶׁר בִּירַת הַנִּצָּחוֹן
תָּלוּי עָלָיו וְאִם יָמוּתוּ אֲנָשָׁיו יִשָּׁאֵר הוּא לְבַדּוֹ
וְהָיָה כָּל מוֹצְאוֹ יַהַרְגֵהוּ וְעַל כֵּן קָרָא שֵׁם הַצְחוֹק
הַזֶּה שַׁטְרַנְג כִּי בִלְשׁוֹן פַּרְסִי רוֹצֶה לוֹמַר צַעַר
הַמֶּלֶךְ אוֹ תּוֹכֵחָה לַמֶּלֶךְ כַּאֲשֶׁר אֲבָאֵר אֵלֶיךָ:

יֵשׁ מִתְיַחֲסִים הַצְחוֹק הַזֶּה לְכִלְיוֹן אֶחָד מִשִּׁבְעָה
חַכְמֵי יָוָן וְיֵשׁ לַאֲחֵרִים וְאֵין מַכְרִיעַ וְאֵין סָפֵק כִּי
מִימֵי קֶדֶם קַדְמָתָהּ כִּי כֵן בָּא זִכְרוֹנוֹ בִּסְפָרִים
קַדְמוֹנִים וְהַיּוֹתֵר נִרְאֶה בְעֵינַי כִּי בְּנֵי פָּרָס הִמְצִיאוּהוּ
יַעַן כִּי בְּכָל מְקוֹמוֹת אֲשֶׁר הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם דְּבַר זֶה
הַצְחוֹק מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ בִּלְשׁוֹן פַּרְסִיִּים זֶה הוּא אֲשֶׁר
מָצָאתִי עַל עִנְיַן מְצִיאוּתוֹ:

לְהַצְחוֹק הַזֶּה יֵשׁ שֵׁמוֹת וְכִנּוּיִים הַרְבֵּה וְזֶה לְפִי
לְשׁוֹנוֹת וּבִטּוּי הֲנָעַת הָאֻמּוֹת וְהַגּוֹיִים אֲשֶׁר הִגִּיעַ
עֲלֵיהֶם זֶה הַצְחוֹק · יֵשׁ קוֹרִין אוֹתוֹ שַׁטְרַנְג וְהוּא
לָשׁוֹן פַּרְסִי כִּי כַּאֲשֶׁר אָמַרְנוּ לְמַעְלָה עִנְיָנוֹ צַעַר אוֹ
תּוֹכַחַת הַמֶּלֶךְ וּלְפִי דַעַת אֲחֵרִים שֵׁשׁ־רַנְג רוֹצֶה
לוֹמַר שֵׁשׁ מִינִים וְרוֹמֵז לְשִׁשָּׁה הַדְּבָרִים כְּלוּלִים
בְּזֶה הַצְחוֹק · הַמֶּלֶךְ וְהַמַּלְכָּה הַפִּיל הַפָּרָשׁ הָרוּחַ

gat auxiliator, tum cadet adjutus: & nullæ erunt vires ut poſſit perſiſtere coram inimicis ſuis. Idcirco invenit hunc Ludum, ut ex illo rex perciperet utile conſilium & eruditionem. Nam prout in hoc Ludo, is qui ludit debet ponere ſcopum ſuum ut populum ſuum protegat, ne deficiat ex illis vir: nam illi ſunt columna, à quâ domus victoriæ dependet: &, ſi moriantur ſubjecti ejus, manebit ipſe ſolus, & quicunque invenerit eum, interficiet ipſum. Ideoque vocavit hujus Ludi nomen Shatrang, quod linguâ Perſicâ vult dicere, Moleſtia regis, vel Increpatio in regem, ſicut explicaturus ſum tibi.

Sunt qui hunc Ludum attribuunt Chiloni, uni 7 ſapientum Græciæ. Sunt qui aliis: & nemo conciliat Sed nullum eſt dubium, quin à diebus antiquis fuerit antiquitas ejus; nam ſic venit ejus mentio in libris antiquiſſimis. Sed quod magis veriſimile in oculis meis, eſt quod filii Perſiæ invenerint eum, propterea quod in omnibus locis ad quos pervenit res hujus Ludi, in eo utantur linguâ Perſarum. Hoc eſt quod reperi de negotio inventionis ejus.

Huic Ludo ſunt varia Nomina & Cognomina. Suntque ſecundum linguas & pronuntiationem nationum & gentium ad quas hicce Ludus pervenerit. Sunt qui vocant eum Shatrang, cujus ſignificacatio linguâ Perſicâ, uti diximus ſupra, eſt Moleſtia aut increpatio regis. Secundum aliorum opinionem, eſt Sheſh-rangh, id eſt, ſex ſpecies; innuit nempe 6 res huic Ludo competentes: ſc. Rex, & Regina, Elephas, Equus, Ruch, & Pedes. Sunt

וְהָרֶגֶל׃ יֵשׁ שֶׁקּוֹרִין אוֹתוֹ שָׁק אִסְקָקִי וְאִשְׁחָקִי וְהֵם כֻּלָּם מוּרוֹת מִשְׁחָתוֹת מִן שָׁה כִּי בִּלְשׁוֹן פַּרְסִי הוּא הַמֶּלֶךְ׃

עַתָּה בָּאתִי לְבָאֵר לְפָנֶיךָ צוּרַת הַלּוּחַ אֲשֶׁר מְצַחֲקִים עָלָיו׃ תִּבְנֶה לוּחַ אֶרֶז רָבוּעַ יִהְיֶה כְּאָרְכּוֹ כֵּן רָחְבּוֹ וְעָלָיו תְּצַיֵּר תֹּכֶן לְבֵנִים מְרֻבָּעִים וְיִהְיוּ לְבָתִּים שְׁמוֹנֶה עַל שְׁמוֹנָה וּתְהִי הַלְּבֵנָה לְאֶבֶן מַשְׂכִּית אַחַת אֲדֻמָּה וְאַחַת שְׁחוֹרָה וְגַוָּן מִגָּוֶן שׁוֹנֶה לְהַבְדִּיל בֵּינוֹתָם זֹאת תִּהְיֶה צוּרַת הַלּוּחַ לוּחַ אֶרֶז אַף כִּי מְלָכִים וְשָׂרִים זָהָב לָהֶם הָיוּ עוֹשִׂים אוֹתוֹ מִן כָּל־עֵץ יָקָר וְנֶחְמָד לְמַרְאֶה וּמֵאֲבָנִים טוֹבוֹת אִישׁ מֵאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ׃

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת חֶלְקֵי הַצְּחוֹק הַזֶּה וְתָאֳרֵיהֶם כְּפִי מַדְרֵגוֹתָם וּמַעֲלוֹתֵיהֶם הַמֶּלֶךְ הָרִאשׁוֹן בְּמַעֲלָה וּגְדֻלָּה וּבִלְשׁוֹן פַּרְסִי מְכֻנֶּה שָׁה וְעַל שְׁמוֹ נִקְרָא הַצְּחוֹק שָׁה דֶּרֶךְ עִלּוּי וְשֶׁבַח׃

וְהַשֵּׁנִי לוֹ הִיא הַמַּלְכָּה גְּבֶרֶת מַמְלָכוֹת וְהִיא הַנִּקְרֵאת בִּלְשׁוֹן פַּרְסִי פֶרְזָאן וְיֵשׁ אוֹמְרִים כִּי הַנַּחַת זֶה הַשֵּׁם מוֹרֶה מִשְׁנֶה לַמֶּלֶךְ כִּי אֵין מַדְרְכֵי הַמַּלְכוּת לָצֵאת לַמִּלְחָמָה וְהוּא יוֹשֵׁב רִאשׁוֹנָה בַּמַּלְכוּת וְנוֹתְנִים עָלָיו הוֹד מַלְכוּת וְכָל־אֶחָד מֵאֵלּוּ הַשְּׁנַיִם יֵשׁ לָהֶם שְׁלֹשָׁה שָׂרִים נִכְבָּדִים מוּכָנִים לְשָׁרְתָם בְּעֵצָה וּגְבוּרָה לַמִּלְחָמָה שֵׁם הָרִאשׁוֹן בִּלְשׁוֹן פַּרְסִי פִּיל

qui vocant illum Scach, & Eſcachi. Hæc autem omnia ſunt vocabula corrupta à Shâh, quod in linguâ Perſicâ, eſt Rex.

Jam venio ad declarandum tibi formam Tabulæ ſupra quam ludunt. Ex cedro conſtrues Tabulam quadratam: ſicut longitudo ſic eſt latitudo ejus: & ſuper ipſum formabis diſpoſitionem Laterculorum quadratorum, qui erunt in octonas domos ſuper octonas. Sitque Laterculus lapis pictus, unus ruber, alter niger: ſit nempe color à colore diverſus, ad diſcriminandum inter ipſos. Hæc ſit forma Tabulæ, Tabulæ inquam cedrinæ: quamvis reges & principes qui abundant auro, ſoleant facere eam ex omni ligno præſtanti deſiderabili ad viſum, vel ex lapidibus pretoſis: unuſquiſque prout attingit manus ejus.

Hæc ſunt nomina partium hujus Ludi & formæ earum, ſecundum gradus ſuos & dignitates ſuas. Rex primus eſt in excellentiâ & dignitate: & in linguâ Perſicâ nominatur Shâh: & à nomine ejus vocatur hic Ludus Shâh, per modum excellentiæ & dignitatis.

Et illi ſecunda eſt Regina Domina regnorum: & vocatur linguâ Perſicâ Pherzân. Sunt autem qui dicunt quod hujus nominis derivatio notet Vicarium Regis, cum non ſit de conſuetudinibus reginarum exire ad bellum. Ipſe ſedet primarius in regno, & illi dant decus regni. Et unuſquiſque ex iſtis duobus habet tres principes honorificos, paratos ad ſerviendum illis, conſilio, & fortitudine, & bello. Nomen primi linguâ Perſicâ eſt Phîl: linguâ quoque

פִּיל וּכְמוֹ כֵן בִּלְשׁוֹן חֲכָמֵינוּ נִקְרָא גַּם כֵּן פִּיל וְיָדוּעַ כִּי בְנֵי קֶדֶם מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּפִילִים לִבְנוֹת עֲלֵיהֶם מִגְדָּל כְּשֶׁהָיוּ הוֹלְכִים לַמִּלְחָמָה וְאוּלַי יִרְצֶה בּוֹ הַשַּׂר הַמְּמֻנֶּה עַל הַפִּילִים׃

וְהַשֵּׁנִי לוֹ הוּא בְּשֵׁם פָּרָשׁ וְהוּא הַשַּׂר אֲשֶׁר רֹאשׁ הַפָּרָשִׁים רוֹכְבֵי סוּסִים׃

וְהַשְּׁלִישִׁי הוּא הַנִּקְרָא רוֹק אוֹ רוּחַ בִּלְשׁוֹן פַּרְסִי וְיֵשׁ מַחְלוֹקֶת בְּפֵירוּשׁ זֶה הַשֵּׁם יֵשׁ אוֹמְרִים כִּי הוּא שֵׁם עוֹף גָּדוֹל עַד מְאוֹד וְנִקְרָא גַּם כֵּן אַלְעַנְקָא אֲחֵרִים מְפָרְשִׁים מִגְדַּל עוֹז וְחָזָק וְכָל־אֶחָד מֵאֵלּוּ הַשָּׂרִים נִקְרָאִים בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ אוֹ הַמַּלְכָּה וְיֵשׁ לָהֶם אִישׁ אֶחָד רַגְלִי עוֹמֵד לִפְנֵיהֶם נִקְרָא רֶגֶל׃

וְאִם בָּאתִי לְפָרֵשׁ אֵלֶיךָ רְמוּרַת תַּבְנִית צוּרוֹת כָּל־חֶלְקֵי הַצְּחוֹק הַזֶּה יִכְלֶה הַזְּמָן וְהֵמָּה לֹא יִכְלוּ כִּי אִם כָּל־אֶחָד הוֹלֵךְ אַחֲרֵי יֵצֶר מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ וְלֵב בְּנֵי עִירוֹ וּבַצְּחוֹק הַזֶּה תַּעֲשֶׂה שְׁתַּיִם מַעֲרָכוֹת שׁוֹנוֹת זוֹ מִזּוֹ לֹא רְאִי זֶה כִּרְאִי זֶה אֶחָד שָׁחוֹר וְאֶחָד אָדוֹם כְּעֵין הַבָּתִּים׃

הִנֵּה בֵּאַרְתִּי לְךָ תַבְנִית תַּבְנִית הַלּוּחַ אֲשֶׁר כִּשְׂדֵה הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב וְכָל־חַיַּת עֲדַת אַבִּירִים יְשַׂחֲקוּ שָׁם נֶחְלַק הַשָּׂדֶה לִשְׁמוֹנָה עַל שְׁמוֹנָה טוּרֵי בָתִּים אֶחָד אָדוֹם וְאֶחָד שָׁחוֹר· תָּבִין לְךָ הַלּוּחַ כְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר בַּיִת הָרִאשׁוֹן מִן הַטּוּר הָרִאשׁוֹן לְצַד יְמִינְךָ יִהְיֶה אָדוֹם

que Doctorum noſtrorum vocatur Phîl, [i.e. Elephas.] Et notum eſt quod Orientales utebantur Elephantibus ad ædificandum ſuper eos munitionem quando exibant ad bellum. Fortaſſis per iſtum vult Principem Elephantibus præfectum.

Iſti ſecundus eſt nomine Pharas, & ipſe eſt Princeps qui eſt caput Equitum equis inſidentium.

Tertius eſt qui vocatur Roc ſeu Ruch linguâ Perſicâ. Eſt autèm diſſenſus in hujus nominis interpretatione: nam ſunt qui dicunt quod ſit nomen ávis valde magnæ, quæ etiam vocatur AlAnkâ. Alii exponunt eſſe Turrim fortem & robuſtam. Et unuſquiſq; ex iſtis Principibus vocatur de nomine Regis aut Reginæ Habentque *ſinguli* virum aliquem peditem qui ſtat coram ipſis, & vocatur Pedes.

Et, ſi aggrederer explicare tibi ſimilitudinem fabricæ figurarum partium hujus Ludi, conſumeretur tempus, nec tamen illæ abſolverentur. Sed unuſquiſque it poſt figmentum cordis ſui & cordis filiorum civitatis ſuæ. At in hoc Ludo facis duas ordinationes, quarum una diverſa eſt ab alterâ: non color hujus ſecundum colorem alterius: unus niger, alter ruber, ſecundum colorem domorum.

Ecce jam explicui tibi fabricam diſpoſitionis hujus Tabulæ, quæ ſicut ager terræ reputatur, tota caterva & congregatio fortium ludent ibi. Iſte ager diſtribuitur in 8 ordines domorum, quarum una rubra eſt, altera nigra. Aptabis tibi Tabulam eo modo, ut ordinis primi domus prima quæ eſt ad latus dextrum tuum, ſit rubra: & tunc ſumes re-

gem

וְאָז תִּקַּח אֵת מֶלֶךְ אָדוֹם וְהֶעֱמַדְתָּ אוֹתוֹ עַל כִּסֵּא
מַלְכוּתוֹ בַּבַּיִת בְּבַיִת הָרְבִיעִי שֶׁהוּא שָׁחוֹר וְאֵת
הַמַּלְכָּה תּוֹשִׁיב בְּבַיִת הַחֲמִשִּׁי וְהוּא אָדוֹם וְאֵת הַכְּלָל
הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ כִּי לְעוֹלָם הַמַּלְכָּה יוֹשֶׁבֶת בְּבַיִת
מִמִּין גּוֹנָהּ וּפִיל הַמֶּלֶךְ בְּצַד מַלְכוֹ תָשִׂים בְּבַיִת
הַשְּׁלִישִׁי וּפִיל הַמַּלְכָּה סָמוּךְ לָהּ בְּבַיִת הַשִּׁשִּׁי וּמַעֲמַד
פָּרָשׁ הַמֶּלֶךְ בְּבַיִת הַשֵּׁנִי יִהְיֶה וְשֶׁל הַמַּלְכָּה בַּבַּיִת
הַשְּׁבִיעִי וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמוֹד וְאֵצֶל כָּל־פִּנָּה יֶאֱרוֹב
בְּבַיִת הָרִאשׁוֹן וְהַשְּׁמִינִי וּשְׁמוֹנָה אִישׁ רַגְלִי יַעַמְדוּ
יַחְדָּיו עַל הַטּוּר הַשֵּׁנִי כָּל־אֶחָד לִפְנֵי אֲרוֹנָיו לְשָׁרְתָם
וּלְהִלָּחֵם מִלְחֲמוֹתָם וּבְסֵדֶר הַזֶּה יַעֲרוֹךְ בַּעַל מִלְחַמְתְּךָ
אֵת אַנְשֵׁי צְבָאוֹ מִקָּצֵהוּ וְיַעַרְכוּ מַעֲרָכָה לִקְרַאת
מַעֲרָכָה קְרָב אֶחָד מִקָּצֶה מִזֶּה וּקְרָב אֶחָד מִקָּצֶה
מִזֶּה: וְאֵלֶּה מַסְעֵיהֶם לְמוֹצָאֵיהֶם עַל פִּי חֻקֵּי הַצְּחוֹק
הַזֶּה וְתוֹרוֹתָיו כְּדָת פָּרַס וּמָדַי וְלֹא יַעֲבוֹר אִישׁ וְלֹא
יְשַׁנֶּה אֵת תַּפְקִידוֹ לִפְקוּדָתָם בַּעֲבוֹדָתָם וַיְהִי בְּנָסְעָם
מִקֶּדֶם הָרֶגֶל הוֹלֶכֶת רִאשׁוֹנָה וְרַגְלֵיהֶם רֶגֶל יְשָׁרָה
בַּיִת אַחַת בַּיִת לְעֻמָּתָן לֹא תָשׁוּבְנָה בְּלֶכְתָּן אַף כִּי
בַּתְּחִלָּה יֵשׁ לָהֶן רְשׁוּת לָלֶכֶת שְׁתֵּי בָתִּים וְאִם לִשְׁלוֹל
שָׁלָל וְלָבוֹז בַּז כַּוָּנָתָן כְּיוֹרֶה חִצִּים צִדָּה יוֹרֶה מִימִינָם
וּמִשְּׂמֹאלָם: הָרוּחַ הוֹלֵךְ בְּמַעְגְּלֵי יוֹשֶׁר אֶל כָּל־אֲשֶׁר
יִהְיֶה חֵפֶץ הָרוּחַ לָלֶכֶת יֵלֵךְ אַךְ אֵין דָּבָר יִהְיֶה חוֹצֵץ
בֵּין הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הוּא שָׁם לַמָּקוֹם אֲשֶׁר יָבוֹא שָׁמָּה:

וְהַפָּרָשׁ

gem rubrum ipſumque conſtitues ſuper thronum regni ſui in domo, viz. in domo quartâ, quæ erit nigra: & Reginam ſedere facies in domo quinta, quæ erit rubra. Et hanc regulam ſumes in manu tua, quod Regina ſemper ſedeat in domo ſui coloris. Elephantem Regis pones ad latus regis ſui in domo tertiâ: & Elephantem Reginæ prope ipſam in domo ſextâ. Et ſtatio Equitis Regis in domo ſecundâ erit; & Eques Reginæ in domo ſeptimâ. Et egredietur Ruch & ſtabit, & ad ſingulos angulos inſidiabitur in domo primâ & octavâ. Et 8 viri Pedites ſtabunt ſimul ſuper ordine ſecundo, unuſquiſque coram domino ſuo, ad ſerviendum eis, & ad bellandum bella eorum. Et juxta hunc ordinem diſponet adverſarius tuus viros exercitus ſui, ab alterâ extremitate. Et diſponent aciem contra aciem, prælium ab una parte hinc, & prælium ab altera parte illinc. Iſta ſunt itinera eorum ſecundum exitus eorum, ſecundum hujus Ludi ſtatuta, & Leges ejus, ſecundum Leges Mediæ & Perſiæ quas non tranſgredietur quiſquam, nec alterabit nec mutabit commiſſionem ſuam ſecundum mandatum ſuum in functione ſuâ. Cum initio proficiſcuntur, Pedes incedit primo, quorum pes eſt pes rectus: per domum poſt domum recta tendunt; nec revertuntur cum incedunt: quamvis in principio ſit illis privilegium eundi per duas domos. Sed ſi ad prædandum prædam & ad ſpoliandum ſit intentio eorum, tanquam ſagittarius ad latus jacit ad dextram vel ad ſiniſtram. Ruch incedit per ſemitas rectas; quocunq; erit voluntas Rucho eundi, ibit: verum ne ſit aliquid diſcriminans inter locum ubi eſt & locum ad

וְהַפָּרָשׁ מַעֲלֶה עַל מֶרְכָּבָה מִרְקָדָה מִדִּלֵּג וּמַפְסִיעַ
פָּנִים וְאָחוֹר עַל רָאשֵׁי הָאֲנָשִׁים אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה
וּמְקַפֵּץ עַל טוּר אֶחָד וְהוֹלֵךְ לְטוּר הָאַחֵר לַבַּיִת אֲשֶׁר
נֶגְדּוֹ וְהוֹפֵךְ לְיָמִין אוֹ לִשְׂמֹאל וְיוֹשֵׁב בַּבַּיִת הַסָּמוּךְ לוֹ
מְשַׁנֶּה בְּצֶבַע מִן הַבַּיִת אֲשֶׁר יָצָא מִשָּׁם: וְהַפִּיל מַפִּיל
אֵימָה וְהוֹלֵךְ לְכָל־צַד שֶׁיִּרְצֶה בַּאֲלַכְסוֹן אִם לֹא יִהְיֶה
טַעַם מַפְסִיק בֵּינוֹ לַמָּקוֹם אֲשֶׁר יֵלֵךְ אֵלָיו וְאֵינוֹ מְשַׁנֶּה
צֶבַע לְעוֹלָם אַךְ וְרַק הַמַּלְכָּה כִּי עָלֶיהָ מוּטֶלֶת שְׁמִירַת
אֲדוֹנֶיהָ הוֹלֶכֶת בְּכֹחָהּ בְּכָל־אוֹרַת נַפְשָׁהּ וַהֲלִיכוֹת
כֻּלָּם לָהּ מִלְּבַד אֲשֶׁר לֹא תְשַׁנֶּה אֶת צֶבַע בֵּיתָהּ כְּדֶרֶךְ
הַפָּרָשׁ וְאֵינָהּ מְקַפֶּצֶת: הַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ
וְאֵינוֹ צוֹעֵד כִּי אִם מִבַּיִת לְבַיִת וְאֵינוֹ יוֹצֵא מִפֶּתַח
בֵּיתוֹ בְּכָל־עֵת רַק אִם הַשָּׁעָה צְרִיכָה לְכָךְ וְאִם אֶחָד
מִן הָעָם בְּמַסָּעוֹ לְפִי דָּתֵי הַמִּלְחָמָה הַזֹּאת יַגִּיעַ אֶל
מְקוֹם אוֹיְבוֹ אָז יֵשׁ לוֹ כֹּחַ לְגָרְשׁוֹ מִמּוֹשָׁבוֹ וְלָשֶׁבֶת
תַּחְתָּיו אוֹ אִם אֶחָד מִן אֲנָשָׁיו יִהְיֶה בְּרוֹחַק וּבְצַעַר
וּבְלֶכְתּוֹ יָכוֹל לָבוֹא אֶל בַּיִת אַחֵר לִהְיוֹת סָמוּךְ לוֹ
לַעֲזוֹר לוֹ וּלְהַצִּיל לוֹ מֵרָעָתוֹ אַל יִמְנַע טוֹב מִבְּעָלָיו
אַךְ אַל יִבָּהֵל בְּרוּחוֹ לִכְעוֹס נֶגֶד אוֹיְבוֹ הִשָּׁמֶר פֶּן וְאַל
אִם הִכָּרָה אוֹתוֹ יִפְתַּח לוֹ אֶת־הַדֶּרֶךְ וְהָאוֹרֵב יָקוּם
מִמְּקוֹמוֹ וְרָעָה לוֹ מִכָּל־הָרָעָה אָכֵן אִישׁ חָכָם הוּא
הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד וְכָל־מַעְגְּלוֹתָיו מְפַלֵּס וְשׁוֹקֵל
בְּפֶלֶס תְּשִׁיבוֹת וּמַדְרֵגַת כָּל־הַשָּׂרִים וּמִי וָמִי הַקּוֹדֵם
לַחֲבֵרוֹ

quem venturus eſt. Et Eques aſcendit ſuper currum ſaltantem, ſaltat & inſultat ſuper capita virorum belli anterius & retrorſum; tranſilitque unum ordinem, & tendit ad alterum, in domum quæ eſt è regione ipſius, vertitque ſe vel ad dextram, vel ad ſiniſtram, & reſidet in domo ſibi proximâ quæ colore diverſa eſt à domo ex quâ venerat. Et Elephas incutit terrorem, & incedit verſus quamlibet partem oblique, ſi non ſit aliquid impediens inter ipſum & locum ad quem tendit: & nunquam mutat colorem. Attamen Regina, cui incumbit cuſtodia domini ſui, incedit propriis viribus per omne deſiderium animæ ſuæ, & quævis itinera ſunt illius, præterquam quod non mutet colorem domus ſuæ uti ſolet Eques, nec ſaltet. Rex ſedet ſuper ſolio regni ſui: & non graditur niſi de domo in domum: nec incedit à porta domus ſuæ quovis tempore, niſi horâ neceſſitatis ad hoc. Et ſi aliquis ex populo in profectione ſua juxta leges hujus belli pervenerit uſque ad locum inimici ſui, tum erunt ipſi vires expellendi illum è ſede ſuâ, & ſedendi in loco ipſius. Vel ſi aliquis ex viris ejus fuerit in oppreſſione & anguſtiis, & in ambulatione ſuâ poterit pervenire ad domum aliam ut ſit prope eum, ut juvet ipſum liberetq; ipſum à malo ſuo, non cohibebit bonum ab Heris ſuis. Verum ne præcipitetur ſpiritu ſuo ad indignandum contra inimicum ſuum: caveat, ne forte ſi percuſſerit inimicum, aperiat ipſi viam ut inſidiatur, & ſurgat de loco ſuo, & malum ipſi ſit præ omni malo. Verum vir ſapiens eſt qui obſervat futurum, & omnes vias ſuas præponderat, & bilance ponderat dignitatem & gradum omnium principum, & quis, quis *inquam* præferendus ſit alteri,

לחברו לעזר ולהועיל ולא תאבד נפש אחד מהם
זאת ואין צריך לומר עוד כי המלך גדול מכלם ויש
לו כח להציל ולעזור את־עמו אבל אין שריו ועבדיו
מניחים אותו לצאת כי הוא כמוהם עשרה אלפים
ובמותו יקח הכל המלך אויבו ויהיה קץ המלחמה
ומן האנשים אשר הלכו עמו למלחמה המלכה
קודמת לכל־אדם כי דרכיה דרכי נועם ויש לה
כח וגבורה לעשות חיל יותר מכל־השרים אשר
אתה: ואחריה יצא הרוח כי לו יד וישם על הגבורים
ושולח עזרו מארבע רוחות המחנה לשמור את
אנשיו ולהשמיד ולהרוג באויביו: הפיל חשוב
במעלה ושבח על הפרש אך אמנם לפי שהפיל הולך
באלכסון על בתי צבע אחד ואינו יכול ללכת אנה
ואנה ואין לו דרכים כמו הפרש לעזור למלך על
האויב חסים על הפרש יותר מהפיל:

גם לרבות את הרגל איש רגלי אשר אם בכחו
וגבורתו פנה דרך פניו ויטע אהלו בטור האחרון
אשר המלך אויבו ושריו חונים עליו אז אדוניו
ימליכהו תחת המלכה אך אם עוד בחיים חיתה
יהיה לראש ולשר צבא תחת אחר הנהרג במלחמה
והיה שכרו: אנשי הצבא הורגים בכל־שונאיהם
רק אל המלך אף כי בעל מלחמתם אין באים עליו
נפתע פתאום אלא חולקים לו כבוד כי כאשר המלך

נרתף

teri, vel ad auxilium vel ad utilitatem, ne pereat vel una anima eorum. Hoc, & non opus eſt amplius dicere, quod Rex ſit magnus & præ omnibus, habeatque poteſtatem liberandi & auxiliandi populum. Verum principes & ſervi ejus non permittunt ipſi egredi: nam ille eſt ſicut decem millia eorum, & per mortem illius rex adverſarius accipiet omnia, eritque finis belli. Sed inter homines euntes cum illo ad bellum, Regina præfertur cuivis homini; nam viæ ejus ſunt viæ ſuavitatis, habetque vires & poteſtatem præſtandi virtutem magis quam cæteri principes qui cum ipſa ſunt. Et poſt ipſam prodit Ruch: nam ei eſt manus & nomen ſupra reliquos fortes. Mittet auxilium ſuum à quatuor plagis caſtrorum, ad conſervandum viros ſuos, vel ad perdendum inimicos ſuos. Elephas dignitate & laude æſtimatur præ Equite. Verum quia Elephas incedit tantum oblique ſuper domos unius coloris, & non poteſt migrare huc vel illuc, & non habet vias auxiliandi Regem contra inimicum, uti habet Eques; ideo parcunt Equiti magis quàm Elephanti.

Jam ad dignitatem peditis, viri pedeſtris, qui ſi viribus & potentiâ ſuâ ita expediat viam coram ſe, ut figat tentorium ſuum in ordine ultimo in quo rex adverſarius cum ſuis principibus caſtrametatur; tum dominus ejus regnare faciet ipſum loco Reginæ. Verum ſi illa ſit adhuc in vivis, tum erit primarius vel dux in exercitu loco alterius alicujus interfecti in bello; quod erit merces ejus. Viri exercitus interficiunt quoſvis inimicos ſuos: veruntamen contra regem quamvis adverſarium non veniunt ſubito & repente, ſed impertiuntur ipſi honorem, quod quando

rex

נִרְחַף לָצֵאת מִפְּנֵי לוֹחֲצָיו וְרוֹחֲקָיו אוֹמְרִים לוֹ שָׁה
כְּלוֹמַר הַמֶּלֶךְ הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמוֹר נַפְשְׁךָ מְאוֹד וְאַף
כִּי אֵין מִדַּרְכּוֹ לָצֵאת וְלָלֶכֶת כִּי אִם מִבַּיִת לְבַיִת
יָכוֹל בִּשְׁעַת הַדַּחַק אִם הַמָּקוֹם פָּנוּי בֵּינוֹ וּבֵין רוּחוֹ
אוֹ רוּחַ הַמַּלְכָּה לָלֶכֶת אֶל בַּיִת אֶחָד מֵהֶם וְהָרוּחַ
יַעֲמוֹד סָמוּךְ לוֹ לְחוֹמַת נְחוֹשֶׁת בְּצוּרָה וְאִם בְּכָל־
אֵלֶּה לֹא יוּכַל לְהִמָּלֵט מִיָּדָם כִּי הִשִּׂיגוּ אוֹיְבוֹ עַד אֶפֶס
מָקוֹם לַמֶּלֶךְ לִנְטוֹת יָמִין וּשְׂמֹאל מַתְּרִים בּוֹ הַתְרָאָה
אַחַר הַתְרָאָה בְּאָמְרָם אֵלָיו שָׁה־מָת רוֹצֶה לוֹמַר
הַמֶּלֶךְ מֵת אוֹ הַמֶּלֶךְ מֻכֶּה בְּשִׁגָּעוֹן וְתִמָּהוֹן לֵבָב
וְקָרוֹב הוּא לְמִיתָה כִּי קַל מְהֵרָה יָבוֹא אֵידוֹ׃
וְלַמְנַצֵּחַ הַיְקָר וְהַכָּבוֹד כִּי גָבַר עַל אוֹיְבָיו׃

סוֹף וְקֵץ

rex ſit impulſus ad exeundum propter oppreſſores arctantes ipſum, dicunt illi Shâh ; ac ſi quis diceret, ô rex cave tibi, & cuſtodi animam tuam valde. Et quamvis non ſit de viâ ſuâ egredi & migrare niſi de domo in domum, horâ tamen arctationis, ſi viſus ſit locus aliquis inter ipſum & Ruchum ſuum vel Ruchum Reginæ; poterit concedere ad domum unius eorum, & Ruch ſtabit juxta ipſum ad inſtar muri ahenei munitiſſimi. Et, ſi omnibus iſtis non poterit evadere ex manu eorum, (quippe aſſecuti ſunt eum inimici ejus donec non ſit regi locus ad declinandum vel ad dextram vel ad ſiniſtram,) tum adhuc monebunt eum monitione poſt monitionem, tandem dicendo ad illum Shâh-mât, i. e. Rex mortuus eſt, aut Rex percuſſus eſt amentiâ & ſtupore cordis, & proximus eſt morti. Nam velociter cito venit calamitas ipſius. Victori autem erit honor & gloria, quia prævaluit contra inimicos ſuos.

FINIS.